

Analiza sytuacji społeczno- ekonomicznej województwa podlaskiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego

Rzeczpospolita
Polska

Unia Europejska
Europejskie Fundusze
Strukturalne i Inwestycyjne

Białystok, grudzień 2018 r.

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ W SKŁADZIE:

Anna Czauż
dr Edyta Dąbrowska
Grzegorz Koronkiewicz
Maciej Muczyński

ISBN: 978-83-951749-7-1

Białystok 2018

Departament Rozwoju Regionalnego
Urząd Marszałkowski Województwa Podlaskiego
ul. Poleska 89
15-874 Białystok

www.wrotapodlasia.pl

<https://rot.wrotapodlasia.pl>

SPIS TREŚCI

SPIS TREŚCI	3
WSTĘP.....	4
1. ANALIZA JAKOŚCIOWO-ILOŚCIOWA.....	5
1.1. DEMOGRAFIA	8
1.2. RYNEK PRACY.....	26
1.3. INTEGRACJA SPOŁECZNA.....	66
1.3.1. Rozmiary zapotrzebowania na świadczenia z pomocy społecznej.....	66
1.3.2. Wybrane niepieniężne świadczenia społeczne	71
1.3.3. Wspieranie rodziny w systemie pieczy zastępczej	85
1.3.4. Podmioty ekonomii społecznej	96
1.4. EDUKACJA I WYKSZTAŁCENIE	112
2. REKOMENDACJE WYNIKAJĄCE Z WNIOSKÓW ORAZ PROPONOWANE SPOSOBY WDROŻENIA W RAMACH INTERWENCJI EFS	136
3. PODSUMOWANIE - ZIDENTYFIKOWANE WYZWANIA I OBSZARY PROBLEMOWE	148
SPIS TABEL	157
SPIS MAP	159
SPIS WYKRESÓW.....	161
SPIS RYSUNKÓW	161

WSTĘP

Opracowanie zawiera analizę sytuacji społeczno-ekonomicznej województwa podlaskiego w obszarach oddziaływania Europejskiego Funduszu Społecznego (EFS). Zakres tematyczny analizy został określony przez DG ds. Zatrudnienia, Spraw Społecznych i Włączenia Społecznego (*DG for Employment, Social Affairs and Inclusion*) i dotyczy czterech głównych obszarów: **demografia, rynek pracy, integracja społeczna, edukacja i wykształcenie**. Struktura opracowania odpowiada wyżej wymienionym działom, w ramach każdego z nich przeanalizowano dostępne dane w odniesieniu do określonych wskaźników. Podstawowym okresem analizy danych były lata 2007-2017, co pozwoliło na identyfikację trendów w zakresie obserwowanych obszarów. W miarę dostępności danych, określono również miejsce województwa w skali całego kraju, jak i zaprezentowano informacje na poziomie powiatów/gmin. Zgodnie z założeniami określającymi strukturę raportu, każdy rozdział tematyczny zawiera wnioski. Syntetyczne zestawienie rekomendacji oraz proponowane sposoby wdrożenia rekomendacji w ramach interwencji EFS, umieszczono w drugim rozdziale. Ze względu na powiązania pomiędzy analizowanymi obszarami i powtarzanie się rekomendacji, taki sposób ich prezentacji pozwolił na uniknięcie powielania treści. Ostatni rozdział zawiera zidentyfikowane, w trakcie przeprowadzonej analizy, wyzwania oraz obszary problemowe względem każdego zakresu tematycznego, charakterystyczne poszczególnym powiatom województwa podlaskiego.

1. ANALIZA JAKOŚCIOWO-ILOŚCIOWA

Celem analizy jakościowo-ilościowej jest zbadanie sytuacji w obszarze oddziaływania EFS w regionie w czterech obszarach:

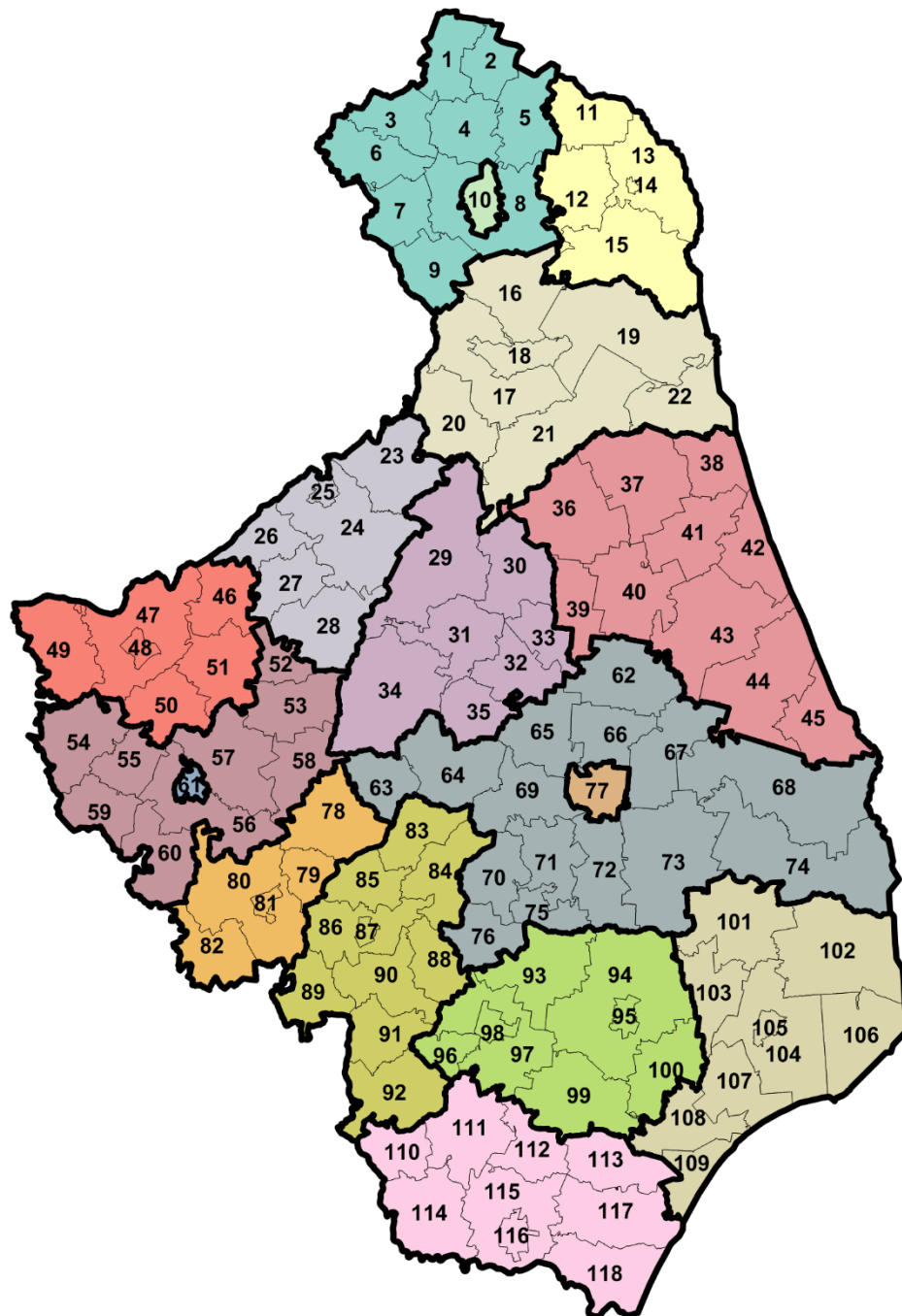
- 1) DEMOGRAFIA,
- 2) RYNEK PRACY,
- 3) INTEGRACJA SPOŁECZNA,
- 4) EDUKACJA I WYKSZTAŁCENIE.

We wszystkich obszarach przeanalizowano wskaźniki, w miarę dostępności danych, na trzech poziomach: województwa, powiatu oraz gminy. Na poziomie województwa dokonano analizy zmian wartości wskaźnika w czasie, przedstawiono wartość dla Polski oraz udział lub różnicę (w przypadku wskaźników w ujęciu względnym) w stosunku do wartości dla Polski, przedstawiono także pozycję województwa podlaskiego na tle pozostałych województw. W celu obserwacji zróżnicowania wewnątrzregionalnego w danym obszarze, analizie poddano wielkości wskaźników (dla ostatniego roku, w którym są dostępne dane) na poziomie powiatów oraz gmin tam, gdzie było to uzasadnione.

W związku z prezentowaniem wybranych wskaźników na poziomie gminy, niżej przedstawiono mapę poglądową gmin województwa podlaskiego z nazwami jednostek terytorialnych tego poziomu, ułatwiającą orientację w przestrzeni regionu na poziomie NUTS-5 (gmin). W wykazie gmin zastosowano następujące oznaczenia:

- (1) – gmina miejska,
- (2) – gmina wiejska,
- (3) – gmina miejsko-wiejska.

Mapa 1. Mapa poglądowa gmin w województwie podlaskim

Legenda

	Powiat suwalski (9)		Powiat sokólski (10)		Powiat zambrowski (5)
	M. Suwałki (1)		Powiat kolneński (6)		Powiat wysokomazowiecki (10)
	Powiat sejneński (5)		Powiat łomżyński (9)		Powiat bielski (8)
	Powiat augustowski (7)		M. Łomża (1)		Powiat hajnowski (9)
	Powiat grajewski (6)		Powiat białostocki (15)		Powiat siemiatycki (9)
	Powiat moniecki (7)		M. Białystok (1)		

Powiat suwalski

1. Wiżajny (2)
2. Rutka-Tartak (2)
3. Przerośl (2)
4. Jeleniewo (2)
5. Szypliszki (2)
6. Filipów (2)
7. Bakalarzewo (2)
8. Suwałki (2)
9. Raczki (2)

M. Suwałki

10. Suwałki (1)

Powiat sejneński

11. Puńsk (2)
12. Krasnopol (2)
13. Sejny (2)
14. Sejny (1)
15. Giby (2)

Powiat augustowski

16. Nowinka (2)
17. Augustów (2)
18. Augustów (1)
19. Płaska (2)
20. Bargłów Kościelny (2)
21. Sztabin (2)
22. Lipsk (3)

Powiat grajewski

23. Rajgród (3)
24. Grajewo (2)
25. Grajewo (1)
26. Szczuczyn (3)
27. Wąsosz (2)
28. Radziłów (2)

Powiat moniecki

29. Goniądz (3)
30. Jaświły (2)
31. Mońki (3)
32. Knyszyn (3)
33. Jasionówka (2)
34. Trzcianne (2)
35. Krypno (2)

Powiat sokólski

36. Suchowola (3)
37. Dąbrowa Białostocka (3)
38. Nowy Dwór (2)

39. Korycin (2)
40. Janów (2)
41. Sidra (2)
42. Kuźnica (2)
43. Sokółka (3)
44. Szudziałowo (2)
45. Krynki (3)

Powiat kolneński

46. Grabowo (2)
47. Kolno (2)
48. Kolno (1)
49. Turośl (2)
50. Mały Płock (2)
51. Stawiski (3)

Powiat łomżyński

52. Przytuły (2)
53. Jedwabne (3)
54. Zbójna (2)
55. Nowogród (3)
56. Łomża (2)
57. Piątnica (2)
58. Wizna (2)
59. Miastkowo (2)
60. Śniadowo (2)

M. Łomża

61. Łomża (1)

Powiat białostocki

62. Czarna Białostocka (3)
63. Zawady (2)
64. Tykocin (3)
65. Dobrzyniewo Duże (2)
66. Wasilków (3)
67. Supraśl (3)
68. Gródek (2)
69. Choroszcz (3)
70. Łapy (3)
71. Turośl Kościelna (2)
72. Juchnowiec Kościelny (2)
73. Zabłudów (3)
74. Michałowo (3)
75. Suraż (3)
76. Poświętne (2)

M. Białystok

77. Białystok (1)

Powiat zambrowski

78. Rutki (2)
79. Kołaki Kościelne (2)
80. Zambrów (2)
81. Zambrów (1)
82. Szumowo (2)

Powiat wysokomazowiecki

83. Kobylin-Borzymy (2)
84. Sokoły (2)
85. Kulesze Kościelne (2)
86. Wysokie Mazowieckie (2)
87. Wysokie Mazowieckie (1)
88. Nowe Piekuty (2)
89. Czyżew (3)
90. Szepietowo (3)
91. Klukowo (2)
92. Ciechanowiec (3)

Powiat bielski

93. Wyszki (2)
94. Bielsk Podlaski (2)
95. Bielsk Podlaski (1)
96. Rudka (2)
97. Brańsk (1)
98. Brańsk (2)
99. Boćki (2)
100. Orla (2)

Powiat hajnowski

101. Narew (2)
102. Narewka (2)
103. Czyże (2)
104. Hajnówka (2)
105. Hajnówka (1)
106. Białowieża (2)
107. Dubicze Cerkiewne (2)
108. Kleszczele (3)
109. Czeremcha (2)

Powiat siemiatycki

110. Perlejewo (2)
111. Grodzisk (2)
112. Dziadkowice (2)
113. Milejczyce (2)
114. Drohiczyn (3)
115. Siemiatycze (2)
116. Siemiatycze (1)
117. Nurzec-Stacja (2)
118. Mielnik (2)

1.1. DEMOGRAFIA

Województwo podlaskie jest jednym z peryferyjnych obszarów Polski. Region, o powierzchni 20 187 km², położony jest w północno-wschodniej części kraju. Jest także najrzadziej zaludnionym województwem w kraju – 59 osób na km² (na równi z województwem warmińsko-mazurskim), przy średniej gęstości zaludnienia w Polsce wynoszącej 123 os./km².

W regionie obserwowane są niekorzystne procesy demograficzne, prowadzące do spadku ogólnej liczby mieszkańców. W ciągu ostatnich dziesięciu lat, tylko w 2010 roku odnotowano wzrost liczby ludności rzędu 1,2%. Tylko na przestrzeni lat 2015-2017 liczba ludności województwa podlaskiego spadła o 4,2 tys. osób (z 1 188,8 tys. do 1 184,6 tys.)¹. Od 2014 roku liczba ludności zmniejszyła się o 7,3 tys. osób (Tabela 1). Prognoza ludności do roku 2050² wskazuje na utrzymywanie się w kolejnych latach trendu spadkowego liczby ludności w województwie. Ekstrapolacja tego trendu przewiduje 17% spadek liczby ludności w 2050 roku (w porównaniu do roku 2014). Ludność województwa stanowi ok. 3,1% ludności kraju, co klasyfikuje region na 14 pozycji spośród wszystkich województw (przed województwami: lubuskim i opolskim).

Tabela 1. Liczba ludności województwa w podziale na mężczyzn i kobiety w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	tys. os.	1192,7	1191,5	1189,7	1203,4	1201,0	1198,7	1194,9	1191,9	1188,8	1186,6	1184,6
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	-0,1	-0,1	1,2	-0,2	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	-0,2	-0,2
Polska	tys. os.	38115,6	38135,9	38167,3	38529,9	38538,5	38533,3	38495,7	38478,6	38437,2	38433,0	38433,6
Udział w wartości dla Polski	%	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1
Pozycja wśród województw	poz.	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14
Liczba mężczyzn	tys. os.	581,2	580,3	579,2	587,4	586,1	584,8	582,6	581,2	579,5	578,4	577,4
Liczba kobiet	tys. os.	611,4	611,2	610,5	616,1	614,9	613,8	612,3	610,8	609,3	608,2	607,2
Współczynnik feminizacji	os.	105	105	105	105	105	105	105	105	105	105	105

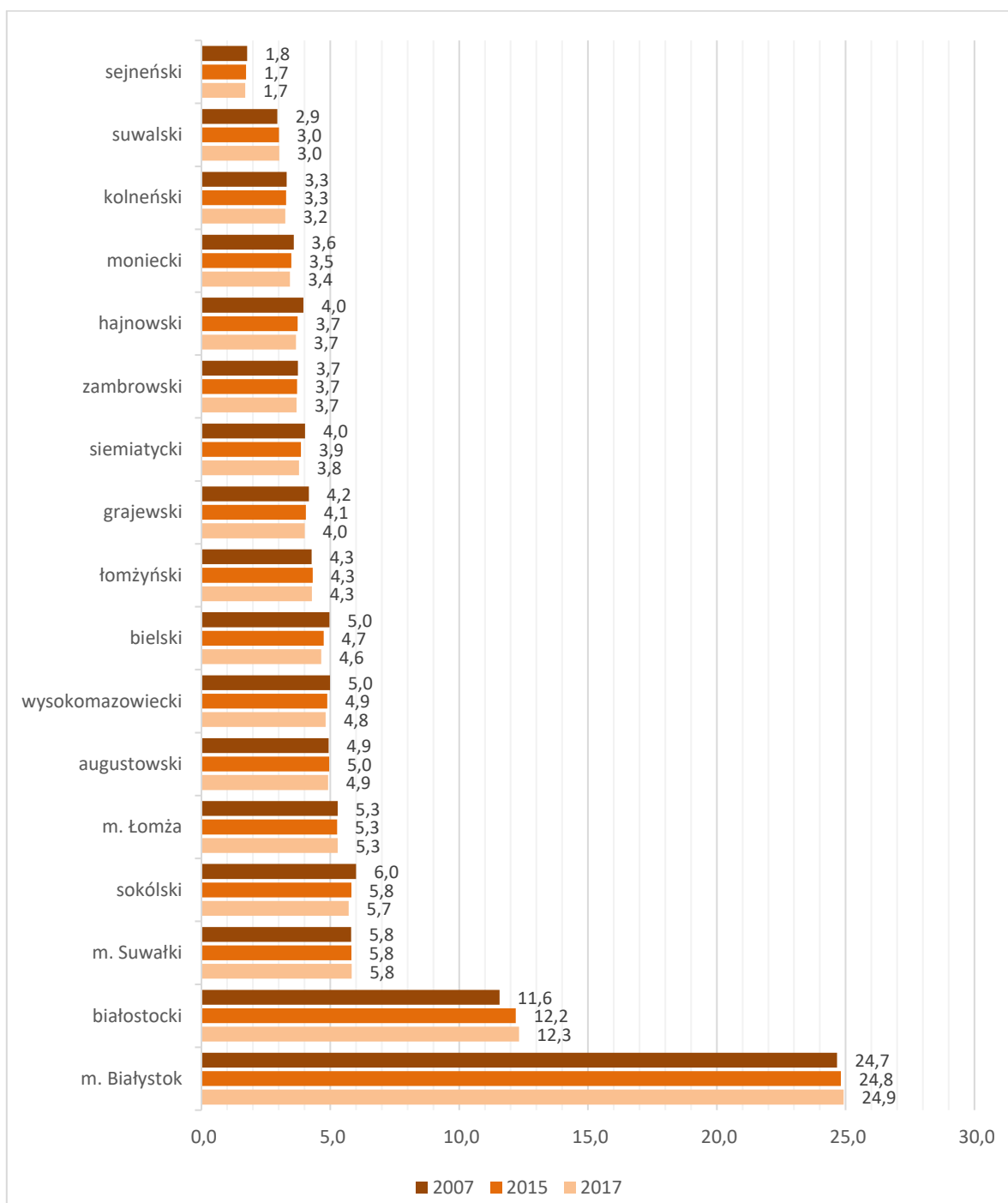
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W województwie podlaskim, tak jak w skali całego kraju, liczba kobiet jest wyższa od liczby mężczyzn. Współczynnik feminizacji (liczba kobiet przypadająca na 100 mężczyzn) wynosi 105,1 i jest niższy od wartości wskaźnika feminizacji dla Polski (106,7). Ponadto podlaskie jest czwartym regionem o najniższej liczbie kobiet przypadających na 100 mężczyzn (niższy współczynnik feminizacji występuje jedynie w województwach: podkarpackim, warmińsko-mazurskim i świętokrzyskim). Pomimo systematycznego spadku ludności (zarówno wśród kobiet i mężczyzn) stosunek liczby kobiet do liczby mężczyzn utrzymuje się na stabilnym poziomie.

¹ GUS BDL.

² Prognoza ludności na lata 2014-2050, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014.

Wykres 1. Udział ludności w powiatach w ludności ogółem województwa podlaskiego w wybranych latach (w %)

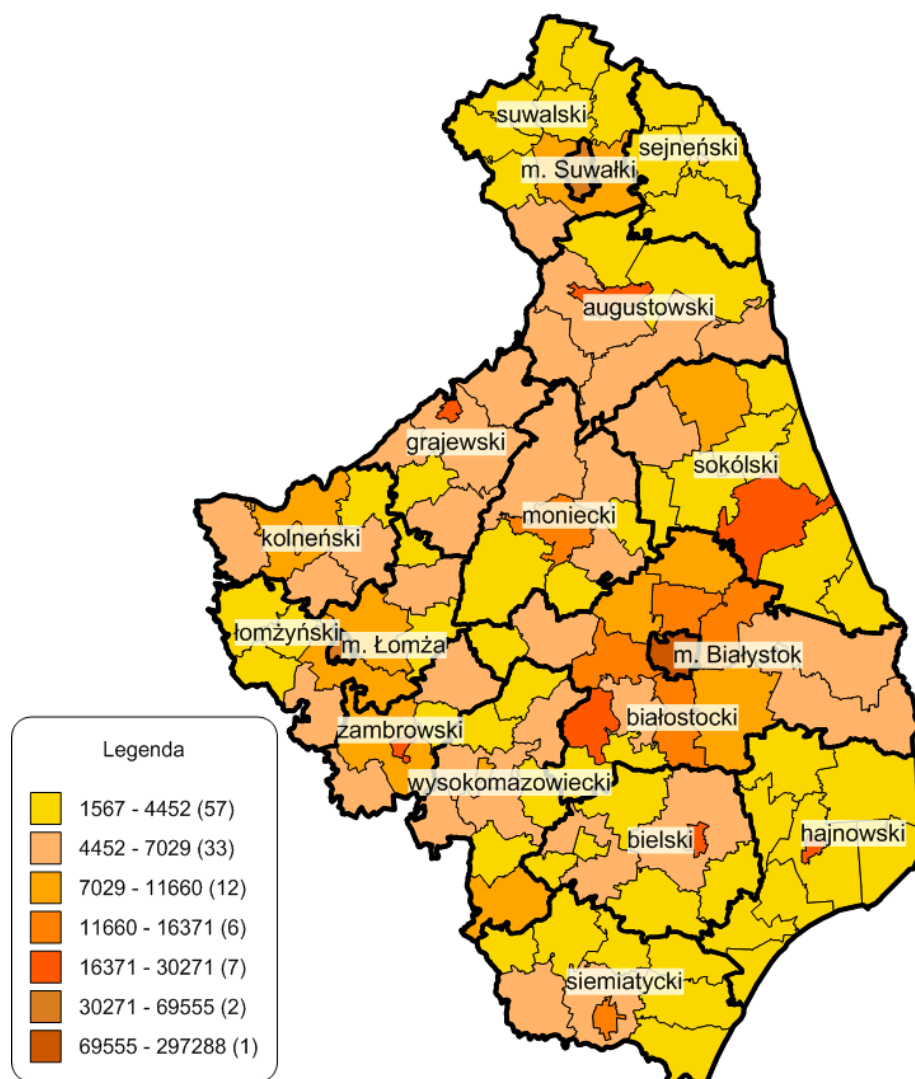

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Powiatem o najwyższym odsetku zamieszkującej go ludności w ludności regionu ogółem, jest powiat miasto Białystok oraz powiat białostocki (w 2017 r. odpowiednio: 9% oraz 12,3%). W analizowanym okresie jedynie w tych dwóch powiatach odnotowano zwiększenie liczby ludności. Najmniej zaludnionym powiatem jest powiat sejneński. Pozostałe powiaty regionu charakteryzują się zbliżonym poziomem udziału ludności. W poszczególnych powiatach nie występują znaczne różnice pod względem liczby zamieszkującej je ludności. Istotne różnice nie występują również wśród gmin

zlokalizowanych w danym powiecie, aczkolwiek w każdym z pozostałych przypadków, wyższą gęstością zaludnienia wyróżnia się ośrodek powiatowy.

Mapa 2. Ludność w gminach województwa podlaskiego w 2017 r. (osoby)

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Gminy w województwie podlaskim skupione są w grupy o podobnej liczbie ludności (Mapa 2), które w znacznym stopniu pokrywają się z zasięgiem terytorialnym powiatów. Wśród gmin o najniższej liczbie ludności można wskazać trzy główne grupy zlokalizowane w północnej, południowej oraz wschodniej części województwa (powiaty: suwalski, sejneński, hajnowski, siemiatycki oraz sokólski). Najmniej zaludnioną gminą w województwie podlaskim są Dubicze Cerkiewne (powiat hajnowski), które w 2017 r. zamieszkiwało 1 567 osób. Gmina ta należała do grupy 22 gmin, w których liczba ludności nie zmniejszyła się w porównaniu do roku 2016. Największe liczby ludności w województwie podlaskim zamieszkują w gminach, które są jednocześnie dużymi rynkami pracy (Białystok, Suwałki, Łomża, Augustów, Grajewo, Bielsk Podlaski, Hajnówka oraz miasto i gmina Sokółka).

Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku w województwie podlaskim jest zbliżona do struktury w Polsce. Największą grupę stanowią osoby w wieku produkcyjnym (kobiety w wieku 15-59 lat oraz mężczyźni w wieku 15-64 lata). Zmniejsza się liczba osób w wieku produkcyjnym, a rośnie liczba osób w wieku poprodukcyjnym.

Tabela 2. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w województwie podlaskim w latach 2007-2017

Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	
Ludność w wieku przedprodukcyjnym												
Woj. podlaskie	tys. os.	242,3	235,1	228,7	229,1	223,3	218,5	214,0	210,5	207,4	206,1	206,0
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	-3,0	-2,7	0,2	-2,5	-2,2	-2,0	-1,7	-1,5	-0,6	-0,03
Polska	tys. os.	7487,9	7349,7	7231,3	7243,2	7146,6	7066,8	6995,4	6943,0	6901,8	6895,9	6920,7
Pozycja wśród województw	poz.	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14
Udział w ogólnej liczbie ludności (woj. podlaskie)	%	20,3	19,7	19,2	19,0	18,6	18,2	17,9	17,7	17,4	17,4	17,4
Udział w ogólnej liczbie ludności (Polska)	%	19,6	19,3	18,9	18,8	18,5	18,3	18,2	18,0	18,0	17,9	18,0
Ludność w wieku produkcyjnym (15-59K i 15-64M)												
Woj. podlaskie	tys. os.	747,8	751,4	754,1	764,8	764,7	763,3	759,6	755,6	750,4	744,3	736,7
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	0,5	0,4	1,4	0,0	-0,2	-0,5	-0,5	-0,7	-0,8	-1,0
Polska	tys. os.	24545,3	24590,5	24624,4	24831,0	24738,5	24605,6	24422,1	24230,2	24002,2	23767,6	23517,6
Pozycja wśród województw	poz.	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14
Udział w ogólnej liczbie ludności (woj. podlaskie)	%	62,7	63,1	63,4	63,6	63,7	63,7	63,6	63,4	63,1	62,7	62,2
Udział w ogólnej liczbie ludności (Polska)	%	64,4	64,5	64,5	64,4	64,2	63,9	63,4	63,0	62,4	61,8	61,2
Ludność w wieku poprodukcyjnym												
Woj. podlaskie	tys. os.	202,6	205,0	206,9	209,5	212,9	217,0	221,3	225,9	231,0	236,3	241,8
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	1,2	0,9	1,3	1,6	1,9	2,0	2,1	2,3	2,3	2,4
Polska	tys. os.	6082,5	6195,7	6311,6	6455,6	6653,4	6861,0	7078,2	7305,4	7533,3	7769,5	7995,3
Pozycja wśród województw	poz.	13	13	13	14	14	14	14	14	14	14	14
Udział w ogólnej liczbie ludności (woj. podlaskie)	%	17,0	17,2	17,4	17,4	17,7	18,1	18,5	19,0	19,4	19,9	20,4
Udział w ogólnej liczbie ludności (Polska)	%	16,0	16,2	16,5	16,8	17,3	17,8	18,4	19,0	19,6	20,2	20,8

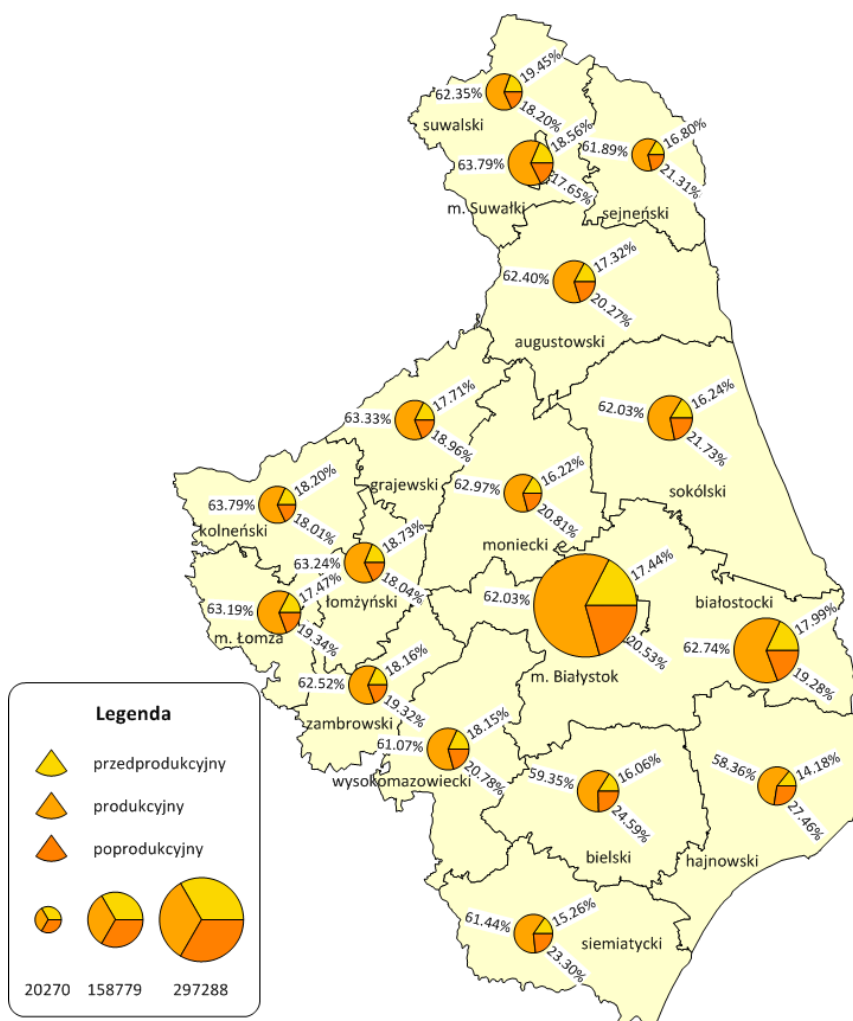
Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Sytuację województwa podlaskiego w odniesieniu do osób w wieku produkcyjnym można określić jako dosyć dobrą. Do roku 2017 liczba osób w tym wieku systematycznie spadała, zarówno w ujęciu względnym, jak i bezwzględnym. Jednak sytuacja regionu w odniesieniu do pozostałych województw znacząco się poprawiła. Odsetek osób w wieku produkcyjnym w Polsce spada szybciej niż w województwie podlaskim. Od roku 2013 odsetek osób w wieku produkcyjnym w regionie jest wyższy niż przeciętnie w Polsce.

Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym w latach 2007-2017 w województwie podlaskim charakteryzowała się znacznie szybszym spadkiem niż przeciętnie w Polsce. W regionie liczba osób do 14 roku życia włącznie spadła o 15% (z 242,3 tys. os. do 206,0 tys. os.), natomiast w Polsce spadek wyniósł 7,6% (z 7 487,9 tys. os. do 6 920,7 tys. os.). Znaczny spadek liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym nie wpłynął na zajmowaną pozycję wśród pozostałych województw. Należy jednak podkreślić, iż w latach 2016 i 2017 w regionie zaobserwowano wyhamowanie spadku liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym, a w kraju nastąpił wzrost liczebności tej populacji osób o 0,4%.

Odwrotną tendencję zmian odnotowano w grupie osób w wieku poprodukcyjnym. W przypadku województwa podlaskiego przyrost w latach 2007-2017 wyniósł 19,3%, zaś w skali całego kraju o 31,4%.

Mapa 3. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Na poziomie regionu, w 2017 r. największy udział osób w wieku przedprodukcyjnym, wynoszący 19,5% całkowitej liczby mieszkańców powiatu, odnotowano w powiecie suwalskim (Tabela 3). Powiat ten charakteryzuje się także jednym z najniższych odsetków osób w wieku poprodukcyjnym – 18,2%. Najmniejszy udział osób w wieku emerytalnym w całej populacji powiatu odnotowano w mieście

Suwałki – 17,7%. Suwałki wraz z powiatem kolneńskim są również powiatami o najwyższym udziale osób w wieku produkcyjnym, wynoszącym 63,8% mieszkańców tych powiatów.

Tabela 3. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku na poziomie powiatu w 2017 roku

Powiat	2007			2017		
	przedprodukcyjny	produkcyjny	poprodukcyjny	przedprodukcyjny	produkcyjny	poprodukcyjny
augustowski	21,9%	61,0%	17,1%	17,3%	62,4%	20,3%
białostocki	20,5%	62,5%	16,9%	18,0%	62,7%	19,3%
bielski	18,9%	58,4%	22,6%	16,1%	59,4%	24,6%
grajewski	22,3%	62,7%	15,0%	17,7%	63,3%	19,0%
hajnowski	16,4%	59,1%	24,5%	14,2%	58,4%	27,5%
kolneński	23,8%	60,1%	16,1%	18,2%	63,8%	18,0%
łomżyński	23,5%	59,1%	17,4%	18,7%	63,2%	18,0%
moniecki	21,1%	60,2%	18,6%	16,2%	63,0%	20,8%
sejneński	21,1%	60,5%	18,4%	16,8%	61,9%	21,3%
siemiatycki	19,8%	59,0%	21,2%	15,3%	61,4%	23,3%
sokólski	20,4%	60,2%	19,4%	16,2%	62,0%	21,7%
suwalski	24,5%	58,7%	16,9%	19,5%	62,3%	18,2%
wysokomazowiecki	22,1%	59,4%	18,5%	18,2%	61,1%	20,8%
zambrowski	22,0%	62,0%	16,0%	18,2%	62,5%	19,3%
m. Białystok	17,7%	66,8%	15,5%	17,4%	62,0%	20,5%
m. Łomża	20,6%	67,1%	12,2%	17,5%	63,2%	19,3%
m. Suwałki	22,3%	65,9%	11,8%	18,6%	63,8%	17,7%

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Proces starzenia się społeczeństwa można zaobserwować na podstawie zwiększającej się liczby osób w wieku poprodukcyjnym oraz zmniejszającej się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym. We wszystkich powiatach regionu, w latach 2007-2017 nastąpiło zmniejszenie się liczby osób w wieku przedprodukcyjnym, średnio o 3,8 pkt. proc. (przy czym najwyższy spadek zaobserwowano w powiatach kolneńskim – 5,6 pkt. proc. i suwalskim – 5,0 pkt. proc., a najniższy w powiatach M. Białystok – 0,3 pkt. proc. i białostockim – 2,5 pkt. proc.). Natomiast liczba osób w wieku poprodukcyjnym we wszystkich powiatach wzrosła (w ujęciu względnym oraz bezwzględnym). Średnio przyrost liczby ludności w powiecie wyniósł 3,0 pkt. proc. (najwyższy wzrost zaobserwowano w M. Łomża – 7,1 pkt. proc. i M. Suwałki – 50,9 pkt. proc., a najniższy w powiatach łomżyńskim – 0,6 pkt. proc. i suwalskim – 1,3 pkt. proc.).

Mieszkańcy województwa podlaskiego żyją coraz dłużej. Przeciętne dalsze trwanie życia (w momencie urodzenia) mężczyzn w 2007 wynosiło 71,5 lat (średnio w Polsce – 71,0 lat), natomiast kobiet – 80,9 lat (średnio w Polsce – 79,7 lat)³. W 2017 roku przeciętne dalsze trwanie życia mężczyzn wydłużyło się do 74,2 lat (w Polsce – 73,9 lat), zaś kobiet – 82,8 lat (w Polsce – 81,9 lat)⁴.

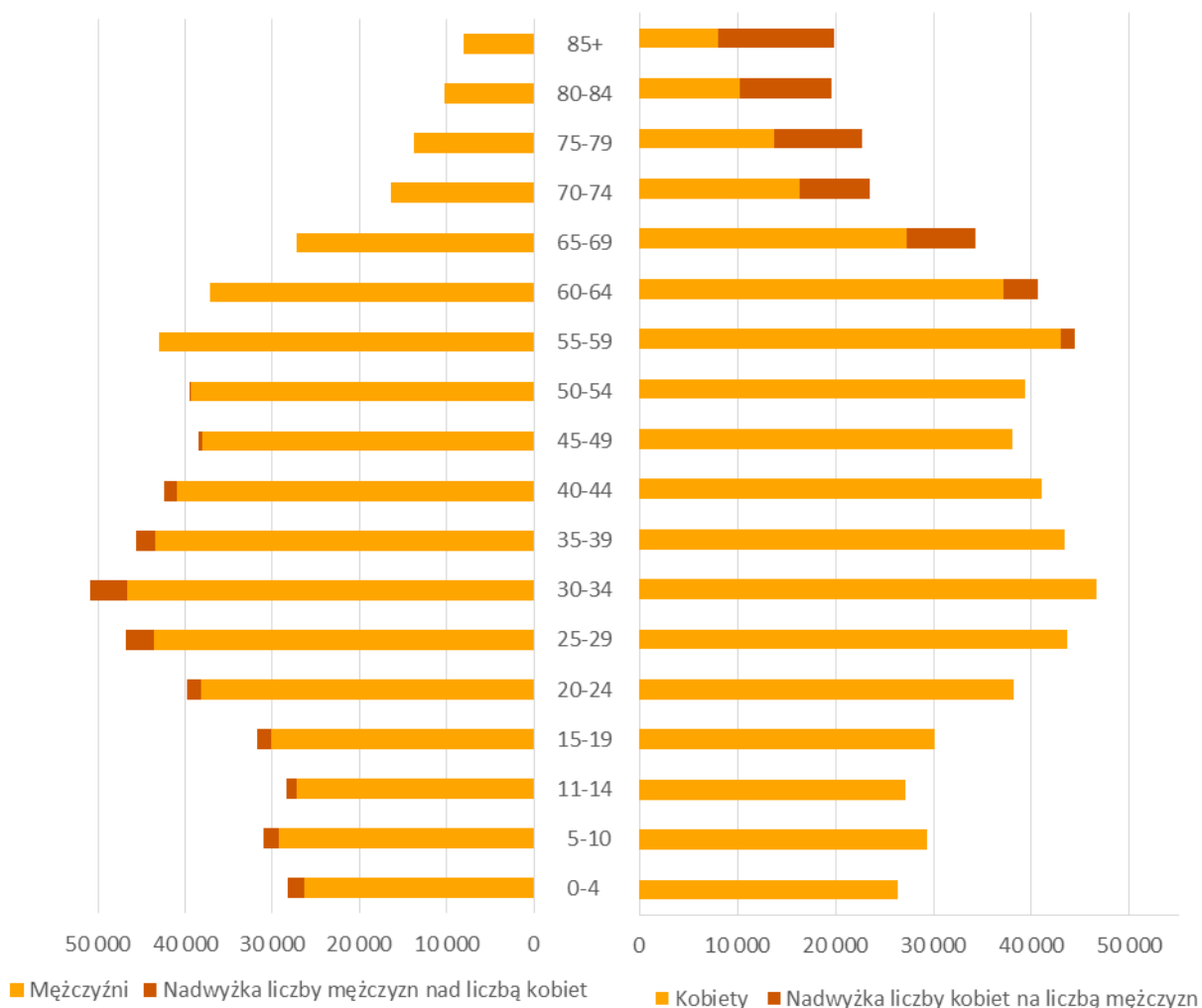
Do powiatów, w których proces starzenia się społeczeństwa występuje w największym stopniu zaliczają się:

³ *Trwanie życia w 2007 r.*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2008, s. 12, 16.

⁴ GUS-BDL.

- powiat hajnowski (w którym liczba osób w wieku przedprodukcyjnym jest blisko dwukrotnie niższa niż osób w wieku poprodukcyjnym, odpowiednio: 14,2% i 27,5%),
- powiat bielski (liczba osób w wieku przedprodukcyjnym niższa o 8,5 pkt. proc., odpowiednio: 16,1% i 24,6%),
- powiat siemiatycki (liczba osób w wieku przedprodukcyjnym niższa o 8,0 pkt. proc., odpowiednio: 15,3% i 23,3%).

Wykres 2. Struktura wieku mieszkańców województwa podlaskiego w 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W populacji mieszkańców województwa podlaskiego w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym (do 54 roku życia) przeważają mężczyźni. W 2017 r. liczba mężczyzn do 54 roku życia w województwie podlaskim przewyższała liczbę kobiet. Powyżej tego wieku następuje odwrócenie tendencji, tj. liczba kobiet jest wyższa od liczby mężczyzn. Widoczne jest to zwłaszcza w przypadku osób powyżej 80 roku życia. Zarówno wśród kobiet, jak i mężczyzn najliczniejszą grupę stanowią osoby w wieku 30-34 lata, a następnie w wieku 25-29 oraz 35-39 lat.

Mediana wieku⁵ mieszkańców województwa podlaskiego w 2016 roku wyniosła 40,4 lat (dla porównania w 2010 roku 38,0 lat). W przypadku mężczyzn mediana wieku wynosi 38,6 lat (36,3 lat w 2010 roku), zaś kobiet – 42,4 lata (40,0 lat w 2010 roku).⁶

Zwiększająca się liczba osób w wieku poprodukcyjnym znajduje swoje odzwierciedlenie w wartości wskaźnika obciążenia demograficznego, określającego liczbę osób w wieku poprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym. W województwie podlaskim wskaźnik utrzymuje się na poziomie zbliżonym do średniej krajowej (Tabela 4). W odniesieniu do pozostałych regionów można zaobserwować polepszającą się sytuację, co obrazuje spadek (w latach 2007-2017) z 3 na 10 pozycję wśród wszystkich województw. Od 2007 roku liczba osób w wieku poprodukcyjnym przypadająca na 100 osób w wieku produkcyjnym zwiększyła się o blisko 6 osób, zaś średnio w Polsce przyrost ten wyniósł 9 osób.

Tabela 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego w województwie podlaskim w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os.	27,1	27,3	27,4	27,4	27,8	28,4	29,1	29,9	30,8	31,7	32,8
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	os.	-	0,2	0,1	0,0	0,4	0,6	0,7	0,8	0,9	0,9	1,1
Polska	os.	24,8	25,2	25,6	26,0	26,9	27,9	29,0	30,2	31,4	32,7	34,0
Różnica w stosunku do wartości dla Polski	%	2,3	2,1	1,8	1,4	0,9	0,5	0,1	-0,3	-0,6	-1,0	-1,2
Pozycja wśród województw	poz.	3	3	5	5	6	6	8	8	9	10	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Wskaźnik obciążenia demograficznego jest wyższy w powiatach oraz gminach, w których występuje wysoki udział osób w wieku poprodukcyjnym, przy stosunkowo niskim udziale osób w wieku produkcyjnym (Mapa 4). W województwie podlaskim pod względem wskaźnika obciążenia demograficznego powiaty skupione są w grupy o zbliżonych wartościach.

Powiatami o najwyższym wskaźniku obciążenia demograficznego w 2017 r. były powiaty: hajnowski – 47,0 os./na 100 osób w wieku produkcyjnym, bielski – 41,4 osób oraz siemiatycki – 37,9 osób. Najniższy wskaźnik obciążenia demograficznego odnotowano w mieście Suwałki – 27,7 os./na 100 osób w wieku produkcyjnym oraz w powiatach kolneńskim – 28,2 osób i łomżyńskim – 28,5 osób. Jedenaście powiatów charakteryzuje się niższą liczbą osób w wieku poprodukcyjnym przypadających na 100 osób w wieku produkcyjnym, niż średnio w Polsce. Poniżej przeciętnej wartości dla województwa znajduje się dziewięć powiatów.

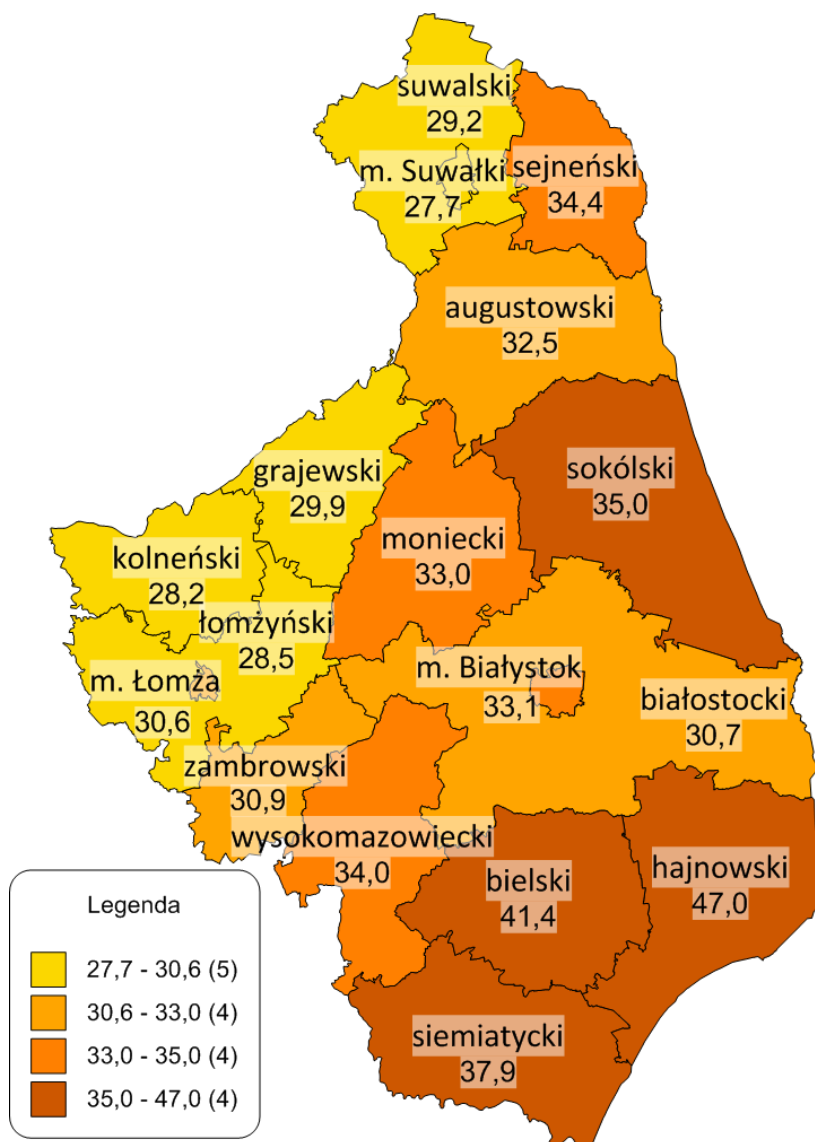
Obciążenie demograficzne w podlaskich gminach charakteryzuje się znacznym zróżnicowaniem. Najwyższą liczbę osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym w 2017 r. odnotowano w gminach: Orla (powiat bielski) – 84,9 os., Dubicze Cerkiewne (powiat hajnowski) – 83,9 os. oraz Czyże (powiat hajnowski) – 75,5 os., a najniższą w gminach: Juchnowiec Kościelny (powiat białostocki) – 22,9 os., Suwałki – 25,1 os. oraz Miastkowo (powiat łomżyński) – 25,1 os. W ponad połowie podlaskich gmin obciążenie demograficzne jest niższe, niż średnio w Polsce. Na poziom obciążenia demograficznego w poszczególnych jednostkach samorządu terytorialnego duży wpływ

⁵ Inaczej wiek środkowy, wyznacza granicę wieku, którą połowa ludności już przekroczyła, a druga połowa jeszcze nie osiągnęła.

⁶ *Rocznik statystyczny województwa podlaskiego*, Urząd Statystyczny w Białymstoku, Białystok 2017, s. 100.

posiadają procesy migracyjne. Jako ludność mobilną określa się ludność w wieku 18-44 lata, czyli znaczną część ludności w wieku produkcyjnym⁷. Zmniejszanie się liczby osób w wieku produkcyjnym przekłada się bezpośrednio na wzrost wskaźnika obciążenia demograficznego.

Mapa 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Województwo podlaskie charakteryzuje się ujemnym saldem migracji (wewnętrznych i zagranicznych). W 2016 roku saldo migracji regionu wyniosło -1 287 osób (napływ 11 452 osób, odpływ 12 739 osób). Pozytywnym jest jednak dodatnie saldo migracji zagranicznych, co oznacza, że w 2016 r. do województwa podlaskiego, z zagranicy wróciło więcej osób niż wyjechało. Migracje w głównej mierze dotyczą osób młodych, które decydują się na opuszczenie województwa

⁷ <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/892,pojecie.ht ml> (data dostępu: 04.06.2018).

w poszukiwaniu pracy. Najwyższe ujemne saldo migracji dotyczyło osób w wieku 25-29 lat (-351 osób) oraz 30-34 lata (-235 osób)⁸.

Współczynnik salda migracji osób w wieku produkcyjnym określa saldo migracji (czyli różnicę między liczbą osób, które przybyły na stałe do danej jednostki podziału administracyjnego kraju w danym okresie, a liczbą osób, które wyjechały na stałe z danej jednostki administracyjnej/kraju w danym okresie⁹) na pobyty stały ludności w wieku produkcyjnym na 10 tys. osób w tym wieku.

Tabela 5. Współczynnik salda migracji osób w wieku produkcyjnym w województwie podlaskim w latach 2007-2017¹⁰

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os./10 tys. osób	-27,9	-19,2	-20,9	-20,4	-24,3	-22,0	-28,2	-26,4	-	-18,4	-23,0
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	os./10 tys. osób	-	8,7	-1,7	-0,5	-3,9	2,3	6,2	1,8	-	-	-4,6
Polska	os./10 tys. osób	-7,3	-5,5	-1,1	-1,8	-2,7	-3,4	-7,3	-6,0	-	-1,6	-1,5
Różnica w stosunku do wartości dla Polski	os./10 tys. osób	-20,6	-13,7	-19,8	-18,6	-21,6	-18,6	-20,9	-20,4	-	-16,8	-21,4
Pozycja wśród województw	poz.	5	6	4	5	5	5	5	5	-	5	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Saldo migracji osób w wieku produkcyjnym utrzymuje się w województwie podlaskim na stabilnym, ujemnym poziomie. Z województwa podlaskiego emigruje znacznie więcej osób w wieku produkcyjnym niż przeciętnie w Polsce. W roku 2017 województwo podlaskie zajmowało 4 pozycję pod względem salda migracji osób w wieku produkcyjnym na 10 tys. osób w tym wieku. Na tle sytuacji w regonie, znaczne dysproporcje można zaobserwować w poszczególnych powiatach (Mapa 5).

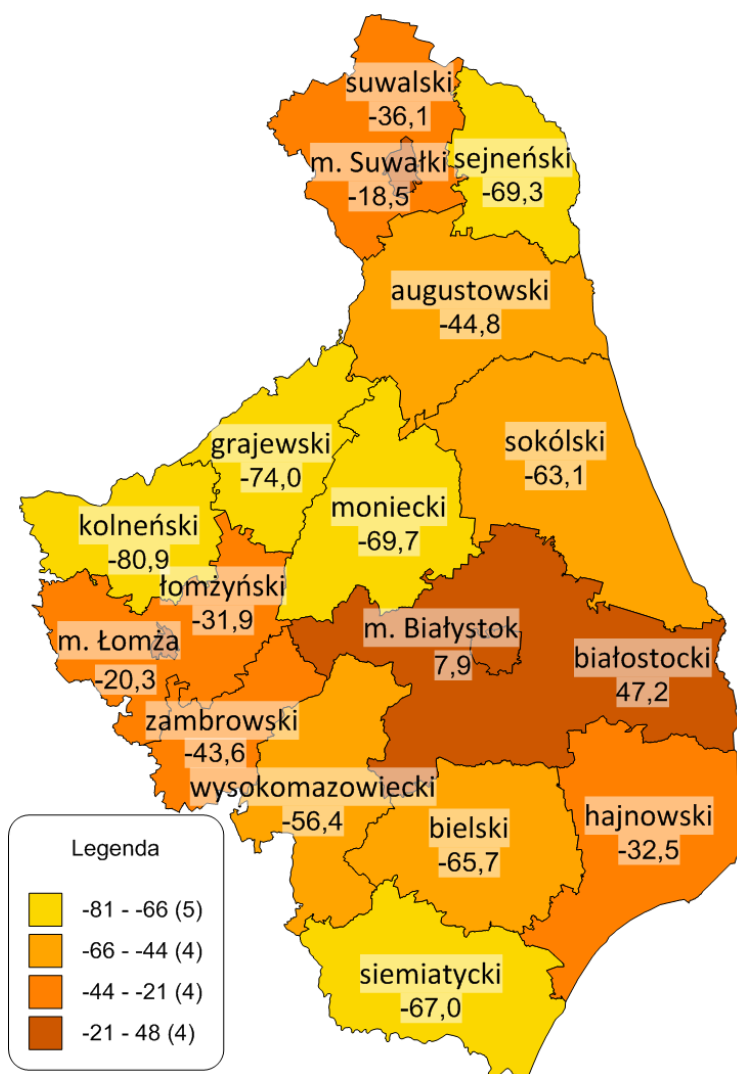
Dodatnie saldo migracji, czyli nadwyżkę liczby przyjeżdżających osób w wieku produkcyjnym niż wyjeżdżających w 2017 roku odnotowano w mieście Białystok (7,9 osób/1000 osób w wieku produkcyjnym) oraz powiecie białostockim (47,2 osób). Pozostałe powiaty charakteryzowały się ujemnym współczynnikiem salda migracji, najwyższym powiaty: kolneński (-80,9) osób, grajewski (-74,0 osób), moniecki (-69,7 osób), moniecki (-69,7 osób), sejneński (-69,3 osób), oraz bielski (-65,7 osób) Pracujący mieszkańcy peryferyjnych powiatów jako docelowy kierunek migracji wybierają miejscowości charakteryzujące się dużym i chłonnym rynkiem pracy.

⁸ *Rocznik statystyczny województwa podlaskiego...*, op. cit., s. 112,114.

⁹ <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/2260,pojecie.html> (data dostępu: 04.06.2018).

¹⁰ Brak danych dla roku 2015.

Mapa 5. Współczynnik salda migracji osób w wieku produkcyjnym w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Zmniejszającemu się saldu migracji osób w wieku produkcyjnym towarzyszy rosnący przyrost naturalny na 1000 osób mieszkańców, aczkolwiek wciąż ujemny, pomimo notowanych, pozytywnych wzrostów wartości tego wskaźnika. Od 2015 roku region klasyfikowany jest na 9 pozycji wśród pozostałych regionów pod względem wartości wskaźnika (Tabela 6).

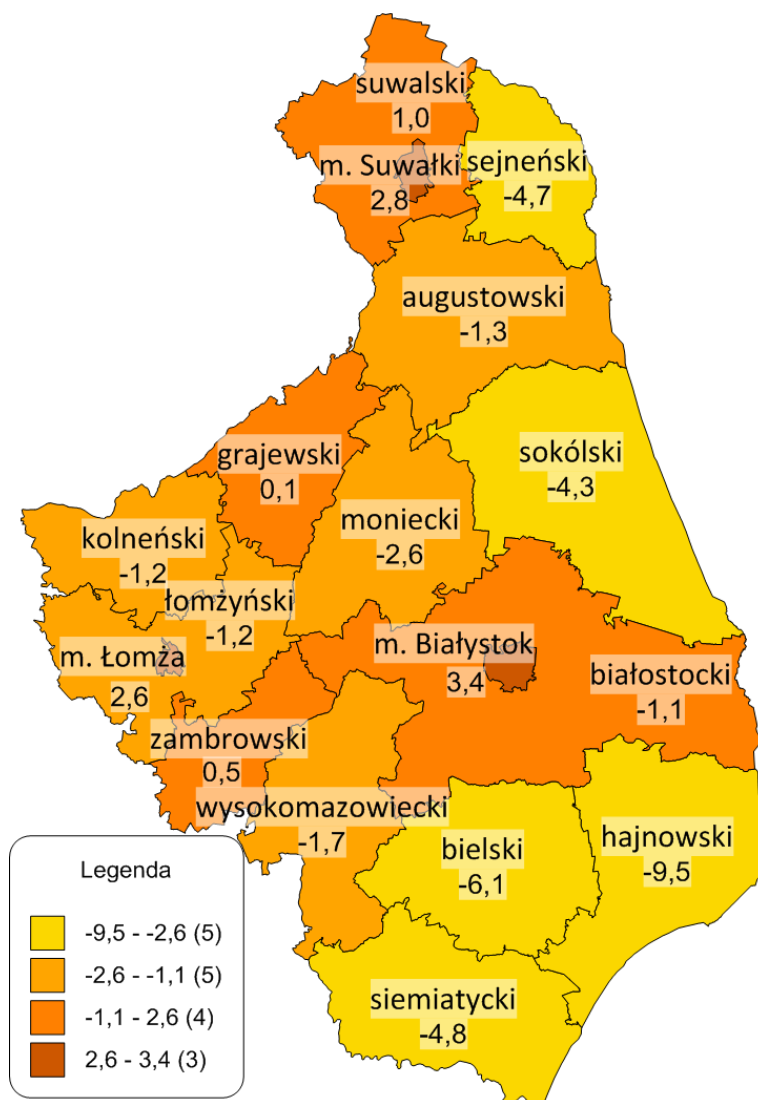
Tabela 6. Przyrost naturalny na 1000 ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os./na 1000 ludności	-0,5	0,3	0,03	0,1	-0,4	-0,6	-1,3	-0,7	-1,2	-0,8	-0,4
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	os./na 1000 ludności	-	0,8	-0,3	0,1	-0,5	-0,2	-0,7	0,6	-0,5	0,4	0,4
Polska	os./na 1000 ludności	0,3	0,9	0,9	0,9	0,3	0,0	-0,5	0,0	-0,7	-0,2	0,0
Różnica w stosunku do średniej wartości dla Polski	os./na 1000 ludności	-0,8	-0,6	-0,9	-0,8	-0,7	-0,6	-0,8	-0,7	-0,5	-0,6	-0,4
Pozycja wśród województw	poz.	10	10	10	10	10	10	10	10	9	9	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Ujemny przyrost naturalny przełożył się na zmniejszenie populacji województwa o ponad 8 tys. osób (z 1 192 660 osób w 2007 roku do 1 184 548 osób w 2017 roku).

Mapa 6. Przyrost naturalny na 1000 ludności w powiatach województwa podlaskiego w 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

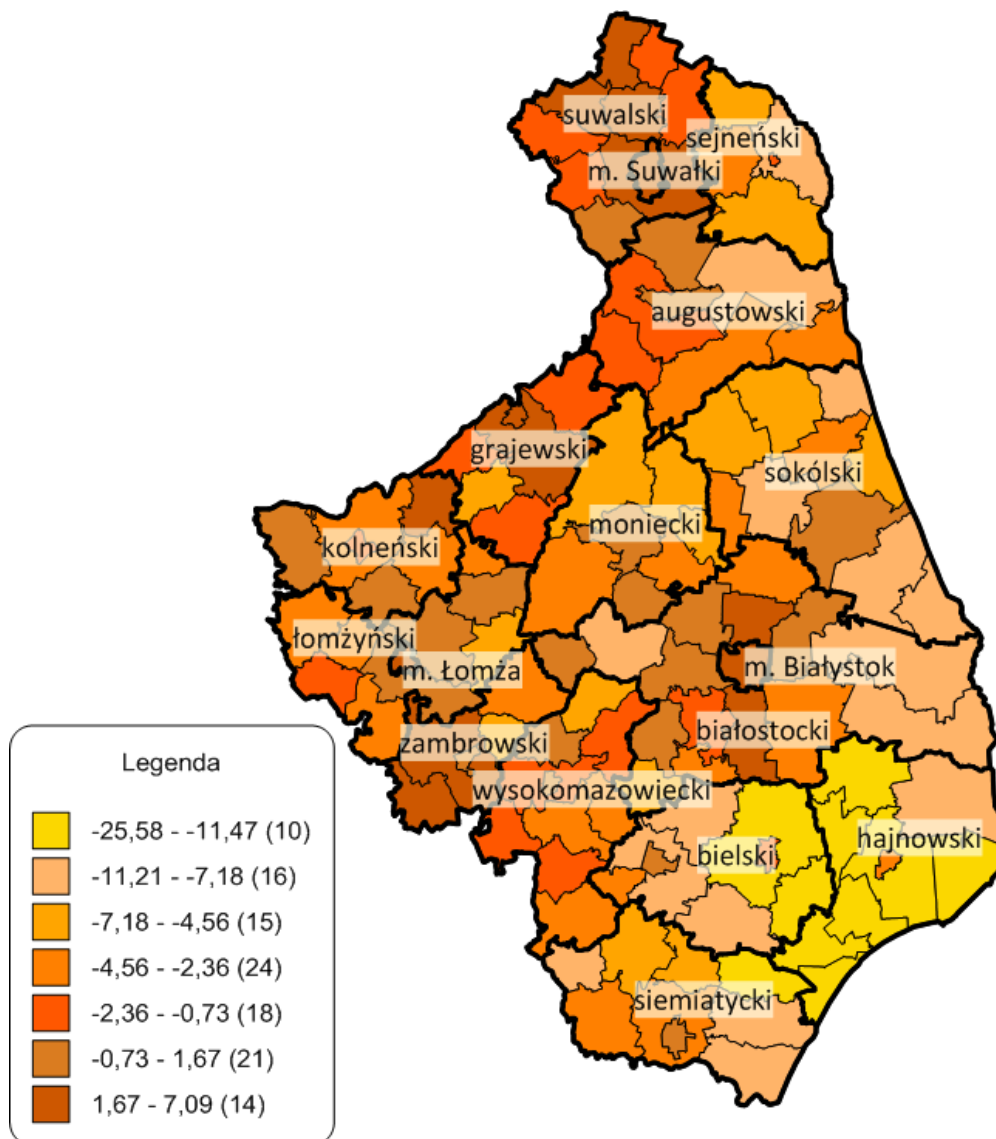
Znaczne dysproporcje pod względem przyrostu naturalnego występują w poszczególnych powiatach (Mapa 6). W 2017 r. w sześciu powiatach odnotowano dodatni przyrost naturalny, przy czym najwyższy w miastach na prawach powiatu (Białystok – 3,4 os./na 1000 ludności, Suwałki – 2,8 osób, Łomża – 2,6 osób). Najniższy przyrost naturalny występuje w powiatach: hajnowskim (-9,5 osób) oraz bielskim (-6,1 osób).

Powiat hajnowski od 2007 r. charakteryzuje się najniższymi współczynnikami przyrostu naturalnego wśród wszystkich powiatów. Wpłynęło to na rzeczywisty spadek liczby ludności z 47 224 osób w 2007 roku do 43 745 osób w 2017 roku (spadek o 3 479 osób). Najwyższy przyrost naturalny w mieście Białystok skutkowałam systematycznym zwiększaniem się liczby mieszkańców z 294 143 osób w 2007 roku do 297 288 osób w 2017 roku (przyrost o 3 145 osób).

Gminy w województwie podlaskim skupione są w grupy o podobnym poziomie przyrostu naturalnego w przeliczeniu na 1000 mieszkańców. Gminy o najniższym poziomie przyrostu naturalnego

znajdują się w południowo-wschodniej części województwa (powiaty hajnowski, bielski oraz siemiatycki). Zachodnia część regionu charakteryzuje się znacznie lepszym stosunkiem liczby urodzeń do liczby zgonów niż wschodnia część województwa (Mapa 7).

Mapa 7. Przyrost naturalny na 1000 ludności w gminach województwa podlaskiego w 2017 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W 2017 roku dodatni przyrost naturalny odnotowano w 28 gminach, przy czym najwyższy w gminie Wiżajny – 7,1 os./1000 ludności. Niższy, jednak nadal istotny, przyrost naturalny odnotowano w gminach: Grabowo (powiat kolneński) – 4,0 osób, Wasilków (powiat białostocki) – 3,9 osób oraz Białystok – 3,4 osób. Najniższy (poniżej -10) wskaźnik przyrostu naturalnego dotyczył 14 gmin. Najniższą wartość odnotowano w gminie Czyże (powiat hajnowski) – -25,6 osób oraz Kleszczele (powiat hajnowski) – -19,2 osób/na 1000 ludności.

Tabela 7. Ranking powiatów województwa podlaskiego pod względem analizowanych wskaźników demograficznych w roku 2017¹¹

Wyszczególnienie Powiat	Liczba ludności			Udział ludności w wieku:			Wskaźnik obciążenia demograficznego według wskaźnika dotyczącego osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym	Współczynnik salda migracji osób w wieku produkcyjnym	Przyrost naturalny na 1000 ludności na poziomie powiatu
	ogółem	mężczyźni	kobiety	przedprodukcyjnym	produkcyjnym (15-59K i 15-64M)	poprodukcyjnym			
				w ogóle ludności					
augustowski	6	7	6	11	9	9	9	9	10
białostocki	2	2	2	7	7	10	11	17	7
bielski	8	8	8	15	16	2	2	6	16
grajewski	10	10	10	8	3	13	13	2	6
hajnowski	13	13	12	17	17	1	1	12	17
kolneński	15	15	15	4	1	15	16	1	8
łomżyński	9	9	9	2	4	15	15	13	8
moniecki	14	14	14	13	6	6	8	3	12
sejneński	17	17	17	12	13	5	5	4	14
siemiatycki	11	11	11	16	14	3	3	5	15
sokólski	4	3	4	13	11	4	4	7	13
suwalski	16	16	16	1	10	14	14	11	4
wysokomazowiecki	7	6	7	4	15	6	6	8	11
zambrowski	12	12	13	4	8	10	10	10	5
m. Białystok	1	1	1	10	11	8	7	16	1
m. Łomża	5	5	5	9	4	10	12	14	3
m. Suwałki	3	4	3	3	1	17	17	15	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

¹¹ W tabeli podano lokatę powiatu ze względu na wartość zmiennej. Najwyższa wartość została oznaczona jako 1. lokata, natomiast pozycja najniższa jako 17. lokata. W przypadku współczynnika salda migracji osób w wieku produkcyjnym, ze względu na jego charakter, zastosowano odwrotne wartości, tj. najniższej wartości została przypisana 1. lokata, a najwyższej – 17. lokata.

Wnioski wynikające z analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej:

Województwo podlaskie boryka się z istotnymi problemami demograficznymi, potęgowanymi przez uwarunkowania wynikające z małej liczby ludności i najniższej w kraju gęstości zaludnienia. Wysoce niekorzystnym zjawiskiem jest przewaga osób w wieku najwyższej aktywności zawodowej wśród migrujących z regionu, przyczyniająca się do drenażu mózgów i utraty kapitału ludzkiego, który mógłby być wykorzystany na rzecz przyspieszenia regionalnych procesów rozwojowych. Obserwowane zmiany w kierunkach migracyjnych (wzrost migracji międzyregionalnych kosztem zmniejszenia się migracji zagranicznych) niosą ze sobą o tyle pozytywne zmiany, o ile następuje przemieszczenie się kapitału wewnątrz kraju, a nie jego strata na rzecz lepiej rozwiniętych gospodarek krajów zachodnich. Przemieszczanie się osób młodych, w wieku najwyższej mobilności edukacyjnej i zawodowej do innych regionów, jest problemem z punktu widzenia gospodarki województwa podlaskiego, prowadzącym do niekorzystnego sprzężenia zwrotnego pomiędzy potrzebami rozwojowymi gospodarki a podażą pracy. Z jednej strony, województwo podlaskie, jako region należący do najslabiej rozwiniętych regionów w kraju, potrzebuje dla ustabilizowania się trendów rozwojowych, wykształconego zgodnie z potrzebami, przedsiębiorczego i innowacyjnego kapitału ludzkiego, a ten wzbogaca podaż pracy innych regionów. Z drugiej strony, kapitał w okresie najwyższej mobilności edukacyjnej i zawodowej odpływa z powodu niskiego poziomu rozwoju gospodarczego, w poszukiwaniu lepszych warunków życia i lepszych możliwości rozwoju osobistego i zawodowego. Obie zależności nakładają się na siebie potęgując niekorzystne zjawiska społeczne i gospodarcze.

Podobne zjawisko obserwowane jest w płaszczyźnie wewnątrzregionalnej. Zwiększająca się liczba ludności jedynie w mieście Białystok i powiecie białostockim świadczy o przepływie kapitału do najsilniej rozwiniętego ośrodka regionu i, można przypuszczać, jego zaplecza noclegowego. W odniesieniu do pozostałych jednostek podziału administracyjnego, duże skupiska ludności występują w miastach, w których koncentrują się największe liczby podmiotów gospodarczych tworzących miejsca pracy (Białystok, Suwałki, Łomża, Augustów, Grajewo, Bielsk Podlaski, Hajnówka oraz miasto i gmina Sokółka). Rozproszenie ludności na obszarze pozostałych jednostek podziału administracyjnego regionu, przyczynia się do wysokich kosztów dostarczania usług publicznych, a w związku z tym ich limitowania i w efekcie, ograniczania możliwości rozwojowych zarówno dla ludności, jak i podmiotów gospodarczych. Procesy depopulacji są nasilone w sposób szczególny, w północnej, wschodniej i południowo wschodniej części województwa, prowadząc do pogłębiania się peryferyzacji przede wszystkim powiatów: suwalskiego, sejneńskiego, hajnowskiego, siemiatyckiego oraz sokólskiego.

Spółeczeństwo regionu można określić jako starzejące się. Świadczy o tym zwiększanie się liczby osób w wieku poprodukcyjnym, przy jednoczesnym spadku liczby osób w wieku przedprodukcyjnym. Potwierdzeniem tego procesu są pogarszające się wartości wskaźnika obciążenia demograficznego. Wydłuża się przeciętne dalsze trwanie życia, co skutkuje powiększaniem się grona osób starszych, wymagających wsparcia. Sytuacji w regionie, na tle kraju, nie można ocenić jako najgorszej. Wskaźnik obciążenia demograficznego przyjmuje niższe wartości od średniej krajowej. Struktura populacji ludności województwa charakteryzuje się dobrymi (wyższymi od średniej krajowej) wskaźnikami udziału ludności w wieku produkcyjnym. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym w latach 2007-2017 spadała wprawdzie znacznie szybciej niż w kraju, jednak lata 2016-2017 przyniosły zahamowanie tej negatywnej tendencji, przy jednoczesnej poprawie wartości wskaźnika przyrostu naturalnego wynikającego ze wzrostu liczby urodzeń w regionie. Nienajgorsza sytuacja regionu na tle kraju, nie jest

jednak udziałem wszystkich powiatów. Proces starzenia się społeczeństwa, przy jednocześnie dużym zahamowaniu przyrostu naturalnego, jest szczególnie widoczny w powiatach: hajnowskim, bielskim i siemiatyckim.

Pomimo zaznaczających się, niekorzystnych trendów w zakresie obciążenia demograficznego, należy podkreślić stosunkowo dobrą sytuację regionu w zakresie struktury wiekowej populacji ludności województwa. Społeczeństwo regionu jest stosunkowo młode. Najliczniejsze kategorie wiekowe wśród kobiet i mężczyzn stanowią osoby w wieku 25-39 lat. Jednocześnie jednak, na ten pozytywny wskaźnik nakłada się wyraźny problem migracji osób młodych. Te same kategorie wiekowe, poza liczebnością, wykazują się również najwyższą skłonnością do migracji. Najwyższe, ujemne saldo migracji dotyczyło osób w wieku 25-29 lat oraz 30-34 lata, a więc osób w wieku najwyższej mobilności edukacyjnej i zawodowej.

Dodatni przyrost naturalny występuje jedynie w trzech ośrodkach subregionalnych, miastach: Białymstoku, Łomży i Suwałkach (a w przypadku Suwałk również w powiecie ziemskim). Pozostałe powiaty charakteryzuje ujemny przyrost naturalny, najniższy: bielski i hajnowski. Dodatni przyrost naturalny, identyfikowany jedynie w czterech z siedemnastu powiatów, istotnie wpływa na ogólny wynik regionu. W ostatnich dwóch latach województwo podlaskie charakteryzowało się dodatnim przyrostem naturalnym.

Łączna ocena wskaźników analizowanych w obszarze demografii, wskazuje na najlepszą sytuację w miastach na prawach powiatu (Białystok, Łomża i Suwałki) oraz powiecie białostockim ziemskim. Wskazane jednostki podziału terytorialnego charakteryzuje najlepsza struktura ludności według ekonomicznych grup wieku (wysoki udział ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym w ogólnej liczbie ludności), najniższe wartości wskaźnika obciążenia demograficznego, najwyższy przyrost naturalny, dodatnie saldo migracji i w efekcie, najwyższe wartości liczby ludności powiatu ogółem. Pozostałe powiaty charakteryzuje wysoki poziom zróżnicowania w wymiarze lokalnym. Część wskaźników przyjmuje w nich korzystne, część niekorzystne wartości. Nasilenie problemów demograficznych występuje w pięciu powiatach charakteryzujących się najniższą liczbą ludności, wynikającą z niskiego przyrostu naturalnego, ujemnego salda migracji, starzejącego się społeczeństwa i niekorzystnej struktury ekonomicznych grup wieku. Do wskazanych powiatów należą powiaty: sejneński, suwalski, moniecki, kolneński i hajnowski.

Rekomendacje wynikające z wniosków:

Wszystkie aspekty społeczno-gospodarcze analizowane w opracowaniu nakładają się na siebie tworząc ciąg przyczynowo-skutkowy wzajemnych relacji i oddziaływania. Nie jest wobec tego możliwe, ani zasadne formułowanie rekomendacji w odniesieniu do jednego tylko z obszarów poddanych analizie.

- A. Stosunkowo dobra struktura ludności według ekonomicznych grup wieku oraz wysoki odsetek ludzi młodych w ogólnej populacji mieszkańców, przy jednocześnie wysokich skłonnościach migracyjnych osób młodych, obligują do podjęcia działań w kierunku zatrzymania odpływającego kapitału ludzkiego i utrzymania korzystnej struktury ludności według ekonomicznych grup wieku. W ujęciu generalnym, konieczne jest zintensyfikowanie działań, leżących w kompetencji samorządu województwa oraz możliwych do inicjowania w ramach interwencji EFS w RPOWP 2014-2020, jednostek samorządu lokalnego, ukierunkowanych na stworzenie zachęt dla osób młodych do pozostania w regionie. Warunkiem koniecznym odwrócenia negatywnych tendencji migracyjnych jest stworzenie atrakcyjnych warunków do życia w regionie, przede wszystkim poprzez zwiększenie

dostępności do dobrze płatnych miejsc pracy. Wzrost poziomu przedsiębiorczości oraz poziomu innowacyjności w przedsiębiorstwach może skutkować powstawaniem nowych miejsc pracy, które zatrzymają lub zachęcą do powrotu mieszkańców województwa podlaskiego.

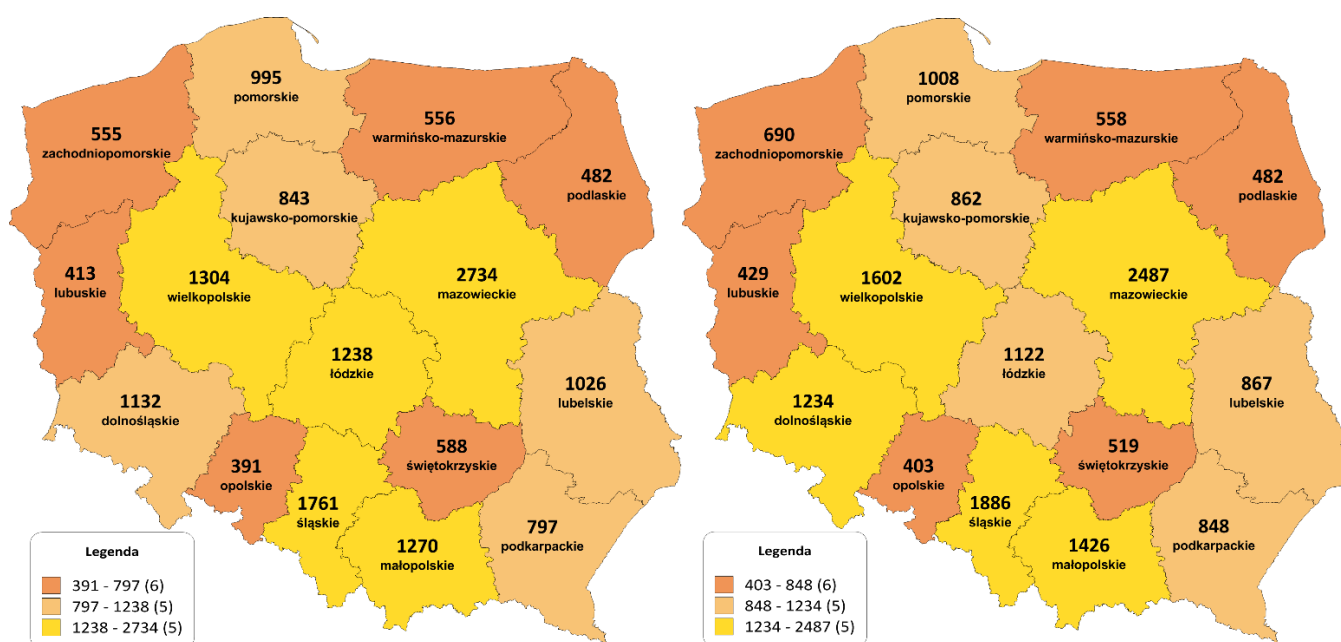
- 1) Wdrożeniu rekomendacji powinny służyć działania ukierunkowane na zwiększenie przedsiębiorczości osób młodych. Wyższy poziom szeroko pojętej przedsiębiorczości powinien służyć kształtowaniu postaw ukierunkowanych na podejmowanie wyzwań, „branie spraw we własne ręce”. „Przedsiębiorczość” jako składowa kompetencji ludzkich, w wyższym stopniu przełoży się na skłonność do podejmowania własnej działalności gospodarczej, pośrednio tworzenie nowych miejsc pracy:
 - a) Wspieranie kształtowania postaw przedsiębiorczych dzieci w wieku przedszkolnym (uwzględnienie działań uczących samodzielności, kreatywności i podejmowania wyzwań rozpoczynając od przedszkola).
 - b) Wspieranie kształtowania postaw przedsiębiorczych dzieci w wieku szkolnym.
 - c) Wspieranie podejmowania własnej działalności gospodarczej, uwzględniające przygotowanie przedsiębiorcy do funkcjonowania w otoczeniu konkurencyjnym.
 - 2) Konieczne jest kontynuowanie oraz intensyfikacja już prowadzonych działań służących zwiększeniu potencjału innowacyjnego istniejących firm. Wyższy potencjał innowacyjny firm sprzyja zwiększeniu konkurencyjności podmiotów gospodarczych na rynku krajowym i zagranicznym, zwiększaniu przychodów firm, a w konsekwencji rozwojowi istniejących oraz powstawaniu nowych, dobrze płatnych miejsc pracy, zwiększeniu dochodów pracowników i wzrostu standardu ich życia.
 - 3) Dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb regionu. Podnoszenie świadomości mieszkańców, co do potrzeb regionalnych w zakresie kadr. Kadry wykształcone zgodnie z potrzebami regionalnej gospodarki stanowią gwarancję rozwoju firm i satysfakcję pracowników. Biorąc pod uwagę zestawienie popytu i podaży pracy na poziomie konkretnych zawodów z analizą zawodów występujących wśród bezrobotnych, Ppodlaska gospodarka zgłasza przede wszystkim zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników przemysłowych i budowlanych. Szczególnej uwadze należy poddać potrzeby zgłaszane przez pracodawców prowadzących działalność w obszarach inteligentnych specjalizacji regionu. Wykształcenie młodych ludzi adekwatnie do potrzeb gospodarki, a przede wszystkim obszarów inteligentnych specjalizacji regionu, jest warunkiem koniecznym rozwoju podlaskich firm, a w konsekwencji zwiększania atrakcyjności istniejących i nowych miejsc pracy.
- B. Wspieranie wzrostu dzietności. Podejmowanie działań leżących w kompetencji władz regionu, przyczyniających się do poprawy wartości wskaźnika przyrostu naturalnego. O ile władze regionalne nie posiadają możliwości inicjowania i wdrażania prorodzinnych, systemowych działań zbliżonych do rządowej polityki mieszkaniowej czy finansowego wsparcia rodzin, to w gestii samorządu województwa leży tworzenie warunków rodzinom z dziećmi, które mogą wpływać na decyzje prokreacyjne:
- 1) Zwiększanie dostępności do opieki żłobkowej.
 - 2) Tworzenie i rozwój przestrzeni do aktywnego spędzania czasu rodzin z dziećmi.

- C. Premiowanie działań ukierunkowanych na aktywizację zawodową osób powyżej 50 roku życia oraz mających na celu utrzymanie zatrudnienia przez pracowników należących do powyższej grupy wiekowej.
- D. Podejmowanie działań ukierunkowanych na wspieranie aktywnego starzenia się:
 - 1) Działania poprawiające dostęp do opieki zdrowotnej, w tym geriatrycznej, obejmującej osoby starsze.
 - 2) Działania wspierające utrzymanie aktywności psychicznej i fizycznej osób w wieku poprodukcyjnym.
- E. W procesie planowania wsparcia, w pierwszej kolejności oddziaływaniu regionalnej polityki należy poddać obszary województwa o krytycznym natężeniu problemów demograficznych, do których należą powiaty charakteryzujące się: najniższą liczbą ludności, wynikającą z niskiego przyrostu naturalnego, ujemnego salda migracji, starzejącego się społeczeństwa i niekorzystnej struktury ekonomicznych grup wieku:
 - 1) sejneński,
 - 2) suwalski,
 - 3) moniecki,
 - 4) kolneński
 - 5) hajnowski.

1.2. RYNEK PRACY

Województwo podlaskie jako obszar peryferyjny z niskim stopniem skomunikowania transportowego z resztą kraju, w naturalny sposób boryka się z ograniczonym potencjałem gospodarczym. Sytuacja taka warunkuje istnienie wielu barier rozwojowych dla rynku pracy. Niemniej jednak przemiany zachodzące w regionie, w ostatnich latach oraz środki przeznaczone na promocję zatrudnienia i poprawę sytuacji bezrobotnych powodują, iż w wielu aspektach sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim uległa poprawie, w niektórych przypadkach również względem średnich wartości dla Polski.

Mapa 8. Liczba pracujących wg BAEL w latach 2015 i 2017 (tys. osób)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

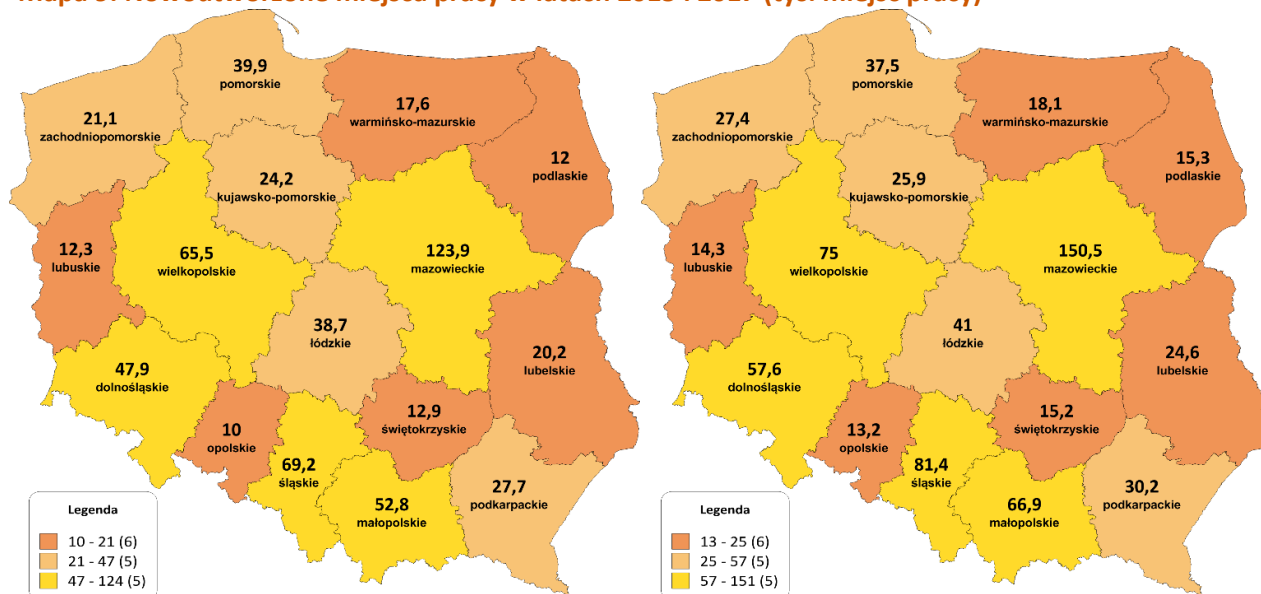
Na przestrzeni lat 2015-2017 liczba osób pracujących w województwie podlaskim nie uległa zmianie - 482,0 tys. osób (Mapa 8) - co w zestawieniu z sytuacją demograficzną (w tym okresie liczba mieszkańców województwa zmalała o około 0,4%) wskazuje na pewną poprawę sytuacji na rynku pracy. W Makroregionie Polski Wschodniej, w tym samym okresie, liczba osób pracujących znacząco wzrosła jedynie w województwie podkarpackim.

W 2017 roku w województwie utworzono większą liczbę nowych miejsc pracy (15,3 tys.) niż dwa lata wcześniej (12 tys.). Również to zjawisko wskazuje na pozytywne tendencje na regionalnym rynku pracy – jednak w tym wypadku analogiczny wzrost miał miejsce we wszystkich województwach Polski co oznacza, że sytuacja regionu względem reszty kraju nie uległa znacznej poprawie (Mapa 9).

Jednocześnie, w 2017 r., w jednostkach zatrudniających jedną lub więcej osób, zlikwidowano 5,3 tys. miejsc pracy, natomiast w 2015 roku 5,1 tys. miejsc pracy.¹²

¹² opracowanie własne na podstawie: *Popyt na pracę w 2017*, dokument dostępny w Internecie, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/popyt-na-prace/popyt-na-prace-w-2017-roku,1,13.html>, (data dostępu: 29.10.2018 r.) oraz *Popyt na pracę w 2015 roku* dokument dostępny w Internecie, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/popyt-na-prace/popyt-na-prace-w-2015-roku,1,11.html>, (data dostępu: 29.10.2018 r.)

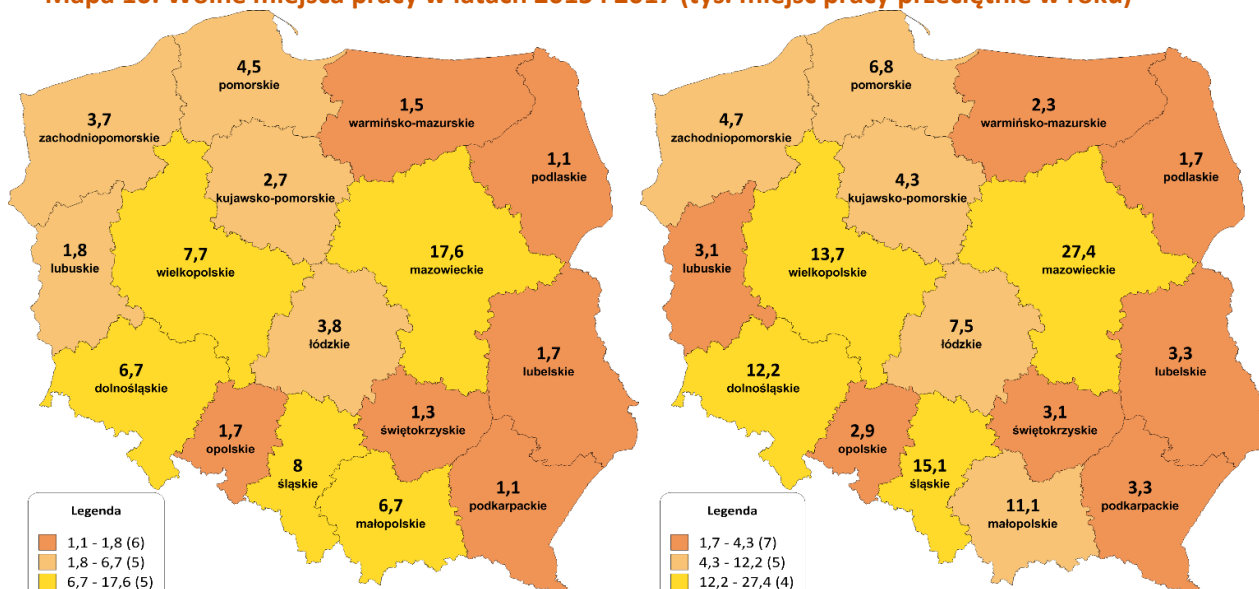
Mapa 9. Nowoutworzone miejsca pracy w latach 2015 i 2017 (tys. miejsc pracy)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W związku z większą liczbą nowoutworzonych miejsc pracy w województwie podlaskim wzrosła również liczba wolnych miejsc pracy (z 1,1 tys. w roku 2015 do 1,7 tys. w roku 2017). W związku ze spadkiem liczby ludności w tym okresie powinno to świadczyć o tym, że w roku 2017 osobom bezrobotnym łatwiej jest zdobyć pracę niż dwa lata wcześniej. W tym okresie wzrost dostępnych (wolnych) miejsc pracy zanotowały wszystkie województwa. W wielu regionach Polski wzrost był dużo wyższy (w ujęciu procentowym) niż na Podlasiu (Mapa 10). Pomimo coraz lepszej kondycji lokalnego rynku pracy dystans pomiędzy województwem podlaskim a regionami kraju o wyższym poziomie rozwoju gospodarczego nie maleje.

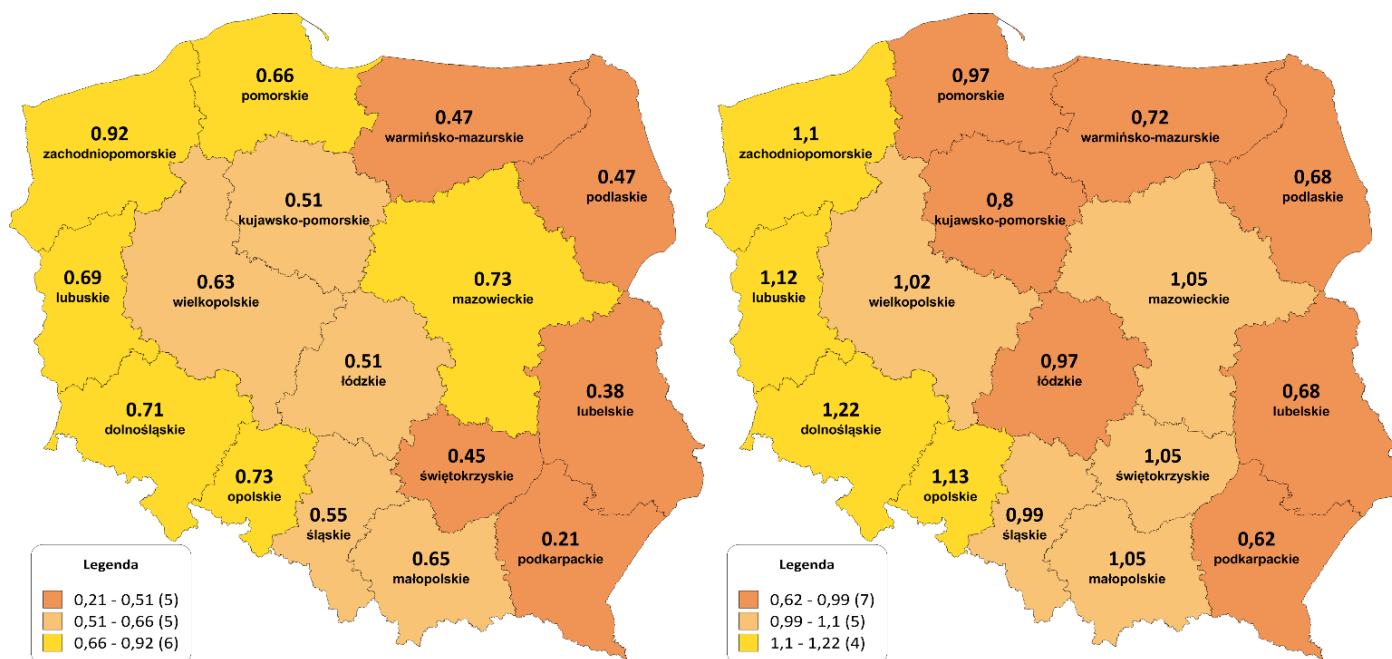
Mapa 10. Wolne miejsca pracy w latach 2015 i 2017 (tys. miejsc pracy przeciętnie w roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Popyt na pracę w 2017*, dokument dostępny w Internecie, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/popyt-na-prace/popyt-na-prace-w-2017-roku,1,13.html>, (data dostępu: 14.10.2018 r.) oraz *Popyt na pracę w 2015 roku* dokument dostępny w Internecie, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/popyt-na-prace/popyt-na-prace-w-2015-roku,1,11.html>, (data dostępu: 14.10.2018 r.)

Większa liczba dostępnych miejsc pracy powoduje zwiększenie odsetka nowych, nieobsadzonych miejsc pracy. Odsetek wolnych miejsc pracy w województwie podlaskim wzrósł z 0,47% w roku 2015 do 0,68% w roku 2017 (dane średnioroczne). Poziom nieobsadzonych miejsc pracy jest bardzo niski w porównaniu z innymi regionami Polski. W roku 2017 mniejszy odsetek wolnych miejsc pracy występował tylko w województwie podkarpackim, a w województwie lubelskim ukształtował się na tym samym poziomie, co w województwie podlaskim (Mapa 11).

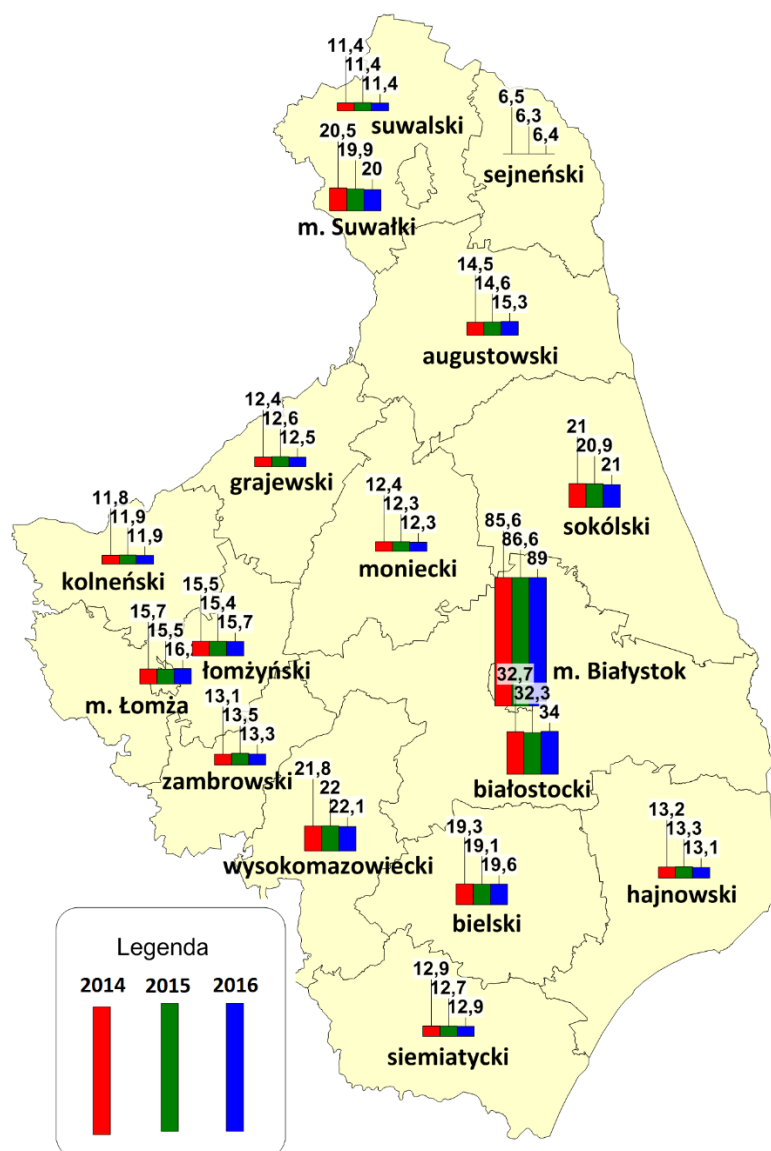
Mapa 11. Odsetek wolnych miejsc pracy w latach 2015 i 2017 (% przeciętnie w roku)

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Popyt na pracę w 2017* op. cit. roku oraz *Popyt na pracę w 2015 roku* op. cit.

Wewnątrzregionalne zróżnicowanie pod względem sytuacji na rynku pracy w województwie jest znaczne. W niektórych powiatach sytuacja na rynku pracy nie ulega poprawie, jak w skali województwa. W latach 2014-2016 liczba pracujących wzrastała co roku tylko w mieście Białystok oraz powiatach: augustowskim i wysokomazowieckim (Mapa 12). Liczba pracujących w 2016 obniżyła się względem roku 2014 w powiatach sejneńskim, monieckim, hajnowskim oraz mieście Suwałki. Natomiast w powiatach: suwalskim, sokólskim i siemiatyckim liczba pracujących w roku 2016 była taka sama jak w roku 2014. Na poziomie powiatów nie notowano spektakularnych wzrostów w liczbie pracujących. Najwyższy wzrost dotyczył miasta wojewódzkiego – Białegostoku 3,3 tys. osób i powiatu białostockiego 1,3 osób oraz powiatu augustowskiego 0,8 tys. osób. W pozostałym zakresie, najwyższe wzrosty, rzędu 300 osób, wystąpiły w powiatach: bielskim i mieście Łomża.

Mapa 12. Liczba pracujących w powiatach województwa podlaskiego w latach 2014-2016 (tys. osób)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL.

Wskaźnik zatrudnienia w regionie charakteryzuje się tendencją wzrostową. Od wielu lat utrzymuje się na poziomie nieznacznie wyższym od wartości średniej dla kraju (Tabela 8). W całym analizowanym okresie (to jest od roku 2007), tylko w roku 2010 miał miejsce znaczny spadek wartości wskaźnika zatrudnienia (o 2,9 pkt. procentowego). W kolejnych latach, wartość wskaźnika rosła bądź pozostawała niezmienna (raz w roku 2013).

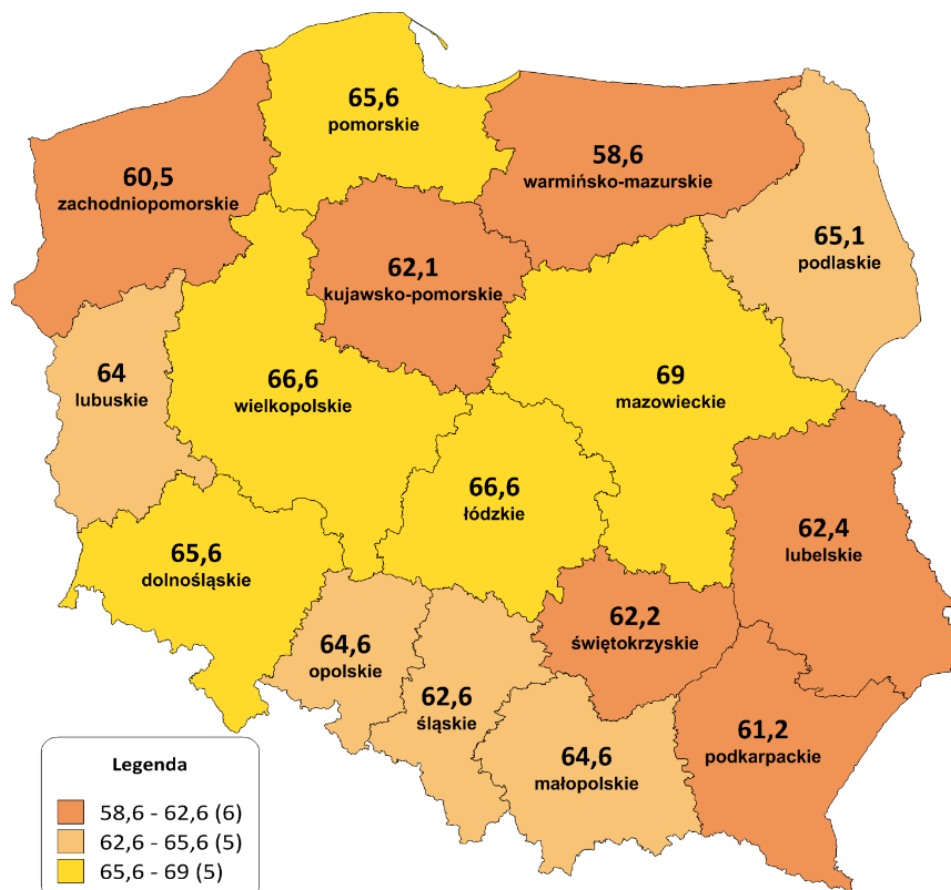
Tabela 8. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lata w województwie podlaskim w latach 2007-2016 (w %)

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Woj. podlaskie	%	59,3	61,7	61,7	58,8	60,3	61,5	61,5	62,4	64	65,1
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	pkt. proc.	-	2,4	0	-2,9	1,5	1,2	0	0,9	1,6	1,1
Polska	%	57	59,2	59,3	58,9	59,3	59,7	60	61,7	62,9	64,5

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Różnica między wartością w województwie i wartością dla Polski	pkt. proc.	2,3	2,5	2,4	-0,1	1	1,8	1,5	0,7	1,1	0,6
Pozycja wśród województw	poz.	3	2	2	7	4	2	4	4	4	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Mapa 13. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lata w Polsce w roku 2016 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Wzrost zatrudnienia w niektórych województwach Polski jest jednak szybszy niż w województwie podlaskim, przez co pozycja województwa podlaskiego wśród pozostałych regionów pogarsza się. Pod względem wartości wskaźnika zatrudnienia województwo podlaskie jest natomiast liderem w makroregionie Polski Wschodniej (Mapa 13).

Tabela 9. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podlaskim w latach 2007-2017 (na koniec roku)

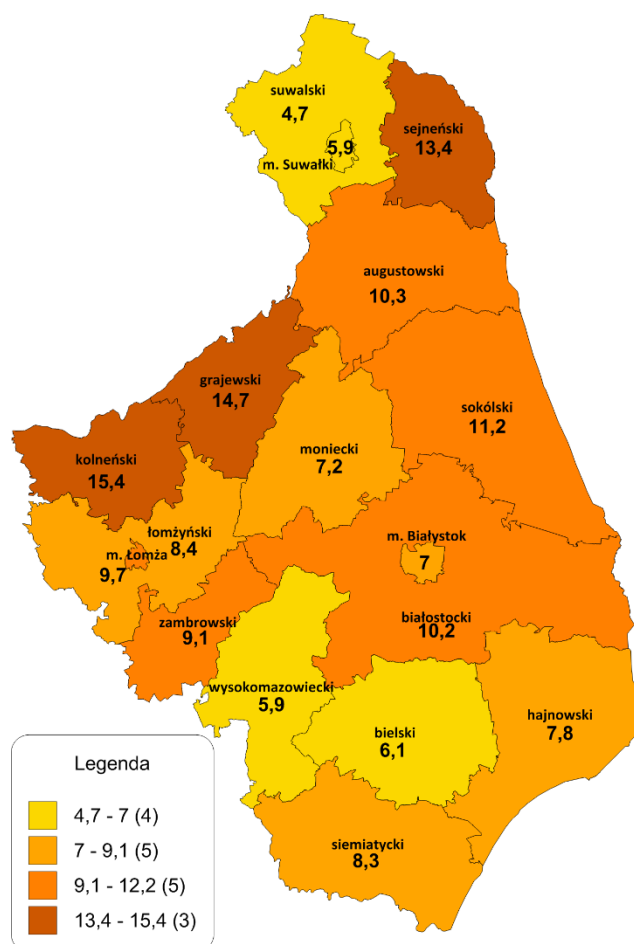
	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	%	10,4	9,7	12,8	13,8	14,1	14,7	15,1	12,9	11,8	10,3	8,5
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	pkt. proc.	-	-0,7	3,1	1,0	0,3	0,6	0,4	-2,2	-1,1	-1,5	-1,8
Stosunek liczby bezrobotnych mężczyzn do liczby bezrobotnych kobiet (Województwo)		0,9	1,0	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,1
Polska	%	11,2	9,5	12,1	12,4	12,5	13,4	13,4	11,4	9,7	8,2	6,6

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Stosunek liczby bezrobotnych mężczyzn do liczby bezrobotnych kobiet (Polska)		0,7	0,8	1,0	0,9	0,9	0,9	1,0	0,9	0,9	0,9	0,8
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	pkt. proc.	-	-1,7	2,6	0,3	0,1	0,9	0,0	-2,0	-1,7	-1,5	-1,6
Pozycja wśród województw	poz.	5	7	8	10	10	10	10	11	11	11	10

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Poprawę sytuacji na podlaskim rynku pracy obrazuje wartość stopy bezrobocia rejestrowanego, w której przypadku, w ostatnich latach następował spadek na poziomie od 1,1 do 2,2 pkt. procentowego; lata 2014 - 2017). Pod względem stopy bezrobocia województwo podlaskie można określić jako lidera spadków w makroregionie Polski Wschodniej (z najniższą stopą bezrobocia wśród województw makroregionu). Warto jednak zwrócić uwagę, na znacznie szybszą poprawę sytuacji na rynku pracy w najbardziej gospodarczo rozwiniętych (i najgęściej zaludnionych) regionach Polski niż na obszarze Polski Wschodniej. W związku z powyższym, średni poziom bezrobocia w Polsce spadał znacznie szybciej niż w województwie podlaskim i średnia dla kraju jest obecnie niższa niż w regionie.

Mapa 14. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa podlaskiego na koniec roku 2017 (w %)

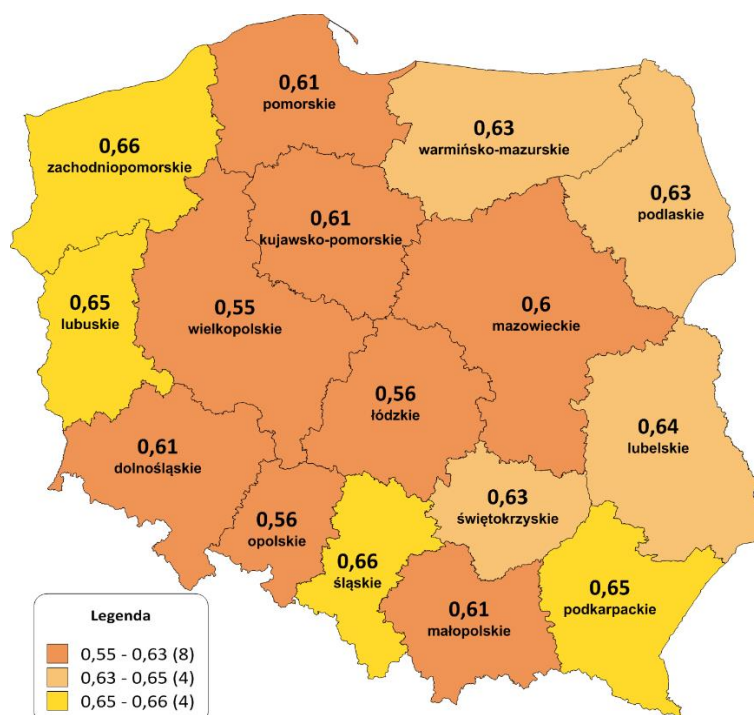
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Stopa bezrobocia rejestrowanego jest silnie zróżnicowana na poziomie powiatów województwa - od wartości 4,7% w powiecie suwalskim (ziemskim) do 15,4% w powiecie kolneńskim (Mapa 14). Do powiatów o najwyższym poziomie bezrobocia można zaliczyć (poza kolneńskim) powiaty grajewski

(14,7%) oraz sejneński (13,4%). Poza powiatem suwalskim najniższy odsetek bezrobotnych zarejestrowano w mieście Suwałki (5,9%) oraz powiatach wysokomazowieckim i bielskim (po 5,9%). Z kolei w stolicy województwa stopa bezrobocia na koniec roku 2017 wyniosła 7%.

Inaczej niż w pozostałej części kraju, województwo podlaskie charakteryzuje się znaczną przewagą liczby bezrobotnych mężczyzn nad bezrobotnymi kobietami. Pod koniec roku 2017 liczba bezrobotnych mężczyzn była, aż o 12% wyższa niż liczba bezrobotnych kobiet (Tabela 9). Jest to sytuacja nietypowa, w roku 2017 województwo podlaskie było jedynym w kraju, gdzie liczba bezrobotnych mężczyzn przewyższała liczbę bezrobotnych kobiet. Do możliwych przyczyn takiego stanu rzeczy można zaliczyć: dużą liczbę mężczyzn pracujących w szarej strefie lub pracujących za granicą, a pozostających zarejestrowanymi jako bezrobotni w kraju.

Mapa 15. Stosunek biernych zawodowo mężczyzn do biernych zawodowo kobiet w Polsce w roku 2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Odwrotna sytuacja ma miejsce w przypadku kategorii biernych zawodowo – liczba biernych zawodowo kobiet w województwie podlaskim znacząco przewyższa liczbę biernych zawodowo mężczyzn – jest to jednak sytuacja typowa dla wszystkich województw. Stosunek liczby biernych zawodowo kobiet i mężczyzn w regionie nie odbiega znacznie od średniej wartości dla kraju (Mapa 15). Dlatego też, wartość tego wskaźnika nie może stanowić wytłumaczenia dla przewagi liczby bezrobotnych mężczyzn nad liczbą bezrobotnych kobiet w województwie podlaskim. Należy pamiętać, że do kategorii osób biernych zawodowo zalicza się również osoby kontynuujące naukę (w tym studentów niepracujących w czasie studiów).

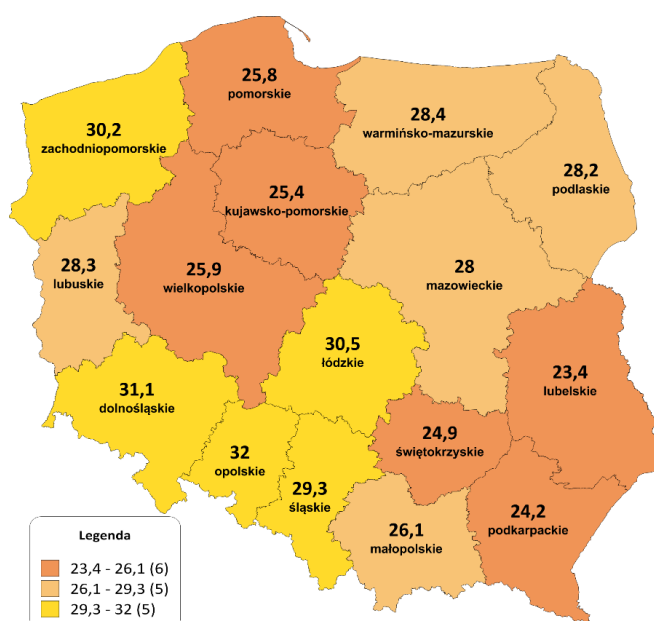
Tabela 10. Liczba osób biernych zawodowo w województwie podlaskim (w podziale na płeć) w latach 2007-2017 (tys. os.)

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	tys. os.	429	445	446	447	418	400	413	405	413	410	416
w tym: mężczyźni	tys. os.	167	173	176	182	166	162	166	159	166	157	161
kobiety	tys. os.	262	271	270	265	252	238	247	246	247	253	254
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	3,7	0,2	0,2	-6,5	-4,3	3,3	-1,9	2,0	-0,7	1,5
Liczba osób biernych zawodowo na 100 osób w wieku produkcyjnym	osoby	39,6	39,6	38,1	37,2	37,4	35,0	34,6	34,6	34,6	34,5	34,8
Liczba osób biernych zawodowo na 100 osób w wieku produkcyjnym (Polska)	osoby	37,8	37,3	37,1	35,9	35,6	35,4	35,4	35,2	35,1	34,9	34,9
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%		0,1	0,1	0,9	0,0	0,0	-0,1	0,0	-0,1	0,0	0,0
Pozycja wśród województw*	poz.	6	7	10	10	8	4	8	5	7	8	9

*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na jednego mieszkańca
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Liczba osób biernych zawodowo w województwie podlaskim, w ostatnich latach nie wykazywała tendencji do spadków bądź wzrostów – corocznie podlegała tylko niewielkim znoszącym się wzajemnie fluktuacjom. Pod względem odsetka osób biernych zawodowo województwo podlaskie znajduje się w połowie rankingu województw Polski (9 miejsce na koniec roku 2017) (Tabela 10). Od 2013 roku, rośnie natomiast, liczba biernych zawodowo kobiet. Do 2012 roku liczba biernych zawodowo kobiet stale malała. Generalnie pierwszy symptom niekorzystnych zmian zaobserwowany został w 2013 roku, w którym liczba biernych zawodowo kobiet wzrosła w ciągu roku o około 9,0 tys. osób. Kolejny dynamiczny skok zaobserwowano w 2016 roku, w którym gwałtowny wzrost wyniósł około 6,0 tys. osób.

Mapa 16. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w wieku 50 lat i więcej w Polsce w kwietniu 2018 roku (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców)

Źródło: opracowania własne na podstawie: *Bezrobocie rejestrowane w Polsce*, dokument dostępny w Internecie, <https://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/bezrobocie-rejestrowane-w-polsce/>, (data dostępu: 08.06.2018 r.).

Podobnie jak w całej Polsce, w województwie podlaskim dochodzi do intensywnego procesu starzenia się społeczeństwa. W regionie jest on szczególnie spotęgowany niskim przyrostem naturalnym i emigracją zarobkową młodych osób. W ostatnich latach, duże przedsiębiorstwa (w szczególności w sektorze handlu) starają się intensywnie dostosowywać swoją politykę zatrudnienia do obserwowanego trendu tak, aby w większym stopniu wykorzystywać zasób siły roboczej w wieku starszym – celem przeciwdziałania negatywnym skutkom braku młodych osób poszukujących pracy. Dzięki temu, w całej Polsce, w ostatnich latach nastąpił stosunkowo szybki spadek liczby osób bezrobotnych w wieku 50+ - jednak pozytywne zmiany na rynku pracy (spadek ogólnej liczby osób bezrobotnych) sprawiają, że udział osób starszych wśród zarejestrowanych bezrobotnych wzrasta (Mapa 16).

Tabela 11. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w wieku 50 lat i więcej w województwie podlaskim w latach 2009 - 2018

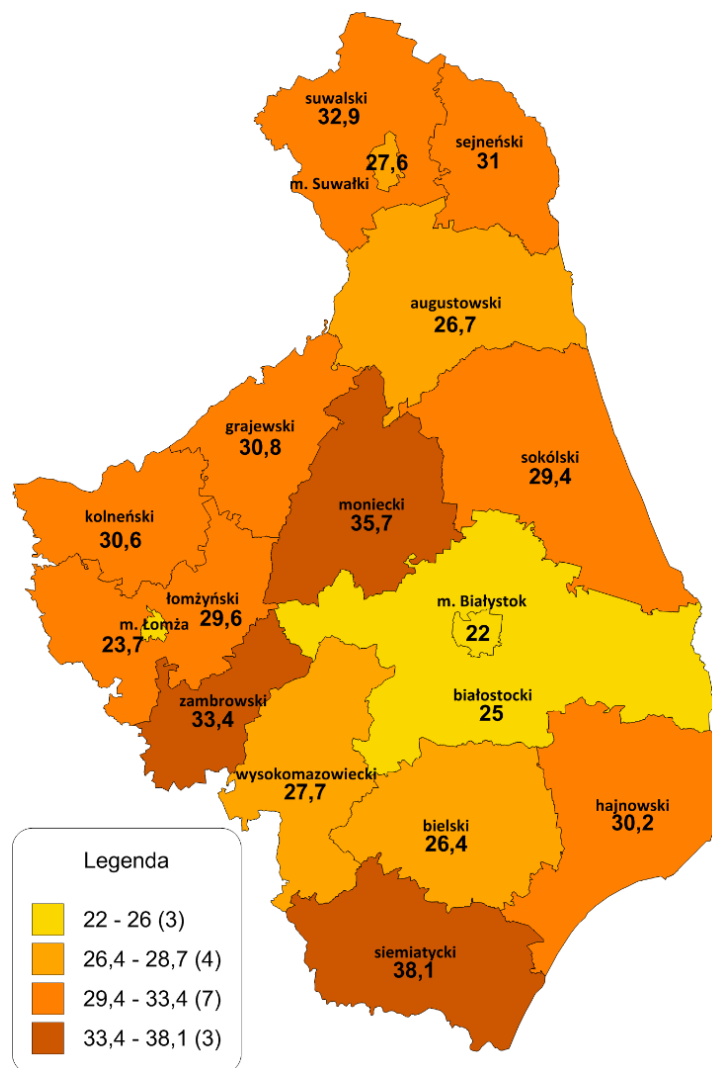
	Miara	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*
Woj. podlaskie	os.	13217	14229	15155	15933	17647	15726	14849	13698	11211	11075
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	7,7	6,5	5,1	10,8	-10,9	-5,6	-7,8	-18,2	-1,2
Udział osób bezrobotnych 50+ w liczbie bezrobotnych ogółem	%	21,6	22,3	23,0	23,2	24,9	26,0	27,0	28,3	28,0	28,2
Udział osób bezrobotnych 50+ w liczbie bezrobotnych ogółem (Polska)	%	20,7	21,6	22,3	22,8	24,3	26,0	27,5	28,2	27,6	27,4
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%		7,7	4,7	10,2	7,8	-9,5	-9,5	-12,3	-20,8	-4,4
Pozycja wśród województw*	poz.	9	8	8	7	9	9	9	9	9	9

*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na jednego bezrobotnego

Źródło: opracowania własne na podstawie: *Bezrobocie rejestrowane w Polsce*, op. cit.

Spadek liczby zarejestrowanych bezrobotnych w wieku 50+ ma miejsce również w województwie podlaskim – jednak ta pozytywna tendencja zmian w regionie jest nieco wolniejsza od zmian zachodzących w pozostałej części kraju, co skutkuje względnym pogarszaniem się wskaźników bezrobocia w grupie wiekowej 50+, wobec średnich wartości dla Polski. Pomimo znacznego spadku liczby osób bezrobotnych w tym wieku, w latach 2014-2017, pozycja regionu na tle pozostałych województw nie poprawia się. Na początku w latach 2013-2018 roku, 7 województw miało wyższy od podlaskiego, udział osób bezrobotnych w wieku 50+, w ogóle bezrobotnych. (Tabela 11).

Mapa 17. Udział osób z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Zmiany zachodzące na rynku pracy dotyczą również osób niskowyzkwalifikowanych. Niedobory siły roboczej sprawiają, że coraz częściej osoby o niskim poziomie wykształcenia są w stanie znaleźć pracę. Tendencja ta jest silnie widoczna w województwie podlaskim, gdzie w ostatnich czterech latach liczba bezrobotnych z wykształceniem nie wyższym niż gimnazjalne spadała w tempie kilkunastu procent rocznie. Największe procentowe spadki zanotowano w powiatach miejskich (Białystok, Suwałki i Łomża), a także w powiatach monieckim i hajnowskim. Najwyższy odsetek bezrobotnych osób z niskim poziomem wykształcenia w województwie występuje w powiatach siemiatyckim i monieckim, a także zambrowskim, osobom nisko wykształconym pracę najłatwiej było znaleźć w miastach Białystok i Łomża i w powiecie Białostockim (Mapa 17).

Tabela 12. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej w województwie podlaskim w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os.	15720	14195	17865	17814	18002	18726	18889	16361	14951	13267	10960
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	-9,7	25,9	-0,3	1,1	4,0	0,9	-13,4	-8,6	-11,3	-17,4

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Udział w ogóle bezrobotnych	%	32,2	31,0	29,2	27,9	27,3	27,3	26,6	27,1	27,2	27,4	27,4
Udział w ogóle bezrobotnych (Polska)	%	32,3	30,4	28,8	28,2	27,5	27,3	27,3	27,5	27,7	27,9	27,6
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%		-20,6	21,5	1,2	-0,9	6,8	0,9	-14,6	-13,9	-14,1	-19,7
Pozycja wśród województw*	poz.	7	9	8	7	6	7	6	6	6	6	8

*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na liczbę bezrobotnych ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Analizując wskaźnik udziału zarejestrowanych bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej w liczbie bezrobotnych ogółem można stwierdzić, że sytuacja osób o niskim wykształceniu pod kątem możliwości znalezienia pracy w województwie podlaskim jest zbliżona do średniej w kraju. W województwie udział osób o niskim wykształceniu w ogóle osób bezrobotnych od 2013 roku jest nieco niższy niż analogiczny wskaźnik dla Polski (Tabela 12). W ostatnich latach znaczny spadek liczby osób bezrobotnych w regionie nie ominął również grupy osób z niskim wykształceniem toteż ich udział w ogólnej liczbie bezrobotnych pozostawał na stosunkowo stałym poziomie (niższym od średniej krajowej). W 2017 roku 8 województw miało mniejszy udział osób z wykształceniem gimnazjalnym lub poniżej w ogólnej liczbie osób bezrobotnych.

Tabela 13. Statystyki osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami zarejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy w województwie podlaskim w latach 2012-2017

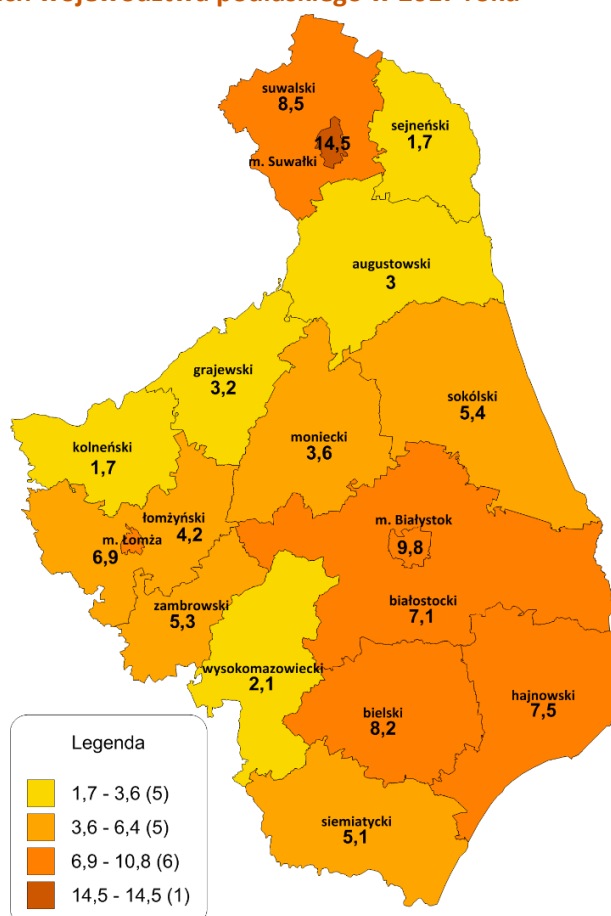
	Miara	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os.	3815	4150	3801	3424	3042	2572
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	8,8	-8,4	-9,9	-11,2	-15,5
Udział w ogóle osób bezrobotnych	%	5,6	5,9	6,3	6,2	6,3	6,4
Udział w ogóle osób bezrobotnych (Polska)	%	5,2	5,4	6,0	6,1	6,2	6,2
Różnica między województwem a Polską (udział)	pkt. proc.	0,3	0,5	0,3	0,1	0,1	0,3
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%	-	4,3	-6,4	-12,5	-13,7	-18,7
Pozycja wśród województw*	poz.	10	10	9	8	7	7

*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na bezrobotnego

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Również sytuacja osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami uległa dość znacznej poprawie w ostatnich latach. Liczba tych osób spada w znacznym tempie (kilkunastoprocentowe spadki w latach 2016 i 2017), jednak w tym przypadku spadek w województwie w ostatnich latach jest niższy niż w Polsce (Tabela 13). Pod względem udziału osób niepełnosprawnych w ogólnej liczbie bezrobotnych województwo podlaskie w roku 2017 było 7 wśród województw kraju (tj. 9 województw posiada niższy udział osób bezrobotnych z niepełnosprawnością).

Mapa 18. Udział osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W województwie podlaskim największy odsetek osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami wśród osób bezrobotnych ogółem występuje w dwóch miastach na prawach powiatów: Suwałkach (aż 14,5% oraz Białymstoku 9,8%). Wysoki odsetek bezrobotnych z niepełnosprawnością występuje także w powiatach: suwalskim, bielskim oraz hajnowskim. Relatywnie mały odsetek osób niepełnosprawnych wśród ogółu zarejestrowanych bezrobotnych odnotowano w powiatach: kolneńskim, sejneńskim oraz wysokomazowieckim (Mapa 18).

Tabela 14. Liczba i struktura (udział osób z I/II/III profilem w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych) bezrobotnych wg profilu pomocy w województwie podlaskim w latach 2016-2018

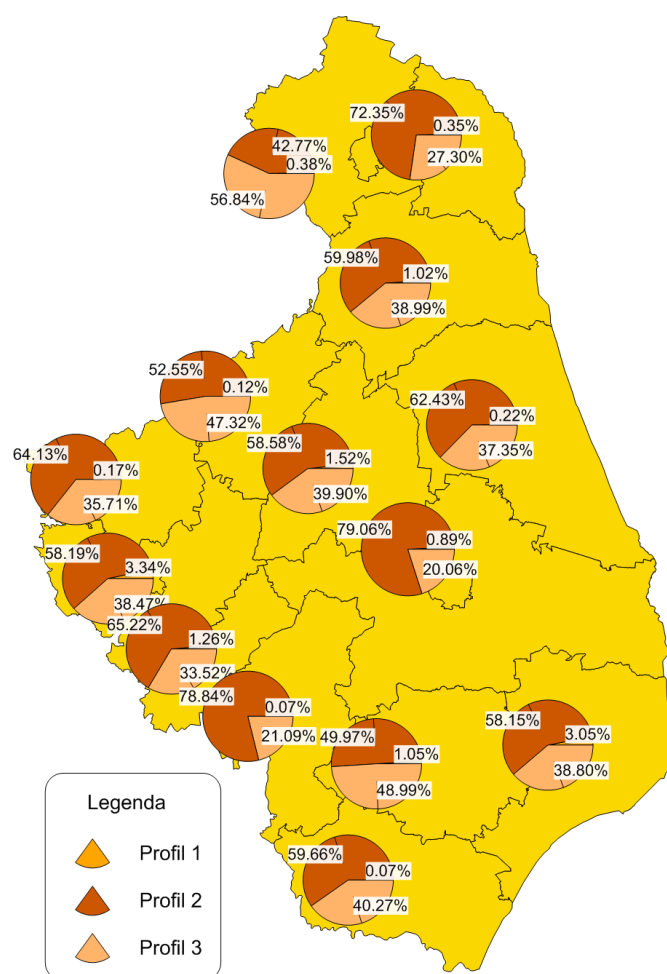
Rok	Bezrobotni ogółem	Liczba bezrobotnych z ustalonym profilem pomocy		Profil I		Profil II		Profil III	
		Liczba	Odsetek	Liczba	Odsetek	Liczba	Odsetek	Liczba	Odsetek
2018*	40539	39585	97,6%	392	1,0%	26324	64,9%	12869	31,7%
2017	39997	38898	97,3%	364	0,9%	25763	64,4%	12771	31,9%
2016	48361	47074	97,3%	565	1,2%	32650	67,5%	13859	28,7%

* - dane na koniec marca 2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Podlaski rynek pracy - informator miesięczny*, dokument dostępny w Internecie, <http://wupbialystok.praca.gov.pl/podlaski-rynek-pracy-informator-miesieczny> (data dostępu: 07.06.2018 r.).

Wśród bezrobotnych w województwie podlaskim zdecydowanie przeważają osoby z określonym II profilem pomocy - tj. osoby wymagające intensywnego wsparcia ze strony publicznych służb zatrudnienia w celu znalezienia pracy (Tabela 14). Zakłada się, iż taka osoba z pomocą urzędu pracy (w formie indywidualnego planu działania) powinna znaleźć pracę nie później niż w terminie 540 dni od ustalenia planu działania. Osoby te, wg danych Wojewódzkiego Urzędu Pracy, stanowią blisko 65% bezrobotnych z określonym profilem pomocy w województwie, przy czym najwyższy odsetek bezrobotnych z II profilem pomocy zarejestrowanych jest w urzędzie pracy w Białymstoku (79,1%), a najniższy w Suwałkach (42,8%) (Mapa 19).

Mapa 19. Struktura bezrobotnych wg profilu pomocy w powiatach województwa podlaskiego - marzec 2018 (udział osób z I/II/III profilem w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych)

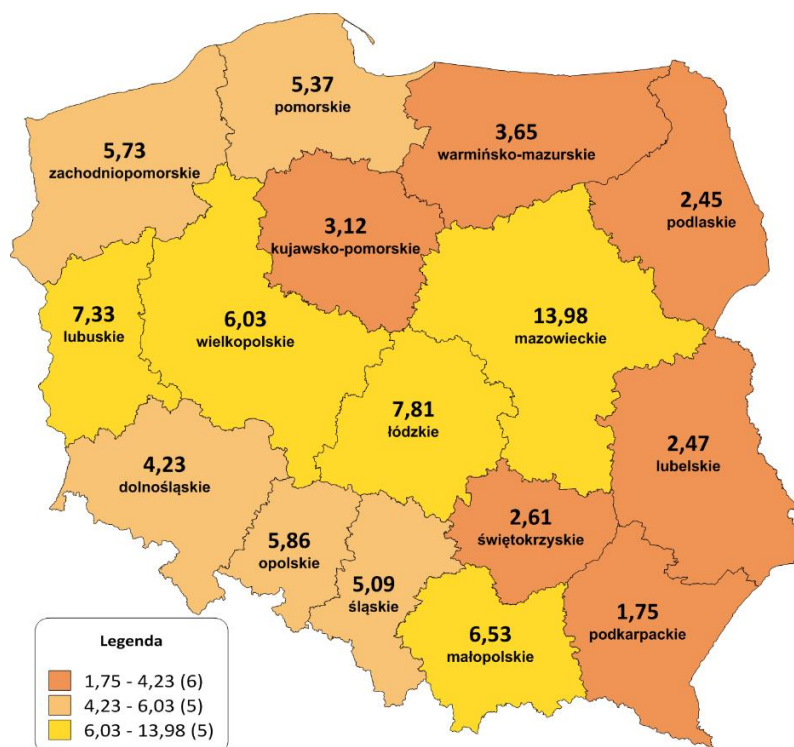

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Podlaski rynek pracy - informator miesięczny*, op. cit.

Stosunkowo liczną grupę (31,7% bezrobotnych z określonym profilem) stanowią osoby z III profilem pomocy – tj. osoby oddalone od rynku pracy i wymagające bardzo intensywnego wsparcia zarówno ze strony urzędów pracy, jak i innych instytucji promujących zatrudnienie. Teoretyczny termin poszukiwania pracy przez te osoby, po określeniu indywidualnego planu działania, nie powinien przekroczyć 720 dni. Najwyższy odsetek bezrobotnych z III profilem pomocy (56,8%) zarejestrowano w urzędzie pracy w Suwałkach, a najniższy w Białymstoku (20,6%). Osoby określane jako aktywne i gotowe do natychmiastowego podjęcia pracy (I profil) stanowią jedynie 1% bezrobotnych z wyznaczonym profilem, w skali województwa. Najwyższy odsetek bezrobotnych z pierwszym profilem zarejestrowano w urzędzie pracy w Hajnówce (3,1%), a najniższy w Siemiatyczach (0,1%).

Pomimo położenia przy wschodniej granicy Unii Europejskiej, liczba cudzoziemców pracujących w województwie podlaskim jest stosunkowo niska w porównaniu do innych województw Polski. Liczba cudzoziemców pracujących w województwie podlaskim na podstawie zezwoleń wydawanych przez wojewodów należy do najniższych w kraju (Mapa 20).

Mapa 20. Liczba zezwoleń na pracę dla cudzoziemców wydanych w danym roku w województwach Polski w 2017 roku (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Zezwolenia na pracę cudzoziemców MRPiPS*, dokument dostępny w Internecie, <https://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/> (data dostępu: 04.06.2018 r.).

Zatrudnienie cudzoziemców w Polsce regulują ustawy: z 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy¹³, ustawa z 12 grudnia 2013 roku o cudzoziemcach¹⁴ oraz rozporządzenia wykonawcze do wymienionych aktów prawnych¹⁵. Cudzoziemiec, który chce podjąć zatrudnienie na terytorium Polski musi uzyskać zezwolenie na pracę oraz na legalny pobyt w na terytorium Polski. O zezwolenia na pracę występuje do właściwego wojewody pracodawca, a po zezwolenia na legalny pobyt i pracę – legalnie przebywający na terytorium Polski cudzoziemiec. Z obowiązku posiadania zezwolenia na pracę w Polsce zwolnieni są m.in.: obywatele państw UE oraz Szwajcarii, cudzoziemcy, którym na terytorium Polski udzielono ochrony, osoby posiadające Kartę Polaka, nauczyciele języków obcych w instytucjach należących do systemu oświaty oraz studenci i doktoranci odbywający studia w Polsce¹⁶.

¹³ Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, t. j. Dz. U. 2018 poz. 1265.

¹⁴ Ustawa z dnia 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach, t. j. Dz.U. 2016 poz. 1990.

¹⁵ Rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 7 grudnia 2017 r. w sprawie wydawania zezwolenia na pracę cudzoziemca oraz wpisu oświadczenia o powierzeniu wykonywania pracy cudzoziemcowi do ewidencji oświadczeń (Dz. U. 2017 poz. 2345).

¹⁶ <https://psz.praca.gov.pl/dla-pracodawcow-i-przedsiębiorcow/zatrudnianie-cudzoziemcow/zatrudnienie-obywateli-panstw-trzecich-w-polsce>, (data dostępu: 02.08.2017 r.).

Wyjątek od powyższych reguł stanowią obywatele Armenii, Białorusi, Gruzji, Mołdawii, Rosji oraz Ukrainy, którzy mogą podejmować krótkoterminową pracę w Polsce (w każdej branży) w okresie nieprzekraczającym 6 miesięcy w ciągu kolejnych 12 miesięcy, bez obowiązku uzyskania zezwolenia na pracę (na pracę powyżej 12 miesięcy wymagane jest uzyskanie zezwolenia). Takie zatrudnienie odbywa się na podstawie oświadczenia o zamiarze powierzenia wykonywania pracy cudzoziemcowi, złożonego przez pracodawcę we właściwym powiatowym urzędzie pracy¹⁷.

Tabela 15. Liczba pozwoleń na pracę dla cudzoziemców wydanych w danym roku w województwie podlaskim w latach 2008-2017

	Miara	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	%	287	326	350	311	303	359	342	643	1011	2898
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	13,6	7,4	-11,1	-2,6	18,5	-4,7	88,0	57,2	186,7
Polska	os.	18022	29340	36622	40808	39144	39078	43663	65786	127394	235626
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%	-	62,8	24,8	11,4	-4,1	-0,2	11,7	50,7	93,7	85,0
Pozycja wśród województw*	poz.	10	12	14	14	14	12	14	11	15	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Efektywność form promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej społecznej*, <https://www.mpips.gov.pl/praca/fundusz-pracy/efektywnosc-form-promocji-zatrudnienia-i-aktywizacji-zawodowej/> (data dostępu: 07.06.2018 r.).

* - w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na jednego mieszkańca

Cudzoziemcy przyjeżdżający do pracy w Polsce wybierają regiony, w których mogą liczyć na wyższe zarobki niż w województwie podlaskim. Niemniej jednak w ostatnich latach, wraz ze spadkiem bezrobocia, liczba zezwoleń na pracę wydawanych cudzoziemcom w województwie podlaskim wzrastała bardzo szybko – liczba pozwoleń w roku 2017 była niemal dwukrotnie wyższa niż w roku 2016 (Tabela 15). Pomimo obserwowanych wzrostów, region jest drugim od końca (przed województwem podkarpackim) regionem pod względem liczby zezwoleń na pracę wydawanych cudzoziemcom w stosunku do ludności regionu.

Tabela 16. Liczba wydanych zezwoleń na pracę w województwie podlaskim wg obywatelstwa cudzoziemca w latach 2008-2016

Obywatelstwo	Liczba wydanych zezwoleń na pracę						2011-2016
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Armenia	4	1	2	2	0	0	9
Białoruś	160	184	212	200	309	453	1 518
Gruzja	2	1	6	0	5	0	14
Mołdawia	1	2	0	1	1	2	7
Rosja	19	11	18	16	9	10	83
Ukraina	79	72	89	93	286	507	1 126
Pozostali	44	32	31	30	33	39	209
Razem	309	303	358	342	643	1011	2 966

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rejestracja oświadczeń pracodawców o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi*, dokument elektroniczny, dokument dostępny w

¹⁷ Cudzoziemiec w odniesieniu do liczby oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy oznacza obywatela Armenii, Białorusi, Gruzji, Mołdawii, Rosji oraz Ukrainy.

Interne, <http://www.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/> (data dostępu: 27.07.2017 r.).

Do roku 2015 systematycznie rosta liczba Białorusinów zamierzających podjąć zatrudnienie w regionie. Rok później, rynek zezwoleń na pracę w województwie zdominowali Ukraińcy. O zezwolenia na pracę w Polsce ubiegali się również obywatele innych republik byłego Związku Radzieckiego leżących na wschód od granicy z Polską i województwem podlaskim, jak również obywatele innych krajów. W porównaniu do obywateli Białorusi i Ukrainy były to jednak niewielkie liczby wniosków.

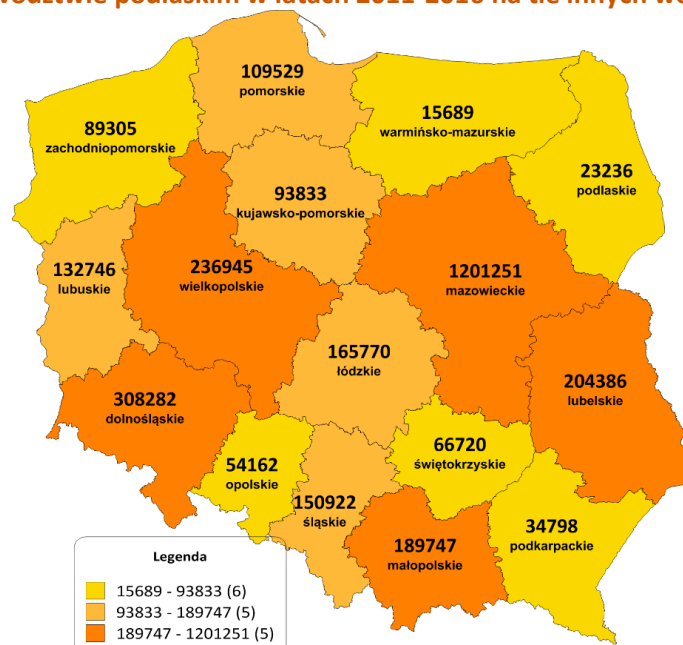
Tabela 17. Oświadczenia o zamiarze zatrudnienia cudzoziemca zarejestrowane przez powiatowe urzędy pracy w województwie podlaskim w latach 2011-2016

Rok	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Województwo podlaskie	2 601	1 165	1 123	1 802	7 062	9 483
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (+/- %)		-55,2	-3,6	60,5	291,9	34,3
Polska	259 777	243 736	89 363	387 398	782 222	1 314 127
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (+/- %) (Polska)		-6,2	-63,3	333,5	101,9	68,0
Pozycja wśród pozostałych województw	13	15	14	15	15	15

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rejestracja oświadczeń pracodawców o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi, op. cit.*

Stale rośnie również liczba oświadczeń o zamiarze zatrudnienia cudzoziemca, składanych w powiatowych urzędach pracy. Liczba oświadczeń złożonych w roku 2016 była niemal czterokrotnie wyższa niż w 2011 roku.

Mapa 21. Liczba oświadczeń o zamiarze zatrudnienia pracownika zarejestrowana przez powiatowe urzędy pracy w województwie podlaskim w latach 2011-2016 na tle innych województw

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rejestracja oświadczeń pracodawców o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi, op. cit.*

Pomimo stałego wzrostu liczby oświadczeń składanych w powiatowych urzędach pracy, udział liczby oświadczeń złożonych w regionie, w całkowitej wartości dla Polski ulega spadkowi. Pomędzy województwami występują znaczące dysproporcje w poziomie chłonności rynku pracy sezonowej dla cudzoziemców. Liczba oświadczeń przyjętych w województwie mazowieckim jest blisko 4-krotnie

wyższa niż w województwie dolnośląskim, które znajduje się na drugim miejscu. W województwach leżących na wschodzie Polski (z wyłączeniem województwa lubelskiego), pomimo bliskości rynków wschodnich, obserwowana jest stosunkowo niska liczba składanych oświadczeń o zamiarze zatrudnienia cudzoziemców, wobec poziomu obserwowanego w lepiej rozwiniętych regionach kraju (Mapa 16).

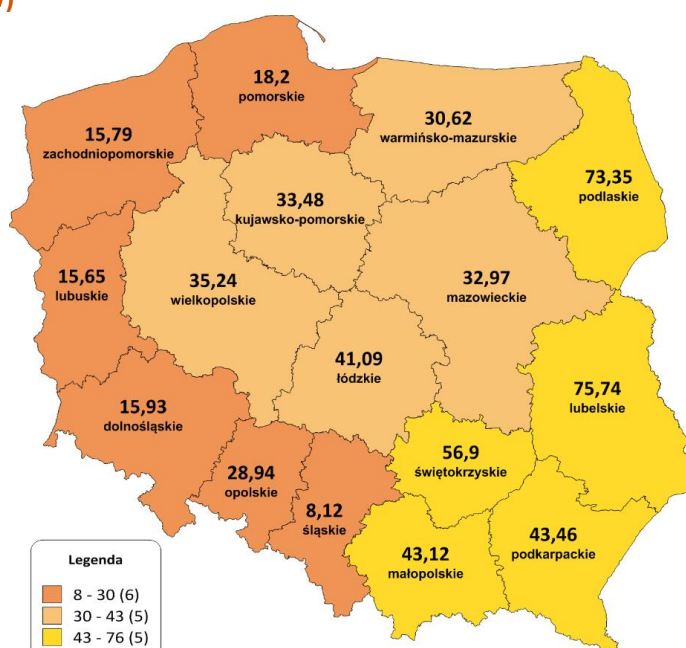
Tabela 18. Liczba oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi, zarejestrowana przez powiatowe urzędy pracy w województwie podlaskim w latach 2011-2016 wg obywatelstwa cudzoziemca

Obywatelstwo	Liczba oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi w województwie podlaskim						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2011-2016
Armenia	0	0	0	15	29	15	59
Białoruś	372	345	275	285	332	982	2 591
Gruzja	150	26	18	31	15	19	259
Mołdawia	23	13	16	65	31	24	172
Rosja	9	7	6	8	15	11	56
Ukraina	2 047	774	808	1 398	6 640	8 432	20 099
Razem	2 601	1 165	1 123	1 802	7 062	9 483	23 236

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Rejestracja oświadczeń pracodawców o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi*, op. cit.

Obcokrajowcy podejmują w regionie pracę w branżach zgłaszających deficyt pracowników. Na podstawie zezwoleń na pracę, najczęściej zatrudniani są w regionie Białorusini, Ukraińcy i Rosjanie i najczęściej podejmują oni pracę w transporcie (ponadto Rosjanie w handlu detalicznym, a Ukraińcy w budownictwie). Natomiast w odniesieniu do cudzoziemców wykonujących prace krótkookresowe, najczęściej pracujący: Białorusini, Ukraińcy, Rosjanie, Mołdawianie, Armeńczycy i Gruzini, podejmują pracę w usługach (55%), rolnictwie (12%) i budownictwie (14%).

Mapa 22. Liczba osób ubezpieczonych w KRUS w województwach Polski w 2017 roku (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Informacja statystyczna KRUS*, dokument dostępny w Internecie, <https://www.krus.gov.pl/niezbednik/statystyki/> (data dostępu: 07.06.2018 r.).

Województwo Podlaskie to region silnie rolniczy, z niemal dwukrotnie wyższym udziałem pierwszego sektora (rolniczego) w tworzeniu miejsc pracy, niż średnia krajowa. Z tego powodu liczba osób ubezpieczonych w KRUS w województwie podlaskim jest wysoka, w porównaniu do innych regionów Polski (Mapa 22).

Tabela 19. Liczba osób ubezpieczonych w KRUS w województwie podlaskim na tle kraju w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os.	112956	110123	108979	106579	104836	102573	100783	97830	93616	90736	86891
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		-2,6	-1,0	-2,2	-1,6	-2,2	-1,8	-2,9	-4,3	-3,1	-4,2
Stosunek liczby osób ubezpieczonych w KRUS do liczby osób w wieku produkcyjnym	%	9,5	9,2	9,2	8,9	8,7	8,6	8,4	8,2	7,9	7,7	7,3
Stosunek liczby osób ubezpieczonych w KRUS do liczby osób w wieku produkcyjnym (Polska)	%	4,2	4,1	4,1	4,0	3,9	3,9	3,8	3,7	3,6	3,5	3,3
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%		-1,5	-1,0	-1,5	-1,2	-1,6	-1,6	-2,4	-4,0	-2,9	-4,8
Pozycja wśród województw*	poz.	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	2

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Informacja statystyczna KRUS*, op. cit.

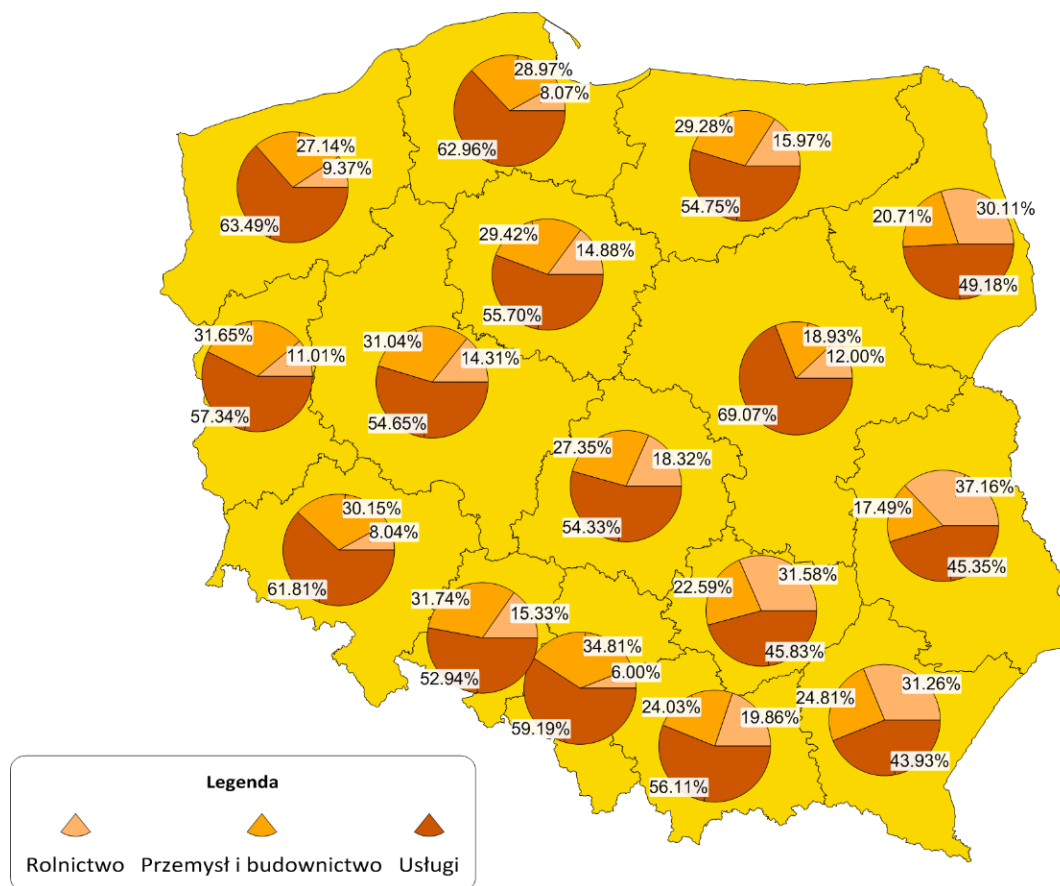
Przez lata, województwo podlaskie było regionem o najwyższym odsetku osób ubezpieczonych w KRUS - jednak emigracja z terenów wiejskich (zarówno wewnątrz wojewódzka, jak i poza jego granice) oraz proces starzenia się ludności na wsi - sprawiły, że odsetek ten sukcesywnie się obniżał. Od roku 2014 województwo lubelskie posiada wyższy odsetek osób ubezpieczonych w KRUS od województwa podlaskiego. Tempo spadku liczby osób ubezpieczonych w KRUS, w województwie podlaskim jest zbliżone (lub delikatnie przewyższa) tempo spadku w całej Polsce. W dłuższej perspektywie można spodziewać się że odsetek osób ubezpieczonych w KRUS będzie zbliżał się do średniej krajowej (w roku 2017 - 33% Polaków było ubezpieczonych w KRUS, w województwie podlaskim - 73,4%) (Tabela 19).

W regionie, 30,1% osób pracujących, znajduje miejsce pracy w sektorze rolniczym. Wyższy udział rolnictwa w zatrudnieniu występuje tylko w województwach: lubelskim (37,2%), świętokrzyskim (31,6%) oraz podkarpackim (31,3%) (Mapa 23). W parze z wysokim udziałem rolnictwa w tworzeniu miejsc pracy idzie niski udział sektora przemysłu i sektora usług. Przemysł tworzy 20,7% miejsc pracy. W sektorze usług zatrudnionych jest natomiast nieco mniej niż połowa osób pracujących w województwie (49,2%).

Struktura miejsc pracy w gospodarce regionu jest ściśle powiązana z poziomem rozwoju gospodarczego, dowodzi dojrzałości systemu rynkowego i jest przedmiotem rozważań tzw. teorii trzech sektorów.¹⁸

¹⁸ Model rozwoju sektorowego po raz pierwszy zaobserwował A. Fisher w gospodarce USA [A. Fisher, *Production, Primary and Tertiary*, „The Economic Record” 1939, vol. XV,1], a rozwinęli C. Clark [C. Clark, *The Conditions of Economic Progress*, Mc.Millan, London-New York 1940] oraz J. Fourastie [J. Fourastie J., *Die grosse Hoffnung des 20. Jahrhunderts*, Köln 1969] Podobne badania, w odniesieniu do innych krajów prowadził S. Kuznets [1957, 1966] oraz inni [np. P. Kongsamut, S. Rebelo, D. Xie, *Beyond balanced growth*, „Review of Economic Studies” 2001, No.

Mapa 23. Struktura miejsc pracy wg sektorów gospodarki w województwach Polski w roku 2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W pierwszej fazie rozwoju dominuje sektor pierwotny, który posiada do 80. procent udziału w zatrudnieniu i wartości dodanej (pozostałe sektory po około 10. procent). W następnej fazie (industrializacji) na znaczeniu zyskuje sektor wtórny. W tej fazie rozwoju gospodarki widoczne są intensywne zmiany strukturalne. Postęp technologiczny w sektorze pierwotnym prowadzi do zwiększenia produktywności sektora. Nadwyżka zasobów pracy, coraz mniej potrzebna do produkcji podstawowej i coraz większe nasycenie towarami podstawowymi, przyczyniają się do realokacji siły roboczej na dużą skalę z sektora pierwotnego do wtórnego. Wzrastające dochody mieszkańców i rosnący poziom życia wywołują wzrost popytu na wytwarzanie produktów, aż do nasycenia, które dotyka w końcu również sektor wtórny. Dalszy wzrost rzeczywistego dochodu na mieszkańca, prowadzi do przesunięcia konsumpcji w kierunku produktów trzeciego sektora. W celu wygenerowania tych produktów, sektor trzeci zatrudnia pracowników zwolnionych przez sektor wtórny. Udział w zatrudnieniu w sektorze trzecim zwiększają znacznie pracownicy administracyjni oraz „robotnicy mózgu”.¹⁹

68, , No. 4]. Teoria dowodzi kolejnej dominacji sektorów, tzw. pierwotnego, wtórnego i trzeciego pod względem tworzenia miejsc pracy i wartości dodanej gospodarki. Sektor pierwotny obejmuje działalność rolniczą i pokrewną, wymagane do zaspokojenia podstawowych potrzeb społeczeństwa, a także eksploatacji zasobów naturalnych. Sektor drugi (przemysłowy) wytwarza towary konsumpcyjne i inwestycyjne. Obejmuje działalność gospodarczą związaną z produkcją i budownictwem. Trzeci sektor zapewnia przede wszystkim usługi.

¹⁹ J.J. Kruger, *Productivity and Structural Change: a review of the literature*, „Journal of Economic Surveys” 2008, Vol. 22, No. 2, s. 330–363.

Tabela 20. Odsetek wolnych miejsc pracy w stosunku do liczby pracujących w województwie podlaskim w latach 2014-2017 (dane na koniec roku)

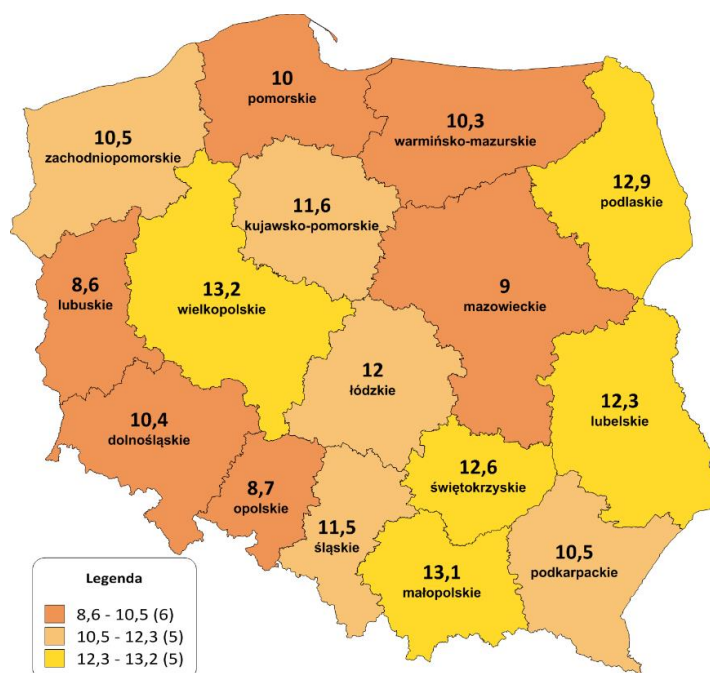
	Miara	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	%	1,8	0,2	0,2	0,7
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	-87,8	-23,8	291,9
Polska	%	0,4	0,4	0,5	0,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL oraz publikacji GUS *Popyt na pracę*.

Liczba dostępnych miejsc pracy w województwie zmienia się bardzo dynamicznie z roku na rok (również ze znacznymi wahaniami sezonowymi w trakcie roku). Brak jest wyraźnej tendencji wzrostowej bądź spadkowej. W Polsce natomiast odsetek wolnych miejsc pracy wzrastał w każdym z ostatnich 4 lat. Najczęściej odsetek wolnych miejsc pracy w województwie znajduje się poniżej średniej dla Polski, chociaż w roku 2014 przewyższał on wskaźnik krajowy czterokrotnie (

Tabela 20).

Mapa 24. Przeciętny czas poszukiwania pracy przez osobę bezrobotną w Polsce w 2016 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Niewielka liczba wolnych miejsc pracy w regionie ma swoje odzwierciedlenie w przeciętnym czasie, jakiego osoba bezrobotna potrzebuje na znalezienie zatrudnienia. W roku 2016 czas ten w województwie podlaskim wynosił 12,9 miesiąca i była to trzecia najwyższa wartość tego wskaźnika wśród województw w Polsce. Dłuższy czas poszukiwania pracy przez bezrobotnych charakteryzował tylko województwa wielkopolskie i małopolskie (Mapa 24).

Tabela 21. Przeciętny czas poszukiwania pracy przez osobę bezrobotną w województwie podlaskim w latach 2007-2016

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Woj. podlaskie	mc	20,5	14,7	14,2	9,7	11,9	11,7	12,4	14	15,2	12,9
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		-28,3	-3,4	-31,7	22,7	-1,7	6,0	12,9	8,6	-15,1
Polska	mc	17,6	12,2	11	9,4	10,6	11,3	11,8	12,8	12,3	11,1
Pozycja wśród województw	poz.	14	15	15	11	15	11	12	14	16	14

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Sytuacja w roku 2016 wskazywała jednak na znaczną poprawę względem roku poprzedniego, kiedy to bezrobotni w województwie musieli średnio spędzić 15,2 miesiąca na poszukiwaniu pracy (w roku 2015 był to najdłuższy, przeciętny czas poszukiwania zatrudnienia wśród wszystkich województw Polski). Wskaźnik ten charakteryzował się wyraźną tendencją zwyżkową w latach 2010-2015, a rok 2016 był pierwszym od 2010 rokiem, kiedy sytuacja na rynku pracy uległa w tym aspekcie poprawie (Tabela 21).

Tabela 22. Zawody o najwyższej wartości wskaźnika deficytu w województwie podlaskim w latach 2011-2016

2011	2012	2013	2014	2015	2016
Robotnik oczyszczania miasta	Pracownik kancelaryjny	Pracownik centrum obsługi telefonicznej (pracownik call center)	Operator maszyn i urządzeń do produkcji okien z tworzyw sztucznych	Mistrzowie produkcji w budownictwie	Środowiskowi pracownicy ochrony zdrowia
Pracownik kancelaryjny	Spawacz metodą TIG	Serwisant sprzętu komputerowego	Pracownik centrum obsługi telefonicznej (pracownik call center)	Pracownicy centrów obsługi telefonicznej (pracownicy call center)	Technicy sieci internetowych
Operator maszyn i urządzeń do produkcji okien z tworzyw sztucznych	Asystent nauczyciela przedszkola	Robotnik oczyszczania miasta	Sortowacz surowców wtórnych	Administratorzy systemów komputerowych	Programiści aplikacji
Spawacz metodą MIG	Monter płyt kartonowo-gipsowych	Szpachlarz	Gorseciarka	Adwokaci, radcy prawni i prokuratorzy	Pracownicy wykonujący dorywcze prace proste
Sortowacz surowców wtórnych	Maszynista pojazdu trakcyjnego	Monter ociepleń budynków	Malarz konstrukcji i wyrobów metalowych	-	Operatorzy maszyn do szycia
Kierownik stoiska w markecie	Robotnik oczyszczania miasta	Ładowacz nieczystości stałych	Grafik komputerowy DTP	-	Technicy archiwiszczy i pokrewni
Kolporter	Sortowacz surowców wtórnych	Gorseciarka	Spawacz metodą TIG	-	Pomocnicy biblioteczni
Gorseciarka	Specjalista analizy i rozwoju rynku	Pomocnik biblioteczny	Sprzedawca w branży mięsnej	-	Urzędnicy do spraw podatków
Nauczyciel bibliotekarz	Pomocnik biblioteczny	Specjalista analizy i rozwoju rynku	Florysta S	-	Agenci sprzedaży bezpośredniej

Pracownik do spraw ubezpieczeń	Szpachlarz	Operator urządzeń rębalni drewna	Lakiernik S	-	-
--------------------------------	------------	----------------------------------	-------------	---	---

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Monitoring zawodów deficytowych i nadwyżkowych w województwie podlaskim*, dokument dostępny w Internecie, <http://wupbialystok.praca.gov.pl/monitoring-zawodow-deficytowych-i-nadwyzkowych-raporty> (data dostępu: 15.06.2018 r.).

Sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim ulega dynamicznym zmianom. Dlatego też lista najbardziej poszukiwanych zawodów w województwie, w każdym prezentuje się inaczej. W latach 2011-2013 do zawodów deficytowych nie zaliczał się prawie żaden zawód, który wymagałby wykształcenia wyższego. W ostatnich latach natomiast widać większe zapotrzebowanie na wykwalifikowanych specjalistów, w szczególności w branży IT. Stosunkowo dużą część zawodów deficytowych co roku stanowią zawody, które wymagają kształcenia średniego zawodowego lub zasadniczego zawodowego (Tabela 22).

Tabela 23. Lista zawodów z największą liczbą wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej w latach 2015-2017 w województwie podlaskim

LP	2015		2016		2017	
	Zawód	liczba ofert	Zawód	liczba ofert	Zawód	liczba ofert
1	Robotnik gospodarczy	2055	Sprzedawca	2277	Sprzedawca	2151
2	Sprzedawca	1933	Robotnik gospodarczy	1980	Robotnik gospodarczy	1794
3	Pozostali pracownicy obsługi biurowej	746	Pozostali pracownicy obsługi biurowej	889	Pomocniczy robotnik budowlany	1364
4	Technik prac biurowych	689	Pomocniczy robotnik budowlany	822	Pozostali pracownicy obsługi biurowej	863
5	Pomocniczy robotnik budowlany	678	Magazynier	782	Operator maszyn i urządzeń do produkcji okien z tworzyw sztucznych	844
6	Magazynier	635	Technik prac biurowych	758	Magazynier	811
7	Kierowca samochodu ciężarowego	627	Pomoc kuchenna	528	Pomoc kuchenna	596
8	Przedstawiciel handlowy	513	Kierowca samochodu ciężarowego	521	Technik prac biurowych	589
9	Pomoc kuchenna	511	Kucharz	489	Spawacz	573
10	Sprzątaczką biurowa	490	Sprzątaczką biurowa	487	Kierowca samochodu ciężarowego	539
11	Spawacz	425	Przedstawiciel handlowy	390	Sprzątaczką biurowa	530
12	Kucharz	412	Murarz	374	Kucharz	516
13	Pozostali operatorzy urządzeń do obróbki drewna	401	Doradca klienta	310	Murarz	507
14	Ślusarz	344	Stolarz	305	Szcutnik	499
15	Robotnik magazynowy	334	Spawacz	298	Monter/składacz okien	475
16	Doradca klienta	319	Pozostali robotnicy wykonujący proste prace w przemyśle	288	Ślusarz	346
17	Pomocniczy robotnik w przemyśle przetwórczym	304	Ślusarz	286	Doradca klienta	339
18	Pomocniczy robotnik drogowy	295	Szcutnik	277	Cieśla szalunkowy	327
19	Murarz	293	Kelner	275	Pomocniczy robotnik drogowy	327
20	Pracownik ochrony fizycznej	263	Pomocniczy robotnik w przemyśle przetwórczym	273	Szwaczka maszynowa	317

LP	2015		2016		2017	
	Zawód	liczba ofert	Zawód	liczba ofert	Zawód	liczba ofert
21	Rozbieracz-wykrawacz	240	Operator urządzeń do przetwórstwa drobiu	249	Pomocniczy robotnik w przemyśle przetwórczym	292
22	Kelner	206	Monter/składacz okien	247	Zbrojarz	277
23	Technik administracji	202	Pomocniczy robotnik drogowy	233	Kelner	255
24	Pracownik kancelaryjny	200	Szwaczka maszynowa	232	Pracownik ochrony fizycznej	253
25	Brukarz	199	Mechanik pojazdów samochodowych	222	Stolarz	246
26	Stolarz	194	Zbrojarz	210	Fryzjer	233
27	Fryzjer	190	Kierowca samochodu dostawczego	202	Robotnik magazynowy	230
28	Krawiec	177	Cieśla szalunkowy	192	Przedstawiciel handlowy	225
29	Księgowy	176	Sprzedawca w branży spożywczej	192	Brukarz	222
30	Monter ociepleń budynków	173	Pracownik ochrony fizycznej	177	Pozostali robotnicy wykonujący proste prace w przemyśle	212
31	Szcutnik	167	Krawiec	177	Mechanik pojazdów samochodowych	198
32	Mechanik pojazdów samochodowych	166	Fryzjer	176	Kierowca samochodu dostawczego	197
33	Pakowacz ręczny	166	Salowa	174	Cieśla	179
34	Kierowca samochodu dostawczego	164	Księgowy	169	Glazurnik	176
35	Cieśla	160	Pracownik kancelaryjny	169	Księgowy	174

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUB Białystok

W ofertach pracy, zgłaszanych do urzędów pracy dominują zawody wymagające co najwyżej średniego poziomu kwalifikacji. W latach 2015-2016 do zawodów o największej liczbie wolnych miejsc pracy należały sprzedawca (pierwsze miejsce w latach 2016 i 2017 oraz drugie w roku 2015), robotnik gospodarczy (pierwsze miejsce w roku 2015 i drugie w latach 2016 i 2017), pracownik obsługi biurowej, pomocniczy robotnik budowlany, technik prac biurowych, magazynier, pomoc kuchenna (Tabela 23). Spośród powyższych żadne zasadniczo nie wymaga wykształcenia wyższego (z ewentualnym wyjątkiem pracownika obsługi biurowej). Wśród 35 zawodów dla których zarejestrowano największą liczbę wakatów w powiatowych urzędach pracy województwa podlaskiego, żaden nie wymagał wykształcenia wyższego.

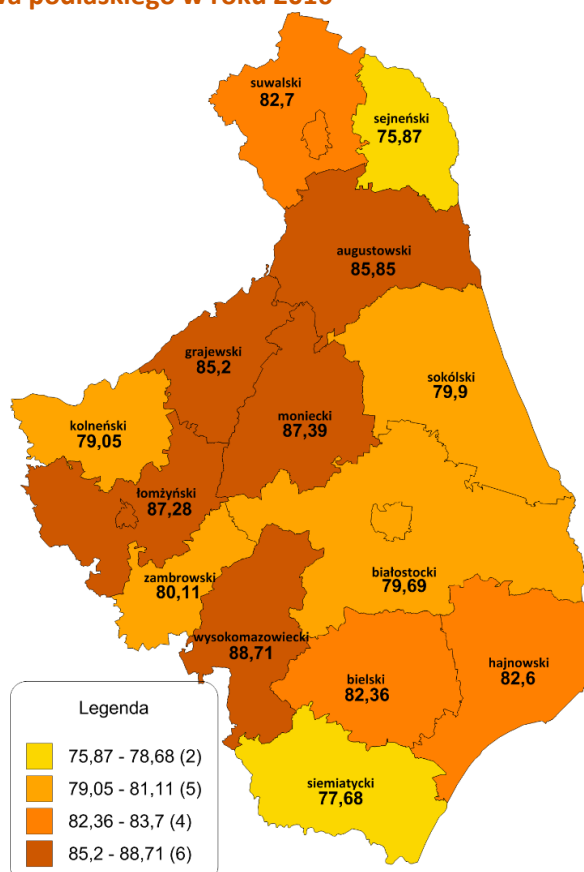
Tabela 24. Wskaźnik efektywności zatrudnieniowej podstawowych form aktywizacji zawodowej w województwie podlaskim w latach 2008-2016

	Miara	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Woj. podlaskie	%	57,0	52,8	55,9	65,9	66,6	81,2	80,7	82,0
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	-7,4	5,9	17,9	1,1	21,9	-0,6	1,6
Polska	os.	53,0	54,2	55,7	60,9	63,4	76,3	75,9	78,7
Dynamika wartości dla Polski	%	-	-3,2	2,8	9,3	4,1	20,4	-0,5	3,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Efektywność form promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej*, dokument dostępny w Internecie, <https://www.mpips.gov.pl/praca/fundusz-pracy/efektywnosc-form-promocji-zatrudnienia-i-aktywizacji-zawodowej/> (data dostępu: 18.06.2018 r.).

Pomimo wielu niekorzystnych wskaźników charakteryzujących rynek pracy w regionie, efektywność zatrudnieniowa podstawowych form aktywizacji zawodowej (procent osób, które znalazły pracę po korzystaniu z tych form aktywizacji), od wielu lat znacząco przewyższa średnią krajową. W roku 2016, aż 82,0% osób, które skorzystały z podstawowych form aktywizacji zawodowej oferowanych przez urzędy pracy w województwie podlaskim udało się znaleźć pracę. Analogiczny wskaźnik dla kraju wyniósł 78,7% (Tabela 24).

Mapa 25. Wskaźnik efektywności zatrudnieniowej podstawowych form aktywizacji zawodowej w powiatach województwa podlaskiego w roku 2016

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Efektywność form promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej*, op. cit.

Wskaźnik efektywności zatrudnieniowej podstawowych form aktywizacji zawodowej w województwie wykazywał wyraźną tendencję zwyżkową w ostatnich latach (Mapa 25). Największą efektywność w ostatnich latach wykazywały powiatowe urzędy pracy w: Wysokim Mazowieckim (88,7%), Mońkach (87,4%) oraz Łomży (87,3%). Niższą efektywnością charakteryzowały się działania w powiatach o trudnej sytuacji na rynku pracy: Sejny (75,9%), Siemiatycze (77,7%) oraz Kolno (79,1%).

Należy jednak podkreślić niewystarczającą wiarygodność wskaźnika efektywności zatrudnieniowej stosowaną w publicznej statystyce zatrudnienia. Wynika ona ze sposobu liczenia tego wskaźnika. Efektywność zatrudnieniowa jest liczona dla poszczególnych form wsparcia w zakresie aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych. Ustala się ją jako procent osób kończących udział w danej formie wsparcia podjętą pracę w trakcie lub po zakończeniu uczestnictwa. Przyjmuje się, że osoba podjęta pracę, jeżeli w okresie do 3 miesięcy od czasu zakończenia udziału w danej formie wsparcia nie wróciła do ewidencji lub jeżeli w okresie do 3 miesięcy od czasu zakończenia udziału w danej formie wsparcia została wyłączona z ewidencji z powodu podjęcia pracy (subsydiowanej, niesubsydiowanej), rozpoczęcia stażu lub rozpoczęcia przygotowania zawodowego dorosłych. W przypadku tych form, w których

pracodawca ma ustawowy obowiązek zatrudnienia bezrobotnego po zakończeniu okresu refundacji, jako datę zakończenia udziału w formie wsparcia należy traktować datę zakończenia obowiązkowego okresu zatrudnienia, określoną w umowie. W przypadku dofinansowania działalności gospodarczej z Funduszu Pracy bada się, czy działalność ta była kontynuowana przez 3 miesiące po zakończeniu umowy. Jako podjęcie pracy należy rozumieć podjęcie zatrudnienia (art. 2 ust. 1 pkt 43 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy), innej pracy zarobkowej (art. 2 ust.1 pkt 11 ww. ustawy) oraz prowadzenie działalności gospodarczej na podstawie wpisu do rejestru przedsiębiorców KRS lub CEIDG.²⁰

Sposób uznawania osoby bezrobotnej za zaktywizowaną poprzez zatrudnienie, wyłącznie z powodu braku jej powrotu do statystyk może wpływać na zawyżenie wyników oceny i nie odzwierciedlać faktycznego powodu, dla którego bezrobotny nie zarejestrował się ponownie.

Tabela 25. Wskaźnik efektywności kosztowej podstawowych form aktywizacji zawodowej w województwie podlaskim w latach 2008-2016

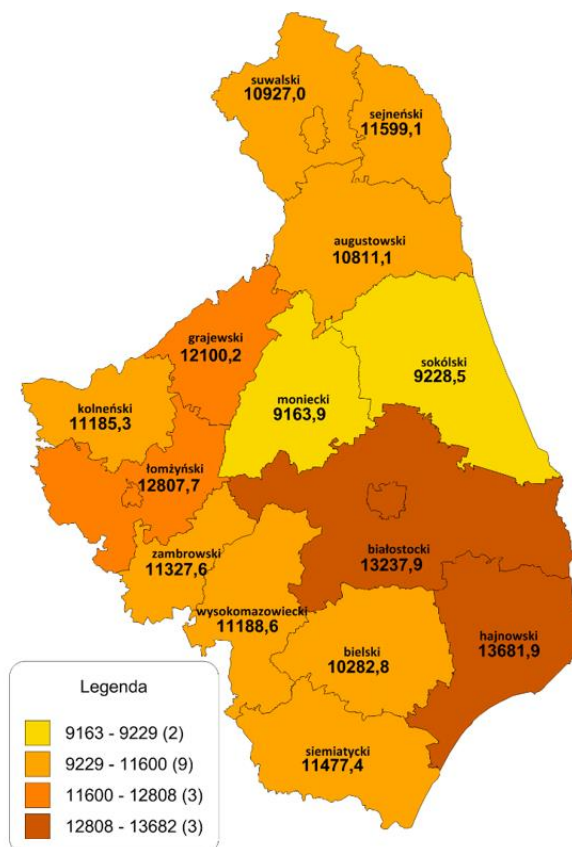
	Miara	2008	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Woj. podlaskie	zł	8881,4	12796,4	9564,7	10412,4	11001,2	10727,8	12295,5	11634,4
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	44,1	-25,3	8,9	5,7	-2,5	14,6	-5,4
Polska	zł	9147,5	12947,7	9020,3	10673,7	11110,5	11174,5	12996,0	11291,1
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%	-	41,5	-30,3	18,3	4,1	0,6	16,3	-13,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Efektywność form promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej*, op. cit.

Najniższy koszt aktywizacji jednej osoby bezrobotnej w województwie podlaskim występuje na terenie powiatu monieckiego (9 163,9 zł), sokólskiego (9 228,5 zł) i bielskiego (10 282,8 zł) (Mapa 26). Najwyższy w powiecie hajnowskim (13 681,9 zł), białostockim (13 237,9 zł) i łomżyńskim (12 807,7 zł).

Mapa 26. Wskaźnik efektywności kosztowej podstawowych form aktywizacji zawodowej w powiatach województwa podlaskiego w 2016 roku

²⁰ *Sytuacja na rynku pracy w województwie podlaskim w 2016 roku*, Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, Białystok 2017. s. 185

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Efektywność form promocji zatrudnienia i aktywizacji zawodowej*, op. cit.

Efektywność kosztowa podstawowych form aktywizacji bezrobotnych (kwota jaką urzędy pracy wydają przeciętnie na jedną osobę bezrobotną, która znalazła pracę) w województwie podlaskim wykazuje w ostatnich latach raczej tendencję zwyżkową, z dość dużymi wahaniami (zarówno dodatnimi jak i ujemnymi) rok do roku (Tabela 25). W większości analizowanych lat efektywność kosztowa podstawowych form aktywizacji bezrobotnych w województwie podlaskim była wyższa od wartości przeciętnych dla kraju, jednak w roku 2016 przeciętny koszt aktywizacji jednego bezrobotnego, był w województwie podlaskim nieco wyższy, niż analogiczna wielkość w kraju (11 634,44 zł w województwie podlaskim i 11 291,09 zł w Polsce).

Tabela 26. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tysięcy mieszkańców w województwie podlaskim w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os.	743,4	757,3	752,9	763,4	763,9	790,2	807,7	825,1	835,4	842,4	854,4
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	1,9	-0,6	1,4	0,1	3,5	2,2	2,2	1,3	0,8	1,4
Polska	os.	967,0	985,2	980,6	1014,7	1004,2	1031,7	1057,3	1070,6	1088,6	1102,6	1121,4
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%	1,9	-0,5	3,5	-1,0	2,7	2,5	1,3	1,7	1,3	1,7	1,9
Pozycja wśród województw	poz.	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14

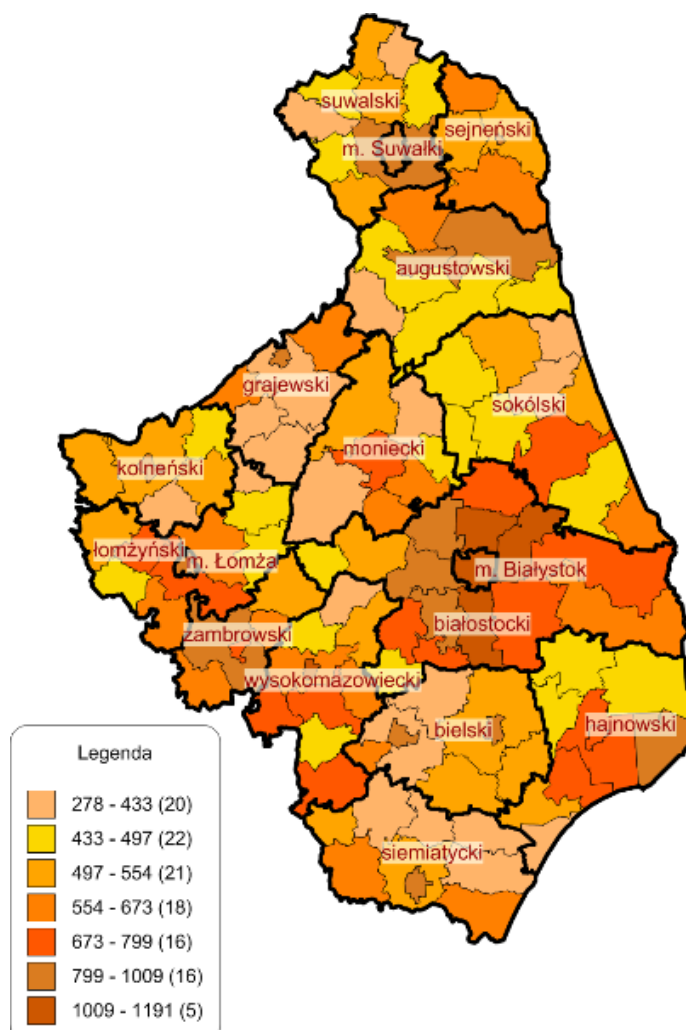
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL.

Jedną z największych bolączek podlaskiej gospodarki jest niski poziom przedsiębiorczości w regionie. Względnie mała liczba osób decyduje się na otwarcie własnej działalności gospodarczej.

Słabe skomunikowanie transportowe regionu z pozostałymi częściami kraju, stanowi również barierę, która sprawia, że stosunkowo mało przedsiębiorstw spoza województwa lokuje tutaj swoje oddziały. Pomimo, iż co roku liczba podmiotów gospodarczych rośnie, obserwowany wzrost rzadko przewyższa przeciętny wzrost w Polsce (Tabela 26). Dlatego też wskaźnik: liczba podmiotów gospodarczych wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności województwa ciągle utrzymuje się na poziomie około 76% wartości analogicznego wskaźnika dla Polski. Tylko dwa województwa (podkarpackie i lubelskie) wykazują niższą liczbę podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na mieszkańca.

Poziom przedsiębiorczości wewnątrz województwa jest silnie zróżnicowany. Tylko trzy spośród 118 gmin województwa podlaskiego charakteryzują się wyższą liczbą podmiotów gospodarczych przypadających na 10 tysięcy ludności niż wartość średnia w kraju (Mapa 27). Są to: Miasto Białystok (1191), gmina miejsko-wiejska Supraśl (1176) oraz gmina wiejska Juchnowiec Kościelny (1127) (powiat białostocki). Podlaskie gminy o najniższych wartościach wskaźnika to gminy wiejskie: Nowy Dwór (278) (powiat sokólski), Przytuły (331) (powiat łomżyński), Wąsosz (334) (powiat grajewski) oraz Sidra (336) (powiat sokólski). Gminy te znajdują się wśród najmniej przedsiębiorczych obszarów w Polsce. Gmina Nowy Dwór w roku 2017 wykazywała najniższą wartość wskaźnika wśród wszystkich 2478 gmin Polski, natomiast gminy: Przytuły, Wąsosz i Sidra były kolejno trzecią, czwartą i piątą gminą z najmniejszą liczbą podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na liczbę ludności. Z kolei Liczba podmiotów wyrejestrowywanych co roku z rejestru REGON, w przeliczeniu na 10 tysięcy mieszkańców, jest dużo niższa w województwie podlaskim niż średnia wartość dla Polski.

Mapa 27. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tysięcy mieszkańców w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Liczba podmiotów kończących działalność gospodarczą (podlegających wyrejestrowaniu z rejestru REGON) wykazuje w województwie podlaskim delikatną tendencję spadkową z dużymi corocznymi wahaniami (zarówno w górę jak i w dół). W ostatnich latach wartość wskaźnika w przeliczeniu na 10 000 osób była znacząco niższa niż przeciętne wartości dla Polski (Tabela 27). Jest to zjawisko zdecydowanie pozytywne, jednak z pewnością w znacznym stopniu wynika z faktu niższego poziomu przedsiębiorczości w regionie – mniejsza liczba funkcjonujących firm sprawia, że mniejsza liczba firm kończy działalność. W latach 2011 – 2017 tylko dwa województwa charakteryzowały się mniejszą liczbą podmiotów gospodarczych wyrejestrowanych z rejestru REGON w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców. W obu przypadkach były to regiony o niskim poziomie przedsiębiorczości – województwa podkarpackie i lubuskie.

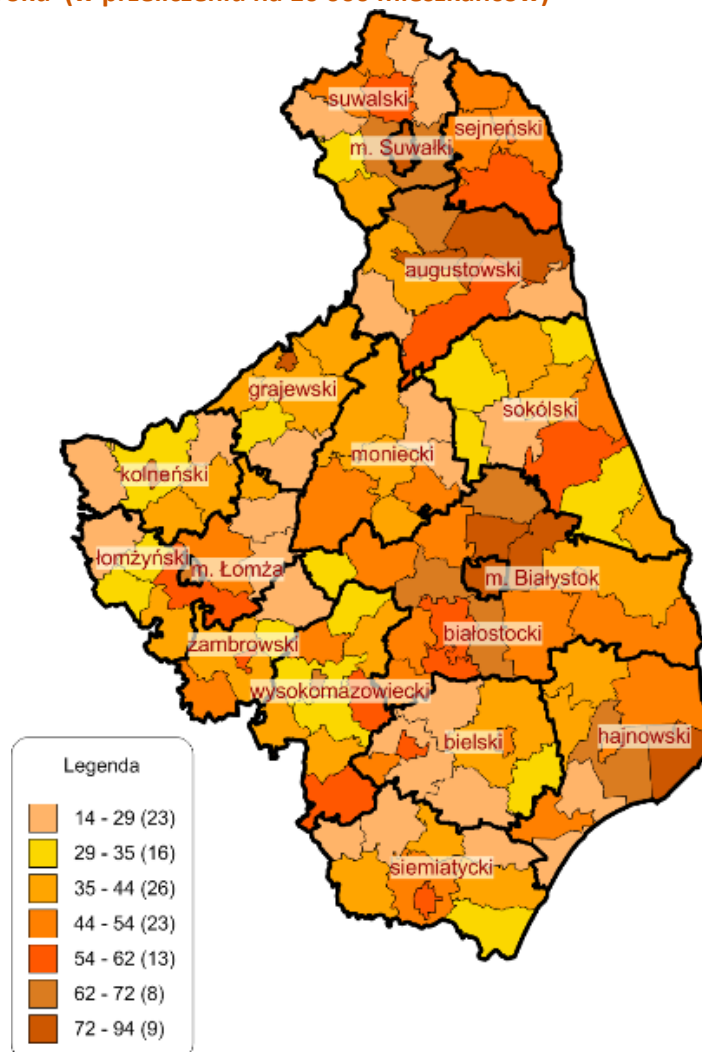
Tabela 27. Liczba podmiotów wyrejestrowanych z rejestru REGON w województwie podlaskim w latach 2009-2017 (w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców)

	Miara	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	podmioty	75,9	64,1	75,1	53,5	58,3	57,9	60,9	60,2	59,0
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	-15,6	17,2	-28,8	9,1	-0,8	5,2	-1,3	-2,0
Polska	podmioty	93,7	61,7	99,6	65,5	70,1	79,2	76,1	76,5	74,6
Udział w wartości dla Polski	%	81,0	103,9	75,5	81,6	83,2	73,1	80,1	78,6	79,0

	Miara	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Pozycja wśród województw	poz.	5	9	3	3	3	2	3	3	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Mapa 28. Liczba podmiotów wyrejestrowanych z rejestru REGON w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku (w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców)

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Zróżnicowanie wewnątrzregionalne wartości wskaźnika *Liczba podmiotów wyrejestrowanych z rejestru REGON* jest znaczne (Mapa 28). W roku 2017 wysokie wartości wskaźnika prezentowały zarówno gminy o niskim poziomie przedsiębiorczości jak miasto Kolno (94) i gmina wiejska Płaska (88) (powiat augustowski), jak i regiony o umiarkowanym bądź wyższym poziomie przedsiębiorczości takie jak gminy miejsko wiejskie: Supraśl (87) i Wasilków (79) oraz miasto Białystok (78). Najniższe wartości wskaźnika (najmniej wyrejestrowywanych firm w przeliczeniu na mieszkańca) w województwie podlaskim, w roku 2017 przypadają praktycznie wyłącznie na gminy wiejskie o niskiej liczbie przedsiębiorstw. Najmniej podmiotów gospodarczych wyrejestrowano, w stosunku do liczby mieszkańców, w gminach wiejskich: Jasionówka (14) (powiat moniecki), Bargłów Kościelny (16) (powiat augustowski), Perlejewo (17) (powiat siemiatycki), Jaświły (18) (powiat moniecki) oraz Zbójna (19) (powiat łomżyński).

Tabela 28. Ranking powiatów województwa podlaskiego pod względem analizowanych wskaźników rynku pracy (2017)

Wyszczególnienie Powiat	Efektywność aktywizacji zawodowej bezrobotnych*		Podmioty wpisane do rejestru REGON w stosunku do liczby mieszkańców	Podmioty wykreślone z rejestru REGON w stosunku do liczby mieszkańców **	Pracujący	Stopa bezrobocia rejestrowane go**	Bezrobotni z niepełnosprawnościami w stosunku do liczby bezrobotnych ogółem **	Bezrobotni z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej w stosunku do liczby bezrobotnych ogółem **	Stosunek liczby bezrobotnych mężczyzn do kobiet
	Zatrudnieniowa	Kosztowa							
augustowski	4	12	6	13	9	13	4	5	6
białostocki	11	3	5	14	2	12	12	3	7
bielski	8	13	7	3	6	4	14	4	12
grajewski	5	5	9	11	13	16	5	12	11
hajnowski	7	2	8	10	11	7	13	10	4
kolneński	12	10	11	8	15	17	1	11	8
łomżyński	3	4	12	2	8	9	7	9	13
moniecki	2	1	17	17	14	6	6	16	10
sejneński	14	6	10	15	17	15	2	13	14
siemiatycki	13	7	14	16	12	8	8	17	17
sokólski	10	14	1	1	4	14	10	8	9
suwalski	6	11	2	12	16	1	15	14	1
wysokomazowiecki	1	9	3	4	3	3	3	7	5
zambrowski	9	8	16	5	10	10	9	15	2
m. Białystok	X	X	15	6	1	5	16	1	16
m. Łomża	X	X	13	7	7	11	11	2	3
m. Suwałki	X	X	4	9	5	3	17	6	15

^a W przypadku wskaźników efektywności aktywizacji zawodowej bezrobotnych wartości dla miast na prawach powiatów uwzględnione są w odpowiadających im powiatach ziemskich.

** Im niższa wartość wskaźnika tym wyższa pozycja w rankingu

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Wnioski wynikające z analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej:

W ostatnich latach sytuacja na rynku pracy uległa znaczącej poprawie w całej Polsce. Ta pozytywna tendencja zmian nie ominęła również województwa podlaskiego. Jako region peryferyjny, borykający się z dużymi problemami demograficznymi, województwo pod względem wartości wielu wskaźników charakteryzuje się gorszą niż przeciętna sytuacją w kraju. W obszarach, w których sytuacja na rynku pracy w regionie ulega poprawie, pozytywne zmiany często postępują wolniej niż w województwach o wyższym poziomie rozwoju gospodarczego. Jednak pod niektórymi względami województwo podlaskie jest liderem Makroregionu Polski Wschodniej. Przykładem jest wartość wskaźnika zatrudnienia, przekraczająca również wartość średniej krajowej.

Obok pozytywnych zmian na regionalnym rynku pracy obserwowane są również negatywne trendy. Liczba pracujących w regionie nie ulega zmianie, pomimo rosnącej liczby nowoutworzonych miejsc pracy. Na stagnację w zakresie liczby pracujących wpływ posiada bilansowanie się wzrostów i spadków rejestrowanych na poziomie poszczególnych powiatów. Wzrosty są obserwowane w dziewięciu powiatach (m. Białystok, białostockim, augustowskim, bielskim, m. Łomża, łomżyńskim, zambrowskim, grajewskim i kolneńskim). Niekorzystne są jednak spadki liczby pracujących w pozostałych powiatach, wpływające na zrównoważenie ogólnego wyniku województwa. Wzrost liczby pracujących w wybranych powiatach, może wskazywać na większą lub mniejszą elastyczność rynku pracy, będącą wynikiem rozwoju jedynie wybranych, lokalnych rynków pracy.

Saldo miejsc pracy nowoutworzonych i likwidowanych jest dodatnie w skali regionu (nadwyżka miejsc pracy nowoutworzonych nad likwidowanymi) i rośnie (o ile w 2015 roku przewaga liczby miejsc pracy nowoutworzonych nad likwidowanymi kształtowała się na poziomie około 7,0 tys. miejsc pracy, to dwa lata później wzrosła już do poziomu około 10,0 tys. miejsc pracy). Przy utrzymującym się wysokim poziomie bezrobocia, obserwowana sytuacja świadczy o niedostosowaniu strukturalnym na podlaskim rynku pracy lub występowaniu innych czynników przyciągających (*pull in*), skłaniających osoby bezrobotne do pozostawania w rejestrach bezrobocia oraz w stanie bierności zawodowej. Obraz sytuacji może również wskazywać na istnienie zjawiska pracy nierejestrowanej. Niedostosowanie strukturalne powoduje niemożność zaspokojenia popytu na pracę, w sytuacji występowania zarówno wolnych miejsc pracy, jak i niezagospodarowanych zasobów pracy. Pomimo wysokiego, w stosunku do średniej krajowej poziomu bezrobocia, należy przypuszczać, że podlascy pracodawcy mają problemy z pozyskaniem „rąk do pracy”.

Problemy strukturalne na podlaskim rynku pracy potwierdza analiza w obszarze edukacji, której wyniki wskazują na niezaspokojony popyt na kształcone zawody, zwłaszcza na poziomie zasadniczym zawodowym. Istnienie problemów strukturalnych odzwierciedla również analiza w obszarze demografii. Spadek liczby ludności województwa ogółem, który teoretycznie zwiększa szanse na dostęp do miejsc pracy w wymiarze ilościowym, w większości powiatów nie przekłada się w zauważalny sposób na realny spadek bezrobocia. Również to zjawisko potwierdza przypuszczenia o istnieniu czynników utrzymujących zasoby pracy w bezrobociu (spada liczba ludności, rośnie liczba ofert pracy, stopa bezrobocia utrzymuje się na stosunkowo wysokim poziomie lub spada w stopniu mniejszym od oczekiwanego), co nie przekłada się na zmniejszenie stopy bezrobocia.

W ujęciu dynamicznym, pod względem stopy bezrobocia sytuacja w województwie podlaskim poprawia się szybciej, niż w makroregionie Polski Wschodniej. Jednak pomimo znacznej poprawy poziomu bezrobocia w województwie - z 10,3% na koniec roku 2016 do 8,5% na koniec roku 2017 –

względna sytuacja w odniesieniu do wartości przeciętnej dla Polski pozostaje niekorzystna – przeciętne bezrobocie w Polsce zmalało z 8,2% w roku 2016 do 6,6% w roku 2017.

Województwo podlaskie charakteryzuje się znaczną przewagą biernych zawodowo kobiet nad mężczyznami. Oznacza to, że duża liczba niepracujących kobiet nie podejmuje również aktywnego poszukiwania pracy – to z kolei wpływa na statystyki liczby osób bezrobotnych. Jeżeli kobiety w większości charakteryzuje status biernych zawodowo, logicznym następstwem obserwowanego stanu rzeczy jest mniejsza liczba kobiet (niż mężczyzn) w statystykach bezrobocia. Dlatego też, odwrotnie niż w innych województwach Polski, liczba bezrobotnych mężczyzn w regionie znacznie przewyższa liczbę bezrobotnych kobiet.

Niepokojącym zjawiskiem jest wzrost bierności zawodowej kobiet w wieku produkcyjnym (o około 8,0 tys. osób w latach 2014-2017). Zjawisko jest o tyle niekorzystne, o ile towarzyszy malejącej jednocześnie liczbie ludności w regionie (spadek liczby ludności ogółem o 8,0 tys. osób w latach 2014-2017). Na podstawie analizy danych statystycznych nie jest możliwe określenie czynników wpływających na wzrost bierności zawodowej kobiet. Należy się jednak spodziewać, że czynniki o charakterze wsparcia pasywnego (pomoc społeczna, świadczenia rodzinne), posiadają wpływ na obserwowane zjawisko. Zdania co do wpływu systemu pomocy społecznej i wsparcia rodziny na bierność zawodową są podzielone, zwłaszcza w zakresie oceny wpływu ze strony takich programów rządowych jak 500+. Badania BAEL, które diagnozują malejącą aktywność zawodową kobiet wskazują jednocześnie, na rozpoczęcie spadku procesu aktywności zawodowej kobiet, jeszcze przed rozpoczęciem transferów z programu 500+. Prowadzone na rynku analizy wskazują natomiast na fakt „kuszenia” przez system świadczeń społecznych potencjalnych świadczeniobiorców, ze względu na niewielkie różnice pomiędzy wysokością możliwych do otrzymania świadczeń na osobę, a wysokością najniższego miesięcznego wynagrodzenia.

Wraz z ogólną poprawą sytuacji na rynku pracy – poprawia się sytuacja osób bezrobotnych należących do grup, którym w przeszłości trudniej było wyjść z bezrobocia – osób po 50 roku życia, osób z niepełnosprawnością i osób o niskim poziomie wykształcenia. W ostatnich latach zanotowano spadek liczby osób bezrobotnych w każdej z tych grup. Oznacza to, że poprawa sytuacji na rynku pracy zachodzi nie tylko wśród wykształconych młodych osób, którym teoretycznie najłatwiej powinno być wyjść z zasobu bezrobocia, ale dotyczy również (w podobnym stopniu) różnych kategorii osób bezrobotnych znajdujących się w gorszej sytuacji na rynku pracy. Należy jednak pamiętać, że poprawie sytuacji na rynku pracy wśród osób znajdujących się w grupach szczególnego ryzyka sprzyjają intensywne procesy depopulacyjne, związane z niskim przyrostem naturalnym i emigracją zarobkową młodych osób, zwłaszcza migracja osób w wieku najwyższej produktywności zawodowej. Wskazane procesy, z punktu widzenia rynku pracy, prowadzą również do błędnych przekonań o poprawie sytuacji na rynku pracy. Poprawę sytuacji należałoby bowiem rozumieć jako spadek stopy bezrobocia spowodowany dostosowaniem podaży pracy do popytu na pracę, wynikającym z dopasowań ilościowych (liczba chętnych do podjęcia pracy versus liczba dostępnych ofert pracy) i jakościowych (kompetencje posiadane przez zasoby pracy versus kompetencje poszukiwane przez pracodawców).

Wśród osób bezrobotnych przeważają osoby z ustalonym II (ok. 65%) lub III profilem pomocy (ok. 32%), posiadające przeszkody w wejściu lub powrocie na rynek pracy²¹ (wiek, płeć, poziom wykształcenia,

²¹ Wśród przeszkód w wejściu na rynek pracy definiowane są: wiek, płeć, poziom wykształcenia, doświadczenie zawodowe, znajomość języków obcych, orzeczony stopień niepełnosprawności, czas pozostawania bez pracy,

doświadczenie zawodowe, znajomość języków obcych, orzeczony stopień niepełnosprawności, czas pozostawania bez pracy, uprawnienia zawodowe, umiejętności, miejsce zamieszkania pod względem oddalenia od potencjalnych miejsc pracy, możliwość dojazdu do pracy, przyczyny utrudniające podjęcie pracy, dostęp do nowoczesnych form komunikowania się z powiatowym urzędem pracy i pracodawcami). Wśród bezrobotnych istotną grupę stanowią osoby długotrwale bezrobotne. W województwie podlaskim poziom długotrwałego bezrobocia kształtuje się na poziomie niemal 60% (58,9%), osiągając lokalnie wartość wskaźnika w przedziale od 45,8% w powiecie suwalskim do 68,3% w powiecie kolneńskim. Należy więc przypuszczać, że większość osób z ustalonym profilem II bądź III pomocy należy do kategorii osób długotrwale bezrobotnych.

Ustalony zakres analizy, wynikający z uzgodnień na szczeblu krajowym i *DG Employment, Social Affairs and Inclusion*, nie uwzględnia odsetka osób długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie osób bezrobotnych, danych o liczbie długotrwale bezrobotnych, powracających do statystyk po zakończeniu udziału w danej formie aktywizacji, czy wskaźników zatrudnienia w poszczególnych grupach wiekowych. Nie jest analizowany także sposób adresowania usług i instrumentów rynku pracy (np. udział osób długotrwale bezrobotnych wśród osób kierowanych do pracy subsydiowanej, na staże, czy szkolenia). Wprowadzenie tych wskaźników do analizy, w sposób systemowy (obowiązkowy we wszystkich regionach), w zestawieniu z oceną sytuacji gospodarczej, pozwoliłoby na pogłębioną ocenę uwarunkowań regionalnego i powiatowych rynków pracy, pogłębioną ocenę skuteczności aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, ocenę zagospodarowania zasobów pracy w poszczególnych kategoriach wiekowych oraz przyczyn, lokalnych problemów ze skuteczną aktywizacją zawodową osób bezrobotnych i porównania pomiędzy regionami.

Niekorzystnie dla województwa podlaskiego kształtuje się sytuacja pod kątem długości okresu poszukiwania pracy przez osoby bezrobotne. Również w tym obszarze, w ostatnich latach, nastąpiło skrócenie tego okresu zarówno w regionie, jak i w całym kraju – jednak średni czas poszukiwania pracy w województwie podlaskim wciąż pozostaje jednym z najdłuższych w kraju. W roku 2016 wynosił 12,9 miesiąca. W Makroregionie Polski Wschodniej była to najwyższa wartość wskaźnika. Dłuższy czas poszukiwania pracy w roku 2016 zanotowano tylko w województwach wielkopolskim – 13,2 i małopolskim – 13,1.

Analizy prowadzone przez Narodowy Bank Polski wśród przyczyn długiego okresu poszukiwania pracy wymieniają:

- niewydolność publicznych instytucji pośrednictwa pracy,
- problem z informacją o pracy (na etapie edukacji nie działa informacja o zawodach i sytuacji na rynku pracy, podobnie po opuszczeniu systemu edukacji, co powoduje, że ludzie idą utartymi ścieżkami, szukając pracy w tych samych zawodach, w których utracili pracę, najczęściej też w tych samych branżach, albo szukają jakiegokolwiek pracy),
- brak planowania kariery prowadzący do braku stabilizacji w pracy i brak umiejętności poszukiwania pracy,
- segmentację systemu pośrednictwa pracy (wydzielenie części komercyjnej, dysponującej ofertami pracy o wyższych wymaganiach oraz urzędów pracy),

uprawnienia zawodowe, umiejętności, miejsce zamieszkania pod względem oddalenia od potencjalnych miejsc pracy, możliwość dojazdu do pracy, przyczyny utrudniające podjęcie pracy, dostęp do nowoczesnych form komunikowania się z powiatowym urzędem pracy i pracodawcami.

- kierowanie do urzędów pracy ofert pracy jedynie przez około 40% pracodawców,
- brak umiejętności poszukiwania pracy,
- występowanie ukrytych miejsc pracy, czyli ogłoszeń, które posiadają ograniczony zasięg i są rozpowszechniane tylko przez sieć znajomych menadżera, które nie trafiają do głównego obiegu.²²

Wewnątrzregionalne zróżnicowanie sytuacji na rynku pracy w województwie jest znaczące. Najtrudniejszą sytuacją na rynku pracy charakteryzują się powiaty: kolneński, grajewski oraz sejneński. W tych jednostkach lokalnych (na koniec roku 2017) rejestrowano najwyższy poziom stopy bezrobocia: odpowiednio 15,4%, 14,7% oraz 13,4%. W najlepszej sytuacji pod względem poziomu bezrobocia znajdują się powiaty: suwalski i miasta Suwałki (stopa bezrobocia na poziomie odpowiednio: 4,7% i 5,9%) oraz powiaty: wysokomazowiecki, bielski i miasta Białystok (odpowiednio: 5,9%, 6,1% i 7%).

Sytuacja na regionalnym i powiatowych rynkach pracy jest ściśle powiązana z poziomem rozwoju gospodarczego i dojrzałością systemu rynkowego, decydującymi o ponadprzeciętnym poziomie ulokowania miejsc pracy w sektorze rolnictwa. W województwie podlaskim (obok lubelskiego i podkarpackiego) występuje jeden z najwyższych w kraju odsetków miejsc pracy w rolnictwie (ponad 30%, przy średniej krajowej na poziomie niemal o połowę niższym). Wysokiemu odsetkowi pracujących w rolnictwie towarzyszy słabo rozwinięty przemysł (około 21% miejsc pracy) i usługi (około 49% miejsc pracy). Sytuacja wysokiego udziału rolnictwa w tworzeniu miejsc pracy nie ulega większym zmianom na przestrzeni ostatnich lat. Jednocześnie w gospodarce obserwowany jest stały wzrost liczby wolnych miejsc pracy i wartości odsetka wolnych miejsc pracy w stosunku do liczby pracujących w województwie. Rosnący popyt dotyczy pozostałych dwóch sektorów gospodarki: przemysłu i budownictwa oraz usług. Przedmiotowa sytuacja wskazuje na zbyt niski poziom podaży pracy. Nadwyżki kapitału ludzkiego ulokowane w sektorze rolnictwa nie migrują do pozostałych sektorów zgłaszających popyt na pracowników. Ta z kolei sytuacja może świadczyć o występowaniu czynników przyciągających (*pull in*), skłaniających mieszkańców regionu do pozostawania w rolnictwie.

W wielu powiatach obserwowane są dysproporcje pomiędzy wskaźnikami charakteryzującymi poziom rozwoju gospodarczego a sytuacją na rynku pracy:

- 1) Pierwszą grupą powiatów są powiaty o najgorszej sytuacji na rynku pracy, w których obserwowany jest wysoki (kilkunastoprocentowy) poziom bezrobocia rejestrowanego i wysoki odsetek osób długotrwale bezrobotnych (przekraczający 62%). Należą do niej powiaty: grajewski, kolneński, sejneński i sokólski. W dwóch powiatach z tej grupy (grajewskim i sejneńskim), rosnącej liczbie przedsiębiorstw, wysokiej wartości wskaźnika liczby przedsiębiorstw przypadających na 1000 ludności i spadkowi liczby osób w wieku produkcyjnym towarzyszy wzrost liczby pracujących i złe wskaźniki rynku pracy (stopa bezrobocia, poziom długotrwałego bezrobocia). Obserwowana sytuacja jednoznacznie wskazuje na istnienie czynników utrzymujących osoby bezrobotne w rejestrach osób bezrobotnych. Czy będą o tym decydować czynniki o charakterze socjalnym, czy czynniki strukturalne (niedostosowanie kompetencji osób bezrobotnych do potrzeb rynku pracy), wartości charakteryzujące gospodarkę nie pozwalają uznać, że problem leży po stronie

²² <https://businessinsider.com.pl/twoje-pieniadze/praca/ile-trwa-poszukiwanie-pracy-w-polsce/6hdeqhl> (data dostępu: 14.11.2018 r.).

popytowej rynku pracy. Obserwowana sytuacja może również oznaczać istnienie dużych rozmiarów pracy nierejestrowanej. Podobna sytuacja obserwowana jest w powiecie sokólskim, z wyjątkiem polegającym na wzroście liczby osób pobierających świadczenia socjalne. Istnienie czynników leżących po stronie rozwiązań systemowych, jeszcze bardziej niż w przypadku wymienionych wyżej powiatów, podkreśla wzrost liczby osób pobierających świadczenia z pomocy społecznej.

Wśród powiatów analizowanej grupy, największe uzasadnienie dla sytuacji na rynku pracy znajduje obraz powiatu kolneńskiego. Spadek liczby podmiotów gospodarczych, niska wartość wskaźnika przedsiębiorczości i najmniejsze spadki w liczbie ludności w wieku produkcyjnym, pozwalają szukać przyczyn wysokiego bezrobocia, w tym długotrwałego, leżących po stronie popytowej gospodarki. Należy jednak zwrócić uwagę, iż w sytuacji opisanego układu wartości wskaźników po stronie podażowej i popytowej gospodarki, w powiecie rośnie liczba pracujących.

- 2) W grupie powiatów o najlepszej sytuacji na rynku pracy (suwalski i miasto Suwałki, wysokomazowiecki, bielski i miasto Białystok), dwa powiaty: m. Białystok i powiat bielski wyróżnia sytuacja polegająca na jednoczesnym wzroście liczby pracujących i liczby korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, przy jednocześnie wysokich wskaźnikach przedsiębiorczości i dużych spadkach liczby osób w wieku produkcyjnym. Obserwowane zjawisko nie znajduje logicznego wytłumaczenia w sytuacji, w której należałoby się spodziewać, że uwarunkowania lokalne pod względem poziomu rozwoju przedsiębiorczości i towarzyszące im spadki liczby ludności w wieku produkcyjnym przyczyniają się do wzrostu zatrudnienia i w efekcie spadku liczby korzystających ze świadczeń społecznych. Poziom bezrobocia przewyższający średnią krajową, przy najlepszych w regionie wskaźnikach przedsiębiorczości prowadzi do wniosków o istnieniu czynników utrzymujących kapitał ludzki w systemie bezrobocia rejestrowanego.

Wyjątkiem należy podkreślić, na tle pozostałych powiatów jest powiat suwalski i miasto Suwałki. W powiecie suwalskim wzrost liczby funkcjonujących podmiotów gospodarczych, przy niewielkim spadku liczby ludności w wieku produkcyjnym, w oczekiwany sposób przekłada się na wzrost liczby pracujących, zmniejszenie się liczby osób pobierających świadczenia społeczne, niski poziom długotrwałego bezrobocia i niską stopę bezrobocia. Nieco odmienna sytuacja występuje w mieście Suwałki. W tym przypadku niewielki spadek liczby funkcjonujących podmiotów gospodarczych „rekompensuje” dosyć wysoki ubytek liczby ludności w wieku produkcyjnym, co w bezpośredni sposób znajduje logiczne przełożenie na wzrost liczby pracujących i niski poziom bezrobocia. Charakteryzujący jednocześnie miasto jeden z najwyższych w regionie wskaźnik przedsiębiorczości (niemal 157 podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 ludności), w sposób logiczny koreluje ze spadkiem liczby osób pobierających świadczenia społeczne w sytuacji, gdy maleje liczba ludności w wieku produkcyjnym. Wydaje się również, że poziom tego wskaźnika w wystarczający sposób rekompensuje niski poziom przedsiębiorczości na terenie powiatu suwalskiego, w naturalny sposób przyciągając do pracy ludność z powiatu ościennego. Wysoki poziom przedsiębiorczości w mieście Suwałki w pozytywny sposób oddziałuje również w mieście, ponieważ utrzymuje się niski poziom bezrobocia, w tym bezrobocia długotrwałego.

W sytuacji powszechnego niedostosowania systemu kształcenia do potrzeb rynku pracy można się zastanawiać nad jakością suwalskiego systemu kształcenia i jego wpływu na sytuację na lokalnym rynku pracy (w przedmiotowym aspekcie należałoby przeprowadzić pogłębioną analizę systemu kształcenia w powiecie). Należy jednak zwrócić uwagę, że istotny wpływ na obserwowaną sytuację może mieć aktywność lokalnych instytucji rynku pracy i pomocy społecznej, świadczących sprawne pośrednictwo pracy, poradnictwo zawodowe, oferujących efektywny system szkoleń oraz sprawnie działający system wsparcia socjalnego. Pozytywnie na lokalny rynek pracy mogą wpływać również pracodawcy, aktywnie uczestniczący w systemie dokształcania zasobów pracy i organizowania przyjaznych warunków pracy.

- 3) Podobne zjawiska obserwowane są w grupie pozostałych powiatów, o umiarkowanej sytuacji na rynku pracy. Poziom bezrobocia, w tym długotrwałego, również w tych przypadkach, idzie najczęściej w parze ze wzrostem poziomu przedsiębiorczości, wzrostem liczby pracujących czy spadkiem liczby osób w wieku produkcyjnym przy jednoczesnym (najczęściej) wzroście liczby świadczeniobiorców z pomocy społecznej.

Powiązania pomiędzy obszarem przedsiębiorczości, sytuacją na rynku pracy i systemem pomocy społecznej obrazują dane w tabeli poniżej.

Powiat	Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON	Ludność ogółem	Ludność w wieku produkcyjnym	Liczb osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej	Pracujący	Liczba podmiotów gospodarczych przypadająca na 1000 ludności	Udział długotrwanie bezrobotnych ²³	Stopa bezrobocia 2017
	Różnica 2014-2017	Różnica 2014-2017	Różnica 2014-2017	Różnica 2014-2017	Różnica 2014-2017	2017	% 2017	% 2017
augustowski	-74	-705	-699	-1 507	1186	116,3	59,7	10,3
białostocki	840	1772	-432	1 014	2049	140,6	59,1	10,2
bielski	82	-1717	-1439	552	591	118,1	54,6	6,1
grajewski	31	-862	-983	-743	183	102,5	62,5	14,7
hajnowski	-60	-1212	-1366	2 068	70	115,7	58,7	7,8
kolneński	-90	-621	-343	-105	168	97,1	67,1	15,4
łomżyński	4	-526	-228	-338	659	94,6	54,2	8,4
moniecki	119	-806	-695	1 180	9	95,0	57,0	7,2
sejneński	32	-508	-406	-37	-146	103,6	62,6	13,4
siemiatycki	128	-1288	-943	-252	135	100,9	64,3	8,3
sokólski	85	-1872	-1487	178	167	93,7	68,2	11,2
suwalski	91	26	-31	-520	399	89,7	46,7	4,7
wysokomazowiecki	-37	-1003	-924	261	539	115,3	58,9	5,9
zambrowski	62	-428	-583	557	534	120,5	61,3	9,1
m. Białystok	1674	1829	-5801	-8 162	4902	192,0	59,1	7,0

²³ W przypadku miast na prawach powiatu: Białegostoku, Łomży i Suwałk, udział długotrwanie bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych liczony jest łącznie dla powiatu grodzkiego i ziemskiego.

Powiat	Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON	Ludność ogółem	Ludność w wieku produkcyjnym	Liczb osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej	Pracujący	Liczba podmiotów gospodarczych przypadająca na 1000 ludności	Udział długotrwale bezrobotnych ²³	Stopa bezrobocia 2017
	Różnica 2014-2017	Różnica 2014-2017	Różnica 2014-2017	Różnica 2014-2017	Różnica 2014-2017	2017	% 2017	% 2017
m. Łomża	-10	313	-1404	-709	709	158,4	54,2	9,7
m. Suwałki	-14	238	-1100	-4 008	451	156,8	46,7	5,9

Przeprowadzone wnioskowanie podkreśla, że nawet w sytuacji istnienia przyczyn bezrobocia po stronie popytowej (poziom rozwoju gospodarczego), istnieją również inne uwarunkowania, wpływające na sytuację na rynku:

- rozwiązania systemowe w obszarze pomocy społecznej i wsparcia rodziny,
- niedopasowania strukturalne (niedopasowanie kompetencji do popytu na pracę),
- istnienie innych czynników, takich jak aktywność lokalnych instytucji rynku pracy i pomocy społecznej, czy aktywność pracodawców.

Pomimo bliskości geograficznej krajów spoza Unii Europejskiej (Białorusi i Ukrainy), podlascy pracodawcy zatrudniają stosunkowo małą liczbę osób nie będących obywatelami Unii Europejskiej, w porównaniu z innymi województwami Polski. Liczba osób spoza Unii Europejskiej podejmujących pracę w województwie wzrasta z roku na rok – jednak w innych województwach przyrost ten jest szybszy. Najliczniejszą grupę pracowników spoza Unii Europejskiej w 2016 roku stanowili Ukraińcy, a w latach wcześniejszych byli to Białorusini.

Powiatowe urzędy pracy województwa podlaskiego wykazują wysoki poziom efektywności aktywizacji zawodowej bezrobotnych. Efektywność zatrudnieniowa podstawowych form aktywizacji zawodowej w województwie podlaskim jest wyższa od przeciętnej w kraju i z roku na rok podnosi się. Do najefektywniejszych w tym względzie powiatowych urzędów pracy (PUP) należały: PUP w Wysokiem Mazowieckiem, PUP w Mońkach oraz PUP w Łomży. Do najmniej efektywnych należały Urzędy w powiatach o najtrudniejszej sytuacji na rynku pracy tj.: PUP w Sejnie i PUP w Kolnie, a także PUP w Siemiatyczach. Biorąc pod uwagę efektywność kosztową (wartość środków publicznych przeznaczonych na jedną osobę, która znajdzie pracę w ramach aktywnych programów rynku pracy), w roku 2016 wartość wskaźnika w regionie po raz pierwszy od 2011 roku była wyższa, niż średnia dla Polski – oznacza to, że urzędy pracy w regionie wydają średnio więcej środków na zaktywizowanie jednej osoby bezrobotnej, niż przeciętna wartość dla kraju. Należy wskazać na rozbieżność pomiędzy wykazywaną w statystykach efektywnością aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu, a sytuacją na lokalnych rynkach pracy. Efektywność wyższa od 75% (sięgająca nawet 87%) wydaje się być stosunkowo wysoka przy jej porównaniu do wskaźników bezrobocia i długotrwałego bezrobocia. Należy przypuszczać, że na wysoki poziom wskaźnika efektywności zatrudnieniowej wpływa z jednej strony sposób liczenia wskaźnika. Z drugiej zaś istnieje uzasadnione przypuszczenie, że współistnienie wykazywanych wartości wskaźnika z wysokim poziomem bezrobocia wskazuje na wysoki poziom rotacji bezrobotnych w statystykach (bezrobotni rejestrują się ponownie po zakończeniu udziału

w danej formie aktywizacji i po upływie okresu, od którego zależy ów warunkujących wzięcie pod uwagę podczas wyliczania wartości wskaźnika).

Bardzo poważnym problemem podlaskiej gospodarki jest niski poziom przedsiębiorczości. Bardzo mała w porównaniu z resztą kraju liczba przedsiębiorstw wskazuje na ograniczone zainteresowanie podejmowaniem działalności gospodarczej również ze strony osób bezrobotnych. Niska liczba przedsiębiorstw oznacza mniejszą liczbę potencjalnych pracodawców w regionie. Wciąż niedostateczne skomunikowanie regionu stanowi również barierę, która sprawia że stosunkowo mało przedsiębiorstw spoza województwa lokuje tutaj swoje siedziby. Pomimo iż co roku liczba podmiotów gospodarczych rośnie, to roczny wzrost w regionie rzadko przewyższa przeciętne wzrosty obserwowane w skali kraju.

Województwo podlaskie to region silnie rolniczy – stosunkowo duży odsetek mieszkańców województwa ubezpieczonych jest w KRUS (wyższy udział osób ubezpieczonych w Kasie Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS) występuje tylko w województwie lubelskim). Duża liczba osób ubezpieczonych w KRUS może sugerować występowanie problemu bezrobocia ukrytego w rolnictwie.

Na rynku pracy województwa podlaskiego uwidacznia się wysoki poziom strukturalnego niedopasowania podaży pracy do popytu na pracę. Stosunkowo dużą część zawodów deficytowych co roku stanowią zawody, które wymagają wykształcenia zasadniczego zawodowego lub średniego zawodowego. Uwidacznia się coraz większe zapotrzebowanie na wykwalifikowanych specjalistów, w szczególności w branży IT.

Rekomendacje wynikające z wniosków:

Sytuacja na rynku pracy jest kompilacją zjawisk występujących we wszystkich analizowanych obszarach. Biorąc pod uwagę zidentyfikowane zależności przyczynowo-skutkowe, dla poprawy sytuacji na rynku pracy konieczne jest wdrożenie rekomendacji w pozostałych obszarach, przede wszystkim obszarze EDUKACJI i INTEGRACJI SPOŁECZNEJ. Biorąc pod uwagę komplementarność (dopełnianie się) wszystkich obszarów będących przedmiotem zainteresowania analizy, rekomendacje sformułowane w innych obszarach, w wielu przypadkach są wskazaniem adekwatnymi do implementacji również z punktu widzenia potrzeb rynku pracy: Mając na względzie spójność rekomendacji z analizy wskazanych obszarów z sytuacją na rynku pracy, w niniejszym rozdziale ograniczono się do sformułowania rekomendacji odnoszących się bezpośrednio do popytu i podaży pracy:

- A. Niedostosowanie strukturalne, w ujęciu kwalifikacyjno-zawodowym, na podlaskim rynku pracy obliguje do wdrożenia działań rekomendowanych w obszarze EDUKACJI, w zakresie dostosowania kierunków kształcenia ponadgimnazjalnego/ponadpodstawowego do potrzeb regionalnego rynku pracy. Zmiany dostosowawcze wymagają również ukierunkowanej aktywności instytucji rynku pracy. Konieczne jest wdrożenie systemu dostosowywania do potrzeb rynku pracy, szkoleń finansowanych przez instytucje rynku pracy, odbywających się w systemie kształcenia nieformalnego:
 - 1) Formy przyczyniające się do nabycia kwalifikacji deficytowych powinny stać się formami preferowanymi w systemach finansowania kształcenia ustawicznego.
 - 2) Konieczna jest promocja wszelkich form szkoleń prowadzących do nabycia kwalifikacji i form poświadczania kwalifikacji, takich jak: poświadczanie kwalifikacji przed Okręgową Komisją Egzaminacyjną, szkolenia w zawodach regulowanych, szkolenia prowadzące do nabycia kwalifikacji poświadczonych certyfikatem międzynarodowym, szkolenia

kończące się certyfikatem potwierdzającym uprawnienia do wykonywania zawodu, szkolenia prowadzące do nabycia kwalifikacji nadawanych przez organy władz publicznych i samorządowych, szkolenia rynkowe kończące się nabyciem kwalifikacji rynkowych, o których mowa w załączniku do Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze rynku pracy na lata 2014-2020.

- B. Istotnym staje się wdrożenie systemowych działań przyczyniających się pośrednio do zwiększenia poziomu przedsiębiorczości wśród osób młodych. Wyższemu poziomowi szeroko pojętej przedsiębiorczości powinno służyć kształtowanie postaw ukierunkowanych na podejmowanie wyzwań, „branie spraw we własne ręce”. „Przedsiębiorczość” jako składowa kompetencji ludzkich, w wyższym stopniu przełoży się na skłonność do podejmowania własnej działalności gospodarczej, pośrednio na tworzenie nowych miejsc pracy. Działania kierunkowe powinny obejmować:
- 1) Wspieranie kształtowania postaw przedsiębiorczych dzieci w wieku przedszkolnym (uwzględnienie działań uczących samodzielności, kreatywności i podejmowania wyzwań rozpoczynając od przedszkola).
 - 2) Wspieranie kształtowania postaw przedsiębiorczych dzieci w wieku szkolnym.
 - 3) Wspieranie podejmowania własnej działalności gospodarczej, poprzez ofertę działań kompleksowych, uwzględniających przygotowanie przedsiębiorcy do funkcjonowania w konkurencyjnym otoczeniu.
- C. Konieczne jest kontynuowanie oraz intensyfikacja już prowadzonych działań służących zwiększeniu potencjału innowacyjnego istniejących firm. Wyższy potencjał innowacyjny firm sprzyja zwiększeniu konkurencyjności podmiotów gospodarczych na rynku krajowym i zagranicznym, zwiększaniu przychodów firm, a w konsekwencji rozwojowi istniejących oraz powstawaniu nowych, dobrze płatnych miejsc pracy, zwiększeniu dochodów pracowników i wzrostu standardu ich życia.
- D. Konieczne jest podjęcie działań ukierunkowanych na dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb regionu oraz podnoszenie świadomości mieszkańców, co do potrzeb regionalnych w zakresie kadr. Kadry wykształcone zgodnie z potrzebami regionalnej gospodarki a przede wszystkim potrzebami sektorów, branż należących do regionalnych inteligentnych specjalizacji, stanowią gwarancję rozwoju firm, zwiększania atrakcyjności istniejących i nowych miejsc pracy, a w rezultacie zwiększenia satysfakcji pracowników. Podlaska gospodarka zgłasza zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników przemysłowych i budowlanych.
- 1) Zmniejszanie się zainteresowania kształceniem na poziomie zasadniczym zawodowym wskazuje na konieczność poszukiwania rozwiązań w kierunku maksymalnie możliwego dostosowania kształcenia na poziomie średnim zawodowym (zawody kształcone na poziomie technika) do popytu zgłaszanego w obszarze kwalifikacji zawodowych, których kształcenie odbywa się na poziomie zasadniczym zawodowym. Oznacza to konieczność uruchamiania kształcenia w zawodach na poziomie technika, które w zestawie kwalifikacji nabywanych w procesie kształcenia, posiadają kwalifikacje wspólne dla zawodów poszukiwanych na rynku pracy, a kształconych na poziomie zasadniczym zawodowym.

2) W procesie kształcenia obligatoryjne jest kontynuowanie i wzmożenie działań ukierunkowanych na pogłębienie współpracy z pracodawcami w zakresie praktycznego przygotowania do zawodu oraz instytucjami rynku pracy w zakresie dopływu bieżącej informacji o potrzebach rynku pracy, na zwiększenie częstotliwości bieżącej współpracy placówek z otoczeniem społecznym i gospodarczym oraz instytucjami rynku pracy w obszarze.

E. Niezbędne jest wprowadzenie (w sposób systemowy, polegający na uwzględnieniu w zestawie wskaźników obowiązujących podczas analizy wszystkie regiony) do zestawu wskaźników poddanych w analizie bezrobocia, następujących mierników:

- udział długotrwale bezrobotnych w ogólnej liczbie bezrobotnych,
- liczba długotrwale bezrobotnych, powracających do statystyk po zakończeniu udziału w danej formie aktywizacji,
- wskaźnik zatrudnienia w poszczególnych grupach wiekowych,
- udział osób długotrwale bezrobotnych wśród osób kierowanych do aktywnych form przeciwdziałania bezrobociu.

Wprowadzenie wymienionych wskaźników do analizy, w zestawieniu z oceną sytuacji gospodarczej, pozwoliłoby na pogłębioną ocenę uwarunkowań regionalnego i powiatowych rynków pracy, pogłębioną ocenę skuteczności w aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych, ocenę zagospodarowania zasobów pracy w poszczególnych kategoriach wiekowych oraz precyzyjniejszego wnioskowania na temat lokalnych problemów ze skutecznością aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych.

F. W wielu aspektach poprawa sytuacji na rynku pracy jest uwarunkowana działaniami systemowymi podejmowanymi w obszarze kształtowania polityki społecznej, wykracza poza kompetencje regionów i wymaga oddziaływania na szczeblu centralnym. Obserwowany w regionie, na poziomie poszczególnych powiatów, brak zauważalnych powiązań pomiędzy wartościami wskaźników charakteryzujących gospodarkę i sytuację na rynku pracy, jednoznacznie wskazuje na istnienie czynników systemowych, przyciągających do bezrobocia (*pull in*). Wszystkie one wymagają zmian w istniejących regulacjach prawnych:

- 1) Czynniki o charakterze socjalnym – system zabezpieczenia socjalnego stanowiący „konkurencję” dla funkcjonowania na rynku pracy w postaci zatrudnienia;
- 2) Czynniki o charakterze strukturalnym – niedostosowanie kompetencji osób bezrobotnych do potrzeb rynku pracy, wymagające działań systemowych na szczeblu centralnym, stwarzających warunki do systemowej, realnej współpracy szkół zawodowych z pracodawcami w aspekcie kształcenia praktycznego, opartej na obopólnej korzyści;
- 3) Czynniki o charakterze zabezpieczenia społecznego – system zabezpieczenia zdrowotnego stanowiący czynnik przyciągający do bezrobocia dla osób podejmujących pracę nierejestrowaną oraz osób podejmujących strategie dochodowe oparte na systemie świadczeń socjalnych.

G. Działania w obszarze rynku pracy, w większym stopniu powinny koncentrować się na obszarach powiatów, w których stopa bezrobocia jest wyższa od średniej wojewódzkiej.

H. Rekrutacja uczestników projektów powinna być poprzedzona trafną i pogłębioną identyfikacją ryzyk w rekrutacji. Zagwarantowanie stosowania narzędzi/instrumentów minimalizujących lub

eliminujących skutki ich wystąpienia powinny być elementem przygotowania i oceny projektów.

- I. W realizowanych projektach, należy dążyć do ograniczania zjawiska creamingu (spijania śmietanki) i "parkowania". W pierwszym przypadku, w działaniach stosowanych bezpośrednio przez instytucje rynku pracy (przede wszystkim powiatowe urzędy pracy) oraz „kontraktorów” (podmioty, którym zlecana jest realizacja programów aktywizacyjnych (np. agencje zatrudnienia, operatorzy bonów szkoleniowych) należy wprowadzić mechanizmy utrudniające taki sposób selekcjonowania uczestników działań aktywizacyjnych, który ograniczy/uniemożliwi selekcjonowanie do wsparcia przede wszystkim bezrobotnych względnie łatwych do aktywizacji. W drugim przypadku, w działaniach konieczne jest wyeliminowanie celowego pomijania bezrobotnych trudniejszych do aktywizacji.
- J. Wskazana jest stała obserwacja trendów społecznych i demograficznych, które towarzyszą interwencji na rynku pracy oraz ocena ich wpływu (czynniki demograficzne, zmiany instytucjonalne, np. programu „Rodzina 500 plus).

1.3. INTEGRACJA SPOŁECZNA

1.3.1. Rozmiary zapotrzebowania na świadczenia z pomocy społecznej

Przez pojęcie integracji społecznej należy rozumieć proces scalania się na różnych szczeblach społecznych, dostosowywanie się zachowań w grupie²⁴. Integracja społeczna jest jednym z narzędzi ograniczania wykluczenia społecznego. Do oceny poziomu i zagrożenia wykluczeniem społecznym przyjmuje się szereg wskaźników, charakteryzujących poziom dochodów ludności, poziom uzależnienia od świadczeń z opieki społecznej, pieczy zastępczej, czy usług opiekuńczych oraz podobnych form pomocy.

Wskaźnik ubóstwa relatywnego określa odsetek osób w gospodarstwach domowych, w których poziom wydatków (obejmujących także wartość artykułów otrzymywanych bezpłatnie oraz wartość spożycia naturalnego) był niższy niż granica ubóstwa relatywnego, która stanowi 50% średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych²⁵.

Nominalna wartość granicy ubóstwa relatywnego w skali kraju w latach 2014-2017, w przypadku gospodarstwa 1-osobowego, przesunęła się z 713 zł do 799 zł (w 2016 roku wynosiła 770 zł). Dla gospodarstw 4-osobowych, składających się z dwóch osób dorosłych oraz dzieci do 14 roku życia, próg ubóstwa relatywnego w roku 2014 wynosił 1926 zł, a w 2017 – 2157 zł (w 2016–2080 zł)²⁶.

Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w województwie podlaskim w latach 2007-2016 charakteryzował się trendem spadkowym. W 2017 roku nastąpił znaczny wzrost wartości wskaźnika. W analizowanym okresie jego wartość przewyższa średnią wartość dla kraju. (Tabela 29). Oznacza to, że w regionie znacznie więcej osób, niż przeciętnie w kraju dysponowało dochodem wynoszącym mniej niż 50% średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych. Województwo podlaskie do 2014 roku było jednym z regionów o najwyższym poziomie wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym w Polsce (2 miejsce w roku 2014). W latach 2015-2016 region zajmował 6 pozycję wśród pozostałych województw. Natomiast w 2017 województwo podlaskie charakteryzowało się największym zasięgiem relatywnej granicy ubóstwa, obejmującej 22,4% osób w gospodarstwach domowych.

Przesuwanie się granicy relatywnego ubóstwa skutkuje obniżaniem się, w skali kraju, wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym. W województwie podlaskim taka sytuacja miała miejsce do 2016 roku. W 2017 odsetek osób, których miesięczne wydatki nie przekroczyły relatywnej granicy ubóstwa wzrósł o 5,4 pkt. proc.

Tabela 29. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	%	23,9	23,1	23,3	25,0	24,2	23,0	22,7	23,9	19,1	17,0	22,4
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	pkt. proc.	-	-0,8	0,2	1,7	-0,8	-1,2	-0,3	1,2	-4,8	-2,1	5,4

²⁴ <https://sjp.pwn.pl/sjp/integracja-spoleczna;2466501.html> (data dostępu: 16.06.2018 r.).

²⁵ <https://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3215,pojecie.html> (data dostępu: 16.06.2018 r.).

²⁶ *Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2017 r., informacja sygnałna*, dokument dostępny w Internecie, <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/warunki-zycia/ubostwo-pomoc-spoleczna/zasieg-ubostwa-ekonomicznego-w-polsce-w-2017-r-,14,5.html> (data dostępu: 16.06.2018 r.).

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	%	17,3	17,6	17,3	17,4	16,9	16,3	16,2	16,2	15,5	13,9	13,4
Różnica w stosunku do średniej wartości dla Polski	pkt. proc.	6,6	5,5	6,0	7,6	7,3	6,7	6,5	7,7	3,6	3,1	9,0
Pozycja wśród województw	poz.	4	4	3	4	3	3	2	2	6	6	1

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W ostatnich latach, oprócz trendu spadkowego można zaobserwować zmniejszanie się dysproporcji pomiędzy wartościami wskaźnika zagrożenia ubóstwem relatywnym, a średnią dla kraju. Zjawisko to może być spowodowane zwiększaniem się dochodów mieszkańców regionu. Jednakże w dalszym ciągu znaczna część społeczeństwa żyje poniżej relatywnej granicy ubóstwa.

Wysoki, w porównaniu do średniej krajowej, poziom ubóstwa w regionie utrzymuje się pomimo znaczącej poprawy sytuacji gospodarczej regionu, wyrażającej się wzrostem PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Przyrost wartości PKB *per capita*, w latach 2007-2016 wyniósł 48,5%, zaś w latach 2013-2016 – 9,4% (Tabela 30). Pomimo rosnącej wartości produktu krajowego brutto w przeliczeniu na jednego mieszkańca, a także zmniejszającej się dysproporcji w stosunku do średniej krajowej, według szacunkowych danych GUS w 2016 roku pozycja województwa wśród pozostałych regionów (14 pozycja) uległa pogorszeniu.

Tabela 30. PKB na 1 mieszkańca w latach 2007-2016 (w zł)

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Woj. podlaskie	zł	23 113	24 599	26 130	27 381	29 672	30 288	31 374	32 352	33 272	34 312
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	0,1	0,1	0,1	0,1	0,02	0,04	0,03	0,03	0,03
Polska	zł	31 158	33 741	35 658	37 524	40 669	42 285	43 034	44 688	46 792	48 368
Udział w wartości dla Polski	%	74,2	72,9	73,3	73,0	73,0	71,6	72,9	72,4	71,1	70,9
Pozycja wśród województw	poz.	13	14	13	13	13	13	13	13	13	14

* szacunki wstępne GUS.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Poprawa wskaźników gospodarczych, do których należy m.in. PKB *per capita* przekłada się na poprawę wskaźników dotyczących pomocy społecznej. Czego przykładem jest sukcesywnie zmniejszająca się liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. ludności (Tabela 31).

Tabela 31. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w latach 2007-2016 (na 10 tys. ludności)

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os.	689,2	637,1	658,2	642,3	630,6	613,2	637,3	607,3	579,9	533,1	449,4
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	-7,6	3,3	-2,4	-1,8	-2,8	3,9	-4,7	-4,5	-8,1	-15,7
Polska	os.	620,8	551,3	545,9	541,5	523,7	499,9	516,2	486,9	460,1	417,6	373,1
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	-11,2	-1,0	-0,8	-3,3	-4,5	3,3	-5,7	-5,5	-9,2	-10,7

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Pozycja wśród województw	poz.	7	7	6	7	7	5	5	4	4	4	6

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

W województwie podlaskim spada liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w przeliczeniu na 10 tys. ludności. W analizowanym okresie wskaźnik uzyskał najniższą wartość w 2017 roku – 449,4 os. Przeciętnie w Polsce liczba osób, które korzystają ze świadczeń pomocy społecznej spadała szybciej niż w regionie, co doprowadziło do zwiększenia się dysproporcji oraz pogorszenia jego pozycji wśród pozostałych województw (w latach 2014-2016 czwarta pozycja, za województwami: warmińsko-mazurskim, kujawsko-pomorskim oraz świętokrzyskim). Pod względem liczby osób, które korzystały ze świadczeń pomocy społecznej, w 2017 roku, województwo podlaskie znajdowało się na 6 pozycji. Analizowany wskaźnik charakteryzuje się analogicznym kierunkiem zmian, jak wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym.

Dane przekazywane przez ośrodki pomocy społecznej (OPS) oraz powiatowe centra pomocy rodzinie (PCPR) wskazują na zmniejszanie się liczby osób, którym udzielono pomocy i wsparcia. W 2017 roku świadczeń pomocy społecznej udzielono 100 059 osobom, które stanowiły 8,5% mieszkańców województwa podlaskiego (Tabela 32).

Tabela 32. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej²⁷ na 10 tys. mieszkańców w latach 2014-2017 w województwie podlaskim według powiatów

Powiat	2014	2015	2016	2017
augustowski	1413,7	1202,7	1176,6	1176,9
białostocki	844,9	1128,8	998,0	924,2
bielski	1029,9	1204,2	1148,7	1163,1
grajewski	1279,5	1239,2	1252,6	1151,1
hajnowski	969,5	1541,0	1545,3	1473,8
kolneński	935,7	1063,8	996,4	926,9
łomżyński	938,5	956,2	938,6	883,8
m. Białystok	714,5	551,0	494,5	435,4
m. Łomża	453,3	423,1	413,6	339,6
m. Suwałki	1279,5	1149,5	889,0	697,8
moniecki	1037,6	1120,4	1399,5	1350,1
sejneński	1097,6	1083,8	1004,1	1111,3
siemiatycki	931,9	955,3	886,9	910,7
sokólski	1172,5	1262,2	1203,7	1235,7
suwalski	1171,9	1145,9	1020,3	1029,5
wysokomazowiecki	976,1	895,8	833,8	1039,4
zambrowski	613,5	955,8	828,0	747,2

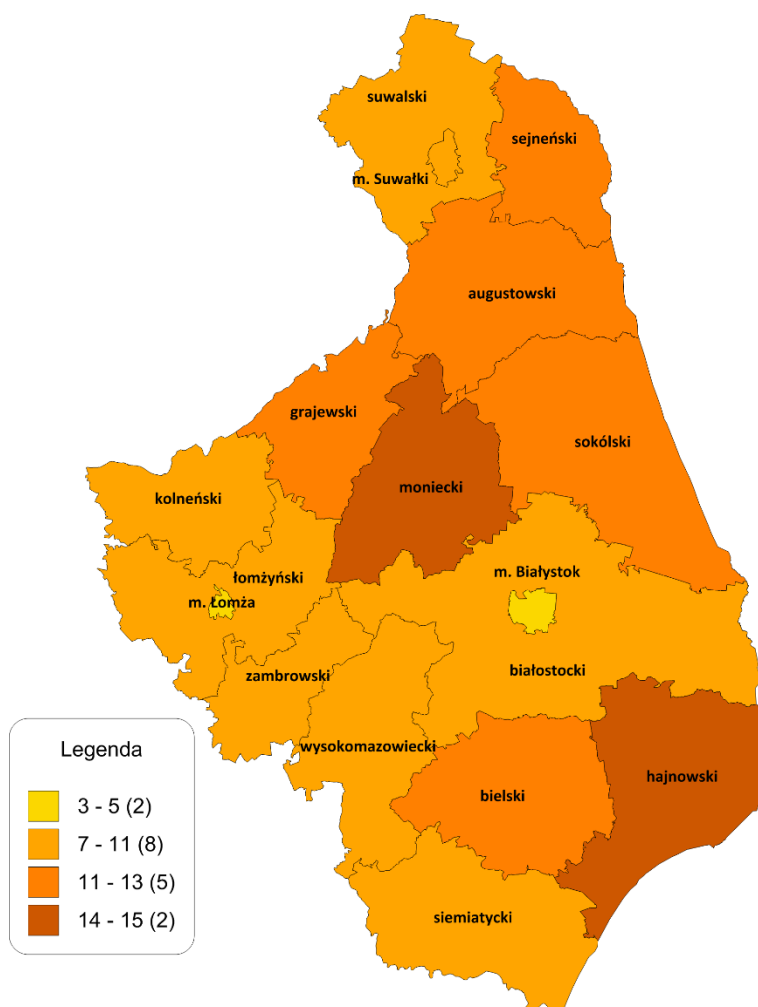
Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2014 roku*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2015, s. 14, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2015 roku*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2016, s. 14, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2016 roku*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2017, s. 14, *Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2017 roku*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2018, s. 15.

²⁷ Wsparcie PCPR-ów i OPS-ów.

W 2017 roku, w porównaniu do roku 2016, liczba osób korzystających ze wsparcia zmniejszyła się w województwie o blisko 5,5 tys. osób, zaś w odniesieniu do roku 2015 o około 13 tys. osób. Prognozy Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej wskazują, iż w 2018 roku nastąpi wzrost liczby beneficjentów pomocy społecznej o 1 146 osób²⁸.

Powiatami, w których w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców ze świadczeń pomocy społecznej korzysta największa liczba osób, są powiat sokólski, moniecki oraz hajnowski. W dziewięciu powiatach z takiej formy wsparcia korzysta na 10 tys. mieszkańców ponad tysiąc osób. Najniższe zapotrzebowanie na świadczenia występuje w powiatach miejskich, czyli Białymstoku, Łomży oraz Suwałkach. Do powiatów, w których w porównaniu z rokiem 2014 zwiększyła się liczba osób korzystających ze wsparcia należą: sejneński, wysokomazowiecki, sokólski, białostocki, bielski, zambrowski, moniecki oraz hajnowski, przy czym największy wzrost, o ponad 500 osób dotyczył powiatu hajnowskiego. Natomiast największy spadek świadczeniobiorców odnotowano w Białymstoku (279 osób) oraz Suwałkach (582 osoby).

Mapa 29. Odsetek mieszkańców, którzy korzystali ze wsparcia OPS-ów i PCPR-ów w 2017 roku według powiatów

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2017 roku, op. cit., s. 15.

²⁸ Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2017 roku, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2018, s. 14.

Ze względu na liczbę ludności zamieszkującej poszczególne powiaty, istotne jest jaki odsetek stanowią osoby, które korzystają z przedmiotowej pomocy (Mapa 29). Powiatami o najwyższym odsetku osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej są: powiat hajnowski oraz moniecki, których ze wsparcia i pomocy OPS-ów i PCPR-ów korzysta odpowiednio 15% i 14% mieszkańców tych powiatów. Najniższy odsetek mieszkańców korzystających ze wsparcia zamieszkuje powiaty miejskie: Suwałki – 7%, Białystok – 4% oraz Łomżę – 3%.

Świadczenia pomocy społecznej przyznawane są z różnych powodów. Najczęstszym powodem korzystania z pomocy społecznej w województwie podlaskim jest ubóstwo. W 2016 roku, z tego powodu, wsparcie uzyskało ponad 27 tys. rodzin. Dla porównania w 2014 roku było to ponad 30 tys. rodzin (Tabela 33).

Tabela 33. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej w województwie podlaskim według powodu otrzymywania świadczeń

Powód otrzymywania świadczeń	2014	2015	2016
ubóstwo	30 208	28 953	27 170
bezrobocie	24 689	22 478	20 121
niepełnosprawność	12 703	12 410	12 129
długotrwała lub ciężka choroba	13 382	12 791	12 060
bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	7 333	6 903	5 978
potrzeba ochrony macierzyństwa	4 971	4 863	4 397
alkoholizm	2 033	1 904	1 748
bezdomność	902	975	899
trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z zakładu karnego	571	517	463
przemoc w rodzinie	445	424	354
zdarzenia losowe	206	177	165
klęska żywiołowa lub ekologiczna	13	42	117
sytuacja kryzysowa	112	91	114
narkomania	83	89	88
trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą	59	80	88
sieroctwo	53	44	37

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Do kolejnych powodów otrzymywania świadczeń pomocy społecznej należało: bezrobocie (20 121 wspartych rodzin), niepełnosprawność (12 129 rodzin) oraz długotrwała lub ciężka choroba (12 060 osób). Porównując powody przyznawania świadczeń pomocy społecznej można stwierdzić, że w analizowanym okresie ich struktura nie uległa zasadniczym zmianom. W znacznej większości przyczyn, odnotowano spadek liczby rodzin korzystających ze wsparcia. W porównaniu do roku 2015 zwiększyła się liczba rodzin korzystających ze wsparcia z powodu klęsk żywiołowych lub ekologicznych, sytuacji kryzysowych oraz trudności w integracji osób, które otrzymały status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą.

1.3.2. Wybrane niepieniężne świadczenia społeczne

Pomoc w postaci świadczeń z pomocy społecznej, skierowana do osób potrzebujących, może być świadczona w formie pieniężnej oraz niepieniężnej.

Do świadczeń pieniężnych należą:

- zasiłki (stały, okresowy, celowy, specjalny zasiłek celowy),
- zasiłki i pożyczki na ekonomiczne usamodzielnienie się,
- pomoc na usamodzielnienie oraz kontynuowanie nauki,
- świadczenia pieniężne na utrzymanie i pokrycie wydatków związanych z nauką języka polskiego dla cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy, ochronę uzupełniającą lub zezwolenie na pobyt czasowy
- oraz wynagrodzenie należne opiekunowi z tytułu sprawowania opieki przyznawane przez sąd.

Natomiast świadczeniami niepieniężnymi obejmują następujące formy pomocy:

- praca socjalna,
- bilet kredytowany,
- składki na ubezpieczenie zdrowotne i społeczne,
- pomoc rzeczowa,
- sprawienie pogrzebu,
- specjalistyczne poradnictwo,
- interwencja kryzysowa,
- schronienie, posiłek, ubrania,
- usługi opiekuńcze
- oraz specjalistyczne usługi opiekuńcze świadczone w miejscu zamieszkania, w ośrodkach wsparcia oraz w rodzinnych domach pomocy, mieszkania chronione, pobyt oraz usługi w domach pomocy społecznej.²⁹

1.3.2.1. Usługi opiekuńcze

Osobom samotnym, które z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy innych osób przysługuje pomoc w formie usług opiekuńczych lub specjalistycznych usług opiekuńczych. Usługi opiekuńcze obejmują pomoc w zaspokajaniu codziennych potrzeb życiowych, opiekę higieniczną, zleconą przez lekarza pielęgnację oraz, w miarę możliwości, zapewnienie kontaktów z otoczeniem. Natomiast specjalistyczne usługi opiekuńcze to usługi dostosowane do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności, świadczone przez osoby ze specjalistycznym przygotowaniem zawodowym³⁰. Zgodnie z art. 17. ustawy o pomocy społecznej jednym z zadań własnych gminy jest organizowanie i świadczenie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania, z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi. Specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi należą do zadań zleconych gminy z zakresu administracji rządowej (art. 18.). Ośrodki pomocy społecznej, za pośrednictwem których przyznawane są usługi opiekuńcze, określają ich zakres, okres oraz miejsce świadczenia. Szczegółowe warunki przyznawania oraz

²⁹ Art. 36. ust. 1 i ust. 2 *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* (Dz.U.2017.1769 t.j. z dnia 22.09.2017 r.)

³⁰ <https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/uslugi-opiekuncze--i--specjalistyczne-uslugi-opiekuncze/> (data dostępu: 19.06.2018 r.).

odpłatności za usługi opiekuńcze i specjalistyczne usługi opiekuńcze, określane są, na drodze uchwały, przez radę gminy.³¹

Tabela 34. Liczba osób objętych pomocą w formie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w powiatach województwa podlaskiego w latach 2013-2017

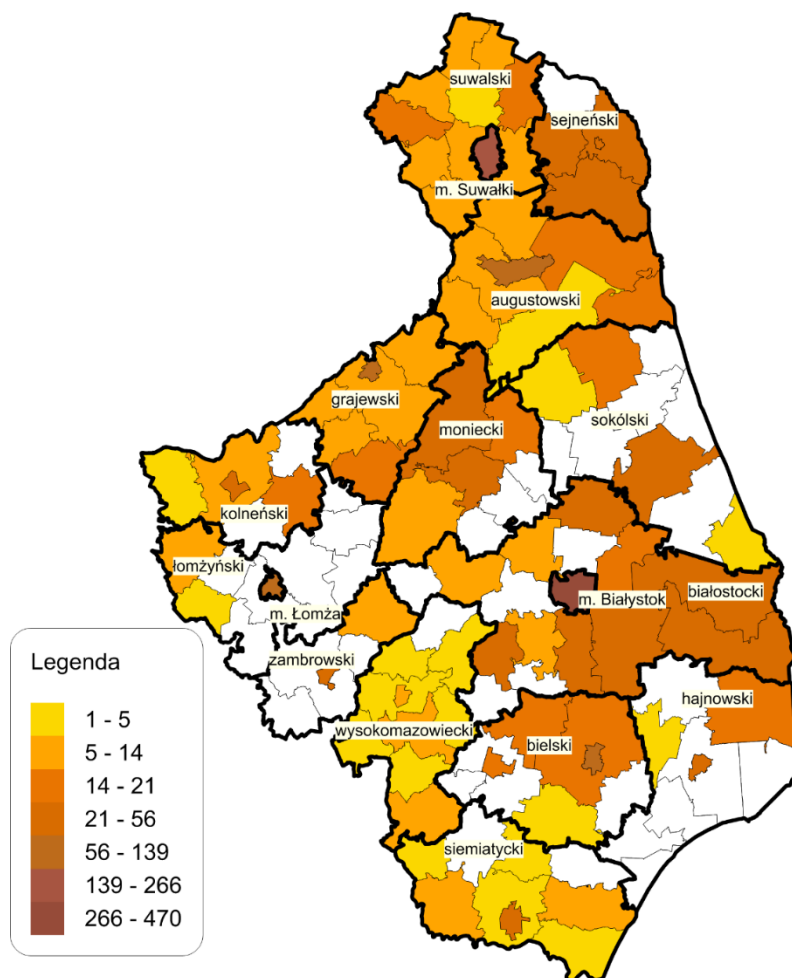
Powiat	2013	2014	2015	2016	2017
augustowski	133	144	145	148	162
białostocki	176	185	186	278	245
bielski	105	112	130	142	187
grajewski	77	72	82	109	119
hajnowski	44	46	47	50	52
kolneński	44	43	45	50	55
łomżyński	6	5	8	13	15
moniecki	60	59	69	71	80
sejneński	95	87	86	88	97
siemiatycki	25	25	25	52	75
sokółski	51	52	51	64	62
suwalski	82	93	101	100	82
wysokomazowiecki	33	26	35	37	41
zambrowski	29	25	25	30	39
m. Białystok	393	436	471	462	470
m. Łomża	108	97	106	100	109
m. Suwałki	286	271	248	251	265
Razem	1747	1778	1860	2045	2155

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Liczba osób objętych pomocą w formie usług opiekuńczych w latach 2013-2017 zwiększyła się z poziomu 1747 osób w roku 2013 do 2155 osób w roku 2017 (wzrost o 23,4%) (Tabela 34). W 2017 r. najczęstszymi odbiorcami usług opiekuńczych byli mieszkańcy Białegostoku (21,8% wszystkich odbiorców), Suwałk (12,3%) oraz powiatów: białostockiego (11,4%), bielskiego (8,7%) oraz augustowskiego (7,5%). Jedynie w mieście Suwałki oraz powiecie suwalskim liczba osób korzystających z usług opiekuńczych nie zwiększyła się w porównaniu do roku 2013. Największy, bezwzględny przyrost liczby osób objętych pomocą w formie usług opiekuńczych odnotowano w powiecie bielskim (wzrost o 82 osoby), natomiast największy względny przyrost odnotowano w powiecie siemiatyckim (wzrost o 200%).

³¹ Ibidem.

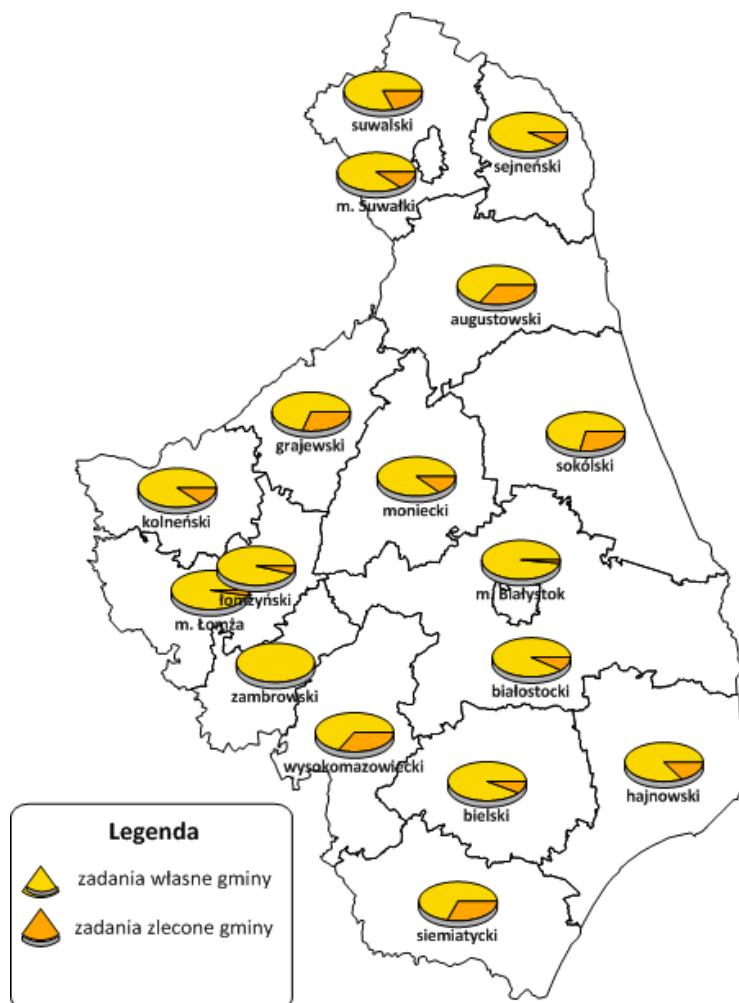
Mapa 30. Osoby objęte pomocą w formie usług opiekuńczych w województwie podlaskim w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Z usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych skierowanych do osób z zaburzeniami psychicznymi w 2017 korzystali mieszkańcy 79 gmin województwa podlaskiego. Przy czym usługi opiekuńcze realizowane jako zadania własne gminy świadczone były w 64 gminach, natomiast zlecone ze szczebla rządowego specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi świadczone były w 50 gminach. Spośród osób, którym przyznano świadczenie największy odsetek stanowili mieszkańcy miast na prawach powiatu, tj. Białegostoku (21,8% ogółu przyznanych decyzji), Suwałk (12,3%) oraz Łomży (5,1%). Na tle pozostałych gmin wyróżnia się miasto Bielsk Podlaski, w którym osoby korzystające ze wsparcia w formie usług opiekuńczych stanowili 6,4% ogółu ludności korzystających z przedmiotowego wsparcia oraz miasta Augustów z 5% udziałem w liczbie osób objętych usługami opiekuńczymi.

Mapa 31. Osoby objęte pomocą w formie usług opiekuńczych w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku (w podziale na zadania własne i zlecone gminy)

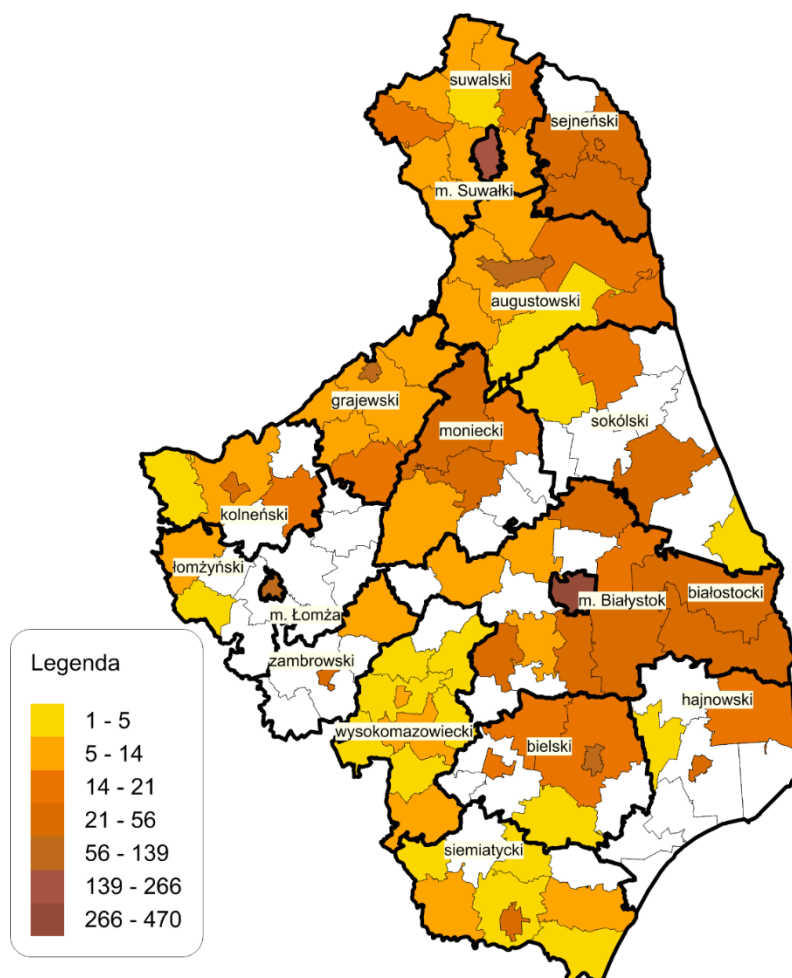

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Usługi opiekuńcze realizowane przez gminy jako działania własne były skierowane do większej liczby odbiorców niż specjalistyczne usługi opiekuńcze, których realizacja gminom jest zlecana ze szczebla rządowego. Udział osób objętych wsparciem w formie usług opiekuńczych realizowanych w ramach zadań własnych gminy, w ogólnej liczbie osób, które skorzystały z przedmiotowego wsparcia wahał się od 84,7% w roku 2013 do 86,1% w roku 2017. Do powiatów, które w największym stopniu realizowały usługi opiekuńcze z obszaru zadań własnych, należały: zambrowski, w którym świadczone wyłącznie usługi opiekuńcze w ramach zadania własnego gminy, m. Białystok (97,2%), m. Łomża (95,4%) oraz powiat łomżyński (93,3%) (

Mapa 31

Mapa 30. Osoby objęte pomocą w formie usług opiekuńczych w województwie podlaskim w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Z usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych skierowanych do osób z zaburzeniami psychicznymi w 2017 korzystali mieszkańcy 79 gmin województwa podlaskiego. Przy czym usługi opiekuńcze realizowane jako zadania własne gminy świadczone były w 64 gminach, natomiast zlecane ze szczebla rządowego specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi świadczone były w 50 gminach. Spośród osób, którym przyznano świadczenie największy odsetek stanowili mieszkańcy miast na prawach powiatu, tj. Białegostoku (21,8% ogółu przyznanych decyzji), Suwałk (12,3%) oraz Łomży (5,1%). Na tle pozostałych gmin wyróżnia się miasto Bielsk Podlaski, w którym osoby korzystające ze wsparcia w formie usług opiekuńczych stanowili 6,4% ogółu ludności korzystających z przedmiotowego wsparcia oraz miasta Augustów z 5% udziałem w liczbie osób objętych usługami opiekuńczymi.

Mapa 31). Natomiast w powiatach: augustowskim (32,1%), wysokomazowieckim (31,7%) oraz siemiatyckim (29,3%) znaczny udział stanowiły osoby korzystające ze specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi.

1.3.2.2. Ośrodki wsparcia

Kolejna forma udzielania pomocy osobom potrzebującym, realizowana jest w ośrodkach wsparcia. Są to miejsca, w których z pomocy w formie opieki specjalistycznej lub posiłku udziela się w trybie dziennego pobytu³². Ze wsparcia korzystać mogą osoby, które ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność wymagają częściowej opieki i pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych³³.

Ośrodkami wsparcia są:³⁴

- ośrodki wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, wśród których wyróżnia się:
 - środowiskowe domy samopomocy,
 - kluby samopomocy dla osób z zaburzeniami psychicznymi;
- dzienne domy pomocy;
- domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży;
- schroniska i domy dla bezdomnych;
- kluby samopomocy.

Podmiotem prowadzącym środowiskowy dom samopomocy jest gmina lub powiat. Jeżeli jednostka samorządu terytorialnego właściwa ze względu na miejsce zamieszkania osoby nie prowadzi lub nie zleca prowadzenia takiej placówki, osoba może zostać skierowana do środowiskowego domu samopomocy prowadzonego przez inną gminę lub powiat, któremu na mocy porozumienia powierzono realizację tego zadania. Liczba miejsc w środowiskowym domu samopomocy, jeżeli usytuowany jest w jednym budynku, nie może być mniejsza niż 15 i nie większa niż 60. W przypadku gdy środowiskowy dom samopomocy prowadzony jest w kilku odrębnych budynkach, liczba dostępnych miejsc nie może przekraczać 120.³⁵ Pobyt w środowiskowym domu samopomocy nie może jednorazowo przekraczać 3 miesięcy, w uzasadnionych przypadkach z możliwością przedłużenia do 6 miesięcy, przy czym w ciągu roku kalendarzowego pobyt nie może przekraczać 8 miesięcy³⁶.

Domy dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży prowadzone są przez powiat³⁷. W przypadku braku miejsca w domu w powiecie, ośrodek, w porozumieniu z osobą, poszukuje miejsca w placówce w innym powiecie³⁸.

W przypadku klubów samopomocy, zakres świadczonych usług ustalany jest po uzgodnieniu z wojewodą przez właściwy organ jednostki samorządu terytorialnego prowadzący klub samopomocy. Usługi w placówkach tego typu świadczone są nieodpłatnie³⁹. Rozporządzenie w sprawie domów dla

³² <https://empatia.mpips.gov.pl/-/osrodek-wsparcia> (data dostępu: 25.06.2018 r.).

³³ <https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoleczna/formy-udzielanej-pomocy/osrodek-wsparcia/> (data dostępu: 25.06.2018 r.).

³⁴ Ibidem.

³⁵ *Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie środowiskowych domów samopomocy* (Dz.U.2010.238.1586 z dnia 17.12.2010 r.).

³⁶ Art. 51a. ust. 3. *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ...*, op. cit.

³⁷ Art. 19. *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ...*, op. cit.

³⁸ Art. 4. ust. 4 *Rozporządzenia Ministra Polityki Społecznej z dnia 8 marca 2005 r. w sprawie domów dla matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży* (Dz.U.2005.43.418 z dnia 18.03.2005 r.).

³⁹ Art. 51a. ust. 4, art. 51b. ust. 2. *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ...*, op. cit.

matek z małoletnimi dziećmi i kobiet w ciąży nie określa minimalnej ani maksymalnej liczby kobiet, które mogą jednocześnie przebywać w placówce.

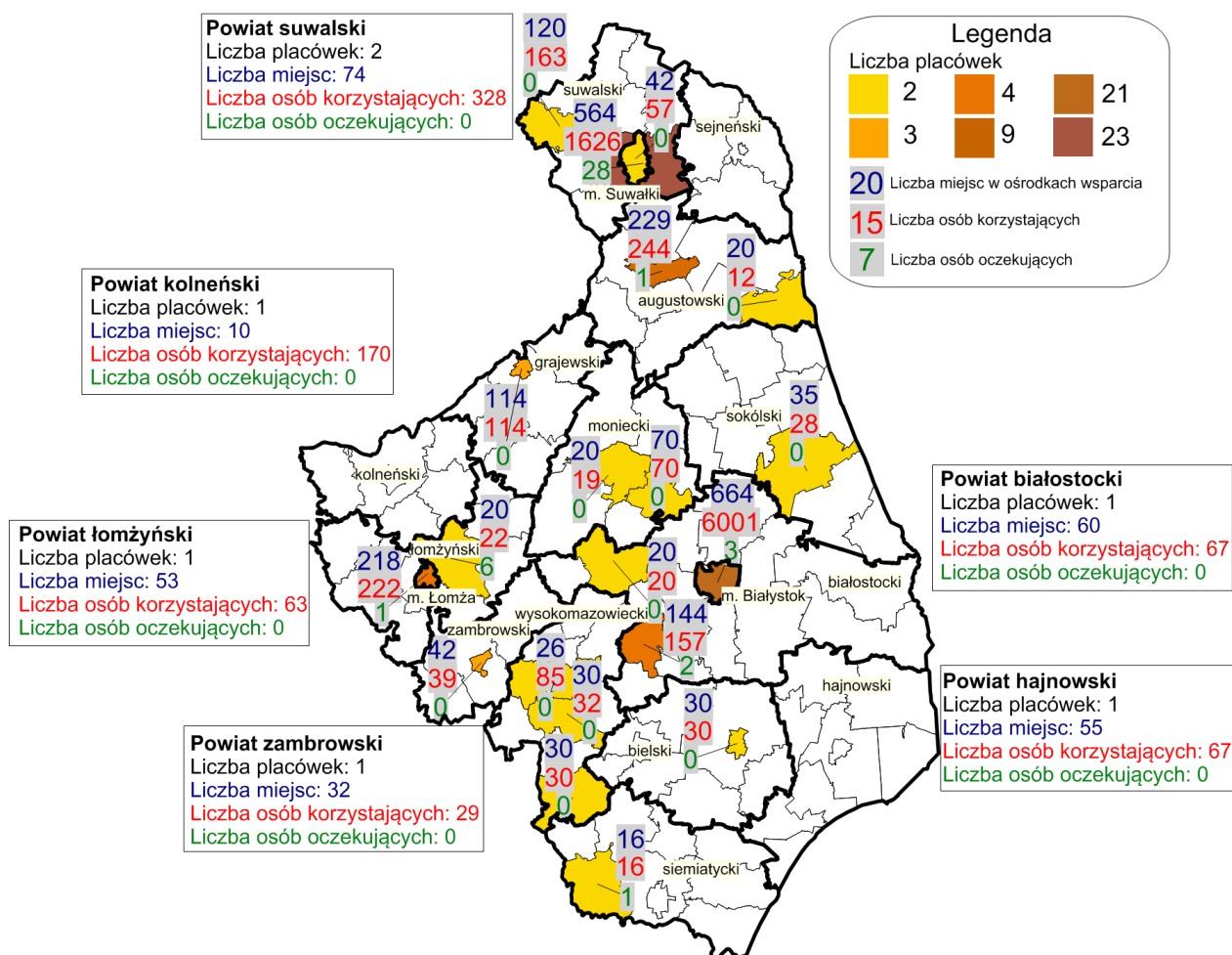
Organem prowadzącym noclegownie, schroniska dla osób bezdomnych lub schroniska dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi jest gmina⁴⁰. W noclegowniach nie może przebywać jednocześnie więcej niż 100 osób, w schroniskach dla osób bezdomnych oraz w schroniskach dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi nie więcej niż 80 osób, natomiast w ogrzewalniach nie więcej niż 50 osób⁴¹.

Organami prowadzącymi ośrodki wsparcia w województwie podlaskim są zarówno gminy, jak i powiaty. Usługi oferowane przez poszczególne placówki działająca na terenie poszczególnych gmin są kierowane, w głównej mierze do mieszkańców tych gmin. Natomiast placówki powiatowe oferują pomoc mieszkańcom danych powiatów. W 2016 roku funkcjonowały 82 ośrodki wsparcia (rok wcześniej – 73). Najwięcej z nich działało w mieście Suwałki – 23 ośrodki wsparcia oraz w mieście Białymstoku – 21. W powiecie sejneńskim w latach 2014-2016 nie działał żaden ośrodek wsparcia. Pod względem liczby ośrodków wsparcia, na tle pozostałych powiatów, wyróżnia się powiat augustowski, w którym w 2016 roku funkcjonowało 9 placówek (Mapa 32).

Mapa 32. Ośrodki wsparcia w województwie podlaskim w 2016 roku

⁴⁰ Art. 48a. *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ...*, op. cit.

⁴¹ Załącznik 1 do *Rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 27 kwietnia 2018 r. w sprawie minimalnych standardów noclegowni, schronisk dla osób bezdomnych, schronisk dla osób bezdomnych z usługami opiekuńczymi i ogrzewalni*.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

W 2016 roku najwięcej ośrodków wsparcia działało na terenie gminy wiejskiej Suwałki (40 placówek), miasta Suwałki (23 placówki), miasta Białystok (21 placówek), a także gminy wiejskiej Augustów (8 placówek). Pod względem dostępności miejsc w ośrodkach wsparcia na czele znajduje się miasto Białystok (664 miejsca) oraz gmina wiejska Suwałki (564 miejsca). W znacznie mniejszym zakresie miejsca są dostępne na terenie gminy wiejskiej Augustów (229 miejsc), miasta Łomża (218 miejsc), gminy miejsko-wiejskiej Łapy (144 miejsca), a także miasta Grajewo (114 miejsc). Największa liczba osób korzystających z usług ośrodków wsparcia w 2016 roku została odnotowana w mieście Białystok (6001 osób). Na drugim miejscu znalazła się gmina wiejska Suwałki (1626 osób)⁴². W pozostałych gminach, z usług oferowanych przez ośrodki wsparcia korzysta znacznie mniejsza liczba osób.

W regionie w 2016 roku działały łącznie 23 środowiskowe domy samopomocy (ŚDS). Placówki te funkcjonowały we wszystkich powiatach (oprócz powiatu sejneńskiego). Jednak ich liczba nie charakteryzowała się takimi dysproporcjami, jak w przypadku ogólnej liczby ośrodków wsparcia. W powiecie białostockim zlokalizowane były trzy placówki tego typu, w pięciu powiatach: augustowskim, miasta Białystok, suwalskim, miasta Suwałki, wysokomazowieckim po dwie placówki,

⁴² Znaczna różnica pomiędzy liczbą dostępnych miejsc w ośrodkach wsparcia, a liczba osób korzystających może wynikać z faktu, że poszczególne osoby korzystają z różnych form wsparcia, jak również, że w niektórych rodzajach ośrodków opiekuńczych miejsca mogą być wykorzystywane przez wiele osób w ciągu danego roku sprawozdawczego.

zaś w dziesięciu pozostałych powiatach prowadzono po jednym środowiskowym domu samopomocy (Tabela 35).

Tabela 35. Liczba ośrodków wsparcia w województwie podlaskim w latach 2014-2016 (według powiatów i ośrodków wsparcia)

Powiat	Ośrodki wsparcia, w tym:			Środowiskowe domy samopomocy			Dzienne domy pomocy			Noclegownie, schroniska i domy dla bezdomnych			Kluby samopomocy		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
augustowski	8	7	9	1	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0
białostocki	3	4	5	2	3	3	0	0	1	0	0	0	0	0	0
m. Białystok	18	20	21	2	2	2	1	1	1	6	8	8	9	9	10
bielski	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
grajewski	2	2	2	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
hajnowski	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
kolneński	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
m. Łomża	3	3	3	1	1	1	0	0	0	1	1	1	1	1	1
łomżyński	1	1	2	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
moniecki	3	2	2	1	1	1	0	0	0	0	1	1	0	0	0
sejneński	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
siemiatycki	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
sokólski	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
suwalski	4	4	4	2	2	2	0	0	0	1	1	1	0	0	0
m. Suwałki	23	22	23	2	2	2	0	0	0	1	1	1	0	1	2
wysokomazowiecki	2	1	3	2	1	2	0	0	0	0	0	1	0	0	0
zambrowski	2	3	3	1	1	1	0	0	0	1	1	1	0	0	0
Razem	73	73	82	19	19	23	2	2	3	10	13	14	10	11	13

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

W regionie w 2016 roku prowadzone były 3 dzienne domy pomocy (w latach 2014-2015 działały dwie placówki tego typu), które znajdowały się w gminie Łapy (powiat białostocki), Białymstoku oraz w Grajewie.

Noclegownie, schroniska i domy dla bezdomnych funkcjonowały w 2016 roku w liczbie 14. Zdecydowana ich większość (8 placówek) była zlokalizowana w Białymstoku. Pojedyncze podmioty tego typu były zlokalizowane w powiecie monieckim, suwalskim, zambrowskim, miasta Suwałki oraz miasta Łomża.

Kluby samopomocy działały w zdecydowanej większości na terenie Białegostoku (77%). Dwie placówki tego typu były zlokalizowane w Suwałkach oraz jedna w Łomży. W porównaniu do roku 2014, ogólna liczba klubów samopomocy wzrosła w 2016 roku o 30%, tj. o 3 placówki.

W 2016 roku, w porównaniu do roku 2015 liczba osób korzystających z usług ośrodków wsparcia wzrosła ponad dwukrotnie z 4759 osób do 9711 osób (Tabela 36). Przyczyną tak dużej zmiany było znaczne zwiększenie liczby osób korzystających ze wsparcia w miastach: Białymstoku i Suwałkach. W pozostałych powiatach nie zaobserwowano znacznego wzrostu wartości. W powiecie sejneńskim nie udzielono wsparcia żadnej osobie, co wynika z braku ośrodków wsparcia na tym terenie.

Tabela 36. Liczba osób korzystających z usług w ośrodkach wsparcia w województwie podlaskim w latach 2014-2016 (według powiatów i ośrodków wsparcia)

Powiat	Ośrodki wsparcia, w tym:			Środowiskowe domy samopomocy			Dzienne domy pomocy			Noclegownie, schroniska i domy dla bezdomnych			Kluby samopomocy		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
augustowski	246	204	256	35	35	47	0	0	0	0	0	0	0	0	0
białostocki	173	198	244	106	133	134	0	0	35	0	0	0	0	0	0
m. Białystok	2 186	2 398	6 001	103	103	104	627	618	578	1277	1485	5138	179	192	181
bielski	31	32	30	31	32	30	0	0	0	0	0	0	0	0	0
grajewski	116	114	114	36	34	34	80	80	80	0	0	0	0	0	0
hajnowski	67	64	67	67	64	67	0	0	0	0	0	0	0	0	0
kolneński	153	142	170	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
m. Łomża	219	218	222	33	34	43	0	0	0	26	24	19	160	160	160
łomżyński	53	64	85	53	64	63	0	0	0	0	0	0	0	0	0
moniecki	97	90	89	20	20	19	0	0	0	0	70	70	0	0	0
sejneński	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
siemiatycki	0	0	16	0	0	16	0	0	0	0	0	0	0	0	0
sokólski	23	27	28	23	27	28	0	0	0	0	0	0	0	0	0
suwalski	492	420	548	129	133	130	0	0	0	0	0	163	0	0	0
m. Suwałki	772	704	1 626	73	73	74	0	0	0	38	46	66	0	20	30
wysokomazowiecki	30	30	147	30	30	62	0	0	0	0	0	85	0	0	0
zambrowski	42	54	68	25	26	29	0	0	0	17	19	28	0	0	0
Razem	4 700	4 759	9 711	764	808	880	707	698	693	1358	1644	5569	339	372	371

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

Liczba osób korzystających ze środowiskowych domów samopomocy w latach 2014-2016 wykazywała niewielką tendencję wzrostową. Nie zaobserwowano także znacznych zmian pod względem liczby korzystających ze środowiskowych domów samopomocy w poszczególnych powiatach. W powiecie kolneńskim oraz sejneńskim nie funkcjonował żaden środowiskowy dom samopomocy.

Dzienne domy pomocy funkcjonują na terenie trzech powiatów. W latach 2014-2016 liczba osób korzystających z przedmiotowego wsparcia w powiecie grajewskim utrzymywała się na niezmiennym poziomie 80 osób. W powiecie białostockim w 2016 r. z usług w postaci dziennych domów pomocy skorzystało 35 osób. W Białymstoku zaś liczba beneficjentów dziennych domów pomocy spadła z 627 osób w 2014 roku do 578 osób w 2016 roku.

W niektórych powiatach województwa podlaskiego pomoc mieszkańcom w ramach ośrodków wsparcia udzielana jest wszystkim potrzebującym, żadna osoba nie oczekuje na miejsce w takiej placówce. Należą do nich powiaty: bielski, grajewski, hajnowski, kolneński, sokólski, wysokomazowiecki oraz zambrowski.

Tabela 37. Liczba osób oczekujących na miejsce w ośrodkach wsparcia w województwie podlaskim w latach 2014-2016

Powiat	Ośrodki wsparcia, w tym:			Środowiskowe domy samopomocy		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
augustowski	3	2	1	3	2	1

białostocki	6	1	2	6	1	2
m. Białystok	6	5	3	6	5	3
m. Łomża	3	13	1	3	13	1
łomżyński	1	0	6	1	0	0
moniecki	6	0	0	0	0	0
siemiatycki	0	0	1	0	0	1
m. Suwałki	12	9	28	0	0	0
Razem	37	30	42	19	21	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

W latach 2014-2016 liczba osób oczekujących na miejsca w ośrodkach wsparcia utrzymywała się na względnie stabilnym poziomie. Najwięcej osób oczekuje na możliwość skorzystania ze wsparcia z ośrodków wsparcia funkcjonujących w mieście Suwałki (28 osób w 2016 r., znaczny wzrost w porównaniu do roku poprzedniego) (Tabela 37). Liczba oczekujących na możliwość skorzystania ze wsparcia środowiskowych domów pomocy spadła z 19 osób w 2014 roku do 8 osób w 2016 roku. Wynikało to głównie ze spadku liczby oczekujących w Łomży, z 13 do 1 osoby. W latach 2014-2016 nie zidentyfikowano osób oczekujących na miejsce w dziennych domach pomocy. W latach 2014-2016 (według stanu na koniec roku) na miejsce w dziennych domach pomocy oraz klubach samopomocy nie oczekiwała żadna osoba.

1.3.2.3. Domy pomocy społecznej

Prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej przysługuje osobie, która wymaga całodobowej opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, a także osobie nieposiadającej zdolności do samodzielnego funkcjonowania w życiu codziennym, której nie można zapewnić niezbędnej pomocy w formie usług opiekuńczych. Osoby, które wymagają wzmożonej opieki medycznej kierowane są przez starostę do zakładów opiekuńczo-leczniczych lub placówek pielęgnacyjno-opiekuńczych⁴³.

Domy pomocy społecznej mogą być prowadzone, po uzyskaniu zgody wojewody przez: jednostki samorządu terytorialnego, Kościół katolicki, inne kościoły, związki wyznaniowe, organizacje społeczne, fundacje i stowarzyszenia, inne osoby prawne i osoby fizyczne⁴⁴.

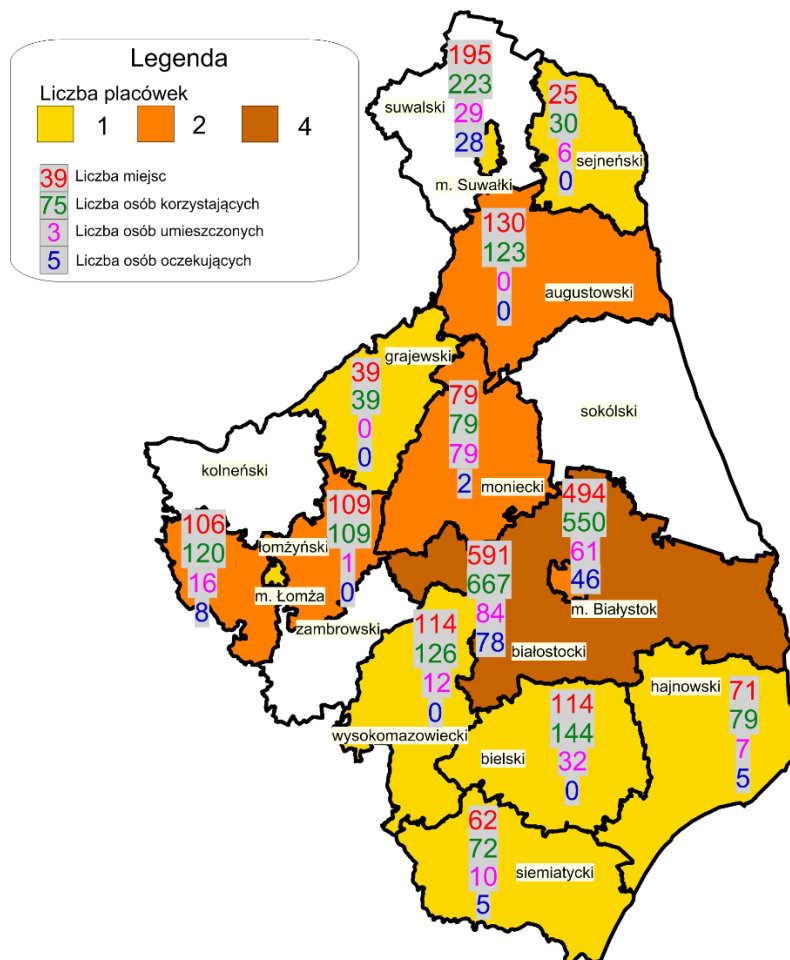
Jeżeli termin oczekiwania na umieszczenie w domu pomocy społecznej, zlokalizowanym najbliższym miejscu zamieszkania osoby wynosi ponad trzy miesiące, taka osoba kierowana jest do najbliższego domu pomocy społecznej, w którym okres oczekiwania na przyjęcie jest krótszy niż 3 miesiące⁴⁵.

Mapa 33. Domy pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2016 roku (wg powiatów)

⁴³ <https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/formy-udzielanej-pomocy/dom-pomocy-spoecznej/> (data dostępu: 25.06.2018 r.).

⁴⁴ Art. 57. ust. 1. *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* ..., op. cit.

⁴⁵ Art. 54. ust. 2a. *Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej* ..., op. cit.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

W województwie podlaskim podmiotami prowadzącymi domy pomocy społecznej są powiaty, w tym prowadzenie 5 placówek (w powiecie augustowskim, sejneńskim, łomżyńskim oraz w Białymstoku) zostało zlecone innym podmiotom⁴⁶. W latach 2014-2016 według danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w województwie podlaskim funkcjonowało 20 domów pomocy społecznej (DPS) zlokalizowanych w 13 powiatach (brak DPS-ów w powiatach kolneńskim, sokółskim, suwalskim oraz zambrowskim). W powiecie białostockim funkcjonowały 4 placówki, w powiecie augustowskim, łomżyńskim, monieckim oraz w Białymstoku były prowadzone po 2 placówki, zaś w pozostałych powiatach po jednym domu pomocy społecznej.

W 2017 r. utworzony został, na zlecenie Miasta Białystok, Dom Pomocy Społecznej w Białymstoku dysponujący 25 miejscami dla osób w podeszłym wieku⁴⁷.

W województwie podlaskim funkcjonuje również dom pomocy społecznej, który prowadzony jest na zlecenie Samorządu Województwa Podlaskiego (dane dotyczące tej placówki nie są uwzględniane w Centralnej Aplikacji Statystycznej). Działalność placówki, dysponującej 200 miejscami, skierowana jest do osób przewlekłe psychicznie chorych. Placówka ta dysponuje 200 miejscami. W 2016 roku ze świadczeń oferowanych w placówce skorzystało 220 osób, wśród których 18 zostało

⁴⁶ Rejestr domów pomocy społecznej dostępny w Biuletynie Informacji Publicznej Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego.

⁴⁷ Ibidem.

umieszczonych w placówce w danym roku. Na przyjęcie do placówki (według stanu na koniec roku) oczekiwało 18 osób⁴⁸.

Liczba osób przebywających w domach pomocy społecznej (DPS) na terenie województwa podlaskiego charakteryzuje się tendencją wzrostową (Tabela 38). W latach 2014-2016 najwięcej osób przebywało w DPS-ach funkcjonujących w powiecie białostockim oraz na terenie miasta Białegostoku. Najmniej osób było umieszczonych w domu pomocy społecznej w powiecie sejneńskim.

Tabela 38. Liczba osób ogółem przebywających w Domach Pomocy Społecznej w województwie podlaskim w latach 2014-2016

Powiat	Liczba osób przebywających		
	2014	2015	2016*
augustowski	129	125	123
białostocki	665	686	887
m. Białystok	532	531	550
bielski	138	130	144
grajewski	39	39	39
hajnowski	81	89	79
m. Łomża	109	109	109
łomżyński	84	119	120
moniecki	77	77	79
sejneński	29	32	30
siemiatycki	73	68	72
m. Suwałki	220	230	223
wysokomazowiecki	119	120	126
Razem	2 295	2 355	2 581

* uwzględniono informacje dotyczące Domu Pomocy Społecznej powadzonego przez Samorząd Województwa Podlaskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

Największe zapotrzebowanie na miejsce w domach pomocy społecznej dotyczyło mieszkańców powiatu białostockiego oraz miasta Białegostoku, w których na miejsce w placówce w 2016 roku oczekiwały łącznie 124 osoby, co stanowiło ok. 72% wszystkich oczekujących osób w województwie podlaskim (Tabela 39 **Błąd! Nie można odnaleźć źródła odwołania.**). W pozostałych powiatach, z wyjątkiem miasta Suwałki na miejsce w domach pomocy społecznej oczekują pojedyncze osoby.

Tabela 39. Liczba osób oczekujących na miejsce w Domu Pomocy Społecznej w województwie podlaskim w latach 2014-2016

Powiat	Liczba osób oczekujących na miejsce w DPS		
	2014	2015	2016*
białostocki	62	75	96
m. Białystok	82	50	46
bielski	3	0	0
hajnowski	0	1	5
łomżyński	8	5	8

⁴⁸ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku.

moniecki	6	6	2
siemiatycki	2	0	5
m. Suwałki	12	9	28
wysokomazowiecki	8	4	0
Razem	183	150	190

* uwzględniono informacje dotyczące Domu Pomocy Społecznej powadzonego przez Samorząd Województwa Podlaskiego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

Osoby, które wymagają wzmożonej opieki medycznej kierowane są do zakładu opiekuńczo-leczniczego lub pielęgnacyjno-opiekuńczego⁴⁹.

Zakład opiekuńczo-leczniczy jest zakładem, w którym udzielane są stacjonarne i całodobowe świadczenia zdrowotne inne niż w szpitalu. Świadczenia mogą polegać w szczególności na udzielaniu całodobowych świadczeń zdrowotnych, które obejmują swoim zakresem pielęgnację i rehabilitację pacjentów niewymagających hospitalizacji oraz na zapewnieniu im produktów leczniczych i wyrobów medycznych, pomieszczeń i żywienia odpowiednich do stanu zdrowia, a także prowadzeniu edukacji zdrowotnej dla pacjentów i członków ich rodzin oraz przygotowaniu tych osób do samoopieki i samopielęgnacji w warunkach domowych⁵⁰.

Zakład pielęgnacyjno-opiekuńczy to „zakład, w którym udzielane są stacjonarne i całodobowe świadczenia zdrowotne inne niż w szpitalu. Świadczenia mogą polegać w szczególności na udzielaniu całodobowych świadczeń zdrowotnych, które obejmują swoim zakresem pielęgnację, opiekę i rehabilitację pacjentów niewymagających hospitalizacji oraz na zapewnieniu im produktów leczniczych potrzebnych do kontynuacji leczenia, pomieszczeń i żywienia odpowiednich do stanu zdrowia, a także prowadzeniu edukacji zdrowotnej dla pacjentów i członków ich rodzin oraz przygotowaniu tych osób do samoopieki i samopielęgnacji w warunkach domowych”⁵¹.

Tabela 40. Wybrane informacje o zakładach opiekuńczo-leczniczych, zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych oraz hospicjach według województw w latach 2014-2016

Województwo	Zakłady opiekuńczo-lecznicze						Zakłady pielęgnacyjno-opiekuńcze						Hospicja					
	Obiekty			Pacjenci			Obiekty			Pacjenci			Obiekty			Pacjenci		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Polska	388	408	400	44199	47624	47398	155	152	154	14509	14183	13089	73	82	80	16093	17963	18438
Dolnośląskie	43	45	48	4476	4727	5007	21	19	18	1659	1515	1571	8	8	8	1797	1907	1849
Kujawsko-pomorskie	23	24	25	2271	2257	2217	11	11	11	1073	1173	1032	2	2	2	640	642	643
Lubelskie	22	22	20	2087	2288	2194	7	7	11	682	721	739	5	6	4	1015	1202	1051
Lubuskie	13	13	12	1612	1596	1488	2	2	2	145	121	81	3	4	4	618	756	859
Łódzkie	26	26	27	3266	3760	3567	6	7	7	504	519	502	2	1	1	286	149	36
Małopolskie	38	41	40	4854	5642	5578	2	2	2	147	196	155	7	8	8	1881	2009	1943
Mazowieckie	49	51	45	7436	7222	7451	22	24	21	1873	1860	1863	9	12	11	2161	2966	3191
Opolskie	18	19	19	1723	2046	1804	1	0	1	169	0	63	3	2	2	603	397	312

⁴⁹ Art.. 3. Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ..., op. cit.

⁵⁰ <http://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3965,pojecie.html> (data dostępu: 31.10.2018).

⁵¹ <http://stat.gov.pl/metainformacje/slownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/3966,pojecie.html> (data dostępu: 31.10.2018).

Podkarpackie	23	24	23	2559	2525	2354	13	14	13	1115	1179	1026	7	9	9	1348	1395	1757
Podlaskie	11	14	12	705	767	682	12	10	10	1006	849	898	3	4	4	695	950	1036
Pomorskie	26	27	28	3074	3047	2895	4	4	4	344	317	442	10	11	11	2416	2522	2495
Śląskie	44	46	44	4698	5301	5496	24	25	26	3017	3105	2827	1	1	2	293	308	389
Świętokrzyskie	14	14	14	1678	1760	1642	2	2	2	89	103	66	4	4	4	352	537	656
Warmińsko-mazurskie	14	14	14	1358	1431	1408	6	5	5	680	592	561	2	3	3	521	734	787
Wielkopolskie	13	18	19	1387	2195	1932	10	7	9	951	806	979	4	4	4	631	586	501
Zachodniopomorskie	11	10	10	1015	1060	1683	12	13	12	1055	1127	284	3	3	3	836	903	933

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS-BDL.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego (GUS) w województwie podlaskim w 2016 roku działało 12 zakładów opiekuńczo-leczniczych, o dwa mniej niż w roku poprzednim (12 zakładów funkcjonowało także na terenie województwa lubuskiego, a 10 w województwie zachodniopomorskim) (

Tabela 40). W porównaniu do lat 2014-2015 w roku 2016 zmniejszyła się liczba pacjentów umieszczonych w zakładach opiekuńczo-leczniczych (682 osoby, o 23 osoby mniej niż w roku 2014 i o 85 mniej niż w roku 2015). Należy zakładać, iż mniejsza liczba pacjentów związana była ze zmniejszeniem się (z 14 do 12) liczby placówek opiekuńczo-leczniczych. Liczba dostępnych miejsc w placówkach wynosiła w 2014 roku 294 łóżek, w 2015 roku – 375, a w 2016 roku – 372 łóżka.

W roku 2016 roku, w województwie podlaskim funkcjonowało 10 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych (w 2014 r. działało 12 placówek, a w 2015 r. – 10), w których umieszczonych było łącznie 898 pacjentów (o 40 więcej niż w rok wcześniej i o 198 mniej niż dwa lata wcześniej). W latach 2014-2016 zmieniała się także liczba dostępnych w placówkach łóżek. W 2014 roku w placówkach dostępnych było 438 miejsc, w 2015 roku – 360 miejsc, a w 2016 roku – 403 miejsca.

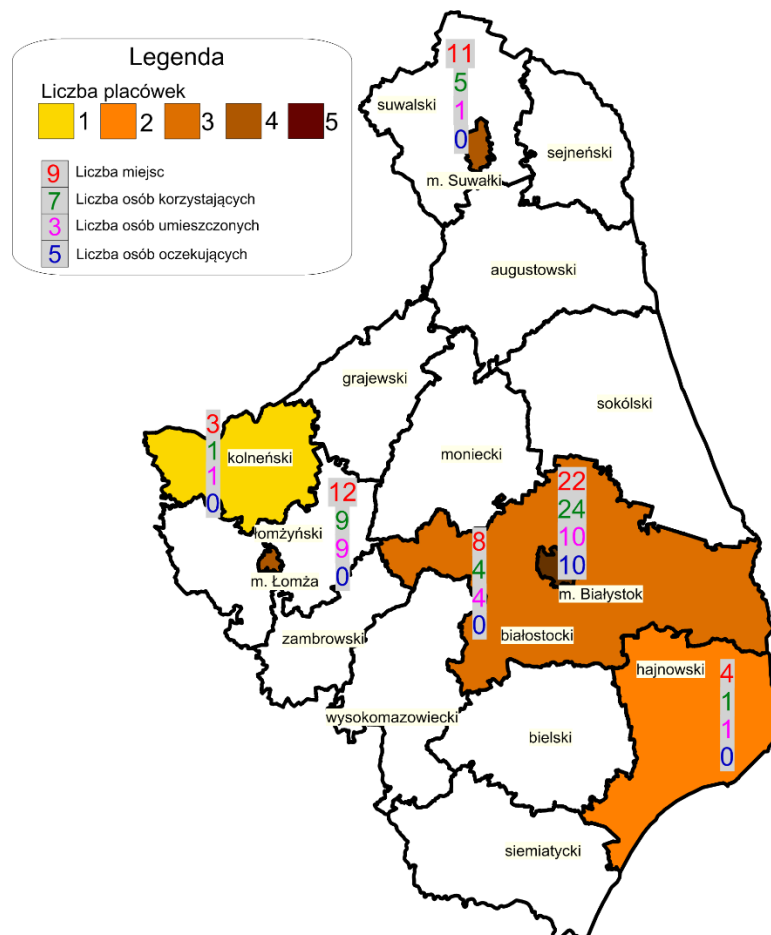
Według danych GUS w regionie w 2016 roku funkcjonowały 4 hospicja (w 2015 roku działały również 4 obiekty, zaś w 2014 roku o jeden mniej). Placówki były przygotowane na jednoczesne przyjęcie 84 pacjentów w 2014 roku, 115 pacjentów w roku 2015 oraz 108 pacjentów w 2016 roku. W 2014 roku w hospicjach na terenie województwa podlaskiego umieszczonych było łącznie 695 pacjentów, w 2015 roku – 950, zaś w 2016 – 1036.

1.3.2.4. Mieszkania chronione

Mieszkanie chronione jest jedną z form pomocy społecznej, która pod opieką specjalistów przygotowuje osoby tam przebywające do prowadzenia samodzielnego życia lub które zastępuje pobyt w placówkach całodobowej opieki. Celem funkcjonowania mieszkań chronionych jest zapewnienie warunków samodzielnego funkcjonowania w środowisku oraz integrację ze społecznością lokalną. Umieszczone w nich mogą być osoby, które ze względu na trudną sytuację życiową, wiek, niepełnosprawność lub chorobę potrzebują wsparcia w funkcjonowaniu w codziennym życiu, ale nie wymagają usług w zakresie świadczonym w ramach całodobowej opieki.⁵²

Mapa 34. Mieszkania chronione w województwie podlaskim w 2016 roku według powiatów

⁵² <https://www.mpips.gov.pl/pomoc-spooleczna/formy-udzielanej-pomocy/mieszkanie-chronione/> (data dostępu: 25. 06.2018 r.).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

Mieszkania chronione skierowane są w szczególności do osób z zaburzeniami psychicznymi, osób opuszczającym pieczę zastępczą w rozumieniu przepisów o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, młodzieżowe ośrodki wychowawcze, zakłady dla nieletnich oraz cudzoziemców, którzy uzyskali w Rzeczypospolitej Polskiej status uchodźcy lub ochronę uzupełniającą⁵³. Mieszkania chronione mogą być prowadzone przed jednostki organizacyjne pomocy społecznej lub organizacje pożytku publicznego⁵⁴. Maksymalnie w mieszkaniu chronionym nie może przebywać jednocześnie więcej niż 7 osób⁵⁵.

Od 2013 roku w województwie podlaskim funkcjonuje 19 mieszkań chronionych, w 2013 roku było w nich 57 miejsc, w kolejnych 3 latach – 60 miejsc, a w roku 2017 mieszkania chronione dysponowały 62 miejscami.

Tabela 41. Liczba osób korzystających z mieszkań chronionych w województwie podlaskim w latach 2013-2017

Powiat	2013	2014	2015	2016	2017
białostocki	7	8	5	4	1
m. Białystok	22	24	23	24	26
hajnowski	2	4	2	1	1

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ Art. 53. ust. 2. Ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej ..., op. cit.

⁵⁵ Art. 6. ust. 1. Rozporządzenia Ministra Rodziny, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 26 kwietnia 2018 r. w sprawie mieszkań chronionych (Dz.U.2018.822 z dnia 30.04.2018 r.)

kolneński	0	1	1	1	1
m. Łomża	3	4	10	9	12
m. Suwałki	12	12	9	5	5
Razem	46	53	50	44	46

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Liczba osób korzystających z mieszkań chronionych w latach 2013-2017 charakteryzowała się niewielkimi wahaniami, oscylując wokół 50 osób zamieszkujących mieszkania chronione (Tabela 41). Największą część stanowiły osoby korzystające z mieszkań chronionych w Białymstoku (ok. 50% ogółu). Spadki liczby osób odnotowano w powiecie białostockim (z 7 osób w 2013 roku do 1 osoby w roku 2017) oraz w Suwałkach (z 12 osób w 2013 roku do 5 osób w 2017 roku). Zwiększone zainteresowanie w analizowanym okresie można było zaobserwować w Łomży, w której liczba lokatorów mieszkań chronionych wzrosła 4-krotnie w 2017 roku, w odniesieniu do roku 2013.

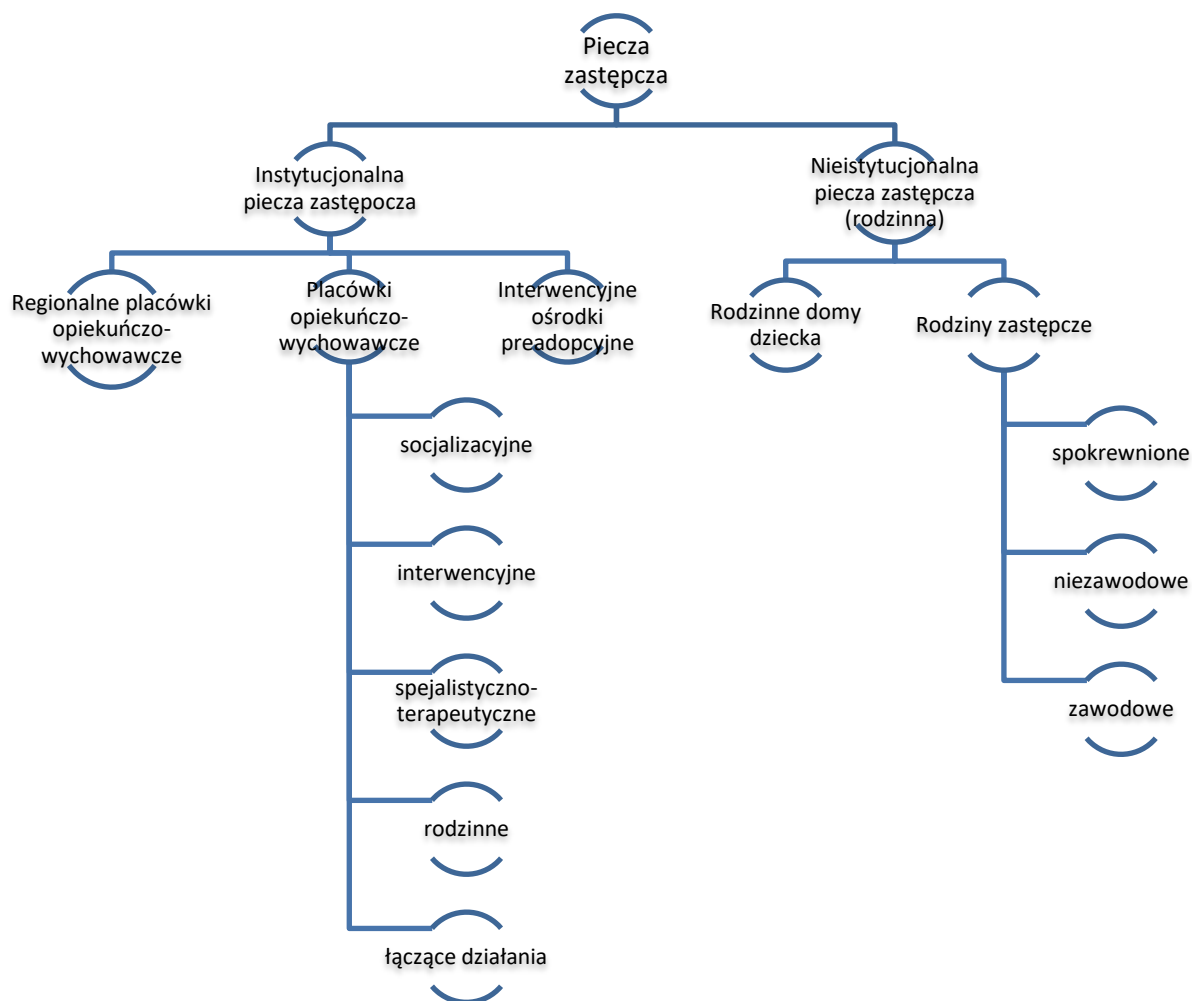
1.3.3. Wspieranie rodziny w systemie pieczy zastępczej

W sytuacji występowania w rodzinie problemów opiekuńczo – wychowawczych, pomoc społeczna świadczy usługi w systemie instytucjonalnej i nieinstytucjonalnej (rodzinnej) pieczy zastępczej. Rolą tej formy pomocy jest sprawowanie opieki oraz wychowywanie dzieci i młodzieży pozbawionej (całkowicie lub częściowo) opieki i wsparcia ze strony rodziny naturalnej. Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej gwarantuje dzieciom, których rodzice nie mają możliwości zapewnienia im odpowiedniej opieki oraz wychowania, umieszczenie ich w placówkach instytucjonalnej i nieinstytucjonalnej (rodzinnej) pieczy zastępczej. Do instytucjonalnej pieczy zastępczej zalicza się: placówki opiekuńczo-wychowawcze, regionalne placówki opiekuńczo-terapeutyczne oraz interwencyjne ośrodki preadopcyjne. Natomiast rodzinną pieczę zastępczą tworzą rodziny zastępcze i rodzinne domy dziecka. Placówki opiekuńczo-wychowawcze mogą pełnić różne funkcje, do których należą funkcje socjalizacyjne, interwencyjne, specjalistyczno-terapeutyczne, rodzinne. Placówki mogą także łączyć te działania. Wyróżnia się także trzy typy rodzin zastępczych: spokrewnione niezawodowe oraz zawodowe (Rysunek 1)⁵⁶. Wsparcie rodzin może być świadczone w formie instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny (np. asystenta rodziny), placówek wsparcia dziennego oraz rodzin wspierających⁵⁷.

Rysunek 1. Schemat pieczy zastępczej w Polsce

⁵⁶ *Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2016 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, s. 35.

⁵⁷ Art. 9. *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej* (Dz. U.2018.998, t. j. z dnia 24.05.2018 r.)

Źródło: *Pomoc społeczna i opieka nad dzieckiem i rodziną w 2016 roku*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2017, s. 35.

1.3.3.1. Instytucjonalna piecza zastępcza

Celem działalności placówek opiekuńczo-wychowawczych jest zapewnienie dzieciom całodobowej opieki i wychowania, przy jednoczesnym zaspokajaniu jego potrzeb: emocjonalnych, rozwojowych, zdrowotnych, bytowych, społecznych i religijnych. Placówki zapewniają dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego zarówno do jego wieku, jak i możliwości rozwojowych, a także korzystanie z przysługujących mu świadczeń zdrowotnych. Zadaniem placówek opiekuńczo-terapeutycznych jest realizowanie przygotowanego we współpracy z asystentem rodziny planu pomocy dziecku, podejmowanie działań w celu powrotu dziecka do rodziny, umożliwianie kontaktu dziecka z rodzicami i innymi bliskimi osobami (chyba, że sąd postanowił inaczej), obejmowanie dziecka działaniami terapeutycznymi.⁵⁸

Organem prowadzącym placówkę opiekuńczo-wychowawczą jest powiat lub podmiot, któremu powiat zlecił realizację tego zadania na podstawie art. 190 Ustawy. Natomiast organem prowadzącym regionalną placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub interwencyjny ośrodek preadopcyjny jest samorząd województwa, który prowadzenie placówek może zlecić innym podmiotom na podstawie art. 190 Ustawy.⁵⁹

⁵⁸ Art. 93. ust. 4. *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy*, op. cit.

⁵⁹ Art. 93. ust. 2., ust. 3. *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy*, op. cit.

Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej określa maksymalną liczbę dzieci lub osób, które osiągnęły pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej, które mogą być umieszczone w poszczególnych typach placówek opiekuńczo-wychowawczych. W placówkach typu socjalizacyjnego, interwencyjnego lub specjalistyczno-terapeutycznego w tym samym czasie może przebywać nie więcej niż 14 osób. Natomiast w placówkach opiekuńczo-wychowawczych typu rodzinnego nie może jednocześnie przebywać 8 osób. W przypadku konieczności umieszczenia w placówce rodzeństwa, liczba ta, po uzyskaniu zgody wojewody, może zostać zwiększona do 10. Zgodnie z art. 230 Ustawy, placówki zobowiązane są do dostosowania liczby miejsc nie później niż do 1 stycznia 2021 r.⁶⁰

Tabela 42. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie podlaskim, w tym placówki opiekuńczo-wychowawcze, w których statutowa liczba miejsc przekracza 14

Lp.	Placówka	Typ placówki	Statutowa liczba miejsc	Wolne miejsca (stan na 30.09.2018)	Ustawowe wymagania w zakresie dostosowania liczby miejsc w placówkach do 1 stycznia 2021 r.
1.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Jedynka” w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	30	20	14
2.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza im. dr Ireny Białówny w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	30	10	14
3.	Pogotowie Opiekuńcze w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	30	10	14
4.	„Nasz Dom: Dobry Pasterz” w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	14	5	14
5.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	30	2	14
6.	Rodzinny Dom Dziecka w Augustowie	rodzinna	7	2	8
7.	Dom Dziecka w Supraślu	socjalizacyjna, interwencyjna	30	5	14
8.	Dom Dziecka Nr 1 w Krasnem	socjalizacyjna, interwencyjna	30	4	14
9.	Dom Dziecka w Białowieży	socjalizacyjna, interwencyjna	30	13	14
10.	Dom Dziecka w Pawłówe	socjalizacyjna	30	13	14
11.	Pogotowie Opiekuńcze „OPOKA” w Wasilkowie	socjalizacyjna, interwencyjna	14	1	14
12.	Placówka opiekuńczo-wychowawcza Nr 1 w Bielsku Podlaskim	rodzinna	8	1	8
13.	Rodzinny Dom Dziecka Nr 2 w Białymstoku	rodzinna	6	1	8
14.	Rodzinny Dom Dziecka Świętej Rodziny z Nazaretu w Białymstoku	rodzinna	8	2	8
15.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza w Łomży	socjalizacyjna, interwencyjna	24	2	14
16.	Dom Powrotu w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	14	1	14
17.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Nr 1 w Zambrowie	socjalizacyjna, interwencyjna	14	2	14

⁶⁰ Art. 95. ust. 3., 4., art. 230. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy, op. cit.

Lp.	Placówka	Typ placówki	Statutowa liczba miejsc	Wolne miejsca (stan na 30.09.2018)	Ustawowe wymagania w zakresie dostosowania liczby miejsc w placówkach do 1 stycznia 2021 r.
18.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Nr 2 w Zambrowie	socjalizacyjna, interwencyjna	14	1	14
19.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Nr 3 w Zambrowie	socjalizacyjna, interwencyjna	14	0	14
20.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza Nr 4 w Zambrowie	specjalistyczno-terapeutyczna, interwencyjna, socjalizacyjna	14	2	14
21.	Dom Dziecka Nr 2 w Krasnem	socjalizacyjna, interwencyjna	14	1	14
22.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Moje Miejsce” w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	14	4	14
23.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Radość” w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	14	0	14
24.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Nadzieja” w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	14	3	14
25.	Rodzinny Dom w Krasnem	rodzinna	8	0	8
26.	Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom pod Modrzewiem” w Białymstoku	socjalizacyjna, interwencyjna	14	2	14

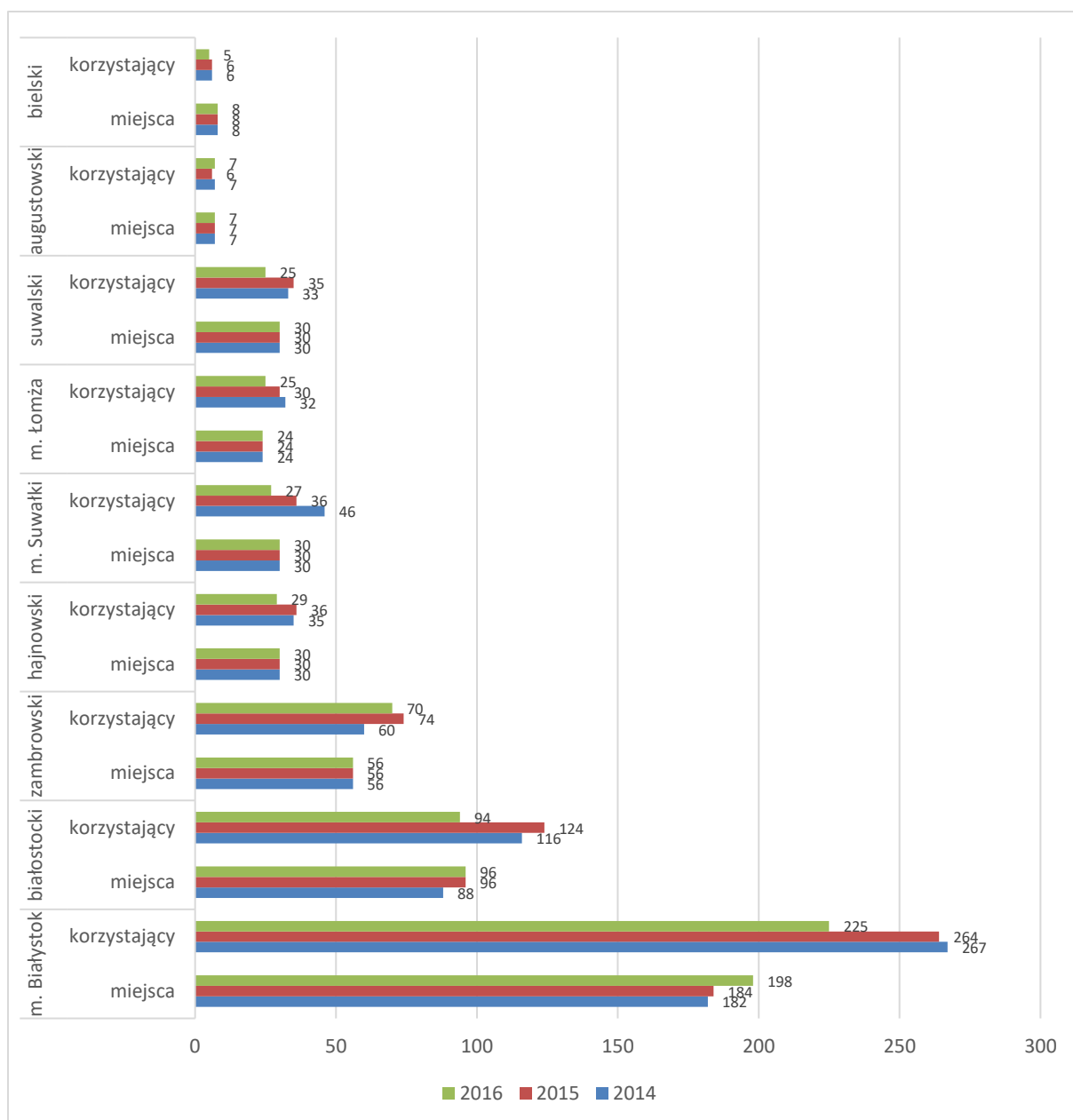
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

W województwie podlaskim w latach 2016-2017 funkcjonowało 26 placówek opiekuńczo-wychowawczych, z czego najwięcej (11 placówek) działało na w Białymstoku. W powiecie białostockim prowadzonych jest 5 placówek, zaś w powiecie zambrowskim – 4⁶¹. W pozostałych powiatach, tj.: augustowskim, bielskim, hajnowskim, suwalskim oraz w Suwałkach i Łomży funkcjonuje po jednym ośrodku opiekuńczo-wychowawczym.

Na 26 placówek opiekuńczo-wychowawczych funkcjonujących na terenie województwa podlaskiego, w 9 statutowa liczba miejsc przekracza 14, wśród których 8 placówek ma możliwość przyjęcia 30 dzieci, zaś jedna – 24 dzieci. Placówki te, w siedmiu przypadkach, łączą funkcje socjalizacyjną i interwencyjną, a dwie pełnią wyłącznie funkcję socjalizacyjną. W 12 placówkach opiekuńczo-wychowawczych statuty zakładają przyjęcie maksymalnie 14 dzieci, a w 5 (placówkach typu rodzinnego) nie więcej niż 8 dzieci.

Wykres 3. Miejsca i liczba osób korzystających z placówek opiekuńczo-wychowawczych w województwie podlaskim w latach 2014-2016

⁶¹ W powiecie zambrowskim w 2012 r. funkcjonowała 1 placówka opiekuńczo-wychowawcza typu socjalizacyjno-interwencyjnego, która w 2013 roku została rozdzielona na 4 osobne placówki, z których 3 mają charakter socjalizacyjny, a 1 specjalistyczno-terapeutyczny. Zob. *Raport wstępny z badania na temat: „Diagnoza systemu pieczy zastępczej w województwie podlaskim”*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku s. 89, dokument dostępny w Internecie: <http://www.rops-bialystok.pl/rops/?p=7542> (data dostępu: 20.06.2018 r.).

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

Na tle województwa zarówno pod względem liczby miejsc, jak i liczby osób przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, wyróżnia się miasto Białystok. W powiecie tym występuje również największa dysproporcja pod względem dostępności a rzeczywistego wykorzystania miejsc w placówkach. Świadczy to o rotacji osób, które korzystają ze wsparcia. W pozostałych powiatach można zaobserwować mniejsze dysproporcje lub jak w przypadku powiatów augustowskiego i bielskiego idealne dopasowanie liczby miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych do zapotrzebowania. Liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych w poszczególnych powiatach charakteryzuje się mniejszymi wahaniami niż liczba osób przebywających w placówkach. We wszystkich powiatach (z wyłączeniem Białegostoku oraz powiatu białostockiego, w których odnotowano wzrost) liczba miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, w latach 2014-2016 utrzymywała się na niezmiennym poziomie. Największe wahanie wzrosty i spadki w kolejnych latach, w zakresie liczby osób korzystających z tej formy wsparcia wystąpiły w powiatach: białostockim i zambrowskim, oraz miastach: Białymstoku i Suwałkach. W województwie podlaskim, placówki

opiekuńczo-wychowawcze nie funkcjonują na terenie powiatów: sejneńskiego, grajewskiego, monieckiego, sokólskiego, kolneńskiego, łomżyńskiego, wysokomazowieckiego i siemiatyckiego.

W ramach instytucjonalnej pieczy zastępczej funkcjonują także regionalne ośrodki opiekuńczo-wychowawcze. W województwie podlaskim placówka, funkcjonująca przy Regionalnym Ośrodku Polityki Społecznej, została utworzona w czerwcu 2016 roku w Ignatkach Osiedlu⁶². Regionalna Placówka Opiekuńczo–Terapeutyczna (RPOT) przeznaczona jest dla dzieci wymagających szczególnej opieki, które ze względu na stan zdrowia wymagają stosowania specjalistycznej opieki i rehabilitacji oraz nie mogą zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej lub placówce opiekuńczo – wychowawczej. Celem działalności wskazanego ośrodka jest, między innymi, zapewnienie dzieciom: całodobowej specjalistycznej opieki i wychowania, rehabilitacji, działań terapeutycznych, świadczeń zdrowotnych oraz zaspokojenie niezbędnych potrzeb, kształcenia, wychowania⁶³. Placówka jest przystosowana do przyjęcia 21 dzieci⁶⁴. Według stanu na 31 września 2018 roku placówka dysponowała 8 wolnymi miejscami⁶⁵.

Instytucjonalną pieczę zastępczą pełnią również interwencyjne ośrodki preadopcyjne. Na terenie województwa podlaskiego nie funkcjonuje żadna jednostka tego typu.

1.3.3.2. Nieinstytucjonalna (rodzinna) piecza zastępcza

Rodzinna piecza zastępcza pełniona jest w formie rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka. Ich celem jest zapewnienie dziecku całodobowej opieki i wychowania, w szczególności zapewnienie: kształcenia, wyrównywania braków rozwojowych i szkolnych, dostępu do przysługujących świadczeń zdrowotnych, zaspokajanie potrzeb emocjonalnych, bytowych, rozwojowych, społecznych oraz religijnych, zapewnienie ochrony przed arbitralną lub bezprawną ingerencją w życie prywatne dziecka, umożliwienie kontaktu z rodzicami i innymi osobami (chyba, że sąd postanowił inaczej).⁶⁶

W zawodowej i niezawodowej rodzinie zastępczej, w tym samym czasie, może przebywać łącznie nie więcej niż 3 dzieci lub osób, które osiągnęły pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej (nie dłużej niż do ukończenia 25. roku życia, w przypadku uczenia się lub niepełnosprawności). W przypadku konieczności umieszczenia w rodzinie zastępczej rodzeństwa możliwe jest umieszczenia w tym samym czasie większej liczby dzieci (za zgodą rodziny zastępczej i po otrzymaniu pozytywnej opinii koordynatora rodzinnej pieczy zastępczej).⁶⁷

Liczba rodzin zastępczych w województwie podlaskich zmniejszyła się z 938 rodzin w 2013 roku do 898 w roku 2017.

Wykres 4. Liczba rodzin zastępczych w województwie podlaskim w 2017 roku według powiatów

⁶² Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w Województwie Podlaskim w 2016 roku monitoring realizacji Strategii Polityki Społecznej Województwa Podlaskiego do roku 2020 za rok 2016, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej, Białystok 2016, s. 46-47.

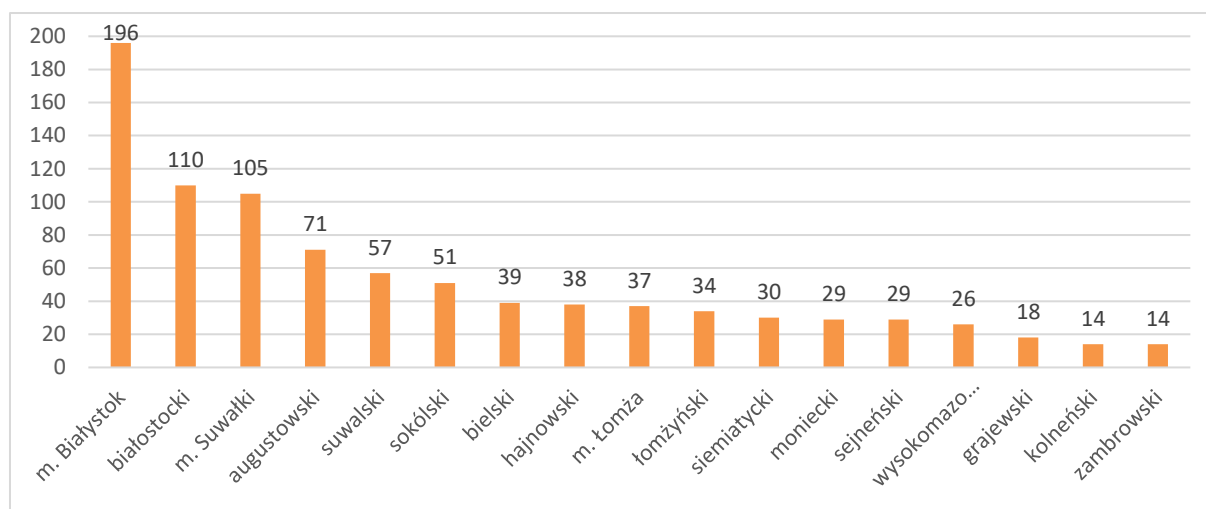
⁶³ <http://www.rops-bialystok.pl/rpot/o-nas> (data dostępu: 16.06.2018 r.).

⁶⁴ Ocena Zasobów Pomocy Społecznej w Województwie Podlaskim w 2016 roku ..., op. cit., s. 47.

⁶⁵ Informacje dotyczące wolnych miejsc w placówkach opiekuńczo-wychowawczych, regionalnych placówkach opiekuńczo-wychowawczych i interwencyjnych ośrodkach preadopcyjnych dostępne są w Biuletynie Informacji Publicznej Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego.

⁶⁶ Art. 40. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy, op. cit.

⁶⁷ Art. 53. ust. 1 i ust. 2 Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy, op. cit.

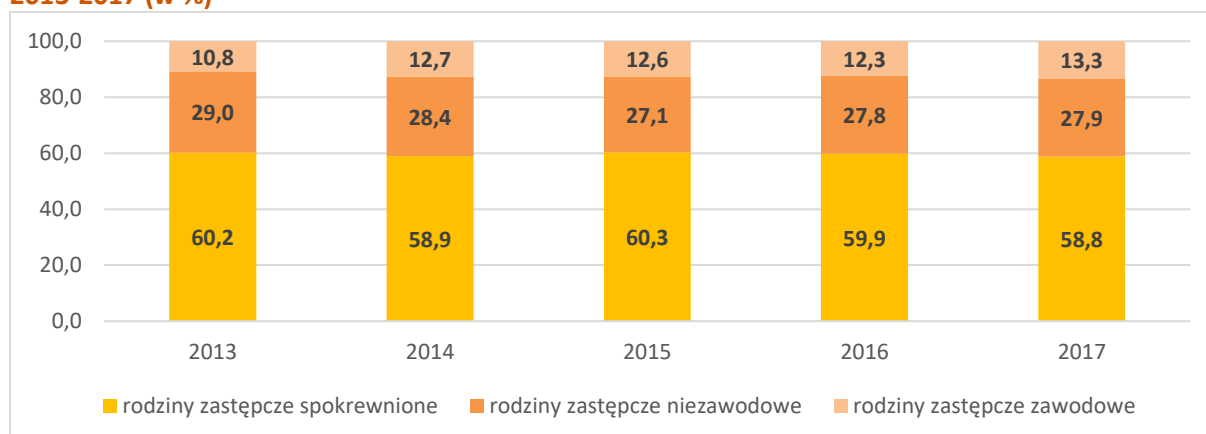

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS BDL.

Ponad 45% wszystkich rodzin zastępczych funkcjonuje w Białymstoku, Suwałkach oraz powiecie białostockim (Wykres 4). W 2017 roku w porównaniu do roku 2016 odnotowano zmniejszenie, liczby rodzin zastępczych o 11 rodzin. Największy spadek odnotowano w Białymstoku (spadek o 16 rodzin), natomiast w powiecie augustowskim liczba rodzin zastępczych wzrosła o 8. Istotne jest utrzymywanie się stabilnej liczby rodzin zastępczych w pozostałych powiatach, w których występują tylko niewielkie wahania.

Spadek liczby rodzin zastępczych pociąga za sobą spadek liczby dzieci umieszczonych w takich rodzinach. W województwie podlaskim w 2013 r. w rodzinach zastępczych umieszczonych było 1429 dzieci, zaś w 2017 – 1292 dzieci. W 2017 roku, w rodzinach zastępczych większość stanowiły dzieci w wieku 7-13 lat (36,9%) oraz 14-17 lat (31,4%). Natomiast osoby w wieku 18-24 lata stanowiły 18,5% osób umieszczonych w rodzinach zastępczych. Do głównych powodów umieszczania dzieci w rodzinach zastępczych należały: uzależnienia rodziców (41,2% przypadków umieszczeń dzieci w rodzinach zastępczych), bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych (18,1%) oraz pólsieroctwo (10,9%).

Wykres 5. Struktura dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych według typu placówki w latach 2013-2017 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku.

Najliczniejszą grupę stanowią dzieci umieszczone w spokrewnionych rodzinach zastępczych, zaś najmniej liczną, dzieci pod opieką zawodowych rodzin zastępczych (Wykres 5). W latach 2013-2017 liczba dzieci umieszczonych w zawodowych rodzinach zastępczych zwiększyła się do 171 osób (wzrost

o 17 osób), zaś w rodzinach spokrewnionych umieszczonych zostało o 100 dzieci mniej – w 2017 roku 760 dzieci, a w rodzinach niezawodowych o 54 mniej – 361 dzieci w roku 2017. W powiatach: kolneńskim, monieckim, siemiatyckim oraz sokólskim w latach 2013-2017 nie odnotowano działalności zawodowych rodzin zastępczych.

Kolejnym rodzajem nieinstytucjonalnej pieczy zastępczej są rodzinne domy dziecka. W tym samym czasie, w rodzinnych domach dziecka, nie może przebywać więcej niż 8 dzieci lub osób, które osiągnęły pełnoletność przebywając w pieczy zastępczej. Analogicznie, jak w przypadku rodzin zastępczych, w przypadku konieczności umieszczenia w rodzinnym domu dziecka rodzeństwa, możliwe jest umieszczenie większej liczby dzieci (za zgodą prowadzącego rodzinny dom dziecka oraz po uzyskaniu pozytywnej opinii koordynatora pieczy zastępczej).⁶⁸ W latach 2013-2017 w województwie podlaskim odnotowano wzrost ich liczby.

Tabela 43. Rodzinne domy dziecka w województwie podlaskim w latach 2013-2017 według powiatów

Powiat	2013	2014	2015	2016	2017
Liczba rodzinnych domów dziecka					
augustowski	2	2	2	2	2
hajnowski	1	1	2	2	2
moniecki	0	0	0	1	1
sokólski	0	0	1	1	1
m. Białystok	0	0	0	1	1
m. Łomża	0	0	0	1	1
Razem	3	3	5	8	8
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinnych domach dziecka					
augustowski	19	19	19	19	18
hajnowski	6	6	13	0	9
moniecki	0	0	0	6	10
sokólski	0	0	0	4	7
m. Białystok	0	0	0	8	7
m. Suwałki	0	0	0	0	5
Razem	25	25	32	37	56

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku oraz GUS-BDL.

W województwie podlaskim od 2016 funkcjonuje 8 rodzinnych domów dziecka, które w 2017 roku zapewniały opiekę 56 dzieciom. Do roku 2014 rodzinne domy dziecka znajdowały się tylko w powiecie augustowskim oraz hajnowskim. W roku 2015 rodzinny dom dziecka powstał na terenie powiatu sokólskiego, zaś w 2016 w powiecie monieckim oraz w Białymstoku i Łomży. Powstanie nowych obiektów skutkowało znacznym, ponad 50% wzrostem liczby dzieci umieszczonych w placówkach tego typu.

Pomoc rodzinom zastępczym oraz prowadzącym rodzinne domy dziecka udzielana jest przez koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej. Przy czym jeden koordynator nie może mieć pod opieką łącznie niż 15 rodzin zastępczych lub rodzinnych domów dziecka.

⁶⁸ Art. 61. ust. 1. i ust. 2. *Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy*, op. cit.

Tabela 44. Koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej według powiatów województwa podlaskiego w 2017 r.

Powiat	Liczba	Liczba rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka, z którymi pracowali koordynatorzy*
augustowski	4	65
białostocki	0	0
m. Białystok	8	107
bielski	5	35
grajewski	2	19
hajnowski	2	35
kolneński	1	8
m. Łomża	3	54
łomżyński	2	18
moniecki	1	5
sejneński	1	15
siemiatycki	2	30
sokólski	3	42
suwalski	4	61
m. Suwałki	7	105
wysokomazowiecki	2	31
zambrowski	1	9
RAZEM	48	639

* łącznie w ciągu roku

Źródło: Podlaski Urząd Wojewódzki w Białymstoku.

Na terenie województwa podlaskiego w 2017 roku opiekę nad rodzinami zastępczymi oraz rodzinnymi domami dziecka sprawowało łącznie 48 koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej, którzy w ciągu roku pracowali z 639 rodzinami zastępczymi/rodzinnymi domami dziecka. Białystok oraz Suwałki są miastami, zarówno o największej liczbie koordynatorów, jak i wspartych placówek rodzinnej pieczy zastępczej.

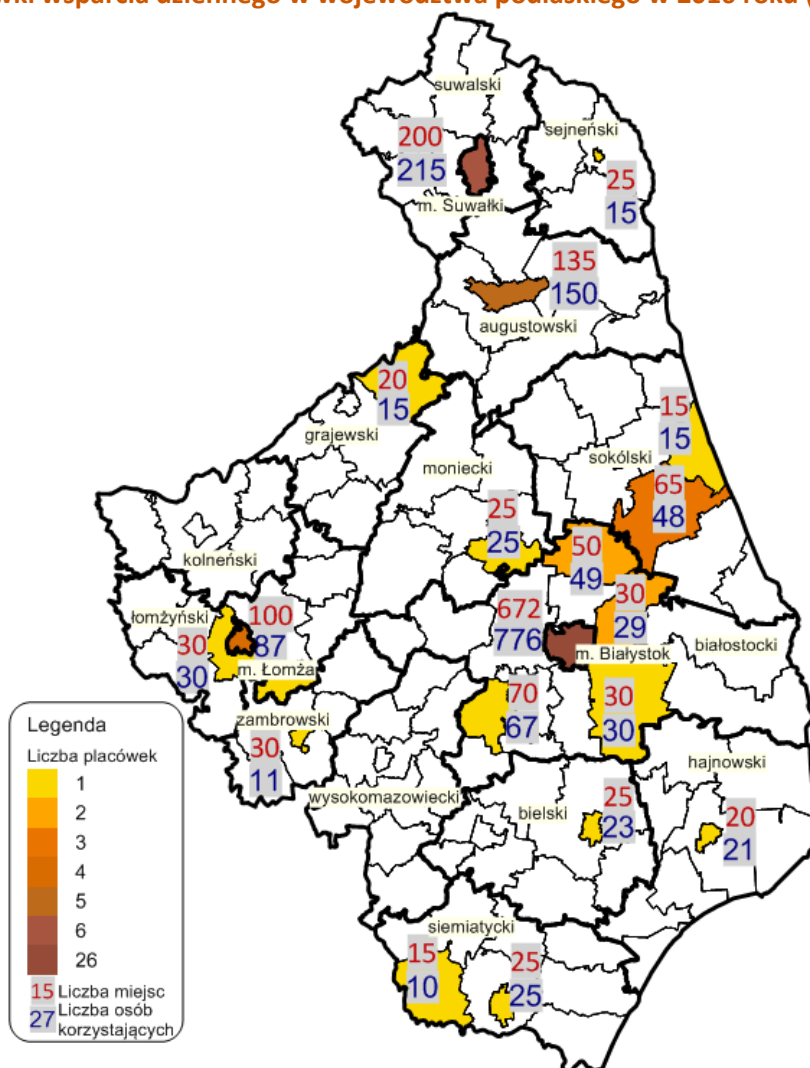
1.3.3.3. Wspieranie rodziny

Rodziny przeżywające trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych mogą zyskać wsparcie polegające w szczególności na: analizie środowiska rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyn kryzysu w rodzinie, wzmacnianiu roli i funkcji rodziny, rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych, podnoszeniu świadomości w zakresie planowania i funkcjonowania rodziny, pomocy w integracji rodziny, przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny oraz dążeniu do reintegracji rodziny. Do form przedmiotowej pomocy należy praca z rodziną oraz pomoc w opiece i wychowaniu dziecka. Rodziny mogą otrzymywać wsparcie poprzez instytucje i podmioty, które działają na rzecz dziecka i rodziny, placówki wsparcia dziennego i rodziny wspierające.⁶⁹

⁶⁹ Art. 8-9. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, op. cit.

Placówki wsparcia dziennego prowadzone są przez gminy⁷⁰. Celem ich działalności jest sprawowanie opieki i zapewnienie wychowania dzieci. Placówki mogą być prowadzone w formie opiekuńczej, specjalistycznej oraz pracy podwórkowej realizowanej przez wychowawcę. Placówki wsparcia dziennego oprócz opieki i wychowania zapewniają dziecku pomoc w nauce, organizację czasu wolnego, zabawę, zajęcia sportowe oraz rozwój zainteresowań. Organizują zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne oraz logopedyczne. Do ich zadań należy także realizowanie indywidualnych programów korekcyjnych, psychokorekcyjnych lub psychoprophylaktycznych, a także terapie pedagogiczne, psychologiczne i socjoterapie. Realizują także działania animacyjne i socjoterapeutyczne⁷¹. W placówce wsparcia dziennego, pod opieką wychowawcy, w tym samym czasie może przebywać nie więcej niż 15 dzieci⁷².

Mapa 35. Placówki wsparcia dziennego w województwa podlaskiego w 2016 roku (wg gmin)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

W 2016 roku w regionie, w 19 gminach funkcjonowało łącznie 60 placówek wsparcia dziennego (dla porównania w latach 2014-2015 funkcjonowały 53 placówki). Najwięcej z nich mieściło się w Białymstoku (26 placówek). Powiatami, w których nie działały placówki wsparcia dziennego były

⁷⁰ Art. 18. ust. 1. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, op. cit.

⁷¹ Art. 24. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, op. cit.

⁷² Art. 28. ust. 1. Ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, op. cit.

powiat kolneński, suwalski (w mieście Suwałki funkcjonowało 6 placówek) oraz wysokomazowiecki. Placówki wsparcia dziennego zlokalizowane na terenie województwa podlaskiego w 2016 roku dysponowały łącznie 1582 miejscami.

Liczba miejsc w placówkach wsparcia dziennego różniła się w poszczególnych gminach (Mapa 35). Najwięcej miejsc było w placówkach funkcjonujących na terenie miasta Białegostoku – 672 miejsca, co stanowiło ponad 42% wszystkich dostępnych w 2016 roku miejsc. Na tle pozostałych powiatów pod względem liczby miejsc w placówkach wsparcia dziennego wyróżniał się powiat grodzki Suwałki (200 miejsc, 12,6% zasobów regionalnych) oraz powiat białostocki (180 miejsc, 11,4% zasobów regionalnych).

Tabela 45. Liczba dzieci uczestniczących w zajęciach oraz liczba miejsc w placówkach wsparcia dziennego w województwie podlaskim w latach 2014-2016 według powiatów

Powiat	Miejsca			Korzystający		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016
augustowski	147	145	135	157	134	150
białostocki	137	130	180	129	123	175
m. Białystok	662	617	672	816	776	776
bielski	25	25	25	25	25	23
grajewski	0	0	20	0	0	15
hajnowski	20	20	20	20	29	21
kolneński	0	0	0	0	0	0
m. Łomża	90	90	100	90	90	87
łomżyński	40	40	30	30	30	30
moniecki	0	0	25	0	0	25
sejneński	0	0	25	0	0	15
siemiatycki	45	40	40	20	37	35
sokólski	107	80	80	107	61	63
suwalski	0	0	0	0	0	0
m. Suwałki	233	200	200	233	200	215
wysokomazowiecki	0	0	0	0	0	0
zambrowski	0	30	30	0	9	11
Razem	1506	1417	1582	1627	1514	1641

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych z Regionalnego Ośrodka Polityki Społecznej w Białymstoku.

W latach 2014-2016 liczba osób uczestniczących w zajęciach, w placówkach wsparcia dziennego ulegała wahaniom (Tabela 45). W 2016 roku z oferty placówek skorzystało 1641 osób, wśród których ponad 47%, to mieszkańcy Białegostoku, a 13,1% to mieszkańcy Suwałk. Znaczący udział w liczbie uczestniczących w zajęciach placówek wsparcia dziennego stanowili także mieszkańcy powiatu białostockiego (10,7%) oraz augustowskiego (9,1%).

1.3.4. Podmioty ekonomii społecznej

Ekonomia społeczna jest obszarem, w którym przenikają się podstawowe segmenty systemu społecznego. Najmocniej związana jest z organizacjami społeczeństwa obywatelskiego (trzeci sektor), jednak mieszczą się w niej także działania sektora publicznego (polityka zatrudnienia, polityka integracji społecznej) oraz sektora prywatnego (społeczna odpowiedzialność biznesu). Nadrzędną

funkcją ekonomii społecznej jest przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu. Za grupy zagrożone wykluczeniem społecznym uznaje się w szczególności: długotrwale bezrobotnych, bezdomnych, uzależnionych oraz izolowanych. Aktywizacja i włączenie do gospodarki rynkowej powyższych grup przyczynia się do podnoszenia spójności społecznej.⁷³

Podmiotami ekonomii społecznej są:⁷⁴

- przedsiębiorstwa społeczne, w tym spółdzielnie socjalne, o których mowa w ustawie z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U. poz. 651, z późn. zm.);
- podmioty reintegracji, realizujące usługi reintegracji społecznej i zawodowej osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym:
 - Centra Integracji Społecznej i Kluby Integracji Społecznej,
 - Zakłady Aktywizacji Zawodowej i Warsztaty Aktywizacji Zawodowej,
 o których mowa w ustawie z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2016 r. poz. 2046, z późn. zm.);
- organizacje pozarządowe lub podmioty, o których mowa w art. 3. ust. 3 pkt 1 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego w i o wolontariacie (Dz.U. z 2016 r. poz. 1817, z późn. zm.) lub spółki non-profit, o których mowa w art. 3 ust 3 pkt tej ustawy, o ile udział sektora publicznego w tych spółkach wynosi nie więcej niż 50%;
- spółdzielnie, których celem jest zatrudnienie tj. spółdzielnie pracy lub spółdzielnie inwalidów i niewidomych, działające w oparciu o ustawę z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze (Dz.U. z 2017 r. poz. 1560, z późn. zm.).

Spółdzielnie socjalne są to podmioty, które łączą w sobie cechy przedsiębiorstwa oraz organizacji pozarządowej, pozostając przy tym na styku sektora biznesowego i społecznego⁷⁵. Funkcjonowanie spółdzielni socjalnych regulowane jest ustawą o spółdzielniach socjalnych z dnia 27 kwietnia 2006 roku. W dniu 31 marca 2018 roku weszła w życie znowelizowana ustawa o spółdzielniach socjalnych, która przewiduje większe wsparcie finansowe dla spółdzielni socjalnych, ułatwienia w ich zakładaniu i funkcjonowaniu czy umożliwienie tworzenia konsorcjów spółdzielczych⁷⁶.

Według Ogólnopolskiego Katalogu Spółdzielni Socjalnych⁷⁷ na terenie Polski funkcjonowało 1517 spółdzielni socjalnych⁷⁸, z czego w województwie podlaskim 45 (co plasowało województwo na ostatnim miejscu w rankingu województw razem z województwem świętokrzyskim i opolskim). W 2017 roku, w porównaniu do roku poprzedniego, w skali kraju odnotowano zwiększenie się liczby spółdzielni socjalnych o 222 podmioty, zaś w przypadku województwa podlaskiego odnotowano spadek o 5 spółdzielni. Liderami pod względem liczby spółdzielni socjalnych są województwa: wielkopolskie (207), śląskie (158) i mazowieckie (145)⁷⁹.

⁷³ *Monitoring "Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013-2020 za rok 2017*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2018, s. 34-35.

⁷⁴ *Wytyczne z zakresie realizacji przedsięwzięć w obszarze włączenia społecznego i zwalczania ubóstwa z wykorzystaniem środków Europejskiego Funduszu Społecznego i Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego na lata 2014-2020*, MR/2014-2020/18(04), s. 10-11.

⁷⁵ Zasady tworzenia oraz prowadzenia działalności przez spółdzielnie socjalne reguluje Ustawa z dnia 27 kwietnia 2006 r. o spółdzielniach socjalnych (Dz.U.2018.1205 t.j. z dnia 2018.06.22).

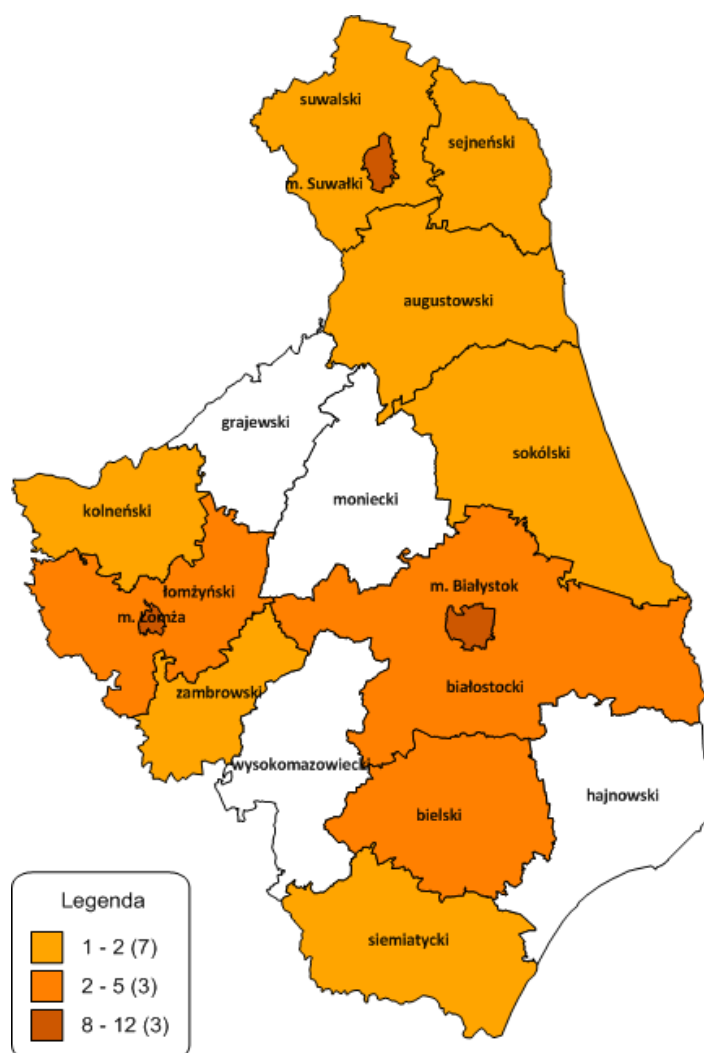
⁷⁶ *Monitoring "Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013-2020 za rok 2017*, op. cit., s. 39.

⁷⁷ <http://www.spoldzielniesocjalne.org/> (data dostępu 20.11.2018 r.).

⁷⁸ Według stanu na 30 maja 2018 roku.

⁷⁹ www.spoldzielniesocjalne.org (data dostępu: 28.06.2018 r.).

Mapa 36. Spółdzielnie socjalne w województwie podlaskim (stan na 30.05.2018 r.)

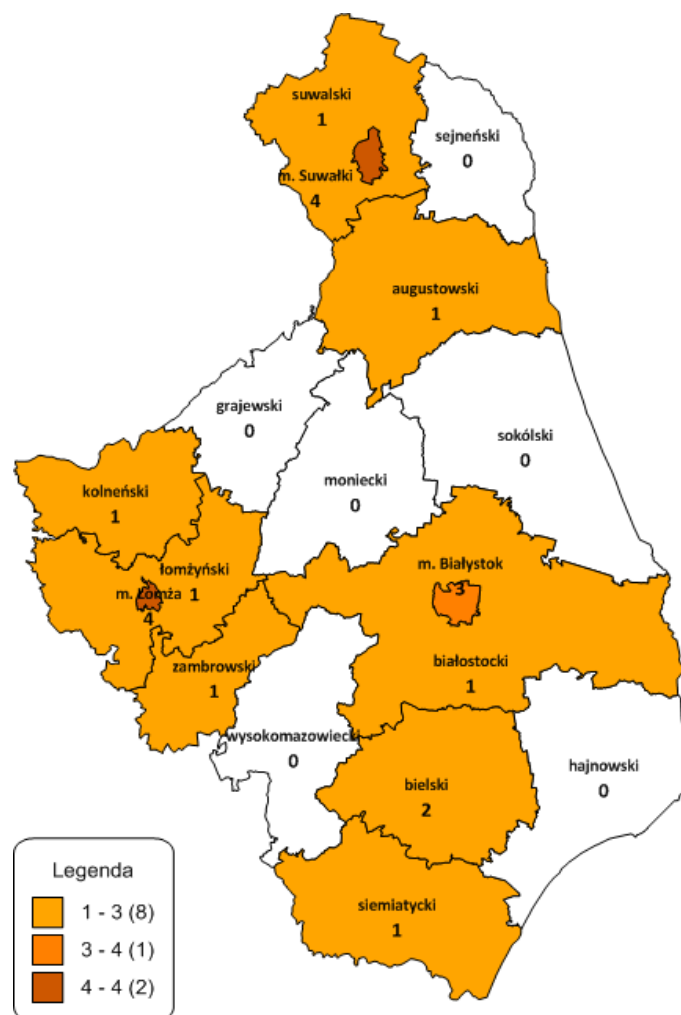

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Ogólnopolskiego Katalogu Spółdzielni Socjalnych, www.spoldzielniesocjalne.org (data dostępu: 15.06.2018).

Pod względem liczby spółdzielni socjalnych w województwie podlaskim wyróżniały się powiaty grodzkie: Białystok, w którym funkcjonowało 12 placówek, Łomża – 9 placówek oraz Suwałki – 8 placówek (Mapa 36). W powiecie białostockim prowadzono 4 spółdzielnie, w łomżyńskim – 3, a w bielskim – 2. W czterech powiatach, tj.: grajewskim, hajnowskim, monieckim oraz wysokomazowieckim nie funkcjonowała żadna placówka tego typu.

Liczba spółdzielni socjalnych działających aktywnie na terenie województwa podlaskiego od 2014 roku charakteryzuje się tendencją spadkową.

Mapa 37. Liczba czynnych spółdzielni socjalnych w województwie podlaskim w 2017 roku

Źródło: *Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013-2020” za rok 2017*, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2018, s. 43-46.

W roku 2013 w województwie podlaskim aktywnie działało 17 spółdzielni socjalnych. W kolejnym roku ich liczba wzrosła do 40 podmiotów. W kolejnych latach, tj. 2015-2017 zaobserwowano spadek liczby aktywnie działających podmiotów (37 aktywnych spółdzielni socjalnych w 2015 roku, 24 – w 2016 roku oraz 20 – w 2017 roku). W sześciu powiatach: grajewskim, hajnowskim, monieckim, sokólskim, sejneńskim i wysokomazowieckim aktywnej działalności nie prowadziła żadna spółdzielnia socjalna (

Mapa 37). W Łomży i Suwałkach czynnie funkcjonowało 8 spółdzielni (po 4 w każdym z powiatów grodzkich), w Białymstoku aktywnie działały 3 podmioty, w powiecie bielskim – 2, a w pozostałym powiatach aktywna działalność była prowadzona w 1 placówce.

Centrum Integracji Społecznej (CIS) jest jednostką organizacyjną, którą tworzy samorząd województwa lub organizacja pozarządowa, której celem jest prowadzenie działalności ukierunkowanej na reintegrację społeczną i zawodową poprzez oferowanie osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym programów edukacyjnych, obejmujących m.in. nabywanie umiejętności

zawodowych, przekwalifikowanie lub podnoszenie kwalifikacji zawodowych oraz nabywanie innych umiejętności, które są niezbędne do codziennego życia⁸⁰.

Kluby Integracji Społecznej (KIS) powoływane są przez jednostkę samorządu terytorialnego lub organizacje pozarządowe. Ich celem jest udzielanie pomocy osobom indywidualnym oraz ich rodzinom w odbudowywaniu i podtrzymywaniu umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, powrocie do pełnienia ról społecznych oraz podnoszeniu kwalifikacji zawodowych⁸¹.

Warsztaty Terapii Zajęciowej (WTZ) są z kolei placówkami powoływanymi do rehabilitacji społeczno-zawodowej osób niepełnosprawnych. Głównym celem WTZ jest aktywne wspomaganie procesu rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych oraz stwarzanie osobom niepełnosprawnym niezdolnym do pracy możliwości rehabilitacji społecznej i zawodowej w zakresie pozyskiwania lub przywracania umiejętności, które są niezbędne do podejmowania zatrudnienia⁸².

Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ) to podmioty, których celem jest rehabilitacja zawodowa oraz społeczna osób niepełnosprawnych. Mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego, fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa oraz społeczna osób niepełnosprawnych, funkcjonują jednak jako jednostki wyodrębnione w organizacjach lub instytucjach, które je utworzyły⁸³.

W 2017 roku na terenie województwa podlaskiego aktywnie działało 8 Klubów Integracji Społecznej, w których uczestniczyło łącznie 251 osób (o 17 więcej niż w roku 2016) (Tabela 46). Dwa Centra prowadzone były przez jednostki samorządu terytorialnego (w Łomży i Grajewie), pozostałe zaś prowadziły organizacje pozarządowe: w Białymstoku, powiecie białostockim (po 2 Centra Integracji Społecznej), Suwałkach oraz w Augustowie. Zatrudnienie na dzień 31 grudnia 2017 roku wynosiło 47 osób i było wyższe o 18 w porównaniu do roku poprzedniego.

Tabela 46. Liczba funkcjonujących Klubów Integracji Społecznej, Centrów Integracji Społecznej, Warsztatów Terapii Zajęciowej oraz Zakładów Aktywności Zawodowej w województwie podlaskim w latach 2013-2016 (wraz z liczbą osób korzystających)

Podmiot ekonomii społecznej		2013	2014	2015	2016	2017
Centra Integracji Społecznej	Liczba podmiotów	6	7	9	7	8
	Liczba uczestników	193	212	238	234	251
Kluby Integracji Społecznej	Liczba podmiotów	5	3	2	1	2
	Liczba uczestników	454	250	108	13	70
Warsztaty Terapii Zajęciowej	Liczba podmiotów	25	25	25	25	25
	Liczba uczestników	822	852	885	898	898
Zakłady Aktywności Zawodowej	Liczba podmiotów	2	2	2	4	4
	Liczba uczestników	48	53	79	109	124

Źródło: Ocena zasobów pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2016 roku, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2017, s. 110 oraz Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013-2020” za rok 2017, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2018, s. 55-60, 64- 94.

⁸⁰ Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013-2020” za rok 2016, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2017, s. 70-71.

⁸¹ Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013-2020” za rok 2017, Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, Białystok 2018, s. 89.

⁸² Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013-2020” za rok 2016, op. cit., s. 56.

⁸³ Monitoring „Wieloletniego Programu Rozwoju Ekonomii Społecznej w województwie podlaskim na lata 2013-2020” za rok 2017, op. cit., s. 52.

Aktywną działalność prowadziły dwa Kluby Integracji Społecznej zlokalizowane w Białymstoku oraz Łapach, z pomocy których w 2017 roku skorzystało łącznie 70 osób. W 2016 roku aktywnie działał Klub Integracji Społecznej w Łapach, prowadzony przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej, który zatrudniał jednego pracownika, natomiast liczba beneficjentów wyniosła 13 osób. Zatrudnienie w placówkach (według stanu na 31 grudnia 2017 roku) wynosiło 7 osób.

Liczba Warsztatów Terapii Zajęciowej działających na terenie województwa podlaskiego nie zmienia się w ostatnich latach i wynosi 25 placówek, które mieszczą się w: Augustowie, Ogrodnickach, Czarnej Białostockiej, Nowej Woli (3 placówki w powiecie białostockim), Bielsku Podlaskim, Grajewie, Hajnówce, Kolnie, Marianowie (powiat łomżyński), Mońkach, Sejnach, Siemiatyczach, Dołubowie (powiat siemiatycki), Sokółce, Dąbrowie Białostockiej (powiat sokólski), Filipowie (powiat suwalski), Kozarach, Starych Raciborach (2 placówki w powiecie wysokomazowieckim), Szumowie (powiat zambrowski), Białymstoku (4 placówki), Łomży i Suwałkach. Z zajęć skorzystało 898 osób zarówno w roku 2017, jak i rok wcześniej. Zatrudnienie (według stanu na 31 grudnia 2017) w porównaniu do roku poprzedniego zmniejszyło się o jedną osobę i wynosiło 322 osoby.

Od 2016 roku w województwie podlaskim aktywnie działają 4 Zakłady Aktywności Zawodowej (ZAZ), zlokalizowane w Białymstoku, Łomży, Lipniaku (powiat suwalski) oraz Krzyżewie (powiat wysokomazowiecki). W zajęciach realizowanych w ZAZ, w 2017 roku uczestniczyły 124 osoby (rok wcześniej – 109 osób). Zatrudnienie w 2017 roku było o 7 osób większe niż w 2016 roku i wynosiło 58 osób, wśród których minimum 70% stanowiły osoby niepełnosprawne⁸⁴.

⁸⁴ Zgodnie z art. 29, ust. 1, pkt 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U.2018.511 t.j. z dnia 2018.03.12) w Zakładach Aktywności Zawodowej co najmniej 70% ogółu zatrudnionych osób stanowić muszą osoby niepełnosprawne.

Tabela 47. Ranking powiatów województwa podlaskiego pod względem analizowanych wskaźników z zakresu integracji społecznej⁸⁵

Powiat	Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców (2017)	Odsetek mieszkańców, którzy korzystali ze świadczeń pomocy społecznej (2017)	Placówki opiekuńczo-wychowawcze (2016)			Liczba rodzin zastępczych (2017)	Liczba dzieci w rodzinach zastępczych według typu rodziny zastępczej (2017)			Liczba dzieci w rodzinnych domach dziecka (2017)	Liczba koordynatorów pieczy zastępczej (2017)	Liczba rodzin zastępczych/rodzinnych domów dziecka, z którymi pracowali koordynatorzy pieczy zastępczej (2017)
			liczba placówek	liczba miejsc	liczba korzystających		spokrewnione	niezawodowe	zawodowe			
augustowski	4	3	4	9	8	4	4	3	7	1	4	3
białostocki	11	10	2	2	2	2	3	2	12	X	17	17
bielski	5	3	4	8	9	7	8	12	11	X	3	7
grajewski	6	3	X	X	X	15	15	17	10	X	8	11
hajnowski	1	1	4	4	4	8	7	9	8	3	8	7
kolneński	10	10	X	X	X	16	17	12	14	X	13	15
łomżyński	13	10	X	X	X	10	14	6	5	X	8	12
moniecki	2	2	X	X	X	12	9	15	14	2	13	16
sejneński	7	7	X	X	X	12	13	10	6	X	13	13
siemiatycki	12	10	X	X	X	11	12	12	14	X	8	10
sokólski	3	3	X	X	X	6	6	7	14	4	6	6
suwalski	9	8	4	4	6	5	5	4	3	X	4	4
wysokomazowiecki	8	8	X	X	X	14	9	10	8	X	8	9
zambrowski	14	14	3	3	3	16	16	15	12	X	13	14
m. Białystok	16	16	1	1	1	1	1	1	1	4	1	1
m. Łomża	17	17	4	7	6	9	11	8	4	X	6	5
m. Suwałki	15	14	4	4	5	3	2	4	2	6	2	2

⁸⁵ X – w powiecie nie funkcjonuje dana placówka. W nawiasach podano rok, do którego odnoszą się prezentowane dane.

Powiat	Placówki wsparcia dziennego (2016)			Usługi opiekuńcze (2017)			Udział (2017)	
	liczba placówek	miejsca	korzystający	ogółem	usługi opiekuńcze, w tym specjalistyczne usługi opiekuńcze (z wyłączeniem specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi)	specjalistyczne usługi opiekuńcze dla osób z zaburzeniami psychicznymi	usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych (z wyłączeniem usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania dla osób z zaburzeniami psychicznymi)	specjalistycznych usług opiekuńczych w miejscu ogółem usług opiekuńczych świadczonych w powiecie
augustowski	4	4	4	5	5	1	17	1
białostocki	2	3	3	3	3	4	7	11
bielski	8	10	10	4	4	6	5	13
grajewski	8	13	12	6	8	3	14	4
hajnowski	8	13	11	14	14	13	11	7
kolneński	X	X	X	13	12	14	9	9
łomżyński	8	8	8	17	17	16	4	14
moniecki	8	10	9	10	9	11	10	8
sejneński	8	10	12	8	7	12	6	12
siemiatycki	7	7	7	11	11	5	15	3
sokólski	5	6	6	12	13	7	13	5
suwalski	X	X	X	9	10	7	12	6
wysokomazowiecki	X	X	X	15	16	9	16	2
zambrowski	8	8	14	16	15	17	1	17
m. Białystok	1	1	1	1	1	9	2	16
m. Łomża	5	5	5	7	6	15	3	15
m. Suwałki	2	2	2	2	2	2	8	10

Powiat	Ośrodki wsparcia (2016)											
	Ogółem				W tym środowiskowe domy samopomocy				Dzienne domy pomocy			
	liczba placówek	liczba miejsc	liczba korzystających	liczba oczekujących	liczba placówek	liczba miejsc	liczba korzystających	liczba oczekujących	liczba placówek	liczba miejsc	liczba korzystających	liczba oczekujących
augustowski	3	3	4	5	2	6	8	3	X	X	X	X
białostocki	4	5	5	4	1	1	1	2	1	3	3	1
bielski	12	14	14	8	7	13	11	6	X	X	X	X
grajewski	9	7	9	8	7	11	10	6	1	2	2	1
hajnowski	12	12	13	8	7	6	5	6	X	X	X	X
kolneński	12	16	7	8	7	16	16	6	X	X	X	X
łomżyński	9	11	11	2	7	8	6	6	X	X	X	X
moniecki	9	8	10	8	7	14	14	6	X	X	X	X
sejneński	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
siemiatycki	12	15	16	5	7	15	15	3	X	X	X	X
sokólski	12	13	15	8	7	10	13	6	X	X	X	X
suwalski	5	4	3	8	2	2	2	6	X	X	X	X
wysokomazowiecki	6	9	8	8	2	5	7	6	X	X	X	X
zambrowski	6	10	12	8	7	12	12	6	X	X	X	X
m. Białystok	2	1	1	3	2	3	3	1	1	1	1	1
m. Łomża	6	6	6	5	7	9	9	3	X	X	X	X
m. Suwałki	1	2	2	1	2	4	4	6	X	X	X	X

Ośrodki wsparcia (2016) c.d.											
Powiat	Noclegownie, schroniska i domy dla bezdomnych			Kluby samopomocy				Domy pomocy społecznej (2016)			
	liczba placówek	liczba miejsc	liczba korzystających	liczba placówek	liczba miejsc	liczba korzystających	liczba oczekujących	liczba placówek	Liczba miejsc	Liczba korzystających	Liczba oczekujących
augustowski	X	X	X	X	X	X	X	2	4	6	8
białostocki	X	X	X	X	X	X	X	1	1	1	1
bielski	X	X	X	X	X	X	X	6	5	4	8
grajewski	X	X	X	X	X	X	X	6	12	12	8
hajnowski	X	X	X	X	X	X	X	6	10	9	5
kolneński	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
łomżyński	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
moniecki	2	3	4	X	X	X	X	X	X	X	X
sejneński	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
siemiatycki	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
sokólski	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
suwalski	2	2	2	X	X	X	X	X	X	X	X
wysokomazowiecki	2	4	3	X	X	X	X	X	X	X	X
zambrowski	2	7	6	X	X	X	X	X	X	X	X
m. Białystok	1	1	1	1	2	1	1	2	2	2	2
m. Łomża	2	5	7	3	1	2	1	6	7	8	8
m. Suwałki	2	5	5	2	3	3	1	6	3	3	3

Powiat	Mieszkania chronione (2016)				Spółdzielnie socjalne (2018)		Podmioty ekonomii społecznej (2017)			
	liczba placówek	Liczba miejsc	Liczba korzystających	Liczba oczekujących	ogółem	czynne	CIS	KIS	WTZ	ZAZ
augustowski	X	X	X	X	7	5	3	X	5	X
białostocki	4	4	4	2	4	5	1	1	1	X
bielski	X	X	X	X	6	4	X	X	5	X
grajewski	X	X	X	X	X	X	3	X	5	X
hajnowski	5	5	5	2	X	X	X	X	5	X
kolneński	6	6	5	2	7	5	X	X	5	X
łomżyński	X	X	X	X	5	11	X	X	5	X
moniecki	X	X	X	X	X	X	X	X	5	X
sejneński	X	X	X	X	7	11	X	X	5	X
siemiatycki	X	X	X	X	7	5	X	X	3	X
sokólski	X	X	X	X	7	11	X	X	5	X
suwalski	X	X	X	X	7	5	X	X	5	1
wysokomazowiecki	X	X	X	X	X	X	X	X	3	1
zambrowski	X	X	X	X	7	5	X	X	5	1
m. Białystok	1	1	1	1	1	3	1	1	1	1
m. Łomża	2	2	2	2	2	1	3	X	5	X
m. Suwałki	2	3	3	2	3	1	3	X	5	X

Wnioski wynikające z analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej:

Wskaźniki ekonomiczne charakteryzujące rozmiary oraz zasięg ubóstwa wskazują na znaczne nasilenie występowania tego zjawiska w regionie. Województwo podlaskie znajduje się w czołówce województw o największym zagrożeniu ubóstwem relatywnym. Niemal ¼ społeczeństwa jest w stanie pokryć wydatki tylko poniżej 50% średnich miesięcznych wydatków ustalonych na poziomie wszystkich gospodarstw domowych. O większym, niż w skali kraju, rozmiarze ubóstwa świadczy również wartość produktu narodowego brutto przypadająca na jednego mieszkańca. Pomimo pozytywnej dynamiki wzrostu wartości tego wskaźnika, wartości charakteryzujące region należą do najniższych w kraju. Rosnąca wartość PKB przyczynia się jednak w jakimś stopniu do zmniejszenia liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, przy czym w skali województwa spadek ten postępuje szybciej, niż w odniesieniu do całego kraju. Najczęstszymi powodami ubiegania się o świadczenia z pomocy społecznej w regionie są ubóstwo i bezrobocie, niepełnosprawność oraz długotrwała lub ciężka choroba.

Pomimo ogólnych, pozytywnych tendencji w zakresie korzystania z pomocy społecznej, zauważalne są zróżnicowania wewnątrzregionalne. Największe nasilenie związane z korzystaniem ze świadczeń pomocy społecznej (liczba osób na 10 tys. mieszkańców korzystająca ze wsparcia powiatowych centrów pomocy rodzinie (PCPR) oraz ośrodków pomocy społecznej (OPS)) występuje w powiatach: monieckim, sokólskim i zambrowskim. Najniższe rozmiary ubóstwa występują w miastach na prawach powiatu: Białymstoku, Łomży oraz Suwałkach.

Zjawisko obserwowane w powiatach o największym nasileniu korzystania z pomocy społecznej należy rozpatrywać w kontekście uzależnienia od tej formy wsparcia. Analiza danych statystycznych nie uzasadnia obserwowanego, stałego wzrostu liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. Takie powiaty jak moniecki, sokólski i hajnowski należą do obszarów wysokiego poziomu spadku liczby osób w wieku produkcyjnym. Przy jednocześnie rosnącej liczbie podmiotów gospodarczych w tych powiatach (spadek zanotowano jedynie w powiecie hajnowskim, jednak towarzyszący mu wysoki spadek liczby ludności w wieku produkcyjnym powinien rekompensować straty), należałoby się spodziewać spadku stopy bezrobocia w ujęciu lokalnym i automatycznego zwiększenia szans na poprawę sytuacji osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej. W analizowanych powiatach zależność taka nie jest obserwowana, poważne ubytki w zakresie liczby rąk do pracy, przy jednoczesnym pobudzeniu aktywności gospodarczej i braku odzwierciedlenia tej sytuacji w obszarze pomocy społecznej mogą świadczyć o występowaniu w powiatach wysokiego poziomu pracy nierejestrowanej, połączonej z wykształceniem się systemu zabezpieczenia socjalno-bytowego, polegającego na współistnieniu zjawisk: rejestrowanie się osób bezrobotnych (pozyskanie zabezpieczenia w postaci świadczeń z ubezpieczenia zdrowotnego), przy jednoczesnym korzystaniu ze świadczeń pomocy społecznej z tytułu bezrobocia i podejmowaniu tzw. pracy „na czarno”.

Lokalne rynki pracy posiadają znamiona tzw. rynków pracodawcy, na których wbrew ogólnie obserwowanym trendom, warunki pracy dyktują jeszcze pracodawcy. Niekorzystne z punktu widzenia pracownika warunki pracy równoważą korzyści wynikające z zastosowania opisanego wyżej modelu socjalno-bytowego. Wzajemne sprzężenie zwrotne pomiędzy stroną popytową (pracodawcy) i podaźową (potencjalni pracownicy) przyczynia się do utrwalenia sytuacji wysokiego poziomu korzystania z pomocy społecznej. Współistnienie opisanych zjawisk wymaga oddziaływania systemowego, wyposażającego powiatowe urzędy pracy i ośrodki społeczne w narzędzia realnej

wymiany informacji na temat klientów obu rodzajów instytucji oraz narzędzia realnej współpracy prowadzącej do trwałej aktywizacji osób bezrobotnych – klientów ośrodków pomocy społecznej.

Województwo charakteryzuje niekorzystny wzrost liczby osób korzystających z usług opiekuńczych (z powodu wieku, choroby lub innych przyczyn wymagają pomocy innych osób). Wśród usług opiekuńczych realizowanych przez gminy przeważają te, których świadczenie należy do zadań własnych jednostek samorządu terytorialnego. Rozmiar świadczonych usług związany jest z liczbą mieszkańców powiatów. Nie znajduje to jednak odzwierciedlenia pod względem rodzajowej struktury usług opiekuńczych. Powiatami o najwyższym odsetku usług opiekuńczych skierowanych do osób z zaburzeniami psychicznymi są powiaty augustowski i wysokomazowiecki.

Na przestrzeni lat 2013-2017 liczba osób korzystających z usług opiekuńczych wzrosła w skali regionu o ponad 23%. Biorąc pod uwagę starzenie się społeczeństwa regionu należy przypuszczać, że główną grupą beneficjentów tego rodzaju pomocy są osoby starsze. Czynnikiem wywołującym popyt na tego rodzaju usługi mogą być również problemy zdrowotne. Trend wzrostowy może również wskazywać na pogarszającą się sytuację zdrowotną mieszkańców regionu, powodującą wcześniejsze wypadanie z rynku pracy i przechodzenie do systemu beneficjów z pomocy społecznej. Należy zwrócić uwagę, że wzrostowi popytu na usługi opiekuńcze towarzyszy wzrost liczby osób w różnego rodzaju hospicjach. Maleje wprawdzie liczba beneficjentów pomocy w zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych i leczniczo-opiekuńczych, ale jednocześnie rośnie liczba osób umieszczonych w domach pomocy społecznej i oczekujących na miejsce w domach pomocy społecznej. Największe liczby oczekujących występują w powiecie białostockim, mieście Białystok i mieście Suwałki. Obserwowana sytuacja może wskazywać na przesunięcia pomiędzy różnymi formami instytucji stacjonarnej opieki społecznej, wynikające ze zmiany potrzeb zdrowotnych beneficjentów pomocy. Może jednak wynikać również ze zmiany w liczbie podmiotów i dostępnych w nich miejsc, która wpływa na ujawnienie potrzeb istniejących, lecz nie ujętych dotychczas w statystykach (popyt niezaspokojony). Niemniej jednak, poczynione obserwacje wskazują na pogarszanie się zdrowia społeczeństwa.

Odnośnie domów pomocy społecznej, należy dodać, że tego typu placówki nie występują w powiatach: suwalskim, sokólskim, kolneńskim oraz zambrowskim. W regionie sytuacja, pod względem tej formy pomocy, nie ulega większym zmianom (zarówno pod względem liczby placówek oraz liczby miejsc). Największe braki w dostępie do domów pomocy społecznej występują w powiecie białostockim oraz w Białymstoku i Suwałkach, co przekłada się na długość okresu oczekiwania na umieszczenie w placówce.

Podobną sytuację obserwuje się w regionie, w zakresie korzystania z pomocy w ośrodkach wsparcia (w formie opieki specjalistycznej lub posiłku, ze względu na wiek, chorobę lub niepełnosprawność lub konieczność uzyskania pomocy w zaspokajaniu niezbędnych potrzeb życiowych). Drastyczny wzrost potrzeb obserwowany jest w zakresie liczby osób korzystających z noclegowni, schronisk i domów dla bezdomnych. W latach 2014-2016, w skali województwa, liczba osób korzystających z tej formy pomocy wzrosła o 4211 osób. Na tak wysoki wzrost potrzeb wpływ posiadała sytuacja w mieście wojewódzkim, w którym liczba beneficjentów noclegowni, schronisk i domów dla bezdomnych, wzrosła o 3861 osób. Sytuacja miasta wojewódzkiego wskazuje na negatywne aspekty funkcjonowania aglomeracji. Urbanizacja, z punktu widzenia efektów socjalnych, nie tylko stwarza możliwości uzyskiwania wyższych dochodów niż na wsi i większego komfortu życia, ale od strony negatywnej powoduje wzrost liczby bezdomnych, powstawanie dzielnic nędzy, niedobór mieszkań w stosunku do potrzeb, czy pogarszanie się warunków sanitarnych. Niepokojące wzrosty

zaobserwowano na terenie dwóch jeszcze powiatów: wysokomazowieckiego i suwalskiego, w których liczba osób korzystających z noclegowni, schronisk i domów dla bezdomnych wzrosła z zera osób w 2014 roku do (odpowiednio) 85 i 163 w 2016 roku. Tego rodzaju gwałtowna „eskalacja” problemu może być powodem powstania na terenie powiatu, w którym dotychczas nie istniały ośrodki danego rodzaju wsparcia, noclegowni, schroniska lub domu dla bezdomnych. Należy jednak zwrócić uwagę, iż nieistnienie przedmiotowego ośrodka wcześniej, nie oznaczało braku potrzeb. Powstanie odpowiedniej placówki doprowadziło jedynie do uwzględnienia w statystyce potrzeb istniejących, lecz nieobjętych wcześniej systemem monitorowania.

W przypadku występowania w rodzinach problemów natury opiekuńczo-wychowawczej, w ramach pomocy społecznej świadczone są usługi instytucjonalnej i nieinstytucjonalnej (rodzinnej) pieczy zastępczej. W województwie podlaskim świadczone są usługi w ramach obu systemów, przy czym rodzinna piecza zastępcza obejmuje wsparciem większą liczbę osób. W ramach instytucjonalnej pieczy zastępczej, w regionie piecza zastępcza świadczona jest w formie placówek opiekuńczo-wychowawczych (w tym jednej regionalnej placówki opiekuńczo wychowawczej). Większość placówek opiekuńczo-wychowawczych dysponuje wolnymi miejscami, co pozwala na zapewnienie odpowiedniej opieki nad wszystkimi potrzebującymi dziećmi. Wyzwanie, jakie stoi przed tymi placówkami dotyczy konieczności dostosowania, zgodnie z ustawowymi wymaganiami, liczby miejsc w placówkach do górnych limitów wynoszących 14 miejsc w przypadku placówek typu socjalizacyjnego, interwencyjnego oraz specjalistyczno-terapeutycznego oraz 8 miejsc w przypadku rodzinnych placówek opiekuńczo-wychowawczych. W regionie funkcjonuje również utworzona w 2016 roku regionalna placówka opiekuńczo wychowawcza, która może zapewnić opiekę 21 dzieciom.

Rodzinna piecza zastępcza, reprezentowana przez rodziny zastępcze oraz rodzinne domy dziecka przybiera większe rozmiary niż instytucjonalne formy opieki. W regionie zmniejsza się liczba funkcjonujących rodzin zastępczych, co bezpośrednio wpływa na liczbę dzieci, które umieszczane są w takich rodzinach. Jedynie w przypadku zawodowych rodzin zastępczych liczba dzieci utrzymuje się na zbliżonym poziomie, w pozostałych typach rodzin, tj. spokrewnionych i niezawodowych obserwuje się zmniejszenie rozmiaru niesionej pomocy. Jednak spośród dzieci, które umieszczane są w rodzinach zastępczych, ponad połowa trafia do spokrewnionych rodzin zastępczych, natomiast najmniej – do zawodowych rodzin zastępczych. Zdecydowanymi liderami pod względem liczby rodzin zastępczych są powiaty o największej liczbie ludności, miasta Białystok, Suwałki oraz powiat białostocki. Co istotne, rodziny zastępcze sprawują pieczę zastępczą na terenie całego województwa (we wszystkich powiatach). Znacznie mniejsze rozmiary, zarówno pod względem liczby placówek, jak i liczby dzieci umieszczonych w takich domach, przybiera piecza zastępcza świadczona w formie rodzinnych domów dziecka.

Dzieci z rodzin doświadczających trudności w prawidłowym wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, obejmowane są pomocą nie tylko w formie pieczy zastępczej. Jedną z form pomocy są również placówki wsparcia dziennego. Pomoc w formie placówek wsparcia dziennego nie jest świadczona w powiecie kolneńskim, suwalskim oraz wysokomazowieckim. W większości powiatów placówki wsparcia dziennego realizują wsparcie w odpowiednim wymiarze. Świadczy o tym dopasowanie liczby miejsc w placówkach do liczby dzieci, które w ciągu roku korzystały z przedmiotowego wsparcia. Jednak w powiatach, w których występuje skupienie placówek występują największe różnice pomiędzy liczbą dostępnych miejsc a liczbą osób korzystających. Taka nierówność świadczy nie tyle o niedopasowaniu możliwości oraz zapotrzebowaniu, co o większej rotacji dzieci

korzystających ze wsparcia. Skupienie placówek występuje w powiatach, w których występuje największa liczba mieszkańców.

Mieszkania chronione są formą pomocy skierowaną do osób usamodzielniających się. Ich sytuacja w regionie jest stabilna. Pod względem liczby miejsc, braki występują jedynie w mieście Białystok. W pozostałych powiatach, w których funkcjonują placówki, występuje nadpodaż liczby miejsc, co oznacza, że mieszkania chronione, w tych powiatach są w stanie przyjąć dodatkowe, potrzebujące osoby.

W województwie podlaskim działają wszystkie rodzaje podmiotów reintegracji, realizujące usługi reintegracji społecznej i zawodowej osób, które zagrożone są ubóstwem i wykluczeniem społecznym. W ostatnich latach zmniejszyła się liczba klubów integracji społecznej, co bezpośrednio wpłynęło na liczbę uczestników zajęć w tych placówkach. Jednak w pozostałych podmiotach odnotowuje się zwiększanie się liczby uczestników, co powoduje poprawę sytuacji grup zagrożonych wykluczeniem społecznym.

W powiatach grodzkich system pomocy społecznej jest najbardziej rozbudowany. Wynika to z największego zapotrzebowania na wszelkie formy pomocy, czego przyczyną jest największa liczba mieszkańców poszczególnych powiatów. Przekłada się to również na wysokie deficyty liczby miejsc. W mniejszych, pod względem ludności powiatach, występuje lepsze dopasowanie liczby miejsc w placówkach do realnego zapotrzebowania. Określenie zapotrzebowania nie jest jednak zawsze możliwe (np. w przypadku pieczy zastępczej), w takich przypadkach podmioty mogą umieszczać osoby potrzebujące w placówkach, które nie są odpowiednie dla ich miejsca zamieszkania.

Rekomendacje wynikające z wniosków:

Mając na względzie zaobserwowane relacje wzajemnego oddziaływania pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego, a poziomem korzystania z pomocy społecznej, konieczne jest podejmowanie działań rekomendowanych w obszarze RYNEK PRACY, ukierunkowanych na rozwój gospodarczy regionu. Poprawa sytuacji gospodarczej i na rynku pracy znajdzie swoje odzwierciedlenie w poprawie części wskaźników charakteryzujących obszar INTEGRACJI SPOŁECZNEJ. Na poziomie korzystania ze świadczeń pomocy społecznej wpływają jednak również rozwiązania systemowe w obszarze pomocy społecznej, które można uznać za przyczyniające się do bierności zawodowej części beneficjentów pomocy. Wspomniane rozwiązania utrudniają współpracę instytucji rynku pracy oraz instytucji pomocy społecznej w procesie aktywizacji osób będących klientami obu rodzajów instytucji jednocześnie. Biorąc pod uwagę szczegółowe wskazania dotyczące analizowanego obszaru, wskazanym jest:

Obecne rozwiązania systemowe, wynikające z uregulowań prawnych, wskazują na istnienie ograniczonych możliwości oddziaływania obu kategorii instytucji na uczestników procesu aktywizacyjnego.

A. Biorąc pod uwagę możliwe do podjęcia, na poziomie regionu, działania, wskazanym jest położenie szczególnego nacisku na zwiększenie zatrudnienia osób zagrożonych wykluczeniem społecznym:

- 1) Ścisłe współdziałanie i angażowanie do współpracy instytucji rynku pracy oraz instytucji pomocy społecznej, w kierunku zwiększenia samodzielności i uniezależnienia się osób zagrożonych ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym, wykorzystujących dostępne instrumenty motywacyjne.

- B. Wnioski uzyskane z analiz wskazują na konieczność wprowadzenia rozwiązań, które wykraczają poza możliwości oddziaływania leżące na poziomie samorządu regionalnego, a mogą przyczynić się do rozwiązania problemów z występowaniem pracy nierejestrowanej, takich jak:
- 1) Ograniczenie katalogu i wysokości świadczeń finansowych z pomocy społecznej oraz wprowadzenie czynników motywacyjnych oraz egzekwujących aktywność zawodową beneficjentów pomocy społecznej. Możliwość uzyskania świadczeń nie powinna być źródłem zastąpienia dochodów ze stosunku pracy, co wymaga odpowiedniego zbilansowania wysokości świadczeń możliwych do pozyskania z pomocy społecznej z wysokością najniższego wynagrodzenia za pracę. Właściwym rozwiązaniem wydaje się wprowadzenie mechanizmów ograniczania świadczeń w stosunku do osób zdolnych do zatrudnienia, niewykazujących aktywności w poszukiwaniu pracy.
 - 2) Systemowe rozwiązanie problemu występowania czynników o charakterze przyciągającym (*pull in*) do rejestrów osób bezrobotnych, jak np. możliwość pozyskania zabezpieczenia zdrowotnego.
- C. Konieczne wydaje się kontynuowanie oraz intensyfikowanie działań w kierunku poprawy stanu zdrowia społeczeństwa, zwłaszcza w obszarze promocji profilaktyki zdrowotnej. Wskazany obszar wymaga zwiększonych wysiłków ze względu na duże możliwości ograniczania ryzyka zachorowań, jak i wydłużania wieku aktywności zawodowej nie w ujęciu statystycznym, lecz w ujęciu zdrowia fizycznego i psychicznego jednostki ludzkiej. Związany z pogarszaniem się stanu zdrowia społeczeństwa, rosnący popyt na różnego rodzaju usługi opiekuńcze wymaga podjęcia działań w zakresie zapewnienia wystarczającego dostępu do usług.
- D. Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa wymaga poddania szczególnej uwadze realizowanych na poziomie regionu **programów profilaktycznych (zdrowotnych)**. **Konieczna jest odpowiednia polityka informacyjno-promocyjna oraz działania szkoleniowe, jak i przyjmowanie rozwiązań mających na celu zapewnienie merytorycznej jakości wdrażanych programów, które przyczynia się do łagodzenia:**
- 1) Ryzyka niskiej jakości projektów w konkursowym trybie wdrażania.
 - 2) Ryzyka leżącego po stronie beneficjentów i partnerów (niedostateczny potencjał merytoryczny, kadrowy, finansowy).
 - 3) Ryzyka po stronie uczestników projektów (ryzyko braku zainteresowania udziałem w programie zdrowotnym, niska świadomość pracodawców), a także czynnikami wynikającymi ze specyfiki obszaru realizacji (ryzyko niskiej dostępności terytorialnej do programów zdrowotnych).
- E. Należy zwiększać liczbę i rodzaj dostępnych usług z zakresu pomocy osobom starszym. Działania powinny być nakierowane na rozwijanie usług opiekuńczych i pielęgnacyjnych, skierowanych w szczególności do osób samotnych, niepełnosprawnych, pozbawionych opieki ze strony rodziny. Zasadnym jest takie kierowanie strumieniem wsparcia, aby uwzględnić w nim działania o charakterze inkluzyjnym, pozwalające na reintegrację ze społeczeństwem tych z osób starszych, które posiadają jeszcze potencjał możliwy do wykorzystania na rynku pracy.
- F. W obliczu gwałtownego nasilenia się problemu bezdomności, pilną potrzebą staje się zapewnienie wystarczającego dostępu do miejsc w noclegowniach, schroniskach i domach dla bezdomnych. Tego rodzaju wsparcie wykracza jednak poza możliwości oddziaływania EFS. Jednocześnie

niezbędne jest zaoferowanie osobom dotkniętym problemem bezdomności, kompleksowego wsparcia psychologiczno-doradczo-socjalizacyjnego, prowadzącego do reintegracji zawodowej i społecznej.

- G. Słabo rozwinięta struktura nieinstytucjonalnej opieki nad dzieckiem wymaga podjęcia intensywnych działań na rzecz promowania rodzicielstwa zastępczego i podnoszenia atrakcyjności rodzicielstwa zastępczego. Pozyskanie jak największej liczby kandydatów do zakładania rodzin zastępczych, jest nieodzowne z punktu widzenia konieczności tworzenia dzieciom pozbawionym możliwości przebywania w domach rodzinnych, warunków wychowania jak najbardziej zbliżonych do warunków występujących w rodzinach biologicznych.
- H. Nieodzowne staje się również wykorzystanie potencjału podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie środowiska przyjaznego rozwojowi ekonomii społecznej w województwie. Zasadnym jest wspieranie działalności tego rodzaju podmiotów, poprzez doradztwo, pomoc w znalezieniu źródeł finansowania, identyfikację potencjalnych obszarów działalności, jak i wsparcie merytoryczne i finansowe w pierwszym okresie działalności.

1.4. EDUKACJA I WYKSZTAŁCENIE

W obszarze edukacji, w województwie podlaskim zauważalne są podobne, zarówno w wymiarze pozytywnym jak i negatywnym, tendencje jak w pozostałej części kraju. Dynamicznie rośnie dostępność miejsc opieki dla najmłodszych. Rośnie liczba uczniów szkół ponadgimnazjalnych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Spada natomiast liczba osób, które decydują się na edukację zawodową zamiast ogólnokształcącej.

Pomimo starzejącego się społeczeństwa regionu, w ostatnich dwóch latach, w województwie miał miejsce dynamiczny przyrost liczby dzieci w wieku żłobkowym (do lat trzech), w ogólnej populacji (Tabela 48). Od wielu lat udział dzieci w wieku żłobkowym w ogólnej liczbie mieszkańców, w regionie, jest znacznie niższy od średniej w kraju. W roku 2017, w wyniku dynamicznego wzrostu liczby dzieci w tej kategorii wiekowej, wartość odsetka znacząco zbliżyła się do średniej krajowej (2,9% w województwie podlaskim i 3% w Polsce).

Tabela 48. Liczba dzieci w wieku do lat 3 w województwie podlaskim w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	tys.	32,9	33,9	35,1	37,4	36,0	34,4	32,8	32,4	31,9	33,0	34,1
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	3,0	3,5	6,6	-3,8	-4,6	-4,7	-1,2	-1,4	3,2	3,6
Polska	tys.	1121,2	1172,5	1217,9	1278,0	1236,1	1190,0	1145,6	1124,9	1106,1	1121,5	1150,0
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%	-	4,6	3,9	4,9	-3,3	-3,7	-3,7	-1,8	-1,7	1,4	2,5
Pozycja wśród województw*	poz.	11	13	13	12	13	14	14	14	12	10	7

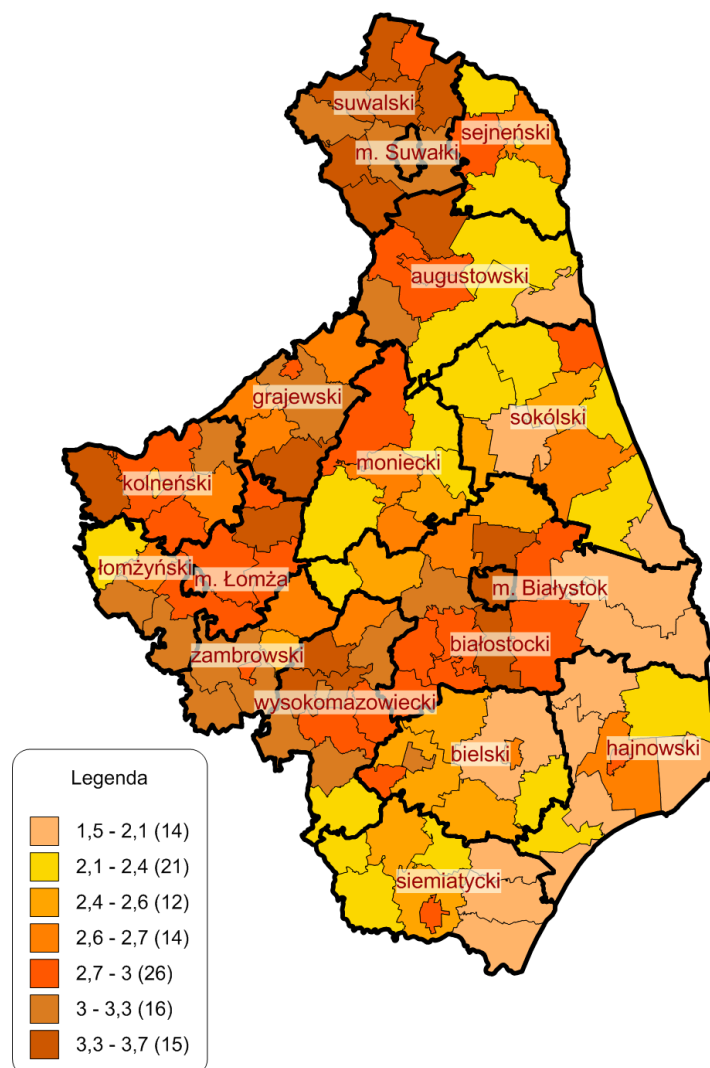
*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na jednego mieszkańca.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Zróznicowanie regionalne udziału dzieci w wieku żłobkowym, w ogólnej liczbie osób w województwie podlaskim jest znaczne. Większy odsetek dzieci w ogólnej populacji zaobserwować można w zachodnich powiatach regionu, natomiast niższy od przeciętnego, odsetek najmłodszych osób występuje w powiatach znajdujących się we wschodniej i południowowschodniej części województwa.

Do gmin o najwyższym odsetku dzieci do lat trzech w ogólnej populacji należą: Wizajny (3,7%) (powiat suwalski), Kulesze Kościelne (3,7%) (powiat wysokomazowiecki), Jedwabne (3,6%) (powiat łomżyński) oraz Raczki (3,5%) (powiat suwalski). Najniższe odsetki analizowanej kategorii wiekowej osób zarejestrowano w gminach: Białowieża (1,5%) (powiat hajnowski), Czyże (1,6%) (powiat hajnowski), Mielnik (1,7%) (powiat siemiatycki) oraz Nurzec Stacja (1,7%) (powiat siemiatycki) (Mapa 38).

Mapa 38. Odsetek dzieci w wieku do lat 3 w ogólnej populacji gmin województwa podlaskiego w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Sytuacja pod względem dostępności miejsc opieki dla dzieci w wieku do lat trzech, w województwie podlaskim, pomimo, iż jest daleka od zadawalającej, uległa zdecydowanej poprawie w przeciągu ostatnich kilku lat. Liczba placówek opieki dla dzieci do lat 3 wzrastała w każdym roku począwszy od 2012 (pierwszy rok dostępności danych statystycznych). W roku 2017, w województwie funkcjonowało 75 takich placówek, wśród których, znaczną większość stanowiły żłobki (58), pozostałe placówki funkcjonowały w formie: klubów dziecięcych (15) oraz oddziałów żłobkowych (2).

Tabela 49. Liczba placówek opieki dla dzieci do lat 3 w województwie podlaskim w latach 2013-2017

	Miara	2013	2014	2015	2016	2017	2017
Woj. Podlaskie w tym:	szt.	23	30	52	62	71	75
żłobki	szt.	13	16	32	39	52	58
oddziały żłobkowe	szt.	5	5	3	3	2	2
kluby dziecięce	szt.	5	9	17	20	17	15
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	30,4	73,3	19,2	14,5	5,6

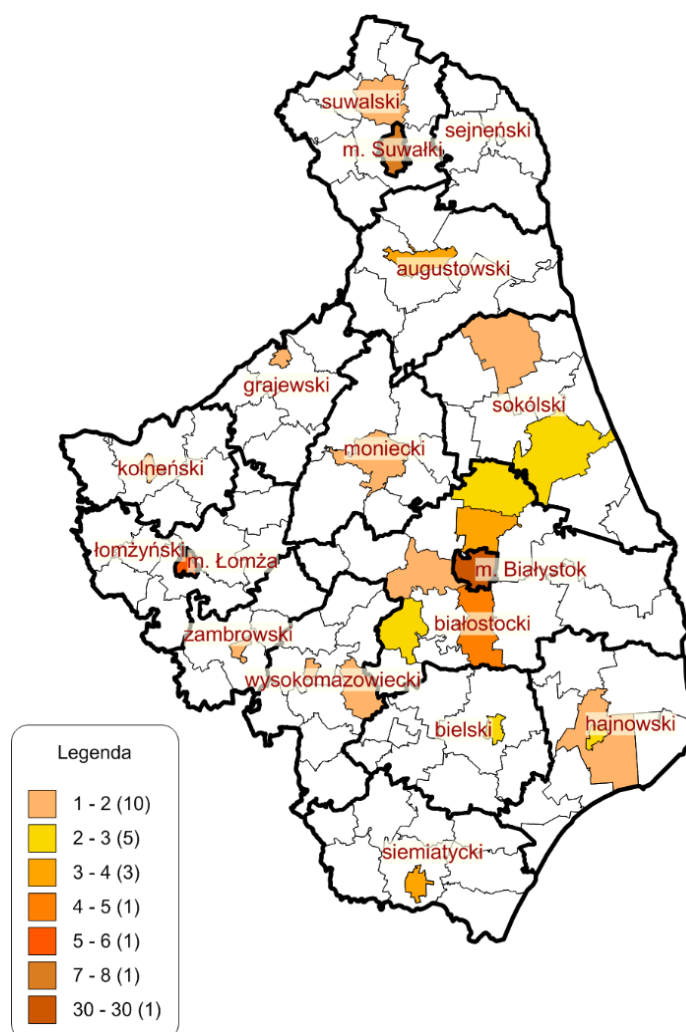
	Miara	2013	2014	2015	2016	2017	2017
Polska	szt.	983	1458	2052	2322	2710	3120
żłobki	szt.	699	1112	1605	1874	2172	2485
oddziały żłobkowe	szt.	122	108	99	61	76	77
kluby dziecięce	szt.	162	238	348	387	462	558
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%	-	48,3	40,7	13,2	16,7	15,1
Pozycja wśród województw*	poz.	12	12	9	9	9	10

*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na jednego mieszkańca.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Największa liczba miejsc opieki żłobkowej dostępna jest w mieście Białystok (24 żłobki i 6 klubów dziecięcych), ponadto 7 żłobków i 5 klubów dziecięcych funkcjonuje w powiecie białostockim (ziemskim). Siedem placówek opieki funkcjonuje w mieście Suwałki, a w Łomży w roku 2017 funkcjonowało 5 takich instytucji. W powiecie sejneńskim i powiecie łomżyńskim (ziemskim) w roku 2017 nie było ani jednej placówki opieki dla dzieci do lat 3 a w powiecie zambrowskim funkcjonował tylko jeden oddział żłobkowy.

Mapa 39. Liczba placówek opieki dla dzieci do lat 3 w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku (biały kolor oznacza brak placówek)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Pomimo poprawy w dostępności do miejsc opieki na dziećmi do lat trzech w regionie, ciągle w wielu gminach województwa podlaskiego, a także w dwóch powiatach (sejneńskim i łomżyńskim) brakuje tego typu placówek (Mapa 39). Przyrost miejsc opieki żłobkowej w kraju był w ostatnich latach wyższy, niż w województwie, przez co relatywna sytuacja województwa podlaskiego pogorszyła się.

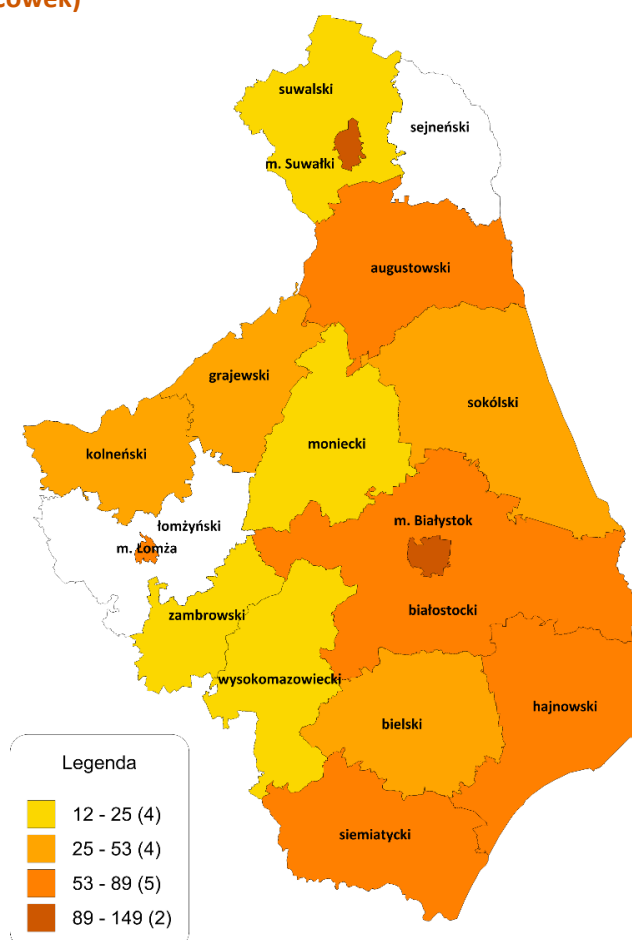
Tabela 50. Współczynnik użłobkowania w województwie podlaskim w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os.	25,7	25,6	28,3	30,4	30,3	39,9	47,6	61,8	70,0	78,0	82,2
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		-0,6	10,6	7,5	-0,2	31,4	19,4	29,8	13,3	11,5	5,4
Polska	os.	24,2	25,7	25,8	26,3	29,7	37,9	47,6	59,0	67,5	77,8	86,4
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%		6,2	0,4	1,9	12,9	27,6	25,6	23,9	14,4	15,3	11,1
Pozycja wśród województw	poz.	7	7	6	6	7	7	7	6	6	6	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Relatywne pogorszenie się sytuacji względem reszty kraju wyraźnie ilustruje wskaźnik współczynnik użłobkowania (liczba dzieci w placówkach opieki żłobkowej na 1000 dzieci w wieku do lat 3). Pomimo wzrostu wartości wskaźnika w roku 2017 w województwie podlaskim, pozycja województwa spadła z 6 miejsca w roku 2016 do 9 w roku 2017 (Tabela 50).

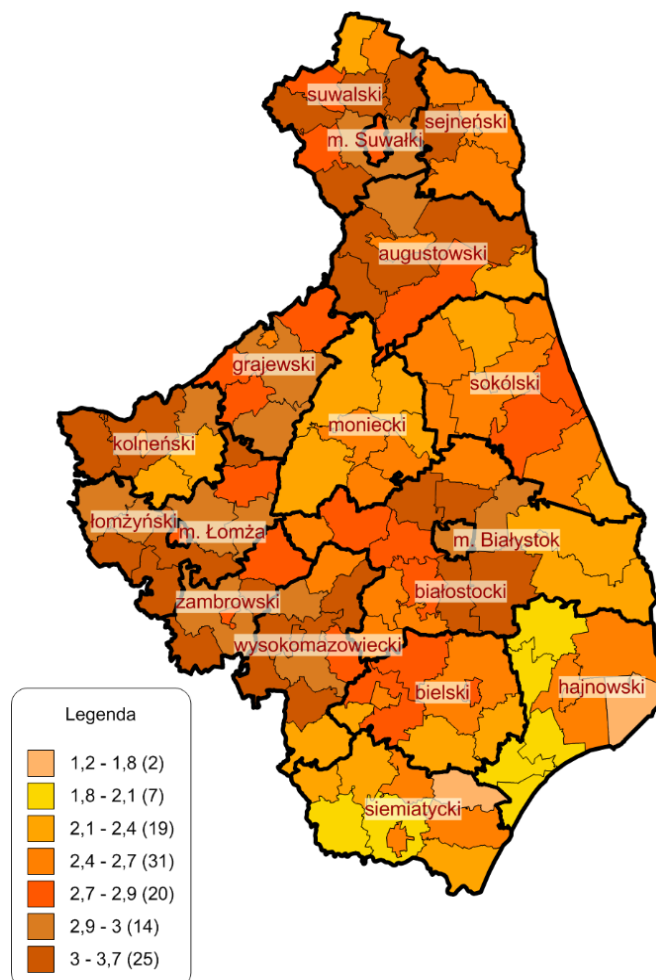
Mapa 40. Współczynnik użłobkowania w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku (biały kolor oznacza brak placówek)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Największy odsetek dzieci w wieku do lat 3 podlega opiece żłobkowej w miastach Białystok (współczynnik użłobkowania na poziomie 148,8) i Suwałki (146,1). Już zdecydowanie mniejszy odsetek występuje w mieście Łomża (współczynnik użłobkowania 78,1) – wyższe wartości w roku 2017 zanotowano w powiatach hajnowskim (88,1) i siemiatyckim (80,8). W obydwu powiatach, w których w roku 2017 nie funkcjonowały żadne placówki opieki nad dziećmi do lat 3 (sejneńskim i łomżyńskim) wartość współczynnika wyniosła 0 (Mapa 40).

Mapa 41. Udział dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat) w ogólnej populacji w roku 2017 (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Również i w przypadku dzieci w wieku 3-5 w województwie występuje znaczne zróżnicowanie przestrzenne (**Błąd! Nie można odnaleźć źródła odwołania.**). Wyższy odsetek dzieci w wieku przedszkolnym występuje w północnej, zachodniej części województwa oraz w gminach powiatu białostockiego, natomiast zdecydowanie niższy odsetek zarejestrowano w gminach wschodnich i południowych. Najwyższy odsetek dzieci w wieku 3-5 lat, w roku 2017 występował w gminach Miastkowo 3,7% (powiat łomżyński), Wasilków 3,5% (powiat białostocki) oraz Przytuły 3,5% (powiat łomżyński).

Tabela 51. Liczba dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat) w województwie podlaskim w latach 2007-2017

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	tys.	32,2	32,0	32,3	34,7	36,0	37,2	37,4	36,1	34,4	32,8	32,5
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		-0,9	1,1	7,3	3,8	3,3	0,6	-3,5	-4,6	-4,6	-0,9

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Polska	tys.	1054,1	1064,2	1088,4	1158,6	1220,7	1270,6	1280,4	1244,9	1199,8	1156,0	1135,7
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%	-	1,0	2,3	6,4	5,4	4,1	0,8	-2,8	-3,6	-3,7	-1,8
Pozycja wśród województw*	poz.	11	11	11	11	12	12	13	14	14	14	14

*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na jednego mieszkańca.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Delikatny wzrost liczby urodzeń żywych w latach 2015 - 2017 nie znalazł jeszcze odzwierciedlenia w statystykach dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat). Liczba dzieci z tej grupy wiekowej spadała w latach 2014-2016 o kilka procent rocznie. W roku 2017 spadek wyhamował do wartości -0,9% (Tabela 51). Pod względem odsetka dzieci w wieku przedszkolnym, województwo podlaskie plasuje się zdecydowanie poniżej średniej krajowej, co więcej tylko dwa Polskie województwa posiadają mniejszy udział ludności w wieku 3-5 lat (opolskie i świętokrzyskie).

Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze edukacji na lata 2014-2020⁸⁶ definiują ośrodek wychowania przedszkolnego (OWP), w myśl art. 13 ustawy *Prawo oświatowe*, jako publiczny lub niepubliczny podmiot, w którym jest prowadzone wychowanie przedszkolne. Jako ośrodek wychowania przedszkolnego rozumieć można następujące podmioty publiczne i prywatne: przedszkola, oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych oraz (od roku 2008) zespoły wychowania przedszkolnego i punkty przedszkolne. Pod względem dostępności do ośrodków wychowania przedszkolnego, sytuacja w województwie podlaskim nie odbiega znacząco od wartości średnich dla kraju. W roku 2017 w województwie podlaskim funkcjonowały 672 takie ośrodki przy czym, w każdej gminie województwa znajdowała się przynajmniej jedna tego typu instytucja⁸⁷. W 21 gminach zlokalizowany był tylko jeden ośrodek wychowania przedszkolnego, były to przede wszystkim gminy wiejskie, 3 gminy miejsko-wiejskie – Kleszczele (powiat hajnowski), Suraż (powiat białostocki) i Krynki (powiat sokólski) oraz jedna gmina miejska – Brańsk (w powiecie bielskim).

Tabela 52. Liczba ośrodków wychowania przedszkolnego w województwie podlaskim w latach 2007-2016

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	szt.	536	544	571	609	644	676	689	680	660	667	672
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		1,49	4,96	6,65	5,75	4,97	1,92	-1,31	-2,94	1,06	0,7
Polska	szt.	16902	17280	18263	19090	19906	20464	21497	21661	21115	21675	21980
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%		2,2	5,7	4,5	4,3	2,8	5	0,8	-2,5	2,7	1,4
Pozycja wśród województw*	poz.	7	7	6	5	5	4	4	5	5	5	6

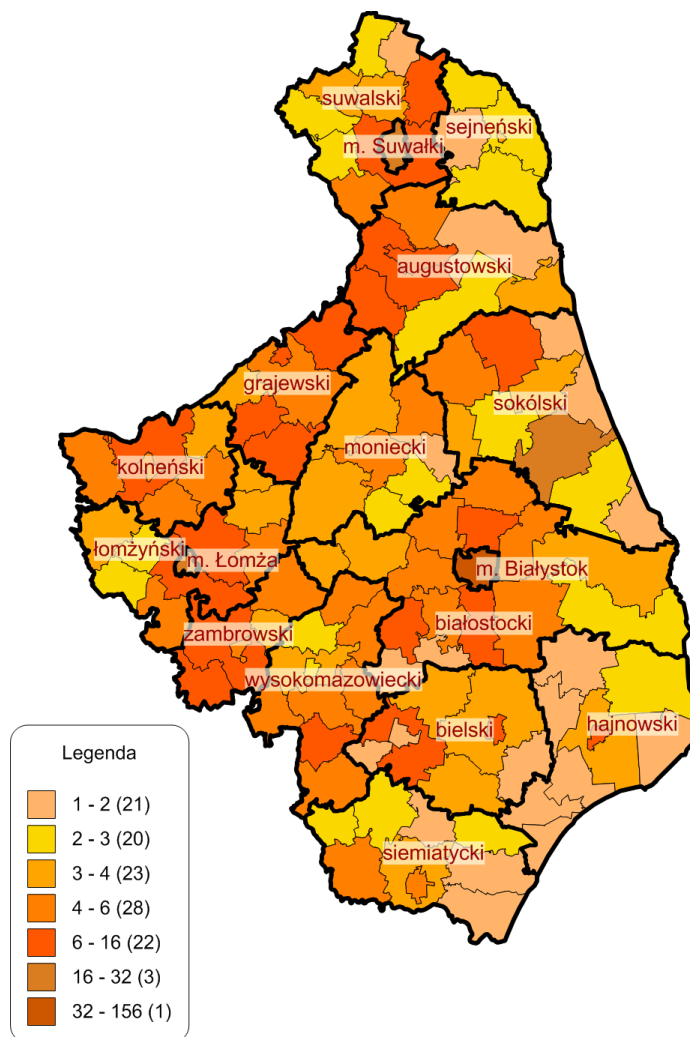
*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na liczbę dzieci w wieku 3-5

⁸⁶ Wytyczne w zakresie realizacji przedsięwzięć z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze edukacji na lata 2014-2020, Ministerstwo Rozwoju i Finansów, Warszawa 2018, s. 11

⁸⁷ Ustawa z roku 2016 (*Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, t.j. Dz.U.2017.59), określa prawo - w znaczeniu publicznoprawnego roszczenia w stosunku do gminy - korzystania z opieki w przedszkolach oraz innych formach wychowania przedszkolnego, przez dzieci trzy, cztero i pięcioletnie. Oznacza to, że samorządy gminy mają obowiązek prawny aby zapewnić miejsce opieki przedszkolnej dla dzieci w wieku 3-5 lat zamieszkujących daną gminę.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Mapa 42. Liczba ośrodków wychowania przedszkolnego w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL

W województwie istnieją gminy, w których funkcjonuje mała liczba ośrodków wychowania przedszkolnego, w związku z czym zdarzają się sytuacje gdzie dzieci w wieku przedszkolnym uczęszczają do tego typu placówek w sąsiednich gminach. Udział dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym wykazuje w długim okresie wyraźną tendencję wzrostową. Podobną tendencję obserwuje się również w Polsce.

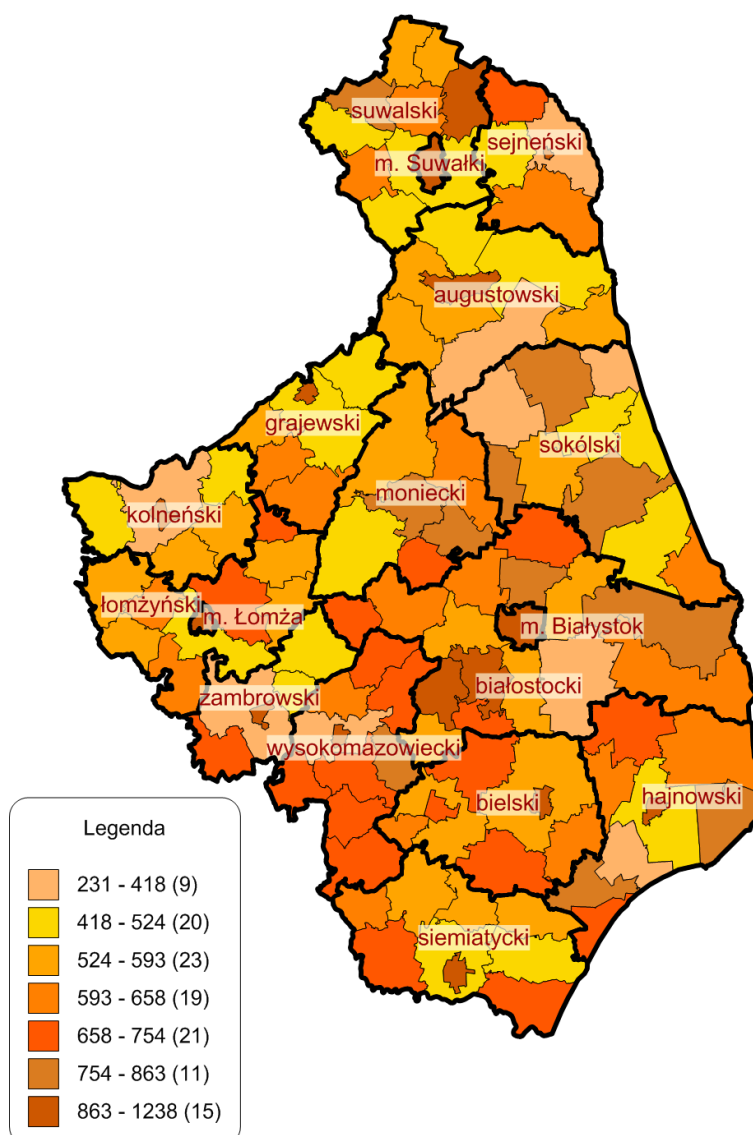
Tabela 53. Dzieci w ośrodkach wychowania przedszkolnego w województwie podlaskim w latach 2007-2017 (na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat)

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	os	400	462	544	568	658	672	703	753	813	789	831
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		15,5	17,8	4,4	15,9	2,1	4,6	7,0	8,1	-3,1	5,3
Polska	os	473	527	597	626	692	697	741	794	842	811	847
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%		11,4	13,3	4,9	10,5	0,7	6,3	7,2	6	-3,7	4,4
Pozycja wśród województw*	poz.	11	10	10	12	9	9	12	12	10	9	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

W roku 2017 pod względem odsetka dzieci uczęszczających do ośrodków wychowania przedszkolnego województwo podlaskie znajdowało się na 8 miejscu w kraju (**Błąd! Nieprawidłowy odsyłacz do zakładki: wskazuje na nią samą.**). W tym roku 831 dzieci na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat znajdowało się pod opieką ośrodków wychowania przedszkolnego. Pozycja województwa podlaskiego uległa znacznej poprawie w tym zakresie od roku 2012 kiedy podlaskie było na 12 miejscu wśród Polskich województw. Przy zachowaniu obecnej tendencji wzrostowej można się spodziewać, iż w niedalekiej przyszłości tylko nieliczne dzieci w wieku przedszkolnym nie będą objęte opieką w ośrodkach wychowania przedszkolnego.

Mapa 43. Dzieci w ośrodkach wychowania przedszkolnego w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku (na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Najwyższe statystyki dzieci uczęszczających do ośrodków wychowania przedszkolnego występują w gminach, do których rodzice dowożą dzieci zamieszkałe w sąsiednich gminach⁸⁸ (**Błąd! Nie można odnaleźć źródła odwołania.**). Są to przede wszystkim gminy miejskie: Wysokie Mazowieckie (1237 dzieci uczęszcza do placówek wychowania przedszkolnego na 1000 dzieci w wieku 3-5 lat zamieszkujących daną gminę), Augustów (1124), Białystok (1072), Siemiatycze (1052), Zambrów (1028), Kolno (1018). Najniższy odsetek dzieci objętych opieką w ośrodkach wychowania przedszkolnego występuje w gminach wiejskich: Nowy Dwór (powiat sokólski) - 232 dzieci na 1000, Kolno (gmina wiejska w powiecie kolneńskim) - 262, Wysokie Mazowieckie (gmina wiejska w powiecie wysokomazowieckim) – 326 oraz Dubicze Cerkiewne (powiat hajnowski) - 357.

Dzieci i młodzież ze specjalnymi potrzebami rozwojowymi i edukacyjnymi można rozumieć jako: te, u których stwierdza się spektrum objawów utrudniających lub uniemożliwiających funkcjonowanie: ruchowe, sensoryczne, poznawcze, w zakresie komunikacji, emocjonalno-społeczne i/lub psychiczne, wpływających na jakość życia i pełnienie ról społecznych teraz i/lub w przyszłości⁸⁹.

Zgodnie z definicją wskazaną w Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze edukacji na lata 2014-2020 - Specjalne potrzeby rozwojowe i edukacyjne to indywidualne potrzeby rozwojowe i edukacyjne dzieci w wieku przedszkolnym oraz uczniów, o których mowa w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 30 kwietnia 2013 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. poz. 532 oraz z 2017 r. poz. 1643) oraz w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2017, poz. 1591 z późn. zm.), zwanym dalej: rozporządzeniem MEN o pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Potrzeba objęcia ucznia *pomocą psychologiczno-pedagogiczną w szkole* wynika w szczególności:

- z niepełnosprawności;
- z niedostosowania społecznego;
- z zagrożenia niedostosowaniem społecznym;
- z zaburzeń zachowania lub emocji;
- ze szczególnych uzdolnień;
- ze specyficznych trudności w uczeniu się;
- z deficytów kompetencji i zaburzeń sprawności językowych;
- z choroby przewlekłej;
- z sytuacji kryzysowych lub traumatycznych;
- z niepowodzeń edukacyjnych;
- z zaniedbań środowiskowych związanych z sytuacją bytową ucznia i jego rodziny, sposobem spędzania czasu wolnego i kontaktami środowiskowymi;

⁸⁸ Wartość wskaźnika powyżej 1000 oznacza, że w danej gminie do ośrodków wychowania przedszkolnego uczęszcza więcej dzieci niż liczba dzieci w wieku 3-5 lat zamieszkujących daną gminę – oznacza to, że część dzieci uczęszczających do ośrodków wychowania przedszkolnego mieszka w innych gminach niż ta, w której uczęszczają do ośrodków wychowania przedszkolnego.

⁸⁹ *Rekomendacje Zespołu MEN ds. specjalnych potrzeb edukacyjnych odnośnie zmian w systemie edukacji dzieci i młodzieży o specjalnych potrzebach rozwojowych i edukacyjnych*, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Warszawa 2009, s. 3. Definicja nie jest pojęciem prawnie obowiązującym. Obecnie MEN pracuje nad nowymi regulacjami w tym zakresie:

<https://www.portalsamorządowy.pl/edukacja/men-odpowiada-na-raport-nik-bedzie-nowy-model-ksztalcenia-uczniow-ze-specjalnymi-potrzebami-edukacyjnymi,103106.html>

- z trudności adaptacyjnych związanych z różnicami kulturowymi lub ze zmianą środowiska edukacyjnego, w tym związanych z wcześniejszym kształceniem za granicą.

Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w województwie podlaskim wykazuje delikatną tendencję wzrostową. Na przestrzeni kilku ostatnich lat wzrost ten był szybszy od przyrostu liczby ludności. Średni przyrost, na przestrzeni trzech ostatnich lat był zbliżony do średniego przyrostu w kraju (Tabela 54).

Tabela 54. Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (szkoły ponadgimnazjalne⁹⁰) w województwie podlaskim w latach 2013-2016

	Miara	2013	2014	2015	2016
Woj. podlaskie	szt.	3914	3990	4135	4215
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		1,9	3,6	1,9
Polska	szt.	142693	145589	151343	152207
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	%		2,0	4,0	0,6
Pozycja wśród województw*	poz.	13	13	13	12

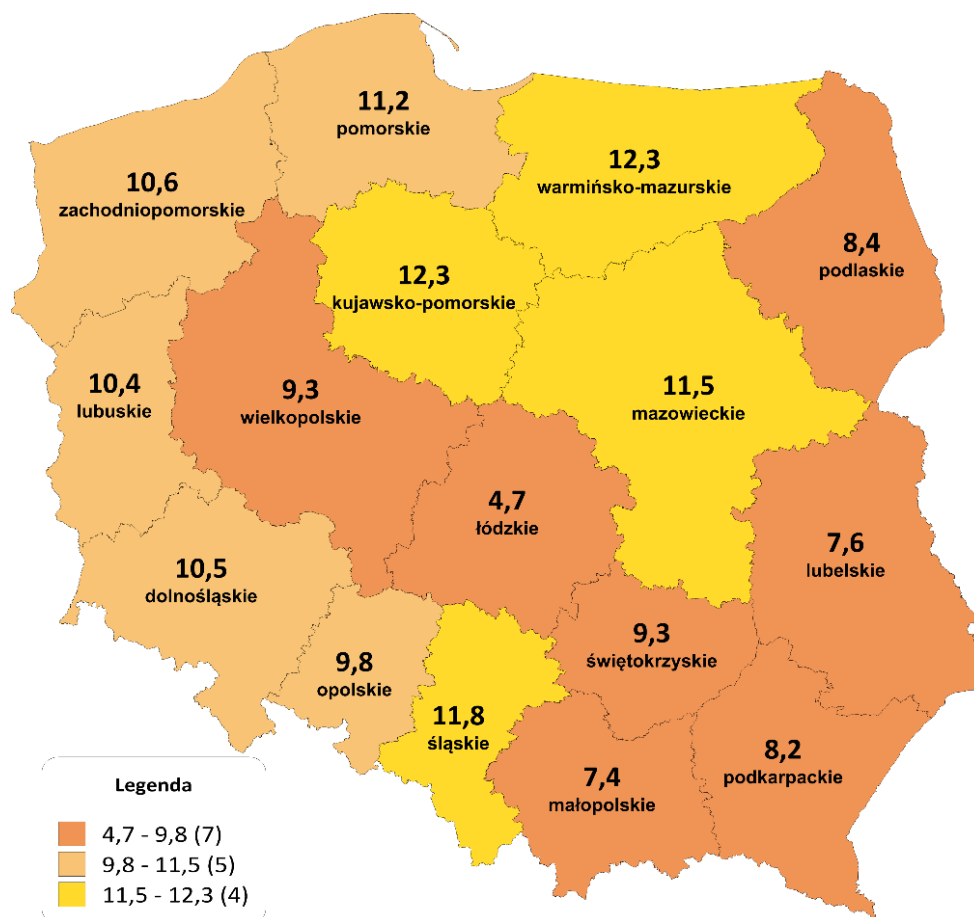
*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na ogólną liczbę młodzieży w wieku 16-19.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CIE SIO.

Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (w szkołach ponadgimnazjalnych) w przeliczeniu na liczbę młodzieży w wieku 16-19 lat w regionie jest stosunkowo niska (8,4%) - pod tym względem województwo podlaskie znajduje się na 12 miejscu wśród województw Polski i zdecydowanie poniżej średniej krajowej. Niższy odsetek zarejestrowano tylko w województwach: łódzkim (4,7%), małopolskim (7,4%), lubelskim (7,6%) i podkarpackim (8,2%).

⁹⁰ W analizie wykorzystano dane dotyczące uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach ponadgimnazjalnych ze względu na najlepszą dostępność danych dla tego etapu kształcenia.

Mapa 44. Udział liczby uczniów szkół ponadgimnazjalnych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w ogólnej liczbie młodzieży w wieku 16-19 w Polsce w 2016 roku (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CIE SIO.

W ostatnich latach odsetek uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w liczbie uczniów ogółem wzrastał we wszystkich typach szkół ponadgimnazjalnych (ogólnokształcących i zawodowych). Tego typu tendencja występowała zarówno w województwie podlaskim jak i w całej Polsce. Stosunkowo duży odsetek uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (w porównaniu z innymi regionami Polski) uczęszcza w województwie podlaskim do szkół zawodowych (techników, zasadniczych szkół zawodowych, szkół policealnych). W 2016 roku odsetek ten wynosił 0,99%, analogiczna wartość dla Polski wynosiła natomiast 0,75% (Tabela 55). W roku 2016 tylko województwo śląskie posiadało wyższy odsetek uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczęszczający do szkół zawodowych.

Tabela 55. Odsetek uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w województwie podlaskim w latach 2013-2016 (według typu szkoły)

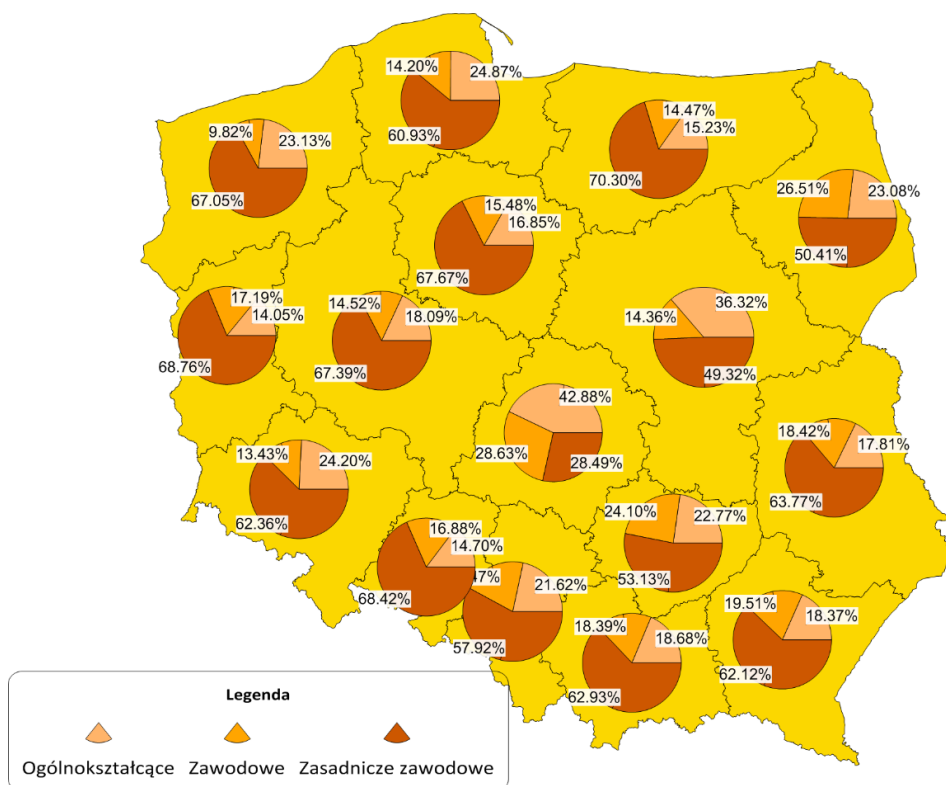
	Miara	2013	2014	2015	2016
Szkoły ogólnokształcące					
Woj. podlaskie	%	0,5	0,6	0,6	0,8
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	pkt. proc.	-	0,1	0	0,2

	Miara	2013	2014	2015	2016
Polska	%	0,6	0,7	0,8	0,8
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	pkt. proc.	-	0,1	0,1	0,0
Pozycja wśród województw	poz.	11	11	12	10
Szkoły zawodowe					
Woj. podlaskie	%	0,6	0,8	0,9	1
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	pkt. proc.	-	32,44	18,69	9,55
Polska	%	0,52	0,56	0,67	0,75
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	pkt. proc.	111,2	135,5	135,4	131,4
Pozycja wśród województw	poz.	3	2	1	2
w tym zasadnicze szkoły zawodowe					
Woj. podlaskie	%	6,3	6,3	7,3	7,9
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	pkt. proc.	-	0,0	1,0	0,6
Polska	%	7,28	7,49	7,61	7,77
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim (Polska)	pkt. proc.	-	0,21	0,12	0,16
Pozycja wśród województw	poz.	12	13	11	9

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CIE SIO.

Zarówno w województwie podlaskim jak i w całym kraju najwyższy udział uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczęszcza do zasadniczych szkół zawodowych (Mapa 45). Ponadto odsetek ten wykazuje najwyższą dynamikę wzrostową ze wszystkich szkół. Wartość wskaźnika w województwie podlaskim w roku 2016 przewyższyła analogiczną wartość dla kraju (7,9% w województwie i 7,8% w kraju) (Tabela 55). Natomiast niższy od wartości krajowej, obserwuje się w województwie podlaskim, udział uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkołach ogólnokształcących - w 2016 roku 0,7% w województwie podlaskim i 0,8% w Polsce. Pod tym względem województwo podlaskie plasuje się na 10 miejscu wśród polskich województw.

Mapa 45. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wg typów szkół ponadgimnazjalnych w Polsce w 2016 roku (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych CIE SIO.

Kształcenie ustawiczne to obszar, w którym województwo podlaskie jak i Polska wypadają słabo. Okresy wyższej aktywności ludności w wieku 25-64 w podnoszeniu kwalifikacji i dokończaniu się przypadają na lata 2007-2011. W tym czasie, odsetek dorosłych osób, w tym wieku, podnoszących swoje kwalifikacje wahał się od 4% w roku 2009 do 5,1% w roku 2010. Po roku 2011 nastąpiła wyraźna tendencja spadkowa osób dorosłych uczestniczących w kształceniu ustawicznym aż do wartości 3,1% w roku 2015. W następnych latach miał miejsce kolejno wzrost wskaźnika do wartości 3,7% a następnie spadek do wartości 3,3% (Tabela 56).

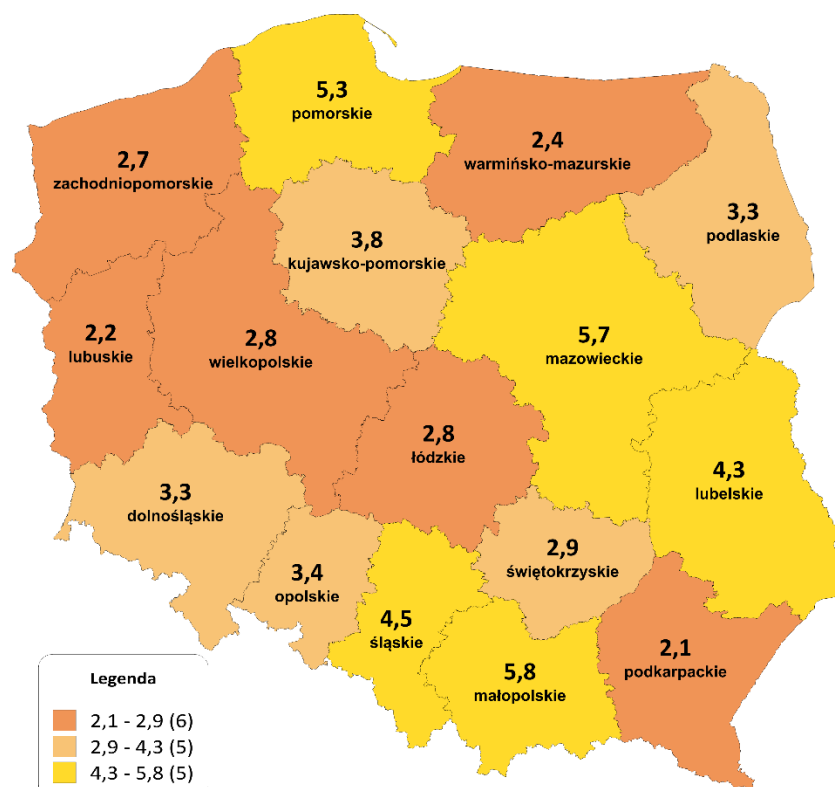
Tabela 56. Uczestnictwo osób w wieku 25-64 w kształceniu ustawicznym w województwie podlaskim w latach 2007-2016

	Miara	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Woj. podlaskie	%	4,2	4,7	4,0	5,1	4,6	4,1	3,7	3,2	3,1	3,7	3,3
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		11,9	-14,9	27,5	-9,8	-10,9	-9,8	-13,5	-3,1	19,4	-10,8
Polska	%	5,1	4,7	4,7	5,2	4,4	4,5	4,3	4,0	3,5	3,7	4,0
Pozycja wśród województw	poz.	9	6	11	6	4	7	8	10	6	6	8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Sytuacja pod względem kształcenia ustawicznego w kraju i w województwie podlaskim jest zbliżona (Mapa 46). W roku 2016 udział osób w wieku 25-64 uczestniczących w kształceniu ustawicznym w regionie i w Polsce był taki sam (wyniósł 3,7%). Wśród województw, podlaskie zajmowało 6 miejsce pod względem wartości wskaźnika. Jednak w roku 2017. Odsetek dorosłych uczęszczających w kształceniu ustawicznym w Polsce wzrósł do 4,0% natomiast w województwie obniżył się do 3,3% przez co w tym roku podlaskie zajmowało już 8 miejsce pod względem wartości wskaźnika.

Mapa 46. Uczestnictwo osób w wieku 25-64 w kształceniu ustawicznym w Polsce w 2016 roku (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Instytucja nauczyciela doradcy zawodowego nie jest w województwie podlaskim szczególnie rozpowszechniona – liczba nauczycieli z uprawnieniami doradcy zawodowego w gimnazjum w latach 2013-2016 kształtowała się na poziomie pomiędzy 6 a 8 na całe województwo podlaskie. W roku 2017 liczba nauczycieli doradców zawodowych w gimnazjach spadła do 3 (co miało związek z rozpoczęciem wygasania szkolnictwa gimnazjalnego w tym roku). Natomiast do roku 2016 w województwie nie występowały nauczyciele doradcy zawodowi w szkołach podstawowych – natomiast w roku 2017 w województwie pracowało aż 160 nauczycieli z takimi uprawnieniami w szkołach podstawowych (Tabela 57) – wzrost ten miał związek z wejściem w życie rozporządzenia MEN w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli⁹¹ oraz wymogu zapewnienia doradztwa zawodowego w klasach 7-8 szkół podstawowych.

Tabela 57. Liczba nauczycieli spełniających obowiązki nauczyciela doradcy zawodowego

	2013	2014	2015	2016	2017
gimnazjum	7	6	8	7	3
szkoła podstawowa	-	-	-	1	160

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Podlaskiego Kuratorium Oświaty.

Pomimo coraz większego zapotrzebowania rynkowego na specjalistów i fachowców będących absolwentami szkół zawodowych (zasadniczych szkół zawodowych, techników, szkół policealnych; w roku szkolnym 2016/2017 do katalogu szkół zawodowych dołączyły szkoły branżowe I stopnia, w roku szkolnym 2020/2021 rozpoczną funkcjonowanie szkoły branżowe II stopnia), liczba osób uczęszczających do tego typu szkół w województwie podlaskim spada z roku na rok. W roku 2010

⁹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 sierpnia 2017 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli t. j. Dz. U. z 2017 poz. 1575.

województwo podlaskie było piątym województwem pod względem udziału uczniów szkół zawodowych w ogóle uczniów szkół ponadgimnazjalnych (Tabela 58). W roku 2016 podlaskie było już na 8 pozycji. Analogiczną tendencję można zaobserwować w całym kraju. Warto jednak zauważyć, że sytuacja ta w dużym stopniu wiąże się z niżem demograficznym, nie tylko wyborem uczniów kończących edukację gimnazjalną. Odsetek uczniów szkół ponadgimnazjalnych wybierający edukację zawodową malał w latach 2010-2014. Lekki wzrost obserwowano natomiast w latach 2015 i 2016.

Tabela 58. Uczniowie szkół zawodowych w województwie podlaskim w latach 2010-2016

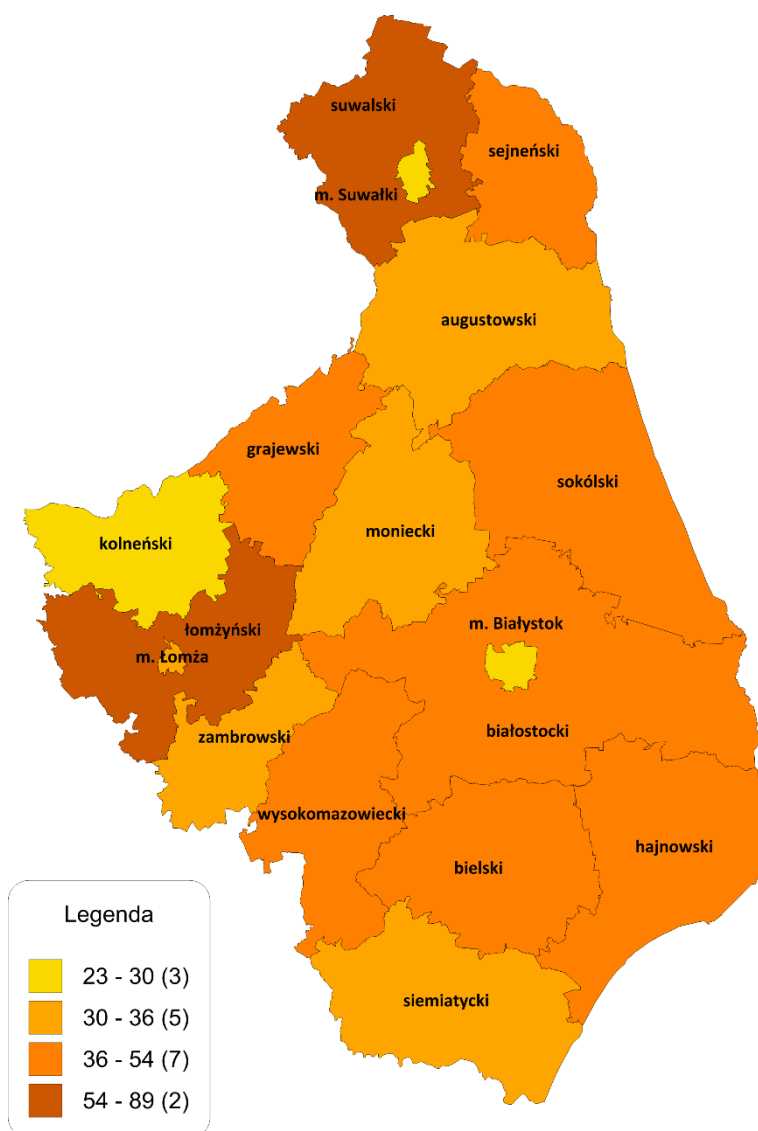
	Miara	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Liczba uczniów								
Woj. podlaskie	tys.	23,0	21,3	20,2	18,5	17,4	16,8	16,4
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		-7,4	-5,2	-8,3	-6,0	-3,6	-2,1
Polska	tys.	644,7	616,4	591,3	555,1	533,0	519,2	518,7
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		-4,4	-4,1	-6,1	-4	-2,6	-0,1
Pozycja wśród województw*	poz.	3	4	4	5	6	7	7
Udział uczniów szkół zawodowych w liczbie uczniów szkół ponadgimnazjalnych ogółem								
Woj. podlaskie	%	39,6	38,6	38,5	38,3	38,2	38,8	39,9
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	pkt.proc.		-2,4	-0,2	-0,7	-0,2	1,6	2,7
Polska	%	37,1	36,9	37,0	36,9	37,0	37,7	38,8
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	pkt.proc.		-0,5	0,3	-0,3	0,3	1,9	2,9
Pozycja wśród województw	poz.	5	7	6	7	7	7	8

*- w oparciu o wartość wskaźnika przeliczonego na jednego mieszkańca.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Najwyższy odsetek uczniów szkół zawodowych w ogóle szkół ponadgimnazjalnych w roku 2016 występował w powiatach ziemskich: łomżyńskim (blisko 88,6%) oraz suwalskim (77,1%) (Mapa 47) – na dalszych miejscach znalazły się powiaty: wysokomazowiecki (53,4%) oraz grajewski (50,9%). Najniższy odsetek uczniów szkół zawodowych w roku 2016 odnotowano w powiecie kolneńskim (23%) oraz w miastach na prawach powiatu: Białystok (25,5%), Suwałki (29,7%), Łomża (32%).

Mapa 47. Uczniowie szkół zawodowych w ogólnej liczbie uczniów szkół ponadgimnazjalnych w powiatach województwa podlaskiego w 2016 roku (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL.

Preferencje podlaskiej młodzieży, dokonującej wyboru kształcenia po ukończeniu gimnazjum, koncentrowały się w latach 2015/2016-2016/2017 na liceach ogólnokształcących i technikach (Tabela 59). Uczniowie wymienionych typów szkół stanowili w analizowanym okresie ponad 70% ogólnej liczby szkół ponadgimnazjalnych. Biorąc pod uwagę fakt uzyskiwania przez absolwentów kształcenia w szkołach policealnych tytułu technika w zawodzie: technicy stanowili 60,9% w 2016 roku i 66,2% w 2017 roku uczniów szkół ponadgimnazjalnych. Uczniowie zasadniczych szkół zawodowych w obu latach nie przekraczali 8,0% ogólnej liczby uczniów szkół ponadgimnazjalnych.

Tabela 59. Uczniowie i absolwenci szkół ponadgimnazjalnych w województwie podlaskim w latach 2016-2017

Typ szkoły	2015/2016				2016/2017			
	uczniowie		absolwenci		uczniowie		absolwenci	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Zasadnicza szkoła zawodowa/ Szkoła branżowa I stopnia*	3 956	7,6	1352	8,8	3 605	7,3	1 135	7,9
Liceum ogólnokształcące	22 129	42,7	7201	46,9	20 842	42,4	6 888	47,8
Technikum	16 312	31,5	3797	24,7	15 936	32,4	3 734	25,9

Szkoła policealna	9 410	18,2	3008	19,6	8 822	17,9	2 646	18,4
Razem	51 807	100	15 358	100	49 205	100	14 403	100

*dotyczy liczby uczniów w roku 2016/2017

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Kuratorium Oświaty w Białymstoku.

Na podstawie danych Kuratorium Oświaty można określić odsetek absolwentów techników oraz zasadniczych szkół zawodowych⁹², którzy zdawali egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe. W latach 2016-2017 sytuacja w obydwu tych typach szkół kształtowała się podobnie i uległa znacznej poprawie.

Tabela 60. Odsetek absolwentów techników i zasadniczych szkół zawodowych zdających egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe

	Miara	2016	2017
Technika	%	66,8	77,4
Zasadnicze Szkoły Zawodowe	%	67,0	78,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Podlaskiego Kuratorium Oświaty.

W 2016 roku 66,8% absolwentów zasadniczych szkół zawodowych zdawało egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe – w roku 2017 było to już 77,4%. W przypadku techników analogiczne wartości kształtowały się na następującym poziomie: 67% - rok 2016 i 78,8% rok 2017.

Tabela 61. Zawody z najwyższą liczbą uczniów kształconych w technikach w województwie podlaskim w roku 2017

L. p.	Zawód	Uczniowie	
		n	%
1.	Technik informatyk	2732	10,9
2.	Technik żywienia i usług gastronomicznych	1943	7,8
3.	Technik ekonomista	1043	4,2
4.	Technik usług kosmetycznych	1005	4,0
5.	Technik administracji	921	3,7
6.	Technik hotelarstwa	824	3,3
7.	Technik budownictwa	802	3,2
8.	Technik bezpieczeństwa i higieny pracy	782	3,1
9.	Technik pojazdów samochodowych	708	2,8
10.	Technik mechatronik	675	2,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Podlaskiego Kuratorium Oświaty.

Wśród osób uczących się w technikach w województwie podlaskim najpopularniejszy zawód to technik informatyk – aż 10,9% wszystkich uczniów techników w roku 2017 kształciło się w tym zawodzie. Na kolejnych miejscach znalazły się zawody: technik żywienia i usług gastronomicznych (7,8%), technik ekonomista (4,2%) oraz technik usług kosmetycznych (4%).

Tabela 62. Liczba bezrobotnych w okresie do 12 miesięcy od ukończenia nauki w województwie podlaskim w latach 2008-2018

Miara	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018*
-------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	-------

⁹² Od 2017 roku określane w statystyce oświatowej jako zasadnicze szkoły zawodowe na podbudowie gimnazjum

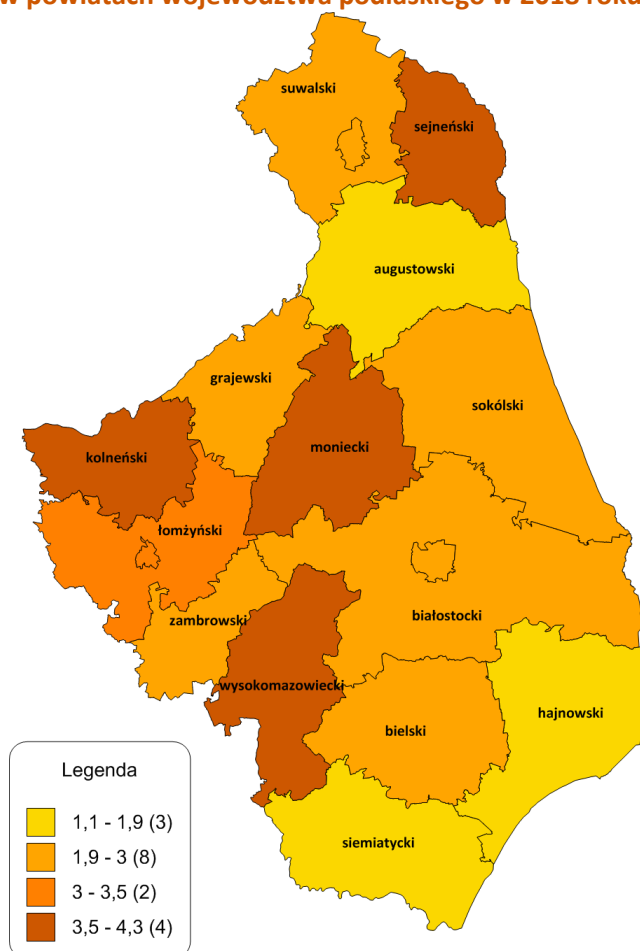
Woj. podlaskie	Os.	2889	4272	4449	4456	4522	4477	3187	2776	1996	1530	939
Zmiana w porównaniu z rokiem poprzednim	%		47,9	4,1	0,2	1,5	-1,0	-28,8	-12,9	-28,1	-23,3	-38,6

*- dane za maj 2018.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP w Białymstoku.

Nie wszyscy uczniowie kończący naukę w szkołach ponadgimnazjalnych znajdują pracę bezpośrednio po ukończeniu nauki. Pod względem wskaźnika: "liczba osób bezrobotnych do 12 miesięcy od ukończenia nauki" sytuacja w województwie Podlaskim uległa widocznej poprawie na przestrzeni ostatnich 5 lat. Z roku na rok liczba osób, które nie mogą znaleźć pracy po zakończeniu edukacji znacząco spada. Między grudniem 2013, a majem 2018 liczba bezrobotnych do 12 miesięcy od ukończenia nauki, zmalała w regionie z 4477 do 939 osób.

Mapa 48. Udział osób bezrobotnych w okresie do 12 miesięcy od ukończenia nauki w liczbie bezrobotnych ogółem w powiatach województwa podlaskiego w 2018 roku (w procentach)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP w Białymstoku.

Najwyższy odsetek osób bezrobotnych do 12 miesięcy po ukończeniu nauki, w roku 2018 występuje w powiecie sejneńskim (4,3% ogółu bezrobotnych), monieckim oraz wysokomazowieckim (po 4,1%) **Błąd! Nie można odnaleźć źródła odwołania.** Z kolei najniższy odsetek zarejestrowano w powiatach: augustowskim (1,1%), siemiatyckim (1,4%) oraz grajewskim (1,9%) – średnio w województwie wskaźnik ten wyniósł 2,5%.

W przypadku kształcenia zasadniczego zawodowego w województwie podlaskim występują sytuacje, w których obszary kształcenia nie są dostosowane do wymogów podlaskiej gospodarki.

Istnieją zawody, na które podlascy przedsiębiorcy zgłaszają dość znaczne zapotrzebowanie (na podstawie ofert pracy złożonych w powiatowych urzędach pracy) – natomiast brak jest absolwentów zasadniczych szkół zawodowych wykształconych do wykonywania takich zawodów. Często dotyczy to wykwalifikowanej pracy fizycznej w zawodach takich jak np. murarz, dekarz, cieśla (Tabela 63).

Tabela 63. Przykłady niedostosowania kształcenia zawodowego do potrzeb rynku

L.p.	Zawód	Absolwenci w roku szkolnym 2016/2017	Zarejestrowani bezrobotni (okresie sprawozdawczym 2017)	Wolne miejsca pracy (okresie sprawozdawczym 2017)
1	Kucharz	146	1242	516
2	Fryzjer	52	663	233
3	Sprzedawca	30	3613	2151
4	Opiekunka dziecięca	19	91	109
5	Stolarz	19	829	246
6	Kelner	10	341	255
7	Operator maszyn i urządzeń do przetwórstwo tworzyw sztucznych	0	19	45
8	Murarz-tylnkarz	8	64	115
9	Murarz	0	617	507
10	Dekarz	0	76	109
11	Cieśla	0	23	179
12	Introligator	0	10	29
13	Lakiernik	0	11	45
14	Monter izolacji budowlanych	0	2	56
15	Operator maszyn i urządzeń przemysłu spożywczego	0	6	36

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych WUP w Białymstoku oraz Podlaskiego Kuratorium Oświaty.

Poprawa sytuacji na rynku pracy w całym kraju ma również swoje odzwierciedlenie w województwie podlaskim, jednak w wielu aspektach województwo nie zmniejsza dystansu do reszty kraju. Lepsze dopasowanie kształcenia zawodowego do wymogów rynku może służyć dalszej poprawie sytuacji na rynku pracy.

Tabela 64. Ranking powiatów województwa podlaskiego pod względem analizowanych wskaźników w roku 2017

Wyszczególnienie Powiat	Udział osób bezrobotnych w okresie do 12 miesięcy od ukończenia nauki w liczbie bezrobotnych ogółem* (%)	Udział uczniów szkół zawodowych w ogólnej liczbie uczniów szkół ponadgimnazjalnych (%)	Udział dzieci w wieku do lat 3 w ogóle populacji (%)	Udział dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat) w ogóle populacji (%)	Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat	Współczynnik uźłobkowania (liczba dzieci pod opieką placówek opieki żłobkowej w przeliczeniu na 1000 dzieci w wieku poniżej 3 lat)
augustowski	1	10	11	9	4	7
białostocki	7	7	7	5	11	6
bielski	8	6	12	12	5	10
grajewski	4	4	7	9	10	11
hajnowski	2	9	16	15	6	3
kolneński	11	17	10	9	17	9
łomżyński	10	1	5	1	15	16
moniecki	13	12	12	15	12	16
sejneński	14	8	12	12	14	4
siemiatycki	3	11	16	17	9	8
sokólski	7	5	15	14	13	15
suwalski	5	2	1	2	16	12
wysokomazowiecki	13	3	4	2	7	13
zambrowski	9	14	5	5	8	1
m. Białystok	X	16	1	2	1	5
m. Łomża	X	13	7	5	2	2
m. Suwałki	X	15	3	5	3	14

* Wartości dla miast na prawach powiatów uwzględnione są w odpowiadających im powiatach ziemskich, dane raportowane są na poziomie poszczególnych Powiatowych Urzędów Pracy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS BDL i WUP Białystok

Wnioski wynikające z analizy sytuacji społeczno-ekonomicznej:

Województwo podlaskie od lat wyróżnia się niekorzystną sytuacją demograficzną. Od roku 2015 zwiększa się jednakże liczba urodzeń, w związku z czym rośnie liczba dzieci w wieku 0-2 lata. Wzrost liczby urodzeń wpływa na prawdopodobieństwo, zwiększania się w kolejnych latach również wzrostu liczby dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat), która w ostatnich latach również wykazywała tendencje spadkową. Liczba miejsc opieki żłobkowej w województwie sukcesywnie rośnie. Współczynnik użłobkowania (liczba dzieci w placówkach opieki dla dzieci do lat 3 na 1000 dzieci w wieku 0-2) wzrasta bardzo dynamicznie (z 25,7 w roku 2007 do 82,2 w roku 2017). Wciąż jednak istnieją gminy, a nawet całe powiaty (sejneński i ziemski powiat tomżyński), w których nie funkcjonuje żadna placówka opieki dla dzieci do lat 3, a współczynnik użłobkowania jest równy zero. Należy wskazać, że wartość wskaźnika użłobkowania nie musi w pełni odzwierciedlać faktycznego popytu na opiekę żłobkową. Z jednej strony rosnąca wartość wskaźnika wskazuje na rosnący popyt na tego rodzaju opiekę. Z drugiej strony popyt na opiekę żłobkową jest determinowany przez wiele czynników (preferencje rodziców co do form sprawowania opieki nad dzieckiem: opiekunka do dziecka czy placówka opieki nad dzieckiem do lat 3, uwarunkowania ekonomiczne, analiza czynników wpływających na zdrowie fizyczne i psychiczne dziecka: narażenie na oddziaływanie czynników chorobotwórczych w większym skupisku dzieci, czynniki stresogenne dla dziecka, etc.). Analiza wskazanych uwarunkowań prowadzi do wniosku o niskim prawdopodobieństwie uzyskania wartości współczynnika użłobkowania na poziomie zbliżonym do 1000 nawet w sytuacji udostępnienia adekwatnej liczby miejsc opieki. Należy również wziąć pod uwagę fakt większego prawdopodobieństwa występowania popytu na tego rodzaju opiekę w tych gminach regionu, które charakteryzują się najwyższą wartością wskaźnika: odsetek dzieci w wieku do lat 3 w ogóle populacji. Od roku 2016, czyli od czasu wprowadzenia prawa do korzystania z opieki przedszkolnej w gminie zamieszkania dla wszystkich dzieci w wieku od 3 do 5 lat⁹³, liczba placówek opieki przedszkolnej w województwie sukcesywnie wzrasta. Obecnie w każdej gminie województwa podlaskiego funkcjonuje przynajmniej jedna placówka wychowania przedszkolnego (t.j. przedszkole, oddział przedszkolny przy szkole podstawowej, zespół wychowania przedszkolnego lub punkt przedszkolny). Liczba dzieci korzystających z opieki przedszkolnej wzrasta sukcesywnie od roku 2007. Wartość wskaźnika *Dzieci w placówkach wychowania przedszkolnego na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat* na przestrzeni lat 2007-2017 wzrosła z wartości 400 do 831. W województwie ciągle funkcjonują jednak gminy, w których dostępność do przedszkoli nie jest na zadawalającym poziomie.

W związku z nowymi przepisami prawa, samorząd gminy jest zobowiązany do przyjęcia do ośrodka wychowania przedszkolnego każdego dziecka, którego rodzice wyrażają wolę skorzystania z tej formy opieki nad dzieckiem. Rozwiązania wprowadzone systemowo wywierają na gminy presję udostępniania miejsc wychowania przedszkolnego w miarę zgłaszania potrzeb. Stałe zwiększanie dostępności do miejsc wychowania przedszkolnego prowadziło w latach 2008-2010 nawet do kilkunastoprocentowego wzrostu wartości odsetka dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym. Kolejne lata charakteryzował już dużo niższy wzrost wartości wskaźnika, a w 2017 roku (po wprowadzeniu zmian w ustawie o systemie oświaty) odsetek dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym wzrósł o 5,3%. Można więc przypuszczać, że popyt na opiekę w ośrodkach wychowania przedszkolnego ulega stopniowemu nasyceniu, jeżeli wziąć pod uwagę

⁹³ Obowiązek zapewnienia opieki przedszkolnej spoczywa na JST, w której zamieszkuje dane dziecko - *Ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe*, t.j. Dz.U.2017.59

liczebność roczników dzieci tworzących obecnie populację dzieci w wieku przedszkolnym. Należy jednak zwrócić uwagę na zaobserwowany wzrost liczby urodzeń, który za dwa lata niewątpliwie wpłynie na powstanie kolejnej fali rosnącego popytu.

W regionie obserwowane jest negatywne zjawisko sukcesywnego wzrostu liczby uczniów ze stwierdzonymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Z jednej strony obserwowane zjawisko może mieć związek z większą rozpoznawalnością tego typu potrzeb w kolejnych latach. Z drugiej strony, może świadczyć o nasileniu się oddziaływania czynników wynikających z faktu, iż uczeń na co dzień funkcjonuje w różnorodnych środowiskach. Znaczący wpływ na jego wielostronny rozwój wywierają te czynniki, które mają związek ze specyfiką środowiska szkolnego, dotyczące grupy rówieśniczej i osób dorosłych zatrudnionych w przedszkolu, szkole i placówce, środowiska fizycznego szkoły i klasy oraz środowiska rodzinnego.⁹⁴ Największy odsetek uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi uczy się w zasadniczych szkołach zawodowych (w roku 2016 było to 7,9% wszystkich uczniów szkół zawodowych w województwie). Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w przeliczeniu na liczbę ludności w regionie jest stosunkowo niska - zdecydowanie poniżej średniej krajowej.

Kształcenie ustawiczne to obszar, w którym sytuacja województwa podlaskiego w ostatnich latach nie ulega znaczącej poprawie. Wyższy odsetek osób dorosłych (25-64) dokształcał się (z wykorzystaniem różnych form kształcenia ustawicznego) w latach 2007-2012, niż w latach 2013-2017. Co więcej, brak jest również wyraźnej tendencji zwykłej w ostatnich latach w tym obszarze, którą można obserwować w przypadku wartości średnich dla kraju.

Poradnictwo zawodowe w szkołach jest obszarem jednoznacznie wskazującym na istnienie sfer wymagających systemowego oddziaływania prawnego w kierunku zmiany niekorzystnej sytuacji, czy niekorzystnych trendów. Analiza statystyczna jednoznacznie wskazuje na poprawę dostępu do usług poradnictwa zawodowego dopiero w momencie wprowadzenia obligatoryjnego wymogu zapewnienia poradnictwa zawodowego w klasach 7-8 szkół podstawowych. Obligatoryjny wymóg zapewnienia poradnictwa zawodowego w ostatnich klasach szkół podstawowych może być źródłem wzrostu popytu na nauczycieli doradców zawodowych. Liczba uczniów średnich szkół zawodowych w województwie malała od dłuższego czasu, jednak w ostatnich latach (2015-2016) spadek ten był wynikiem niżu demograficznego, a nie wyborów uczniów. Udział uczniów szkół zawodowych w liczbie uczniów szkół ponadgimnazjalnych, od 2010 roku utrzymuje się stałym poziomi około 40%. Zróżnicowanie regionalne pod względem odsetka uczniów kształcących się w szkołach zawodowych jest znaczne i zależy również od dostępności tego typu szkół. Największy odsetek tych uczniów występuje w powiatach ziemskich: łomżyńskim (88,6%) i suwalskim (77,1%), najniższy w powiecie kolneńskim (23%) oraz miastach na prawach powiatu: Białymstoku (25,5%), Suwałkach (29,7%) oraz Łomży (32%).

W regionie obserwowany jest wysoki poziom ukierunkowania uczniów gimnazjów na kształcenie ogólne. Uczniowie tego szkół stanowią ponad 40,0% wszystkich uczniów szkół ponadgimnazjalnych, a absolwenci niemal 50,0%. Obserwowane ukierunkowanie wskazuje na podejmowanie przez podlaską młodzież, już na poziomie kształcenia gimnazjalnego, decyzji o studiach wyższych. Część z tej młodzieży, z różnych powodów, po zdaniu matury decyduje się jednak na zdobycie zawodu kontynuując naukę w szkołach policealnych. Zasadnicze szkoły zawodowe,

⁹⁴ R. Cybulska, H. Derewlana, A. Kacprzak, K. Pęczek, *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w systemie edukacji w świetle nowych przepisów prawa oświatowego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2017, s. 59.

w ostatnich latach, wybierało niespełna 8,0% absolwentów. Preferencje młodzieży wybierającej naukę w ponadgimnazjalnych szkołach zawodowych należy uznać za wysoce sprofilowane. Niemal 46,0% uczniów wybiera spośród 10 zawodów technika. Do najpopularniejszych zawodów należą: technik informatyk, technik żywienia i usług gastronomicznych, technik ekonomista i technik usług kosmetycznych. Analiza kształcenia zawodowego wskazuje na wysoki poziom niedostosowania strukturalnego do wymogów rynku pracy.

W regionie występuje wiele sytuacji, w których obszary kształcenia na poziomie zasadniczym zawodowym, nie są dostosowane do wymogów ilościowych ani jakościowych, wynikających z aktualnych potrzeb gospodarki. Istnieją zawody, w których zgłaszane zapotrzebowanie na pracowników jest wysokie, natomiast brakuje absolwentów (dotyczy to przede wszystkim absolwentów zasadniczych szkół zawodowych kształcących się w takich zawodach jak: murarz, dekarz, cieśla, stolarz). W części zawodów obserwowany jest wysoki poziom niedostosowania kompetencji absolwentów do wymogów rynku pracy, przejawiający się w jednoczesnym występowaniu wysokiego poziomu bezrobocia i wysokiego popytu na pracę przedstawicieli określonych zawodów. Należą do nich: kucharz, fryzjer, sprzedawca, kelner. Sytuację wysokiego popytu na określone zawody kształcenia zawodowego pogarsza fakt, że nie wszyscy absolwenci kształcenia zasadniczego zawodowego przystępują do egzaminów zawodowych (66,8% w 2016 roku, 77,4% w 2017 roku). W przypadku techników analogiczne wartości kształtowały się na podobnym poziomie: 67% - rok 2016 i 78,8% - rok 2017. Niedostosowanie kierunków kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy idzie w parze z niewystarczającym przygotowaniem praktycznym do wykonywania zawodu. Pracodawcy zwracają uwagę na niski poziom przygotowania praktycznego uczniów do wykonywania zawodu. Jako przyczynę obserwowanego stanu rzeczy szkoły podają trudności w dostępie do nauczycieli praktycznej nauki zawodu. Obserwowana sytuacja, w świetle obowiązujących zasad wdrażania EFS, nie znajduje możliwości wsparcia. Brakuje mechanizmu umożliwiającego dofinansowanie kształcenia pracowników przedsiębiorstw, którzy mogliby w przyszłości pełnić funkcje nauczycieli praktycznej nauki zawodu. Istniejące możliwości wsparcia ze środków EFS nie pozwalają również na dofinansowanie pracodawcom wynagrodzenia pracowników, którzy w ramach funkcji pełnionej w przedsiębiorstwie, część etatu mogliby przeznaczyć na realizację w szkole zadań związanych z praktycznym przygotowaniem uczniów do wykonywania zawodu.

Ogólna poprawa sytuacji na rynku pracy sprawia, że absolwentom kończącym wszystkie typy szkół, decydującym się na podjęcie pracy, coraz łatwiej ją znaleźć. Sytuacja osób bezrobotnych do 12 miesięcy od ukończenia nauki w województwie podlaskim (na przestrzeni ostatnich 5 lat) uległa bardzo widocznej poprawie. Liczba osób, które nie mogą znaleźć pracy po zakończeniu edukacji dynamicznie spada. Odzwierciedla to ogólną poprawę sytuacji na rynku pracy zarówno w regionie, jak i w całym kraju.

Rekomendacje wynikające z wniosków:

Wiele zmian w obszarze edukacji w województwie podlaskim warunkowane jest czynnikami zewnętrznymi takimi jak regulacje prawne oraz zmianami zmianami demograficznymi demograficzne zachodzącymi zachodzące w regionie. Edukacja, jako obszar, jest istotnym czynnikiem wpływającym na poprawę sytuacji w innych obszarach, przede wszystkim rynku pracy (łatwość znalezienia pracy po ukończeniu nauki – niewątpliwie, po części jest wypadkową jakości kształcenia). Istotne jest więc systemowe i planowe wspieranie dostosowania edukacji do potrzeb rynku pracy, które będzie posiadało znamiona wsparcia cyklicznego, odpowiadającego na dynamicznie zmieniające się

uwarunkowania, w tym potrzeby gospodarki. Mając na uwadze powyższe, w kontekście przedstawionych wniosków, należałoby sformułować następujące rekomendacje:

- A. Z jednej strony, obserwowany wzrost liczby urodzeń, a tym samym dzieci w wieku do lat 3, w ostatnich latach, każe przewidywać, że konieczne będzie wspieranie powstawania kolejnych miejsc opieki. Z drugiej strony, dynamiczny wzrost dostępności do opieki żłobkowej i przedszkolnej skłania do podjęcia rozważań o już występowaniu lub możliwym do wystąpienia w najbliższej przyszłości rozważenia możliwości nasycenia potrzeb w zakresie dostępności miejsc wychowania przedszkolnego. Należy rozważyć w tej sytuacji możliwość i podjęcia decyzji o wprowadzeniu limitowania wsparcia powstawania nowych miejsc. Podejmowanie działań na rzecz tworzenia nowych miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 oraz miejsc w ośrodkach wychowania przedszkolnego, należy podejmować w racjonalny sposób, uwzględniający:
 - terytorialne zróżnicowanie liczby urodzeń w kilku ostatnich latach, poprzedzających moment podejmowania decyzji o wsparciu,
 - terytorialny rozkład liczby dzieci w wieku żłobkowym i przedszkolnym,
 - w przypadku opieki żłobkowej, także „białe plamy” na mapie regionu, wynikające z braku placówek zapewniających tego typu opieki, do których należą powiaty: sejneński i łomżyński.
- B. Analiza trendu zmian pozwala stwierdzić, iż zwiększa się prawdopodobieństwo dalszego wzrostu liczby uczniów ze stwierdzonymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Obserwowane zjawisko stwarza potrzebę wspierania szkół i nauczycieli we właściwym przygotowaniu się do przyjmowania coraz większej liczby dzieci ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi i zapewnienia im:
 - właściwego środowiska edukacyjno-wychowawczego, umożliwiającego pozytywne oddziaływanie w zależności od dysfunkcji rozwojowych,
 - wsparcia niwelującego problemy z przystosowaniem się do uwarunkowań procesu edukacyjnego.
- C. Bardzo niski poziom przedsiębiorczości w regionie, stwierdzony podczas analizy uwarunkowań rynku pracy, wynika z pewnością po części również z braku postaw przedsiębiorczych mieszkańców regionu. Wskazanie implikuje konieczność wdrożenia działań kształtujących postawy przedsiębiorcze od najmłodszych lat przedszkolnych oraz przez cały okres edukacji na poziomie podstawowym i ponadgimnazjalnym/ ponadpodstawowym.
- D. Upowszechnienie instytucji nauczyciela doradcy zawodowego w szkołach podstawowych jest konsekwencją wymogów prawnych. Wprowadzenie przedmiotowych zmian systemowych jest równoznaczne z nagłym pojawieniem się popytu na wykwalifikowaną kadrę doradców zawodowych oraz stałe podnoszenie kompetencji kierunkowych przez nauczycieli pełniących funkcje doradcy zawodowego. Poradnictwo zawodowe powinno jednak być obecne również w szkołach ponadgimnazjalnych/ponadpodstawowych, w tym również w zasadniczych i średnich szkołach zawodowych/szkołach branżowych I i II stopnia. Wskazany jest również rozwój systemowych działań służących lepszej koordynacji między placówkami edukacyjnymi oraz instytucjami rynku pracy w zakresie poradnictwa zawodowego.
- E. Obserwowane niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy wymaga pilnej interwencji w zakresie:
 - podjęcia działań wspierających szkoły w dostosowaniu kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy;

- odpowiedniego limitowania wsparcia poprzez wspieranie szkół kształcących w zawodach deficytowych na podlaskim rynku pracy;
 - podjęcia/kontynuowania działań wspierających szkoły w dostosowaniu programów kształcenia, w tym kształcenia praktycznego do oczekiwań podlaskiego rynku pracy;
 - inicjowanie działań promocyjnych ukierunkowanych nie tylko na popularyzację kształcenia zawodowego, ale przede wszystkim na popularyzację kształcenia w zawodach deficytowych na podlaskim rynku pracy;
 - stworzenie na poziomie regionu systemu stałego monitoringu kształcenia zawodowego w kontekście komplementarności z potrzebami rynku pracy i stałe upowszechnianie jego wyników wśród szkół zawodowych i uczniów ostatnich klas szkół podstawowych, mieszkańców regionu, instytucji rynku pracy inicjujących i organizujących procesy szkoleniowe oraz innych podmiotów podejmujących decyzje związane z określaniem kierunków kształcenia w regionie.
- F. Konieczne wydaje się wprowadzenie rozwiązań systemowych, umożliwiających dofinansowanie kształcenia pracowników przedsiębiorstw, którzy mogliby w przyszłości pełnić funkcje nauczycieli praktycznej nauki zawodu. Konieczne jest również stworzenie możliwości wsparcia ze środków EFS wynagrodzeń pracowników, którzy w ramach funkcji pełnionej w przedsiębiorstwie, część etatu mogliby przeznaczyć na realizację w szkole zadań związanych z praktycznym przygotowaniem uczniów do wykonywania zawodu.
- G. Odsetek osób dorosłych podnoszących swoje kwalifikacje (korzystających z kształcenia ustawicznego) w województwie podlaskim jest bardzo niski, pomimo dostępności środków na tego typu działania. Należy podjąć większe starania w kierunku:
- poprawy dostępu do informacji o możliwościach uzyskania wsparcia na kształcenie w ustawiczne we wszystkich dostępnych formach pozaszkolnych.
 - dostosowania kierunków kształcenia w formach pozaszkolnych do potrzeb regionalnej gospodarki, np. poprzez premiowanie wsparcia kształcenia, podnoszenia kwalifikacji w zawodach poszukiwanych na regionalnym rynku pracy, umożliwiającego realną zmianę sytuacji beneficjenta wsparcia na lepszą (awans, zmiana wykonywanego zawodu, wzrost dochodów);
 - inicjowanie działań na rzecz podnoszenia jakości pozaszkolnych form kształcenia.
- H. W obszarze szkolnictwa ogólnego konieczne jest uwzględnienie w założeniach interwencji zmiany ustroju szkolnego w postaci likwidacji gimnazjów, wprowadzenia 8-letniej szkoły podstawowej i 4-letniego liceum, 5-letniego technikum oraz szkół branżowych. Zmiana pociąga za sobą przekształcenia w zakresie podstaw programowych, wymagań wobec nauczycieli, dyrektorów szkół oraz zmiany w zakresie kompetencji organów prowadzących oraz zmianę roli nadzoru pedagogicznego. Skutki tych zmian powinny zostać poddane ewaluacji w zakresie oddziaływania na skuteczność i efektywność interwencji w ramach EFS.

2. PRZYJĘTE SPOSOBY WDROŻENIA REKOMENDACJI

Syntetyczne zestawienie przyjętych sposobów wdrożenia rekomendacji w ramach interwencji EFS, umieszczono w odrębnym rozdziale ze względu na dążenie do uniknięcia powtórzeń i usprawnienie procesu zarządzania rekomendacjami. Zestawy rekomendacji, zaproponowane w poszczególnych podrozdziałach tematycznych obejmują wskazania dotyczące obserwowanych potrzeb w zakresie podjęcia zarówno działań systemowych, wykraczających poza kompetencje regionów, jak i działań na szczeblu regionalnym. Przyjęte sposoby wdrożenia rekomendacji, zaprezentowane w poniższej tabeli, odnoszą się jedynie do tych rekomendacji, których wdrożenie jest możliwe na poziomie regionu przy współudziale finansowania ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego 2014-2020 (RPOWP 2014-2020).

Obszar	L.p.	Rekomendacje wynikające z wniosków:	Proponowane sposoby wdrożenia rekomendacji w ramach interwencji EFS (RPOWP 2014-2020)
DEMOGRAFIA	1.	<p>Stosunkowo dobra struktura ludności według ekonomicznych grup wieku oraz wysoki odsetek ludzi młodych w ogólnej populacji mieszkańców, przy jednocześnie wysokich skłonnościach migracyjnych osób młodych, obligują do podjęcia działań w kierunku zatrzymania odpływającego kapitału ludzkiego i utrzymania korzystnej struktury ludności według ekonomicznych grup wieku. W ujęciu generalnym, konieczne jest zintensyfikowanie działań, leżących w kompetencji samorządu województwa oraz możliwych do inicjowania w ramach interwencji EFS w RPOWP 2014-2020, ukierunkowanych na stworzenie zachęt dla osób młodych do pozostania w regionie. Warunkiem koniecznym odwrócenia negatywnych tendencji migracyjnych jest stworzenie atrakcyjnych warunków do życia w regionie, przede wszystkim poprzez zwiększenie dostępności do dobrze płatnych miejsc pracy. Wzrost poziomu przedsiębiorczości oraz poziomu innowacyjności w przedsiębiorstwach może skutkować powstawaniem nowych miejsc pracy, które zatrzymają lub zachęcą do powrotu mieszkańców województwa podlaskiego.</p> <p>Wdrożeniu powyższej rekomendacji powinny służyć działania ukierunkowane na zwiększenie przedsiębiorczości osób młodych. Wyższy poziom szeroko pojętej przedsiębiorczości powinien służyć kształtowaniu postaw ukierunkowanych na podejmowanie wyzwań, „branie</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realizacja poddziałania 3.1.1 Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej oraz poddziałania 3.1.2 Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej w zakresie kształcenia ogólnego, ukierunkowanej na rozwój kompetencji kluczowych w ramach, których kształtowany jest wzrost przedsiębiorczości. 2. Realizacja działania 3.2 Kształtowanie i rozwój kompetencji kadr regionu, w ramach którego prowadzone są kursy językowe, studia podyplomowe, poradnictwo edukacyjno-zawodowe, kwalifikacyjne kursy zawodowe. 3. Realizacja działania 2.3 Wspieranie powstawania i rozwoju podmiotów gospodarczych – tworzenie nowych miejsc pracy.

		<p>spraw we własne ręce”. „Przedsiębiorczość” jako składowa kompetencji ludzkich, w wyższym stopniu przełoży się na skłonność do podejmowania własnej działalności gospodarczej, pośrednio tworzenie nowych miejsc pracy:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Wspieranie kształtowania postaw przedsiębiorczych dzieci w wieku przedszkolnym (uwzględnienie działań uczących samodzielności, kreatywności i podejmowania wyzwań rozpoczynając od przedszkola). 2) Wspieranie kształtowania postaw przedsiębiorczych dzieci w wieku szkolnym. 3) Wspieranie podejmowania własnej działalności gospodarczej, uwzględniające przygotowanie przedsiębiorcy do funkcjonowania w otoczeniu konkurencyjnym. 	
	2.	<p>Konieczne jest kontynuowanie oraz intensyfikacja już prowadzonych działań służących zwiększeniu potencjału innowacyjnego istniejących firm. Wyższy potencjał innowacyjny firm sprzyja zwiększeniu konkurencyjności podmiotów gospodarczych na rynku krajowym i zagranicznym, zwiększaniu przychodów firm, a w konsekwencji rozwojowi istniejących oraz powstawaniu nowych, dobrze płatnych miejsc pracy, zwiększeniu dochodów pracowników i wzrostu standardu ich życia.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realizacja działania 2.4 Adaptacja pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian. 2. Realizacja przez Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, w ramach działania 2.4, projektu pn. „Podmiotowy System Finansowania usług rozwojowych w województwie podlaskim”. Projekt skierowany do przedsiębiorców, uwzględniający m.in. świadczenie usług rozwojowych zgodnych z potrzebami przedsiębiorstwa będzie realizowany do końca 2020.
	3.	<p>Dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb regionu. Podnoszenie świadomości mieszkańców, co do potrzeb regionalnych w zakresie kadr. Kadry wykształcone zgodnie z potrzebami regionalnej gospodarki, stanowią gwarancję rozwoju firm i satysfakcję pracowników. Biorąc pod uwagę zestawienie popytu i podaży pracy na poziomie konkretnych zawodów z analizą zawodów występujących wśród bezrobotnych, podlaska gospodarka zgłasza przede wszystkim zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników przemysłowych i budowlanych. Szczególnej uwadze należy poddać potrzeby zgłaszane przez pracodawców prowadzących działalność w obszarach inteligentnych specjalizacji regionu. Wykształcenie młodych ludzi adekwatnie do potrzeb gospodarki, a przede wszystkim obszarów inteligentnych specjalizacji regionu, jest warunkiem koniecznym rozwoju podlaskich firm, a w konsekwencji zwiększania atrakcyjności istniejących i nowych miejsc pracy.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. W ramach poddziałania 3.3.1 kryterium premiujące dotyczy wspierania tych szkół, które kształcą w obszarach objętych inteligentnymi specjalizacjami województwa podlaskiego. 2. Realizacja poddziałania 3.3.2 – Centrum Kompetencji BOF, w ramach którego wdrażany jest kompleksowy model wsparcia i modernizacji systemu kształcenia zawodowego na terenie Białostockiego Obszaru Funkcjonalnego 3. Realizacja przez Wojewódzki Urząd Pracy w Białymstoku, w ramach działania 2.4, projektu pn. „Podmiotowy System Finansowania usług rozwojowych w województwie podlaskim”.

			Projekt skierowany do przedsiębiorców, będzie realizowany do końca 2020.
4.	<p>Wspieranie wzrostu dzietności. O ile władze regionalne nie posiadają możliwości inicjowania i wdrażania prorodzinnych, systemowych działań zbliżonych do rządowej polityki mieszkaniowej czy finansowego wsparcia rodzin, to w gestii samorządu województwa leży tworzenie warunków rodzinom z dziećmi, które mogą wpływać na decyzje prokreacyjne:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) Zwiększanie dostępności do opieki żłobkowej i podniesienie jakości opieki przedszkolnej. b) Tworzenie i rozwój przestrzeni do aktywnego spędzania czasu rodzin z dziećmi. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realizacja działania 2.2 Działania na rzecz równowagi praca-życie, którego celem jest zwiększenie aktywności zawodowej i zatrudnienia wśród osób sprawujących opiekę nad dziećmi do lat 3. 2. Realizacja projektów zintegrowanych wdrażających działania komplementarne umożliwiające tematyczne powiązanie dwóch projektów w ramach wspólnego celu, jaki ma zostać osiągnięty dzięki ich realizacji, w tym projektów umożliwiających wspieranie interwencji EFS pomocniczo środkami EFRR (zwiększenie dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej – projekty zintegrowane w ramach działań 3.1.1 Zapewnienie równego dostępu do wysokiej jakości edukacji przedszkolnej i 8.2.1 Infrastruktura przedszkolna, kształcenia zawodowego i ustawicznego. 3. Realizacja działania 8.6 Inwestycje na rzecz lokalnego rozwoju lokalnego mającego na celu niwelowanie różnic w dostępie do usług społecznych i zatrudniania na obszarach objętych Lokalną Strategią Działania. Realizacja zadań z zakresu rewitalizacji społecznej. 	
5.	<p>Premiowanie działań ukierunkowanych na aktywizację zawodową osób powyżej 50 roku życia oraz mających na celu utrzymanie zatrudnienia przez pracowników należących do powyższej grupy wiekowej.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Preferowanie osób powyżej 50 roku życia w konkursach ukierunkowanych na aktywizację społeczno-zawodową w ramach Działania 7.1 poprzez zastosowanie kryterium premiującego. 2. W ramach działania 2.1 Zwiększanie zdolności zatrudnieniowej osób pozostających bez zatrudnienia oraz osób poszukujących pracy, przy 	

			<p>wykorzystaniu aktywnej polityki rynku pracy oraz wspieranie mobilności zasobów pracy, kontynuacja stosowania kryterium dopuszczającego dotyczącego grupy wiekowej 50+.</p> <p>3. W kontynuacja realizacji działania 2.3 Wspieranie powstawania i rozwoju podmiotów gospodarczych osoby w wieku 50 i więcej lat są jedną z grup docelowych przedmiotowego wsparcia.</p>
	6.	<p>Podejmowanie działań ukierunkowanych na wspieranie aktywnego starzenia się:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Działania poprawiające dostęp do opieki zdrowotnej, w tym geriatrycznej, obejmującej osoby starsze. 2) Działania wspierające utrzymanie aktywności psychicznej i fizycznej osób w wieku poprodukcyjnym. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Realizacja działania 2.5 Aktywne i zdrowe starzenie się. 2. Realizacja poddziałania 7.2.1 Rozwój usług społecznych i zdrowotnych na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. 3. Realizacja poddziałania 7.2.2 Rozwój usług społecznych w ramach BOF 4. Realizacja działań w Lokalnych Grupach Działania w ramach działania 8.6.
	7.	<p>W procesie planowania wsparcia, w pierwszej kolejności oddziaływaniu regionalnej polityki należy poddać obszary województwa o krytycznym natężeniu problemów demograficznych, do których należą powiaty charakteryzujące się: najniższą liczbą ludności, wynikającą z niskiego przyrostu naturalnego, ujemnego salda migracji, starzejącego się społeczeństwa i niekorzystnej struktury ekonomicznych grup wieku:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) sejneński, 2) suwalski, 3) moniecki, 4) kolneński 5) hajnowski. 	<p>Analiza możliwości wprowadzenia ukierunkowanego wsparcia po przeglądzie śródk okresowym.</p>
RYNEK PRACY	8.	<p>Niedostosowanie strukturalne w ujęciu kwalifikacyjno-zawodowym na podlaskim rynku pracy obliguje do wdrożenia działań rekomendowanych w obszarze EDUKACJI w zakresie dostosowania kierunków kształcenia ponadgimnazjalnego/ponadpodstawowego do potrzeb regionalnego rynku pracy. Zmiany dostosowawcze wymagają również ukierunkowanej</p>	<p>W ramach działania 3.3 Kształcenie zawodowe młodzieży na rzecz konkurencyjności podlaskiej gospodarki kontynuowane będą działania takie jak: klasy patronackie, promocja dualnego systemu</p>

	<p>aktywności instytucji rynku pracy. Konieczne jest wdrożenie systemu dostosowywania do potrzeb rynku pracy, szkoleń finansowanych przez instytucje rynku pracy, odbywających się w systemie kształcenia nieformalnego:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Formy przyczyniające się do nabycia kwalifikacji deficytowych powinny stać się formami preferowanymi w systemach finansowania kształcenia ustawicznego. 2) Konieczna jest promocja wszelkich form szkoleń prowadzących do nabycia kwalifikacji i form poświadczania kwalifikacji, takich jak: poświadczanie kwalifikacji przed Okręgową Komisją Egzaminacyjną, szkolenia w zawodach regulowanych, szkolenia prowadzące do nabycia kwalifikacji poświadczonych certyfikatem międzynarodowym, szkolenia kończące się certyfikatem potwierdzającym uprawnienia do wykonywania zawodu, szkolenia prowadzące do nabycia kwalifikacji nadawanych przez organy władz publicznych i samorządowych, szkolenia rynkowe kończące się nabyciem kwalifikacji rynkowych, o których mowa w załączniku do Wytycznych w zakresie realizacji przedsięwzięć z udziałem środków Europejskiego Funduszu Społecznego w obszarze rynku pracy na lata 2014-2020. 	<p>kształcenia, polegającego na realizacji kształcenia zawodowego praktycznego we współpracy z pracodawcami lub przedsiębiorcami w szkołach lub placówkach systemu oświaty prowadzących kształcenie zawodowe.</p>
<p>9.</p>	<p>Konieczne jest kontynuowanie działań ukierunkowanych na dostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb regionu oraz podnoszenie świadomości mieszkańców, co do potrzeb regionalnych w zakresie kadr. Kadry wykształcone zgodnie z potrzebami regionalnej gospodarki, a przede wszystkim potrzebami sektorów, branż należących do regionalnych inteligentnych specjalizacji, stanowią gwarancję rozwoju firm, zwiększenia atrakcyjności istniejących i nowych miejsc pracy, a w rezultacie zwiększenia satysfakcji pracowników. Podlaska gospodarka zgłasza zapotrzebowanie na wykwalifikowanych pracowników przemysłowych i budowlanych.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) Zmniejszanie się zainteresowania kształceniem na poziomie zasadniczym zawodowym wskazuje na konieczność poszukiwania rozwiązań w kierunku maksymalnie możliwego dostosowania kształcenia na poziomie średnim zawodowym (zawody kształcone na poziomie technika) do popytu zgłaszanego w obszarze kwalifikacji zawodowych, których kształcenie odbywa się na poziomie zasadniczym zawodowym. Oznacza to konieczność uruchamiania kształcenia w zawodach na poziomie technika, które w zestawie kwalifikacji nabywanych w procesie kształcenia, posiadają kwalifikacje wspólne dla zawodów poszukiwanych na rynku pracy, a kształconych na poziomie zasadniczym zawodowym. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. W ramach podziałania 3.3.1 kontynuacja stosowania kryterium premiującego wspierającego te szkoły, które kształcą w obszarach objętych inteligentnymi specjalizacjami województwa podlaskiego. 2. Popularyzacja szkolnictwa zawodowego poprzez projekt „Dobry zawód – fajne życie” realizowanego w ramach poddziałania 3.3.1. Projekt będzie kontynuowany, jeśli przeprowadzona ewaluacja wykaże jego sukces.

		2) W procesie kształcenia obligatoryjne jest kontynuowanie i wzmożenie działań ukierunkowanych na pogłębienie współpracy z pracodawcami w zakresie praktycznego przygotowania do zawodu oraz instytucjami rynku pracy w zakresie dopływu bieżącej informacji o potrzebach rynku pracy, na zwiększenie częstotliwości bieżącej współpracy placówek z otoczeniem społecznym i gospodarczym oraz instytucjami rynku pracy w obszarze.	
	10.	Działania w obszarze rynku pracy, w większym stopniu powinny koncentrować się na obszarach powiatów, w których stopa bezrobocia jest wyższa od średniej wojewódzkiej.	Rekomendacja możliwa do przeanalizowania pod kątem zastosowania, po przeglądzie śródkresowym.
	11.	Rekrutacja uczestników projektów powinna być poprzedzona trafną i pogłębioną identyfikacją ryzyk w rekrutacji. Zagwarantowanie stosowania narzędzi/instrumentów minimalizujących lub eliminujących skutki ich wystąpienia powinny być elementem przygotowania i oceny projektów.	Położenie szczególnego nacisku na egzekwowanie wymogów wniosków o dofinansowanie, gwarantujących identyfikację ryzyk w rekrutacji.
	12.	W realizowanych projektach, należy dążyć do ograniczania zjawiska <i>creamingu</i> (spijania śmietanki) i „parkowania”. W pierwszym przypadku, w działaniach stosowanych bezpośrednio przez instytucje rynku pracy (przede wszystkim powiatowe urzędy pracy) oraz „kontraktorów” (podmioty, którym zlecała jest realizacja programów aktywizacyjnych (np. agencje zatrudnienia, operatorzy bonów szkoleniowych) należy wprowadzić mechanizmy utrudniające taki sposób selekcjonowania uczestników działań aktywizacyjnych, który ograniczy/uniemożliwi selekcjonowanie do wsparcia przede wszystkim bezrobotnych względnie łatwych do aktywizacji. W drugim przypadku, w działaniach konieczne jest wyeliminowanie celowego pomijania bezrobotnych trudniejszych do aktywizacji.	Kontynuacja działań w zakresie ukierunkowania wsparcia na osoby długotrwale bezrobotne. W projektach pozakonkursowych powiatowych urzędów pracy 50% grupy docelowej stanowią osoby długotrwale bezrobotne.
INTEGRACJA SPOŁECZNA	13.	Biorąc pod uwagę możliwe do podjęcia, na poziomie regionu, działania, wskazanym jest: 1) Ścisłe współdziałanie instytucji rynku pracy oraz instytucji pomocy społecznej, w kierunku zwiększenia samodzielności i uniezależnienia się osób zagrożonych ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym, wykorzystujących dostępne instrumenty motywacyjne. 2) Wzmacnianie potencjału podmiotów ekonomii społecznej.	1. Kontynuacja egzekwowania współpracy instytucji rynku pracy oraz instytucji pomocy społecznej w ramach realizacji działania 7.1. W umowie o dofinansowanie Beneficjent realizujący projekt jest zobowiązany do informowania właściwych terytorialnie OPS, PCPR lub PUP o realizowanych projektach i formach wsparcia otrzymywanych przez uczestników. 2. Realizacja działania 7.3 Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podlaskiego.

	14.	Konieczne wydaje się kontynuowanie oraz intensyfikowanie działań w kierunku poprawy stanu zdrowia społeczeństwa, zwłaszcza w obszarze promocji profilaktyki zdrowotnej. Wskazany obszar wymaga zwiększonych wysiłków ze względu na duże możliwości ograniczania ryzyka zachorowań, jak i wydłużania wieku aktywności zawodowej nie w ujęciu statystycznym, lecz w ujęciu zdrowia fizycznego i psychicznego jednostki ludzkiej. Związany z pogarszaniem się stanu zdrowia społeczeństwa, rosnący popyt na różnego rodzaju usługi opiekuńcze wymaga podjęcia działań w zakresie zapewnienia wystarczającego dostępu do usług.	Kontynuacja działań ukierunkowanych na poprawę stanu zdrowia społeczeństwa realizowane są poprzez wdrażanie regionalnych programów zdrowotnych.
	15.	Należy zwiększać liczbę i rodzaj dostępnych usług z zakresu pomocy osobom starszym. Działania powinny być nakierowane na rozwijanie usług opiekuńczych i pielęgnacyjnych, skierowanych w szczególności do osób samotnych, niepełnosprawnych, pozbawionych opieki ze strony rodziny. Zasadnym jest takie kierowanie strumieniem wsparcia, aby uwzględnić w nim działania o charakterze inkluzyjnym, pozwalające na reintegrację ze społeczeństwem osób starszych, posiadających potencjał możliwy do wykorzystania na rynku pracy.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kontynuacja realizacji działania 7.1 Rozwój działań aktywnej integracji, mający na celu zwiększenie aktywizacji społecznej i zawodowej osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji na rzecz poprawy i wzmocnienia ich zdolności do zatrudnienia. 2. Realizacja poddziałania 7.2.1 Rozwój usług społecznych i zdrowotnych na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. 3. Realizacja poddziałania 7.2.2 Rozwój usług społecznych w ramach BOF. 4. Realizacja działania 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego.
	16.	Niezbędne jest zaoferowanie osobom bezdomnym dotkniętym problemem kompleksowego wsparcia psychologiczno-doradczo-socjalizacyjnego, prowadzącego do reintegracji zawodowej i społecznej.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kontynuacja realizacji działania 7.1 Rozwój działań aktywnej integracji. 2. Realizacja działania 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego.
	17.	Słabo rozwinięta struktura nieinstytucjonalnej opieki nad dzieckiem wymaga podjęcia intensywnych działań na rzecz promowania rodzicielstwa zastępczego i podnoszenia atrakcyjności rodzicielstwa zastępczego. Pozyskanie jak największej liczby kandydatów do zakładania rodzin zastępczych, jest nieodzowne z punktu widzenia konieczności tworzenia dzieciom pozbawionym możliwości przebywania w domach rodzinnych, warunków wychowania jak najbardziej zbliżonych do warunków występujących w rodzinach biologicznych.	Kontynuacja realizacji poddziałania 7.2.1 Rozwój usług społecznych i zdrowotnych na rzecz osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, w ramach którego wspierana jest opieka w formie rodzin zastępczych oraz propagowana jest idea rodzicielstwa zastępczego.

	18.	<p>Nieodzwonne staje się również wykorzystanie potencjału podmiotów ekonomii społecznej oraz tworzenie środowiska przyjaznego rozwojowi ekonomii społecznej w województwie. Zasadnym jest kontynuowanie wspierania działalności tego rodzaju podmiotów, poprzez doradztwo, pomoc w znalezieniu źródeł finansowania, identyfikację potencjalnych obszarów działalności, jak i wsparcie merytoryczne i finansowe w pierwszym okresie działalności.</p>	<p>Kontynuacja realizacji działania 7.3 Wzmocnienie roli ekonomii społecznej w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa podlaskiego.</p>
	19.	<p>Poprawa stanu zdrowia społeczeństwa wymaga poddania szczególnej uwadze realizowanych na poziomie regionu programów profilaktycznych (zdrowotnych). Konieczna jest odpowiednia polityka informacyjno-promocyjna oraz działania szkoleniowe, jak i przyjmowanie rozwiązań mających na celu zapewnienie merytorycznej jakości wdrażanych programów, które przyczynia się do łagodzenia:</p> <ul style="list-style-type: none"> a. ryzyka niskiej jakości projektów w konkursowym trybie wdrażania, b. ryzyka leżącego po stronie beneficjentów i partnerów (niedostateczny potencjał merytoryczny, kadrowy, finansowy), <p>ryzyka po stronie uczestników projektów (ryzyko braku zainteresowania udziałem w programie zdrowotnym, niska świadomość pracodawców), a także czynnikami wynikającymi ze specyfiki obszaru realizacji (ryzyko niskiej dostępności terytorialnej do programów zdrowotnych).</p>	<p>Zwrócenie szczególnej uwagi na działania informacyjno-promocyjne, prowadzone w ramach każdego z realizowanych programów zdrowotnych. Zwrócenie szczególnej uwagi na eliminowanie ryzyka leżącego po stronie beneficjentów i partnerów dotyczącego niedostatecznego potencjału merytorycznego, kadrowego i finansowego przy wykorzystaniu instrumentu kosztów pośrednich.</p>
EDUKACJA I WYKSZTAŁCENIE	21.	<p>Z jednej strony, obserwowany wzrost liczby urodzeń, a tym samym dzieci w wieku do lat 3, w ostatnich latach, każe przewidywać, że konieczne będzie wspieranie powstawania kolejnych miejsc opieki. Z drugiej strony, dynamiczny wzrost dostępności do opieki żłobkowej i przedszkolnej skłania do podjęcia rozważań o już występowaniu lub możliwym do wystąpienia w najbliższej przyszłości nasyceniu potrzeb w zakresie dostępności miejsc wychowania przedszkolnego. Należy rozważyć w tej sytuacji możliwość podjęcia decyzji o wprowadzeniu limitowania wsparcia powstawania nowych miejsc. Podejmowanie działań na rzecz tworzenia nowych miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 oraz miejsc w ośrodkach wychowania przedszkolnego, należy podejmować w racjonalny sposób, uwzględniający:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) terytorialne zróżnicowanie liczby urodzeń w kilku ostatnich latach, poprzedzających moment podejmowania decyzji o wsparciu, 2) terytorialny rozkład liczby dzieci w wieku żłobkowym i przedszkolnym, 3) w przypadku opieki żłobkowej, także „białe plamy” na mapie regionu, wynikające z braku placówek zapewniających tego typu opieki, do których należą gminy w powiatach: sejneńskim, łomżyńskim, monieckim i zambrowskim. 	<p>W ramach działania 2.2 Działania na rzecz równowagi praca-życie, którego celem jest Zwiększenie aktywności zawodowej i zatrudnienia wśród osób sprawujących opiekę nad dziećmi do lat 3 kontynuacja premiowania gmin, w których nie funkcjonują placówki opieki nad dziećmi do lat trzech.</p>

	22.	<p>Analiza trendu zmian pozwala stwierdzić, iż zwiększa się prawdopodobieństwo dalszego wzrostu liczby uczniów ze stwierdzonymi specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Obserwowane zjawisko stwarza potrzebę wspierania szkół i nauczycieli we właściwym przygotowaniu się do przyjmowania coraz większej liczby dzieci ze szczególnymi potrzebami edukacyjnymi i zapewnienia im:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) właściwego środowiska edukacyjno-wychowawczego, umożliwiającego pozytywne oddziaływanie w zależności od dysfunkcji rozwojowych, 2) wsparcia niwelującego problemy z przystosowaniem się do uwarunkowań procesu edukacyjnego. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kontynuacja realizacji poddziałania 3.1.2 Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej w zakresie kształcenia ogólnego, ukierunkowanej na rozwój kompetencji kluczowych. 2. Realizacja poddziałania 3.3.1 Kształcenie zawodowe młodzieży na rzecz konkurencyjności podlaskiej gospodarki. 3. W ramach powyższego kryterium dopuszczające dla osób ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. 4. Realizacja działania 9.1 Rewitalizacja społeczna i kształtowanie kapitału społecznego.
	23.	<p>Upowszechnienie instytucji nauczyciela doradcy zawodowego w szkołach podstawowych jest konsekwencją wymogów prawnych. Wprowadzenie przedmiotowych zmian systemowych jest równoznaczne z nagłym pojawieniem się popytu na wykwalifikowaną kadrę doradców zawodowych oraz stałe podnoszenie kompetencji kierunkowych przez nauczycieli pełniących funkcje doradcy zawodowego. Poradnictwo zawodowe powinno jednak być obecne również w szkołach ponadgimnazjalnych/ponadpodstawowych, w tym również w zasadniczych i średnich szkołach zawodowych/szkołach branżowych I i II stopnia. Wskazany jest również rozwój systemowych działań służących lepszej koordynacji między placówkami edukacyjnymi oraz instytucjami rynku pracy w zakresie poradnictwa zawodowego.</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kontynuacja realizacji poddziałania 3.1.2 Wzmocnienie atrakcyjności i podniesienie jakości oferty edukacyjnej w zakresie kształcenia ogólnego, ukierunkowanej na rozwój kompetencji kluczowych. 2. Realizacja poddziałania 3.3.1 Kształcenie zawodowe młodzieży na rzecz konkurencyjności podlaskiej gospodarki.
	24.	<p>Obserwowane niedostosowanie kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy wymaga kontynuowania wsparcia w zakresie:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) podjęcia działań wspierających szkoły w dostosowaniu kierunków kształcenia do potrzeb rynku pracy; 2) odpowiedniego limitowania wsparcia poprzez wspieranie szkół kształcących w zawodach deficytowych na podlaskim rynku pracy; 3) podjęcia/kontynuowania działań wspierających szkoły w dostosowaniu programów kształcenia, w tym kształcenia praktycznego do oczekiwań podlaskiego rynku pracy; 4) inicjowanie działań promocyjnych ukierunkowanych nie tylko na popularyzację kształcenia zawodowego, ale przede wszystkim na popularyzację kształcenia w zawodach deficytowych na podlaskim rynku pracy; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kontynuacja realizacji poddziałania 3.3.1 Kształcenie zawodowe młodzieży na rzecz konkurencyjności podlaskiej gospodarki, w ramach którego kryterium premiujące dotyczy wspierania tych szkół, które kształcą w obszarach objętych inteligentnymi specjalizacjami województwa podlaskiego. 2. W ramach poddziałania 3.3.2 Stworzenie Centrum Kompetencji BOF, kontynuacja monitoring poziomu kształcenia zawodowego.

	<p>5) stworzenie na poziomie regionu systemu stałego monitoringu kształcenia zawodowego w kontekście komplementarności z potrzebami rynku pracy i stałe upowszechnianie jego wyników wśród szkół zawodowych i uczniów ostatnich klas szkół podstawowych, mieszkańców regionu, instytucji rynku pracy inicjujących i organizujących procesy szkoleniowe oraz innych podmiotów podejmujących decyzje związane z określaniem kierunków kształcenia w regionie.</p>	<p>3. Wzięcie pod uwagę możliwości stworzenia w regionie systemu monitoringu kształcenia zawodowego przy wykorzystaniu środków EFS, w procesie planowania regionalnego programu operacyjnego w kolejnej perspektywie finansowej.</p>
25.	<p>Odsetek osób dorosłych podnoszących swoje kwalifikacje (korzystających z kształcenia ustawicznego) w województwie podlaskim jest bardzo niski, pomimo dostępności środków na tego typu działania. Należy podjąć większe starania w kierunku:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) poprawy dostępu do informacji o możliwościach uzyskania wsparcia na kształcenie w ustawiczne we wszystkich dostępnych formach pozaszkolnych. 2) dostosowania kierunków kształcenia w formach pozaszkolnych do potrzeb regionalnej gospodarki, np. poprzez premiowanie wsparcia kształcenia, podnoszenia kwalifikacji w zawodach poszukiwanych na regionalnym rynku pracy, umożliwiającego realną zmianę sytuacji beneficjenta wsparcia na lepszą (awans, zmiana wykonywanego zawodu, wzrost dochodów); 3) inicjowanie działań na rzecz podnoszenia jakości pozaszkolnych form kształcenia. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Zwiększenie nacisku na działania informacyjno-promocyjne ujęte w każdym realizowanym projekcie w ramach działań ukierunkowanych na popularyzację kształcenia ustawicznego (działanie 3.2.1. Rozwój kompetencji językowych i TIK oraz wsparcie wybranych form kształcenia ustawicznego zgodnie z potrzebami regionalnej gospodarki, 3.2.2. Pozaszkolne formy kształcenia dorosłych). 2. Na jakość pozaszkolnych form kształcenia wpływają oceny uczestników kursów, szkoleń, doradztwa wpisanych w Bazę Usług Rozwojowych, której administratorem jest Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości.
26.	<p>W obszarze szkolnictwa ogólnego konieczne jest uwzględnienie w założeniach interwencji zmiany ustroju szkolnego w postaci likwidacji gimnazjów, wprowadzenia 8-letniej szkoły podstawowej i 4-letniego liceum, 5-letniego technikum oraz szkół branżowych. Zmiana pociąga za sobą przekształcenia w zakresie podstaw programowych, wymagań wobec nauczycieli, dyrektorów szkół oraz zmiany w zakresie kompetencji organów prowadzących oraz zmianę roli nadzoru pedagogicznego. Skutki tych zmian powinny zostać poddane ewaluacji w zakresie oddziaływania na skuteczność i efektywność interwencji w ramach EFS.</p>	<p>Plan Ewaluacji Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podlaskiego na lata 2014-2020 uwzględni ewaluację z zakresu edukacji. W koncepcji badania zwrócona zostanie uwaga na pogłębienie wskazanych aspektów.</p>

3. PODSUMOWANIE - ZIDENTYFIKOWANE WYZWANIA I OBSZARY PROBLEMOWE

Nazwa powiatu	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
augustowski	Demografia
	<ul style="list-style-type: none"> – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-44,8). – Ujemny przyrost naturalny na poziomie -1,33.
	Rynek pracy
	<ul style="list-style-type: none"> – Wysoka w porównaniu z resztą województwa stopa bezrobocia - 10,3% w porównaniu do 8,5% w województwie podlaskim. – Duża liczba zamykanych co roku podmiotów gospodarczych. – Znaczne koszty aktywizacji bezrobotnych (dość niska efektywność kosztowa podstawowych form zatrudnienia).
	Integracja społeczna
<ul style="list-style-type: none"> – Wysoki wskaźnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (PCPR+OPS) na 10 tys. mieszkańców (1176,9 os.). – Niewystarczająca liczba miejsc w ośrodkach wsparcia. – Brak działającego Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej. 	
	Edukacja i wykształcenie
	Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Edukacja i wykształcenie.
białostocki	Demografia
	<ul style="list-style-type: none"> – Ujemny przyrost naturalny na poziomie -1,08.
	Rynek pracy
	<ul style="list-style-type: none"> – Pomimo bliskości stolicy województwa dość wysoki poziom bezrobocia (10,2%) w porównaniu z poziomem przeciętnym dla województwa (8,5%). – Stosunkowo wysoki udział niepełnosprawnych bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem.
	Integracja społeczna
<ul style="list-style-type: none"> – Brak rodzinnych domów dziecka. – Niewystarczająca liczba miejsc w ośrodkach wsparcia. – Niewystarczająca liczba miejsc z domach pomocy społecznej. – Brak Zakładu Aktywności Zawodowej. 	
	Edukacja i wykształcenie
	Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Edukacja i wykształcenie.
bielski	Demografia

Nazwa powiatu	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
	<ul style="list-style-type: none"> – Ubytek ludności w latach 2010-2017 na poziomie -3 874 osób. – Wysoki odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym (24,6%). – Jeden z najniższych odsetków ludności w wieku przedprodukcyjnym (16,1%). – Wysoki wskaźnik obciążenia demograficznego (osób w wieku poprodukcyjnym przypadającym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym) wynoszący 41,4. – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-65,7). – Ujemny przyrost naturalny na poziomie -6,1. <p>Rynek pracy</p> <ul style="list-style-type: none"> – Dobrej sytuacji na rynku pracy zagrażają poważne problemy demograficzne regionu. Intensywne wyludnianie się powiatu, w przyszłości skutkować może brakiem pracowników. – Jedne z najwyższych w województwie koszty podstawowych form aktywizacji zawodowej. <p>Integracja społeczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wysoki wskaźnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (PCPR+OPS) na 10 tys. mieszkańców (1163,1 os.). – Brak rodzinnych domów dziecka. – Brak Centrum Integracji Społecznej, Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej. <p>Edukacja i wykształcenie</p> <p>Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Edukacja i wykształcenie.</p>
grajewski	<p>Demografia</p> <ul style="list-style-type: none"> – Współczynnik salda migracji osób w wieku poprodukcyjnym na poziomie -74,0 (na każde 1000 osób w wieku poprodukcyjnym zamieszkującym powiat wyjechał 74). <p>Rynek pracy</p> <ul style="list-style-type: none"> – Stopa bezrobocia rejestrowanego na poziomie 14,7% w roku 2017 w porównaniu do średniej stopy w województwie na poziomie 8,5%. <p>Integracja społeczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wysoki wskaźnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (PCPR+OPS) na 10 tys. mieszkańców (1151,1 os.). – W powiecie nie funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza. – Brak rodzinnych domów dziecka. – Brak czynnej spółdzielni socjalnej. – Brak Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej. <p>Edukacja i wykształcenie</p>

Nazwa powiatu	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
	Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Edukacja i wykształcenie.
hajnowski	<p>Demografia</p> <ul style="list-style-type: none"> – Znaczny spadek liczby ludności w latach 2010-2017 (-3 479 osób). – Najniższy w regionie odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (14,2%). – Najwyższy w regionie odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym (27,5%). – Najwyższy, w skali województwa, wskaźnik obciążenia demograficznego, określającego liczbę osób w wieku poprodukcyjnym przypadającą na 100 osób w wieku produkcyjnym (wskaźnik wynoszący 47). – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-32,5). – Najniższy w regionie przyrost naturalny (-9,47).
	<p>Rynek pracy</p> <p>Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Rynku pracy</p>
	<p>Integracja społeczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – Najwyższy współczynnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (PCPR+OPS) na 10 tys. mieszkańców (1473,8 os.). – Niewystarczająca liczba miejsc z domach pomocy społecznej. – Brak czynnej spółdzielni socjalnej. – Brak Centrum Integracji Społecznej, Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej.
	<p>Edukacja i wykształcenie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Bardzo niski odsetek dzieci w wieku 3-5 lat. – Najniższy w województwie odsetek (w ogólnej liczbie ludności) dzieci do lat 3.
	kolneński
<p>Rynek pracy</p> <ul style="list-style-type: none"> – Najwyższa w województwie stopa bezrobocia rejestrowanego - 15,4%. – Stosunkowo niska efektywność podstawowych form aktywizacji zawodowej. 	
<p>Integracja społeczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – W powiecie nie funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza. – Brak rodzinnych domów dziecka. – Brak funkcjonujących placówek wsparcia dziennego. 	

Nazwa powiatu	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
	<ul style="list-style-type: none"> – Brak funkcjonującego domu pomocy społecznej. – Brak Centrum Integracji Społecznej, Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej. <p>Edukacja i wykształcenie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Najniższy w województwie udział dzieci w wieku 3-5 lat objętych wychowaniem przedszkolnym. – Najniższy w województwie udział uczniów szkół zawodowych wśród uczniów szkół ponadgimnazjalnych ogółem (23%).
łomżyński	<p>Demografia</p> <ul style="list-style-type: none"> – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-31,9). – Ujemny przyrost naturalny na poziomie -1,19.
	<p>Rynek pracy</p> <p>Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Rynek pracy.</p>
	<p>Integracja społeczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – W powiecie nie funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza. – Brak rodzinnych domów dziecka. – Niewystarczająca liczba miejsc w ośrodkach wsparcia. – Niewystarczająca liczba miejsc z domach pomocy społecznej. – Brak Centrum Integracji Społecznej, Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej.
	<p>Edukacja i wykształcenie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Zerowy współczynnik użłobkowania, wynikający z braku funkcjonujących, na terenie powiatu, placówek opieki nad dziećmi do lat 3 (żłobków, oddziałów żłobkowych, klubów dziecięcych).
	moniecki
<p>Rynek pracy</p> <ul style="list-style-type: none"> – Bardzo niski poziom przedsiębiorczości w regionie. – Najmniejsza liczba podmiotów gospodarczych w przeliczeniu na liczbę mieszkańców wśród wszystkich powiatów województwa podlaskiego. – Największa liczba zamykanych podmiotów gospodarczych w roku 2017 w przeliczeniu na liczbę mieszkańców. – Wysoki udział bezrobotnych o niskim poziomie wykształcenia (gimnazjalne i poniżej) – 35,7%. 	
<p>Integracja społeczna</p>	

Nazwa powiatu	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
	<ul style="list-style-type: none"> – Wysoki wskaźnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (PCPR+OPS) na 10 tys. mieszkańców (1350,1 os.). – W powiecie nie funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza. – Niewystarczająca liczba miejsc z domach pomocy społecznej. – Brak Centrum Integracji Społecznej, Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej. <p>Edukacja i wykształcenie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Bardzo niski poziom użłobkowania w powiecie – mała liczba placówek opieki dla dzieci w wieku do lat 3. – Stosunkowo wysoki udział osób bezrobotnych do 12 miesięcy po ukończeniu nauki w liczbie bezrobotnych ogółem (4,1%).
sejneński	<p>Demografia</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wysoki odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym (21,3%). – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-69,3). – Ujemny przyrost naturalny na poziomie -4,7.
	<p>Rynek pracy</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wysoka stopa bezrobocia rejestrowanego - 13,4%. – Duża liczba podmiotów gospodarczych zamykanych co roku (w stosunku do liczby mieszkańców). – Najniższa wśród wszystkich powiatów efektywność podstawowych form aktywizacji zawodowej.
	<p>Integracja społeczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wysoki wskaźnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (PCPR+OPS) na 10 tys. mieszkańców (1111,3 os.). – W powiecie nie funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza. – Brak rodzinnych domów dziecka. – Brak ośrodka wsparcia (w tym środowiskowego domu samopomocy). – Brak czynnej spółdzielni socjalnej. – Brak Centrum Integracji Społecznej, Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej.
	<p>Edukacja i wykształcenie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Zerowy współczynnik użłobkowania, wynikający z braku funkcjonujących, na terenie powiatu, placówek opieki nad dziećmi do lat 3 (żłobków, oddziałów żłobkowych, klubów dziecięcych). – Najwyższy w województwie udział osób bezrobotnych do 12 miesięcy po ukończeniu nauki w liczbie bezrobotnych ogółem (4,3%).
siemiatycki	<p>Demografia</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wysoki odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym (23,3%). – Niski odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (15,3%).

Nazwa powiatu	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
	<ul style="list-style-type: none"> – W latach 2007-2017 największy spadek liczby osób w wieku przedprodukcyjnym (38%). – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-67,0). – Ujemny przyrost naturalny na poziomie -4,8. <p>Rynek pracy</p> <p>Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Rynek pracy.</p> <p>Integracja społeczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – W powiecie nie funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza. – Brak rodzinnych domów dziecka. – Niewystarczająca liczba miejsc w ośrodkach wsparcia. – Niewystarczająca liczba miejsc z domach pomocy społecznej. – Brak Centrum Integracji Społecznej, Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej. <p>Edukacja i wykształcenie</p> <p>Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Edukacja i wykształcenie.</p>
sokólski	<p>Demografia</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wyludnianie się powiatu (spadek liczby ludności w latach 2010-2017 o 3 355 osób). – Wysoki odsetek ludności w wieku poprodukcyjnym (21,7%). – Niski odsetek ludności w wieku przedprodukcyjnym (16,2%). – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-63,1). – Ujemny przyrost naturalny na poziomie -4,3. <p>Rynek pracy</p> <p>Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Rynek pracy.</p> <p>Integracja społeczna</p> <ul style="list-style-type: none"> – Wysoki wskaźnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (PCPR+OPS) na 10 tys. mieszkańców (1235,7 os.). – W powiecie nie funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza. – Brak funkcjonującego domu pomocy społecznej. – Brak czynnej spółdzielni socjalnej. – Brak Centrum Integracji Społecznej, Klubu Integracji Społecznej i Zakładu Aktywności Zawodowej. <p>Edukacja i wykształcenie</p> <ul style="list-style-type: none"> – Najniższy w województwie odsetek dzieci w wieku 3-5 lat (w ogólnej liczbie ludności). – Najniższy w województwie odsetek (w ogólnej liczbie ludności) dzieci do lat 3.

Nazwa powiatu	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
<p>suwalski</p>	<p>Demografia</p>
	<ul style="list-style-type: none"> – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-36,1).
	<p>Rynek pracy</p>
	<ul style="list-style-type: none"> – Stosunkowo duży udział, wśród bezrobotnych grup, które mogą mieć problem ze znalezieniem pracy tj.: osób z niepełnosprawnością oraz osób z wykształceniem gimnazjalnym lub niższym. Co wynikać może z bardzo niskiego ogólnego poziomu bezrobocia w powiecie (4,7%).
	<p>Integracja społeczna</p>
<ul style="list-style-type: none"> – Wysoki wskaźnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (PCPR+OPS) na 10 tys. mieszkańców (1029,5 os.). – Brak rodzinnych domów dziecka. – Brak funkcjonujących placówek wsparcia dziennego. – Brak funkcjonującego domu pomocy społecznej. – Brak Centrum Integracji Społecznej i Klubu Integracji Społecznej. 	
<p>Edukacja i wykształcenie</p>	
<ul style="list-style-type: none"> – Bardzo niski poziom uźłobkowania w powiecie – mała liczba placówek opieki dla dzieci w wieku do lat 3. 	
<p>wysokomazowiecki</p>	<p>Demografia</p>
	<ul style="list-style-type: none"> – Spadek liczby osób zamieszkujących powiat (w latach 2010-2017 o 2026 osób). – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-56,4). – Ujemny przyrost naturalny na poziomie -1,7.
	<p>Rynek pracy</p>
	<p>Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Rynek pracy.</p>
	<p>Integracja społeczna</p>
	<ul style="list-style-type: none"> – Wysoki wskaźnik liczby osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej (PCPR+OPS) na 10 tys. mieszkańców (1039,4 os.). – W powiecie nie funkcjonuje placówka opiekuńczo-wychowawcza. – Brak rodzinnych domów dziecka. – Brak funkcjonujących placówek wsparcia dziennego. – Brak czynnej spółdzielni socjalnej. – Brak Centrum Integracji Społecznej i Klubu Integracji Społecznej.
<p>Edukacja i wykształcenie</p>	
<ul style="list-style-type: none"> – Pomimo ogólnej dobrej sytuacji na rynku pracy, osoby kończące naukę mają problemy ze znalezieniem pracy o czym świadczy stosunkowo wysoki udział osób bezrobotnych do 12 miesięcy po ukończeniu nauki w liczbie bezrobotnych ogółem (4,1%). 	

Nazwa powiatu	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
zambrowski	Demografia
	– Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-43,6).
	Rynek pracy
	Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Rynek pracy.
	Integracja społeczna
<ul style="list-style-type: none"> – Brak rodzinnych domów dziecka. – Brak funkcjonującego domu pomocy społecznej. – Brak Centrum Integracji Społecznej i Klubu Integracji Społecznej. 	
Edukacja i wykształcenie	
Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Edukacja i wykształcenie.	
m. Białystok	Demografia
	Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Demografia.
	Rynek pracy
	Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Rynek pracy.
	Integracja społeczna
<ul style="list-style-type: none"> – Niewystarczająca liczba miejsc w ośrodkach wsparcia. – Znaczny przyrost liczby osób korzystających z noclegowni, schronisk i domów dla bezdomnych. – Niewystarczająca liczba miejsc z domach pomocy społecznej. – Niewystarczająca liczba miejsc w mieszkaniach chronionych. 	
Edukacja i wykształcenie	
– Stosunkowo niski udział uczniów średnich szkół zawodowych w liczbie uczniów szkół ponadgimnazjalnych ogółem.	
m. Łomża	Demografia
	<ul style="list-style-type: none"> – W latach 2007-2017 największy przyrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym (37%). – Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-20,3).
	Rynek pracy
	Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Rynek pracy.
	Integracja społeczna
<ul style="list-style-type: none"> – Niewystarczająca liczba miejsc w ośrodkach wsparcia. – Brak Klubu Integracji Społecznej Zakładu Aktywności Zawodowej. 	
Edukacja i wykształcenie	
Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Edukacja i wykształcenie.	

Nazwa powiatu	Zidentyfikowane wyzwania w wybranych obszarach
m. Suwałki	Demografia
	– Ujemny współczynnik migracji osób w wieku poprodukcyjnym (-18,5).
	Rynek pracy
	Brak zidentyfikowanych wyzwań w zakresie obszaru Rynek pracy.
	Integracja społeczna
	<ul style="list-style-type: none"> – Brak rodzinnych domów dziecka. – Niewystarczająca liczba miejsc w ośrodkach wsparcia. – Niewystarczająca liczba miejsc z domach pomocy społecznej. – Brak Klubu Integracji Społecznej Zakładu Aktywności Zawodowej.
Edukacja i wykształcenie	
– Stosunkowo niski udział uczniów średnich szkół zawodowych w liczbie uczniów szkół ponadgimnazjalnych ogółem.	

SPIS TABEL

Tabela 1. Liczba ludności województwa w podziale na mężczyzn i kobiety w latach 2007-2017	8
Tabela 2. Liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w województwie podlaskim w latach 2007-2017	11
Tabela 3. Struktura ludności według ekonomicznych grup wieku na poziomie powiatu w 2017 roku	13
Tabela 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego w województwie podlaskim w latach 2007-2017...	15
Tabela 5. Współczynnik salda migracji osób w wieku produkcyjnym w województwie podlaskim w latach 2007-2017	17
Tabela 6. Przyrost naturalny na 1000 ludności w województwie podlaskim w latach 2007-2017	18
Tabela 7. Ranking powiatów województwa podlaskiego pod względem analizowanych wskaźników demograficznych w roku 2017	21
Tabela 8. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lata w województwie podlaskim w latach 2007-2016 (w %)	29
Tabela 9. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie podlaskim w latach 2007-2017 (na koniec roku)	30
Tabela 10. Liczba osób biernych zawodowo w województwie podlaskim (w podziale na płeć) w latach 2007-2017 (tys. os.)	33
Tabela 11. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w wieku 50 lat i więcej w województwie podlaskim w latach 2009 - 2018	34
Tabela 12. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej w województwie podlaskim w latach 2007-2017	35
Tabela 13. Statystyki osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami zarejestrowanych w Powiatowych Urzędach Pracy w województwie podlaskim w latach 2012-2017	36
Tabela 14. Liczba i struktura (udział osób z I/II/III profilem w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych) bezrobotnych wg profilu pomocy w województwie podlaskim w latach 2016-2018.	37
Tabela 16. Liczba pozwoleń na pracę dla cudzoziemców wydanych w danym roku w województwie podlaskim w latach 2008-2017.....	40
Tabela 17. Liczba wydanych zezwoleń na pracę w województwie podlaskim wg obywatelstwa cudzoziemca w latach 2008-2016	40
Tabela 18. Oświadczenia o zamiarze zatrudnienia cudzoziemca zarejestrowane przez powiatowe urzędy pracy w województwie podlaskim w latach 2011-2016.....	41
Tabela 19. Liczba oświadczeń o zamiarze powierzenia pracy cudzoziemcowi, zarejestrowana przez powiatowe urzędy pracy w województwie podlaskim w latach 2011-2016 wg obywatelstwa cudzoziemca	42
Tabela 20. Liczba osób ubezpieczonych w KRUS w województwie podlaskim na tle kraju w latach 2007-2017	43
Tabela 22. Odsetek wolnych miejsc pracy w stosunku do liczby pracujących w województwie podlaskim w latach 2014-2017 (dane na koniec roku)	45
Tabela 23. Przeciętny czas poszukiwania pracy przez osobę bezrobotną w województwie podlaskim w latach 2007-2016	45
Tabela 24. Zawody o najwyższej wartości wskaźnika deficytu w województwie podlaskim w latach 2011-2016	46
Tabela 25. Lista zawodów z największą liczbą wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej w latach 2015-2017 w województwie podlaskim	47

Tabela 26. Wskaźnik efektywności zatrudnieniowej podstawowych form aktywizacji zawodowej w województwie podlaskim w latach 2008-2016	48
Tabela 27. Wskaźnik efektywności kosztowej podstawowych form aktywizacji zawodowej w województwie podlaskim w latach 2008-2016	50
Tabela 28. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tysięcy mieszkańców w województwie podlaskim w latach 2007-2017	51
Tabela 29. Liczba podmiotów wyrejestrowanych z rejestru REGON w województwie podlaskim w latach 2009-2017 (w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców)	52
Tabela 30. Ranking powiatów województwa podlaskiego pod względem analizowanych wskaźników rynku pracy (2017)	54
Tabela 31. Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym w latach 2007-2017	66
Tabela 32. PKB na 1 mieszkańca w latach 2007-2016 (w zł)	67
Tabela 33. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej w latach 2007-2016 (na 10 tys. ludności).....	67
Tabela 34. Liczba osób korzystających ze świadczeń pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców w latach 2014-2017 w województwie podlaskim według powiatów	68
Tabela 35. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej w województwie podlaskim według powodu otrzymywania świadczeń	70
Tabela 36. Liczba osób objętych pomocą w formie usług opiekuńczych, w tym specjalistycznych usług opiekuńczych oraz specjalistycznych usług opiekuńczych dla osób z zaburzeniami psychicznymi w powiatach województwa podlaskiego w latach 2013-2017.....	72
Tabela 37. Liczba ośrodków wsparcia w województwie podlaskim w latach 2014-2016 (według powiatów i ośrodków wsparcia).....	77
Tabela 38. Liczba osób korzystających z usług w ośrodkach wsparcia w województwie podlaskim w latach 2014-2016 (według powiatów i ośrodków wsparcia).....	78
Tabela 39. Liczba osób oczekujących na miejsce w ośrodkach wsparcia w województwie podlaskim w latach 2014-2016.....	79
Tabela 40. Liczba osób ogółem przebywających w Domach Pomocy Społecznej w województwie podlaskim w latach 2014-2016.....	81
Tabela 41. Liczba osób oczekujących na miejsce w Domu Pomocy Społecznej w województwie podlaskim w latach 2014-2016.....	82
Tabela 42. Wybrane informacje o zakładach opiekuńczo-leczniczych, zakładach pielęgnacyjno-opiekuńczych oraz hospicjach według województw w latach 2014-2016.....	83
Tabela 43. Liczba osób korzystających z mieszkań chronionych w województwie podlaskim w latach 2013-2017	85
Tabela 44. Placówki opiekuńczo-wychowawcze w województwie podlaskim, w tym placówki opiekuńczo-wychowawcze, w których statutowa liczba miejsc przekracza 14	87
Tabela 45. Rodzinne domy dziecka w województwie podlaskim w latach 2013-2017 według powiatów	92
Tabela 46. Koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej według powiatów województwa podlaskiego w 2017 r.	93
Tabela 47. Liczba dzieci uczestniczących w zajęciach oraz liczba miejsc w placówkach wsparcia dziennego w województwie podlaskim w latach 2014-2016 według powiatów	95

Tabela 48. Liczba funkcjonujących Klubów Integracji Społecznej, Centrów Integracji Społecznej, Warsztatów Terapii Zajęciowej oraz Zakładów Aktywności Zawodowej w województwie podlaskim w latach 2013-2016 (wraz z liczbą osób korzystających)	99
Tabela 49. Ranking powiatów województwa podlaskiego pod względem analizowanych wskaźników z zakresu integracji społecznej.....	101
Tabela 45. Liczba dzieci w wieku do lat 3 w województwie podlaskim w latach 2007-2017	112
Tabela 46. Liczba placówek opieki dla dzieci do lat 3 w województwie podlaskim w latach 2013-2017	113
Tabela 47. Współczynnik uźłobkowania w województwie podlaskim w latach 2007-2017	115
Tabela 48. Liczba dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat) w województwie podlaskim w latach 2007-2017.....	116
Tabela 49. Liczba ośrodków wychowania przedszkolnego w województwie podlaskim w latach 2007-2016.....	117
Tabela 50. Dzieci w ośrodkach wychowania przedszkolnego w województwie podlaskim w latach 2007-2017 (na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat)	118
Tabela 51. Liczba uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (szkoły ponadgimnazjalne) w województwie podlaskim w latach 2013-2016	121
Tabela 52. Odsetek uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w województwie podlaskim w latach 2013-2016 (według typu szkoły).....	122
Tabela 53. Uczestnictwo osób w wieku 25-64 w kształceniu ustawicznym w województwie podlaskim w latach 2007-2016	124
Tabela 54. Liczba nauczycieli spełniających obowiązki nauczyciela doradcy zawodowego	125
Tabela 55. Uczniowie szkół zawodowych w województwie podlaskim w latach 2010-2016	125
Tabela 56. Uczniowie i absolwenci szkół ponadgimnazjalnych w województwie podlaskim w latach 2016-2017	127
Tabela 56. Odsetek absolwentów techników i zasadniczych szkół zawodowych zdających egzamin potwierdzający kwalifikacje zawodowe	127
Tabela 57. Zawody z najwyższą liczbą uczniów kształconych w technikach w województwie podlaskim w roku 2017.....	127
Tabela 58. Liczba bezrobotnych w okresie do 12 miesięcy od ukończenia nauki w województwie podlaskim w latach 2008-2018.....	128
Tabela 59. Przykłady niedostosowania kształcenia zawodowego do potrzeb rynku.....	129
Tabela 60. Ranking powiatów województwa podlaskiego pod względem analizowanych wskaźników w roku 2017.....	131

SPIS MAP

Mapa 1. Mapa poglądowa gmin w województwie podlaskim	6
Mapa 2. Ludność w gminach województwa podlaskiego w 2017 r. (osoby)	10
Mapa 3. Ludność w wieku przedprodukcyjnym, produkcyjnym i poprodukcyjnym w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku	12
Mapa 4. Wskaźnik obciążenia demograficznego w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku	16
Mapa 5. Współczynnik salda migracji osób w wieku produkcyjnym w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku	18

Mapa 6. Przyrost naturalny na 1000 ludności w powiatach województwa podlaskiego w 2017 r.	19
Mapa 7. Przyrost naturalny na 1000 ludności w gminach województwa podlaskiego w 2017 r.....	20
Mapa 8. Liczba pracujących wg BAEL w latach 2015 i 2017 (tys. osób)	26
Mapa 9. Nowoutworzone miejsca pracy w latach 2015 i 2017 (tys. miejsc pracy)	27
Mapa 10. Wolne miejsca pracy w latach 2015 i 2017 (tys. miejsc pracy przeciętnie w roku)	27
Mapa 11. Odsetek wolnych miejsc pracy w latach 2015 i 2017 (% przeciętnie w roku).....	28
Mapa 12. Liczba pracujących w powiatach województwa podlaskiego w latach 2014-2016 (tys. osób)	29
Mapa 13. Wskaźnik zatrudnienia osób w wieku 15-64 lata w Polsce w roku 2016 (w %)	30
Mapa 14. Stopa bezrobocia rejestrowanego w powiatach województwa podlaskiego na koniec roku 2017 (w %).....	31
Mapa 15. Stosunek biernych zawodowo mężczyzn do biernych zawodowo kobiet w Polsce w roku 2017.....	32
Mapa 16. Liczba zarejestrowanych bezrobotnych w wieku 50 lat i więcej w Polsce w kwietniu 2018 roku (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców).....	33
Mapa 17. Udział osób z wykształceniem gimnazjalnym i poniżej w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku.	35
Mapa 18. Udział osób bezrobotnych z niepełnosprawnościami w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku	37
Mapa 19. Struktura bezrobotnych wg profilu pomocy w powiatach województwa podlaskiego - marzec 2018 (udział osób z I/II/III profilem w ogólnej liczbie zarejestrowanych bezrobotnych).....	38
Mapa 20. Liczba zezwoleń na pracę dla cudzoziemców wydanych w danym roku w województwach Polski w 2017 roku (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców).....	39
Mapa 16. Liczba oświadczeń o zamiarze zatrudnienia pracownika zarejestrowana przez powiatowe urzędy pracy w województwie podlaskim w latach 2011-2016 na tle innych województw	41
Mapa 21. Liczba osób ubezpieczonych w KRUS w województwach Polski w 2017 roku (w przeliczeniu na 1000 mieszkańców)	42
Mapa 22. Struktura miejsc pracy wg sektorów gospodarki w województwach Polski w roku 2016....	44
Mapa 23. Przeciętny czas poszukiwania pracy przez osobę bezrobotną w Polsce w 2016 roku.....	45
Mapa 24. Wskaźnik efektywności zatrudnieniowej podstawowych form aktywizacji zawodowej w powiatach województwa podlaskiego w roku 2016	49
Mapa 25. Wskaźnik efektywności kosztowej podstawowych form aktywizacji zawodowej w powiatach województwa podlaskiego w 2016 roku.....	50
Mapa 26. Liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tysięcy mieszkańców w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku	52
Mapa 27. Liczba podmiotów wyrejestrowanych z rejestru REGON w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku (w przeliczeniu na 10 000 mieszkańców).....	53
Mapa 29. Odsetek mieszkańców, którzy korzystali ze wsparcia OPS-ów i PCPR-ów w 2017 roku według powiatów.....	69
Mapa 30. Osoby objęte pomocą w formie usług opiekuńczych w województwie podlaskim w 2017 roku	73
Mapa 31. Osoby objęte pomocą w formie usług opiekuńczych w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku (w podziale na zadania własne i zlecone gminy)	74
Mapa 32. Ośrodki wsparcia w województwie podlaskim w 2016 roku	76
Mapa 33. Domy pomocy społecznej w województwie podlaskim w 2016 roku (wg powiatów).....	80

Mapa 34. Mieszkania chronione w województwie podlaskim w 2016 roku według powiatów.....	84
Mapa 35. Placówki wsparcia dziennego w województwa podlaskiego w 2016 roku (wg gmin)	94
Mapa 36. Spółdzielnie socjalne w województwie podlaskim (stan na 30.05.2018 r.)	97
Mapa 37. Liczba czynnych spółdzielni socjalnych w województwie podlaskim w 2017 roku.....	98
Mapa 34. Odsetek dzieci w wieku do lat 3 w ogóle populacji gminach województwa podlaskiego w 2017 roku	113
Mapa 35. Liczba placówek opieki dla dzieci do lat 3 w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku (biały kolor oznacza brak placówek)	114
Mapa 36. Współczynnik użłobkowania w powiatach województwa podlaskiego w 2017 roku (biały kolor oznacza brak placówek)	115
Mapa 37. Udział dzieci w wieku przedszkolnym (3-5 lat) w ogóle populacji w roku 2017 (w %)	116
Mapa 38. Liczba ośrodków wychowania przedszkolnego w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku.....	118
Mapa 39. Dzieci w ośrodkach wychowania przedszkolnego w gminach województwa podlaskiego w 2017 roku (na 1 tys. dzieci w wieku 3-5 lat)	119
Mapa 40. Udział liczby uczniów szkół ponadgimnazjalnych ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w ogólnej liczbie młodzieży w wieku 16-19 w Polsce w 2016 roku (%)	122
Mapa 41. Uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi wg typów szkół ponadgimnazjalnych w Polsce w 2016 roku (w %).....	123
Mapa 42. Uczestnictwo osób w wieku 25-64 w kształceniu ustawicznym w Polsce w 2016 roku (%).....	124
Mapa 43. Uczniowie szkół zawodowych w ogólnej liczbie uczniów szkół ponadgimnazjalnych w powiatach województwa podlaskiego w 2016 roku (%)	126
Mapa 44. Udział osób bezrobotnych w okresie do 12 miesięcy od ukończenia nauki w liczbie bezrobotnych ogółem w powiatach województwa podlaskiego w 2018 roku (w procentach).....	129

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Udział ludności w powiatach w ludności ogółem województwa podlaskiego w wybranych latach (w %)	9
Wykres 2. Struktura wieku mieszkańców województwa podlaskiego w 2017 r.	14
Wykres 3. Miejsca i liczba osób korzystających z placówek opiekuńczo-wychowawczych w województwie podlaskim w latach 2014-2016	89
Wykres 4. Liczba rodzin zastępczych w województwie podlaskim w 2017 roku według powiatów	91
Wykres 5. Struktura dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych według typu placówki w latach 2013-2017 (w %).....	91

SPIS RYSUNKÓW

Rysunek 1. Schemat pieczy zastępczej w Polsce	86
---	----